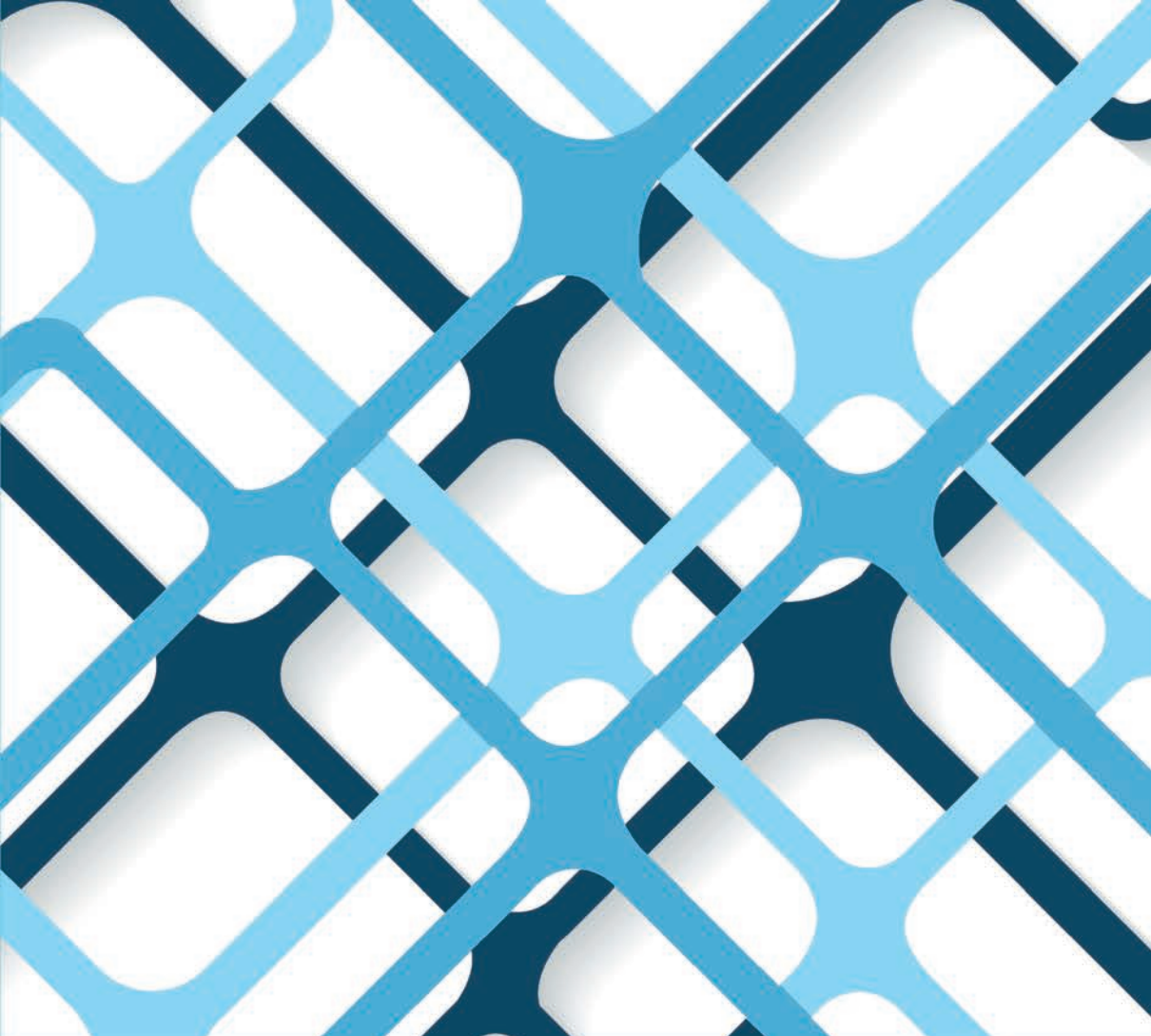

MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIM ALANINDA ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER - I

EYLÜL/2021

EDİTÖR
DOÇ. DR GÜLBİN ÇETİNKALE DEMİRKAN

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç T asarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Editors • Doç. Dr Gülbin Çetinkale Demirkan
Birinci Basım / First Edition • © Eylül 2021
ISBN • 978-625-8002-39-3

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt.
No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler - I

EDITÖR

DOÇ. DR GÜLBİN ÇETİNKALE DEMİRKAN

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

DÜNDEN BUGÜNE GELECEĞİN KONUTLARINDA PLASTİĞİN SERÜVENİ

Buse GÜNAYDIN & Didem ERTEN BİLGİÇ1

Bölüm 2

TASARIM SÜRECİNİN MODEL BAZINDA TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ

Yaprak Deniz YURT & Nazmiye Naz ÖZTÜRK.....33

Bölüm 3

COVID-19 DÖNEMİNDE HAFTA SONLARI EVDE KALAN BİREYLERİN REKREASYONEL FAALİYETLERE KATILIMININ RUH SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sertaç GÜNGÖR55

Bölüm 4

MOLTKE’NIN AYAK İZİNDEN İSTANBUL’UN 180 YILLIK DEĞİŞİMİ

İlke CİRİTCİ.....83

Bölüm 5

ERZURUM’DA YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KIŞ TURİZM MERKEZLERİNİ TANIMA VE YARARLANMA DURUMLARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Serkan ÖZER & Oğuzhan DİKMEN113

Bölüm 6

GELENEKSEL KÜLLİYE VE CAMİ MİMARİSİNİN YORUMLANMASINA YÖNELİK BİR STÜDYO DENEYİMİ

Merve ÖZKAYNAK & Murat ORAL131

Bölüm 7

KIRSAL YERLEŞİM MORFOLOJİSİNDE MEKANIN ZAMANSAL DEĞİŞİMİ VE BİÇİMSEL SINIFLANDIRMA

Begüm DEMİROĞLU İZGİ & Bahtiyar EROĞLU151

Bölüm 8

AFET RİSKİ ALTINDAKİ MURATLAR KÖYÜNDE YER DEĞİŞTİRME/DEĞİŞTİREMEME SÜRECİ VE NEDENLERİ

Dilşen ONSEKİZ & Dilek KUMRU169

Bölüm 1

DÜNDEN BUGÜNE GELECEĞİN KONUTLARINDA PLASTİĞİN SERÜVENİ

*Buse GÜNAYDIN¹
Didem ERTEN BİLGİÇ²*

1 İç Mimar, Kocaeli Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-7809-0956

2 Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, ORCID:0000-0002-6304-8648

1. Giriş

Konut, barınma ihtiyacını karşılayabilmek için kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda şekillenip iklim şartları, çeşitli malzemeler gibi nedenlerin de etkileriyle tarih boyunca gerek siyasi gerek sosyal değişimlerin ve bilimsel yeniliklerin etkileriyle gelişerek mimari bir tasarım olgusuna dönüşmüştür. Sanayi devrimine kadar olan süreçte insanlar doğadan doğrudan alarak işledikleri ve kullandıkları malzemeler ve o döneme ait alışlagelmiş geleneksel yöntemler ile konutlarını inşa etmiştir. Sanayi devriminden sonra ise o zamana kadar karşılaşılmayan teknolojik yeniliklerle buluşulmuş, malzeme ve yapı tekniklerinde benzeri görülmemiş ilerlemeler kaydedilmiş, binaların tasarımında önceden düşünülemeyen olasılıklar ortaya çıkmış, ayrıca konfor, güvenlik ve enerji tasarrufu açısından insanların hiç olmadıkları kadar rahat yaşamalarını sağlayacak imkânlar konutlarla buluşmuştur.

Sanayi devriminden sonra hızla gelişen teknoloji, dönemin konut yapısını ve gündelik yaşamı değiştirmiştir. Yirminci yüzyıl boyunca, gelişmenin hızına bağlı şekilde, konutla ilgili farklı, biçimsel ve mekânsal arayışlar, malzeme ve teknolojiye ilişkin pek çok yeniliğin ortaya çıkması dönemin tasarımcılarını ve mimarlarını etkilemiştir. Bu sayede “*Geleceğin Konutu*” projelerini ortaya koymuşlardır. Dönemin malzeme teknolojilerinin hızlı gelişmelerde bulunması her dönem için “*Geleceğin Konutu*” projelerinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda tasarımlarda yeni malzemelerin kullanımına yönelik pek çok olanak sunulmuştur. Bu malzemelerden en önemlisi plastik olup geleceğin konutu tasarımlarında sıkça rastlanmaktadır. Alışlagelmiş kütsel formlardan ziyade amorf formlara sahip tasarımların yapılmasına imkân verip dönemin gelecekçi vizyonunu yansıtmada büyük önem taşımıştır. 1950 ve 1960 döneminde- bu bölümde de on adet proje ile anlatılmaya çalışıldığı gibi- plastiğin on yıl sonra getireceği zarar tahmin edilememiştir. Günümüzde plastiğin bilinçsizce kullanımı sonucu ortaya çıkan atıkların ekolojik sisteme verdiği zarar pek çok platform tarafından görmezden gelinmemiş, geri dönüştürülmüş plastik atıkların konutlarda yapı malzemesi olarak kullanım fikriyle geleceğin konutunda plastik gelecek zaman vizyonundan farklı şekilde evrilmektedir. Çevre bilinci olan kesimlerin üretim sektöründe plastik kullanımı için getirdiği sınırlamalara rağmen özellikle gündelik yaşam döngüsünde tüketilen ürünlerin içeriğinde ya da sunumunda plastik kullanımının önüne geçilemediğinden dolayı günümüze getirisi olumlu yönde olmamış, plastik atık parçaları devasa bir kıtaya dönüşmüştür. Plastik malzemenin kullanımının yaygınlaşması ve bunun sonucunda oluşan olumlu/olumsuz durumlar ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin tartışılmasının hedeflendiği bu bölümde sanayi devriminden sonra plastiğin tasarım dünyasına katılması ve tasarım dünyası ile etkileşiminin başladığı yıllara değinmek konuya açıklık getirecektir.

2. Endüstri Devriminden Sonra Plastikğin Yükselişı

1950- 1960 yıllarında plastik malzemenin yaşam döngüsünün her kesiminde etkin bir şekilde kullanımının ardında yatan sebeplere ve bu zemine hazırlayan ortama değinmek gereklidir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında etkisi iyice hissedilmeye başlayan İngiltere merkezli sanayi devrimi olarak da adlandırılan ilk “Endüstri Devrimi”, çoğu alanda yeni yollar açmıştır. İlk endüstri devriminden sonraki süreçte bilim ve teknoloji alanında hızla gelişmeler kaydedilmesiyle o zamana değin kullanılmamış malzemeler tasarım dünyasına dahil edilmiş, dönemin yaşam kalitesini arttırılmış, sanat ve mimaride bir başkaldırı yapılmasına yönelik adımlar atılmıştır.

Endüstriyel malzeme sektöründe ve mimari yapım malzemelerinde kullanılan sınırlı sayıda ekipmanlar (beton, çelik, cam vb.) yerini sentetik malzemelere bırakmıştır. Farklı kullanım biçimlerini mümkün kılmak için yapılan meta-bilim çalışmalarının mühendislik ve mimarlık alanlarına da fayda sağlayacağı, böylelikle yapı taşları ve taneleri değıştırilebilen ve istenen yönde güçlendirilip zayıflatılabilen daha dayanıklı ve hafif metallerin gelecek zamanda yapı malzemesi olarak çelik yerine kullanılacakları iddia edilmiştir (Akkaya,2007). Bu gelişim sürecinde yeni arayışlar içine girilmiş, alışlagelmiş kütsel formların monotonluğundan kurtulma yolunda ilerlemeye başlamıştır.1950’ler ve 1960’lar döneminde kaydedilen bu ilerlemelerin büyük destekçisi plastik malzemesi olmuştur. Dönemin insanların kazandığı yeni alışkanlıklarla beraber plastikğin gelişim süreci doğrultusunda 1960 ve 1950 yıllarının sanat ve tasarım alanında yeni akımlar ortaya çıkmasını sağlamış ve ortaya “pop sanat akımı” çıkmıştır. Literatürde “popart” olarak da adlandırılan akımının ortaya çıkmasıyla beraber plastik malzemesi dönemin yaşam tarzı haline gelmeye başlamıştır (URL 1). Tasarımlarda devrim yaratmış plastik malzemeler 1950’li yılların başında, pop akımının ortaya çıkmasıyla beraber ünlenmiştir. Plastikğin havayla şişirilebiliyor olması, formunda oynanabilirliği, amorf yapısı, ucuz maliyetliliği gibi özellikleri tasarımcıların dikkatlerini üzerine çekmiştir. İtalyan tasarım stüdyosu Zanotta tarafından 1967 senesinde üretilmiş Blow Chair, dönemin popüler tasarımının en tanınmış mobilyalarından biri olup dönemin tasarımcıları tarafından geleneksel hantal sandalye formuna bir başkaldırı olarak değerdendirilmiştir (URL2). Eero Saarinen’in tasarladığı “Tulip Chair”, Verner Panton’un tasarladığı “PantonChair” ve Eero Aarnio’nun tasarladığı “Gyro Chair” dönemin ikonik plastik esaslı çalışmalarıdır (Görsel 1).

Görsel 1 soldan sağa; Blow Chair, Panton Chair, Tulip Chair, Gyro Chair 1967 (URL 3-4-5-6)

Bu süreçte plastik endüstrisinin ilerlemesiyle beraber farklı sanat akımlarında da plastiğin kullanılmış olması gelecekteki hayatın her alanında plastiğin kullanılacağına dair düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İskandinav tasarımcılar plastik malzemesini parlak renklerle buluşturmuş ve kalıplama yöntemi kullanarak yarattıkları amorf formlara sahip oturma elemanlarıyla dönemin tasarım anlayışında devrim yaratmışlardır (Akkaya, 2007).

Dönemin İskandinav tasarımcılarının yapmış olduğu bu oturma elemanları, plastik malzemenin parlak renklerle birleştirilmesiyle geleceğin özgür ve doğaçlama yaşam kurgusunu yansıtmış, diğer yandan “Geleceğin Konutu” projelerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Gelişen teknoloji ve ortaya çıkan yeni sanat akımları sayesinde dönemin sanatçıları ve mimarları gelecek zaman kurgusu hakkında projelerini ortaya koymuşlardır. 1950 ve 1960 sonrasında hızla gelişen teknoloji gelecek zamanda kentlerin, konutların ve orada yaşayan insanların hayatlarının nasıl şekilleneceği konusunda düşünceler ortaya atılmış ve dönemin gelecek zaman kurguları tasvir edilmeye başlanmıştır.

Dönemin sanatçılarından olan Fred Freeman, gelecek zaman tasvirini yapan ilk sanatçılardan biri olup “Geleceğin Şehri” eserinde insanoğlunun ekolojik sistemini göz ardı etmeksizin doğa ile uyumla yaşamayı başardığı yüksek teknolojik unsurlara sahip barışçıl bir kurgu tasvir etmiştir.

Görsel 2. Geleceğin Şehri, Fred Freeman, 1959, (URL 7).

Plastik malzemenin kolay temizliği, şekillendirilebiliyor olması, düşük maliyeti ile gelecek zaman yaşamının neredeyse her bölümünde kul-

lanılabileceği düşüncesi ile tercih edilirliliği bu dönemlerde çok olmuştur. (Kaempffert, 1950 s.112-118)

3. Fantastik Gelecek Kavramı ve Plastik Malzeme

1950-1960 yılları aralığında gelecek zaman kurgusu için tasvir edilen eserler beraberinde fantastik gelecek zaman vizyonuna da yön vermiş, bilimkurgu dalında eserler verilmiştir. Dönemin bilimkurgu dizi ve filmlelerinde gelecek zaman kurgusu çok yönlü olarak işlenmiş ve geleceğin konutu projelerinin esinleneceği mekânları da ortaya çıkarmıştır. Konuya örnek olarak; Meçhul Dünya (*Forbidden Planet*) 1956 yılı Amerikan yapımı bilim kurgu filmi olan bu yapıt bu tür filmlerin öncüsü olarak bilinmektedir. Fred M. Wilcox tarafından yönetilen filmde dönemin ünlü oyuncularını vardır. Bir kült film olduğu için 1972 yılında yeniden gösterime girmiştir. Film, gelişen teknoloji beraberinde getirdiği yapay zekâların özgür düşünme yeteneğini kazanarak insanlar üzerindeki hâkimiyetini anlatmaktadır. Film iç mekân tasarımlarında ve kostümlerinde dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır ve Oscar ödülüne layık görülmüştür. Mekânda plastik bazlı malzemelerle amorf formlar yakalanmış gelecek vizyonu tasvir edilmiştir (Görsel 3). Mekânda hâkim olan fütüristik çizgiler sarı, mavi ve kırmızı gibi parlak renklerle desteklenerek iç mekân kurgusunda pop tasarımından etkilenildiği gözlemlenmiştir.

Görsel 3. *Forbidden Planet*, 1956. (URL 8)

Bir diğer bilimkurgu filmi olan Alphaville, 1965 senesinde Fransız yapımı olan bir filmidir. Filmde gelecek zaman kurgusu insanların yapay zekâlar tarafından yönetildiği, kent insanın beynini yıkayıp düz mantıkta hareket etmesine zorlayan bir sistemi anlatmaktadır.

Görsel 4. *Alphaville*, 1965. (URL 9)

Film gelecek zaman kurgusunu yansıtırken plastik bazlı malzemelerin iç mekânda ve merdiven alanında organik formuyla kullanılarak tasvir edilmiştir. (Görsel 4) Spiral formda olan merdiven plastiğin kolay şekil alabilir özelliğiyle mekâna fütüristik etkisini güçlü bir şekilde yansıtmada yardımcı olmuştur.

Görsel 5. *A Space Odyssey*, 1966. (URL 10-11)

Stanley Kubrick, 1966'da *A Space Odyssey* adlı bilimkurgu filminde gelecek zamana kurgusu dâhilinde HAL9000 adlı bilgisayarın insanların duygusal kararlarını ve özgür iradelerine el koyup kontrol edebilen, dönemin bilimkurgu filmlerinde sıkça rastlanan yapay zekaların insanlığı ele geçirme konusu işlenmiştir.

Filmin iç mekân tasarımlarında kütsel formlardan uzak, daha güvende hissiyatı veren amorf yumuşak formlar kullanılarak plastik malzemesinin kullanımı hâkim olduğu gelecek zaman kurgusu dâhilinde iç mekân tasarımı yansıtılmıştır (Görsel 5). Dönemin pop tasarım etkisi filme parlak sarı, kırmızı ve turuncu renklerin kullanımına rastlanmaktadır.

Tüm bu örneklerden görülmektedir ki, plastik malzeme dönemin tüm alanlarında üretilen fantastik düşüncelerine destek veren bir malzeme olmuştur. Kolay şekil alabilme özelliği, hijyenik bir yapıya sahip olup aynı zamanda renklendirilebiliyor olmasıyla dönemin mimarlarından sanat yönetmenlerine kadar birçok insanın dikkatini çekmiş ve mesleki çalışmalarında sıkça kullanılmıştır. Dönemin fantastik yaşam arayışları, heyecanla

karşılanan plastik malzemesiyle kombinlenerek ortaya fütüristtik mekânların çıkmasını sağlamıştır. Genel olarak gelecek zamandaki mekanların tasarımlarında parlak renkler kullanılarak pop tasarımından etkilenildiği gözlemlenmiş, uzay araçlarını andıran amorf formlarla beraber steril mekanların baskın olacağı tasvir edilmiştir.

3.1. Endüstriyel Ürünler ve Plastik Malzeme

Geleceğin konutunun şekillenmesinde büyük rolü olan endüstriyel ürünler, plastiğin yaygın olarak kullanıldığı, dönemin aydınlatmadan oturma elemanlarına kadar birçok ürünün fantastik kurguları yapılmış ve 1950-1960'ların gelecek zaman vizyonu yansıtılmıştır. Hızla gelişen teknoloji doğrultusunda ev yaşamının pratikleştireceği iddiasıyla tasarlanan ve üretilen pek çok ev aletiyle karşılaşmıştır. 1950'lerde ve 1960'larda plastik malzemesinin kalıplanarak kompakt, organik ve amorf formların elde edilebilmesiyle endüstri ürünleri tasarımlarında gelecekçi yaklaşımlar gerçekleştirilmiştir. Özgün yaklaşımla tasarlanmış ürünlerin bir kısmı konsept çalışması olarak kalmış ve prototip üretiminden ileriye gitmemiş olmakla birlikte, günümüzün teknolojisinin öncüleri olmuştur (Akkaya,2007 s.89).

Görsel 6. Soldaki; *Eclisse*, aydınlatma elemanı, Vico Magistretti, 1965. (URL 12); sağdaki,

Astro Lava aydınlatmaları, Edward C. Walker, 1960-1969. (URL 13)

Formu bilimkurgu filmlerindeki robotları anımsatan aydınlatma elemanı, İtalyan bir endüstriyel tasarımcı olan Vico Magistretti (1920-2006) tarafından 1965 yılında tasarlanmıştır. Boyalı plastikten yapılmış bu aydınlatma, İtalyan tasarımı olup dönemin gelecekçi ürünlerinden biri olmuştur. Tabanı sabit üst kısmı hareketli olduğundan dönemin bilimkurgu filmlerindeki yapay zekâ robotlarını andırmaktadır. Sarı, beyaz ve kırmızı renkleriyle hem bilimkurgu filmlerinde karşılaşmış olduğumuz steril görüntü yakalanmış, hem de dönemin pop tasarım akımı çizgisinden tasarımında esinlenilmiş olduğu yansıtılmıştır (Görsel 6).

1963 yılında Edward Craven Walker (1918-2000) tarafından icat edilen Astro Lava aydınlatması (Lav Lambası) bir pop tasarım klasiğidir. 1960'lı yıllardan tanımlayıcı ve ikonik bir görüntüdür, ancak bugünün

hala çağdaş bir parçası olmaktadır (Görsel 6). Astro lamba, 1960'larda doğan ve onlarca yıldır üretimde olan dünyanın ilk lav lambası olup dönemin gelecek kurgusu çağrışımını güçlü bir şekilde gösteren endüstriyel ürün olmuştur.

Teknolojik gelişimler ve plastik malzemesinin kullanımı kaçınılmaz oluşu dönemin iletişim elemanlarına da yansımış, dönemin en bilindik bilgi iletişim şirketlerinden olan Ericcson, 1956 senesinde boyalı plastik ve amorf form kullanarak "Ericofon" adlı telefonu piyasaya sunmuştur (Görsel 7). Bu sayede dönemin ilk ahize ve telefon aygıtının birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan bir iletişim aracı olup, tek bir halde minimize olmuştur. Kırmızı renginin kullanılması ve organik yapısıyla dönemin diğer telefonlarından farkı olarak yeni iletişim elemanlarına fütüristik bir yorum katacak şekilde bilimkurgu filmlerine de atıfta bulunarak tasarlanmıştır (Görsel 7).

Görsel 7. soldaki; Ericofon telefon, Ericcson, 1956, (URL 14), ortadaki; Rocket Camera, 1962 (URL 15). Sağdaki; Ball Chair, Eero Aarnio, 1962 (URL 16).

Dönemin gelecekçi yaklaşımını çağrıştıran bir diğer endüstriyel ürün ise 1962 senesinde Spartus Corporation'un tasarlamış olduğu ve siyah plastik malzemeden üretilmiş Rocket marka mini fotoğraf makinesidir (Görsel 7). Fransız tasarımcı Olivier Mourgue (1939- hayatta) tarafından 1965 senesinde tasarlanmış Djinn serisi oturma elemanları bir önceki "Fantastik Gelecek Kavramı ve Plastik Malzeme" konu başlığında anlatılan "A Space Odyssey" filminde tanıtılmıştır. Küresel formuyla diğer hantal oturma elemanlarından farklı olarak tasarlanmış olan bu endüstriyel ürün, renklerinin parlaklığı ve plastik esnek yapılı tasarımıyla gelecekçi bir görüntü yakalanmıştır.

Geleceğin yaşam biçimlerini kurgulayan dönemin tasarımcıları daha iyi bir gelecek vizyonu sunmak için hayal ettikleri çalışmalarını gerçeğe geçirme sürecinde plastiğin etkin bir şekilde tasarımlarına dahil ettikleri görülmektedir. Plastiğin tasarım aşamasında verdiği kullanım kolaylığı ve tüketicilerin gösterdiği büyük ilgiyle konutlar klasik barınma çerçevesinden çıkıp daha kişiye hitap eden fantastik mekânlara dönüşmeye başlamıştır. Sıradan, köşeli geometrik çerçevelerin içerisine kurgulanmış ev eşyaları yerini organik, steril, parlak renkleriyle çekici kılan endüstriyel ürünlere bırakmıştır. Fakat bu dönüşüm sürecinde plastiğin hayatımıza bu denli girişi

ilerleyen zamanlarda bilinçsiz tüketim sebebiyle çevremize zarar vermeye başlamıştır. Petrol bazlı malzeme olan plastiğin çekici kılan özelliklerinin ardında insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı çevre kirliliğinde etkisi ilk sıralara yükseleceğinin hesabı yapılmadığından keşfedildiği dönemde bolca kullanılmıştır. Endüstriyel ürünler dışında dönemin mimarlarının ilgisini çokça üzerine çekmeyi başaran plastik malzeme, fantastik bir yaşam biçimini ortaya çıkarma konusunda geleceğin konutu projelerinde başrol oynamıştır. Yeni heyecanlar arayan mimari tasarımcılar geleceğin konutu projelerinde plastiğin kolay şekil alabilen, hafif ve şişirilebilir gibi birçok özelliklerini kullanarak 1950 yılı sonrası konut anlayışına, klasik barınak amacı dışında yeni işlevsel ve fantastik özellikler kazandırmışlardır.

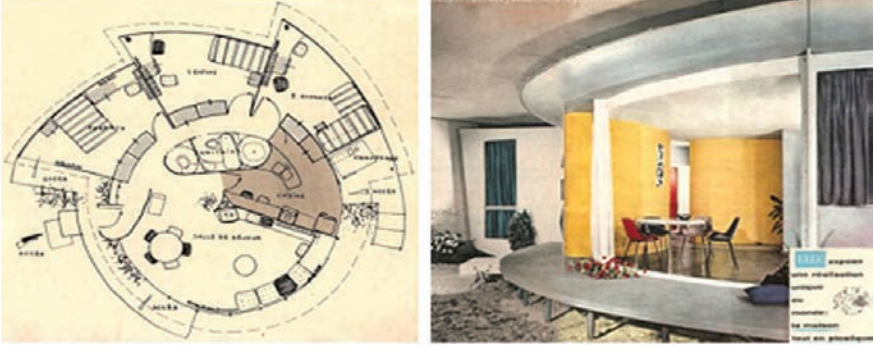
4. Plastik Malzemenin Etkisinde Geleceğin Konutunun Dönüşümü

1950’li yıllardan başlayarak gelecek zaman vizyonu kurma çabaları içinde plastik malzemenin hemen her platformda yer alması elbette konut iç mekan ve donatı tasarımına da etki etmiştir. İlgili dönemin basın yayın araçlarında reklam ve bilgilendirmelerinin çokça yapıldığı bu örneklerle konu bağlamında bakmak çalışmanın içeriği açısından daha faydalı olacaktır. Çalışma kapsamına literatür taraması ardından seçilen on adet örnek dahil edilmiştir.

4.1. *Maison en Plastique (Plastik Ev), Ionel Schein, 1955-1956*

1927 doğumlu Romanya’lı mimar ve şehir planlamacısı olan Ionel Schein, 1950’lerin ilerleyen teknolojisiyle birlikte gelişen sentetik kimya sayesinde plastik malzemesini kullanarak yeni bir mimari yaklaşım arayışına girmiştir. Mimaride maksimum esneklik kullanımını vurgulayan Ionel Schein, plastik malzemesinin hafifliği, kolay uygulanabiliyor olması ve mekânda gelecekçi duruşuyla dönemin mimari tasarımlarına çığır açacak bir tasarım ortaya koymuştur.

Konut tasarımını yaparken mekânda yaşayan her birey için ayrı yaşam alanı hayal eden Schein, sentetik bir malzeme olan plastiği konut tasarımında kullanan ilk mimardır. 1956 yılında tasarlamış olduğu tamamen plastikten oluşan mimarının prototipini ev sanatları fuarında sergilemiştir. Merkezi çekirdeği ortak alanları barındıran banyo, mutfak, yemek odası, oturma odası ve daha bireysel kullanım için düşünebilecek kişisel odaları her yönden hareketli modülleri bir araya getirmektedir. Modüllerin prefabrikasyonu, hafifliği ve merkez etrafındaki düzenlemeleri, konut sakinlerinin ev ihtiyaçlarına göre dönüşme olanağını tanımaktadır. Örneğin ailedeki birey sayısının artması durumunda modül eklenebilmektedir. Salyangoz kabuğunu andıran yapısıyla spiral formlarla desteklenip tamamı on dört çeşit plastikten oluşmaktadır (Görsel 8). Konut tasarımlarında düz akslar halinde sınırlandırılmış oda planlamalarına bir başkaldırı olarak organik formlarla mimari yapısı ve iç mekânındaki dönüşebilir işlevselliğiyle mimaride yeni yaklaşımlara damga vurmuştur.

Görsel 8. Maison en Plastique - Plan ve iç mekân görünüşü. (URL 17)

Plan şemasına bakıldığında evin girişi merkez kabul edilen yemek ve oturma alanına açılıp mutfak ve ıslak hacimlerin olduğu alana yönlendirilmektedir. Merkez çekirdek kabul edilen yaşam alanındaki sistem, spiral formlardan oluşan modülerlikle beraber mekânın formunu tamamlayarak kullanıcılara ihtiyaç dâhilinde sökülüp takılabilen odacıklar sunmaktadır. Bu modüler yaklaşım konut içindeki kullanıcılara mekânlara hacim ekleyebilme deneyimi sağlamaktadır. 1956’da yapımı tamamlanan “Plastik Ev” projesinin prototipi, büyük ilgi görmesine rağmen hayata geçirilememiştir fakat 50’li ve 60’lı yılların mimari yaklaşımlarına ışık tutmuştur. Birçok mimarın geleceğin konutu tasarımlarına ilham olan “Plastik Ev” projesi, plastik malzemesinin konut mimari ve iç mekân tasarımlarında modülerliğin ve hareketliliğin kullanımında nasıl bir rol oynadığının tanımı olmuştur.

4.2. *The House of the Future (Geleceğin Evi), Alison & Peter Smithson, 1955-1956*

Peter ve Alison Smithson tarafından tasarlanmış olan “Home of the Future” (Geleceğin Evi) projesi, 1956 yılında Londra’daki “Daily Mail Ideal Home” fuarında tanıtılmıştır. Geleceğin Evi projesi prefabrike plastikten yapılmış olup dönemin fütüristtik yaklaşımlarına atılan adımların öncülerinden olmuştur. Ünlü mimar çiftin tasarlamış olduğu proje herhangi bir konut olmayıp gelecek yaşamda çocuksuz bir çift için yirmi beş yıllık bir yaşam biriminin tam ölçekli bir senaryo modelini kurgulamaktadır. (URL18)

Görsel 9. *The House Of The Future*, 1956. (URL 19)

Mimar Alison ve Peter Smithson (2004) geleceğin konutu temalarının oluşumunu şöyle açıklarlar: “... 1956’da *Daily Mail* ideal ev sergisi’ndeki “geleceğin evi”nde,... 50’lerin reklamcılığında görülen taleplerin çoktan özüksendiğine ve makine temelli toplumun zaten mevcut olduğuna inanmak zorundaydık. ‘Geleceğin Evi’ için, reklamcılığın ve endüstrinin olağan ürünlerini ciddiye almalıydık” (Akkaya,2007). Projede, doğal aydınlatma ve özel dış mekân alanı sağlayan avlu bahçesi etrafında tasarlanan, dış duvarlarda evlerin doğrudan yan yana yerleştirilmesine izin veren az sayıda pencere vardır. Sergide rahat inceleyebilme amacıyla çatı yoktur fakat yükseltilmiş bir platform vardır. Böylece sergiye gidenler evin içine yukarıdan bakabilmektedir. Teknolojik aletler ve çalışma alanları, içinde yaşanacak geniş bir açık alan sağlayan kabinlerin içinde görünmeyecek şekilde gizlenmiştir. Projenin iç mekânda kullanım senaryolarının gelecek zaman kurgusu dahilinde bilimkurgu filmlerinden esinlenilerek uzay aracını andıran amorf formlar ve beyaz renk ağırlıklı kullanılarak tasarlandığı izlenmektedir (Görsel 9). Mimar çiftin “geleceğin evi” projesinde plastik kullanımının ağırlıklı olmasının sebebi, dönemin gelecek zaman kurgusunun bu yönde ilerleyeceğini savunmasıdır.

İç mekânların düzenlenmesinde amorf formların ağırlığıyla beraber dikdörtgen prizmaların kullanılmış olması, tasarımda formların rekabetini göstermektedir. Mekân tasarımlarında düz beyaz dokular kullanılması dönemin gelecek zaman kurgusunu desteklemekte olup steril, sade ve uzay araçlarını andıran bir atmosfer yaratmaktadır. İç mekânda ayırıcı elemanlar

kullanılmayıp mekânlar arası geçişler serbest bırakılmıştır. Mekânı ayıran elemanlar duvar ve kapılardan ziyade iç mekân içinde kullanılan elemanlarla sağlanmıştır. Örneğin ayırıcı panel gibi gözüken elman aslında bir duşa kabin olup aynı zamanda diğer tarafta kalan odanın dolap görevini sağlamakta olması mekândaki strüktürün işlevsel kullanımını vurgulamıştır.

Gelecek kurgusu ve teknoloji vurgulanarak mekân tamamen mekanik olarak tasarlanmış olup mobilyaların modüler bir sistem dâhilinde hareketli yuvalarından çıkıp saklanabilen bir tasarım ortaya koymuşlardır. Dönemin diğer geleceğin konutu projelerinde vurgulandığı gibi bu projede de insanların daha az efor harcayarak konutların temizlik ihtiyacını kendi kendine giderebilmesi gibi konular ön planda olmuştur. Örneğin ıslak mekânlarda kullanılan banyo modülleri kendini temizleyebilme işlevini içinde barındırmakta, aydınlatma ve elektrik sistemleri nükleer enerji santrallerinden sağlanmaktadır.

4.3. Monsanto Future House (Monsanto Geleceğin Evi), R. Hamilton & M. Goody, Disneyland / California 1957

Dönemin MIT çalışanları olan Mimar Richard Hamilton, Marvin Goody ve mühendis Albert GH Dietz tarafından tasarlanan Monsanto evi, MIT ve Monsanto şirketi tarafından geliştirilen ve Disney'in Tomorrowland parkındaki konumlandırılmış bir projedir. Plastik kullanımını ön plana çıkaran bu proje, bir önceki Alison ve Peter Smithson'ın "Geleceğin Evi" projesinden farklı olarak evin dışı tamamen plastikten, içinde ise metal bir yapı ile plastik desteklenerek projenin prototipi inşa edilmiştir. Dönemin bilimkurgu filmlerinden esinlendiği yer çekimine karşı koyan mimari duruşu, merkezinden taşıyıcı kolların üzerine oturarak sağlanmıştır (Görsel 10). Mimari yapısı modüler bir sistemle dört bölümden oluşmakta ve fiberglas malzemesiyle tek kat halinde prefabrik bir konut olarak bütünsel bir yapı meydana getirmektedir. Her bir modül ayrı bir odayı oluşturmakta merkezinde ıslak hacimleri barındırmaktadır. Diğer modülleri ise bir araya getirilebilen yemek odası, oturma odası, yatak odaları ve yaşam alanlarından oluşmaktadır.

Görsel 10. Monsanto Future House/Disneyland, 1957. Şekil 3.9 Monsanto Future House/Plan Görünüşü. (URL 20)

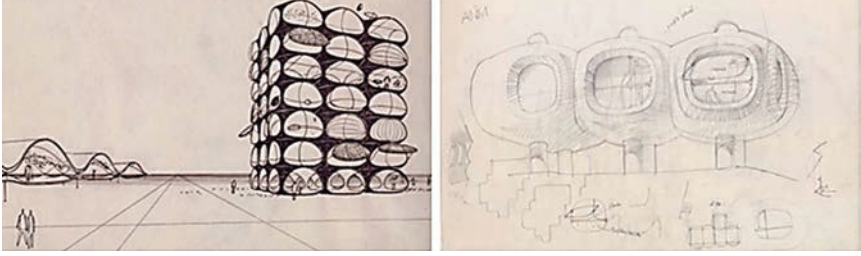
MIT profesörleri tarafından gelecek zaman kurgusu esneklik kavramını vurgulayarak 90'ların yaşam biçimi nasıl olacağına dair, ev aletlerinin de gelişmesiyle toplum refah seviyesinin yükselişe geçeceğini, insanların bilimkurgu filmlerindeki gibi fantastik bir yaşama sahip olacağına dair düşüncelerini “Monsanto evi” projesinde öngörmüştür.

1950 yılında yaşayan insanlar için imkânsız gibi görünen teknolojik aletler, görüntülü iletişim cihazları, otomatik iklimlendirme nükleer enerji sayesinde yiyecek depolama alanlarının kullanımı gibi ekolojik sistemle bütünleşmiş aletler geleceğin konutlarında sıkça karşılaşılabileceği vurgulanmıştır. Sentetik kimyanın gelişmesiyle beraber toplumun yaşamının daha iyi yerlere geleceğinin savunan MIT profesörleri, prefabrik konutların üretilmesine değil sentetik bir malzeme olan plastiğin geleceğin evlerinde sıkça kullanılacağını, hayatın her evresinde yer kaplayacağını belirtmişlerdir. “Monsanto Geleceğin Evi” projesi yapılan tanıtımında çok fazla ziyaretçi çekmesine rağmen üretime geçilmemiştir. On yıl boyunca ziyaretçilere kapıları açık olan ve 10.000 kişiyi aşan ziyaretçi sayısı ile geleceğin evi projesi, daha sonraları Disneyland yetkilileri tarafından yıktırılmıştır.

4.4. Chanéac, Plastic Polyvalent Cellules, Jean-Louis Rey, 1961

1958 yılında eskiz çalışmalarına başlayan mimar Jean-Louis Rey, dönemin kalabalık nüfusuna çözüm arayışı içine girip çok amaçlı bölmeler kullanarak mimaride modülerlik hakkında yeni bir kullanım yöntemi başlatmıştır. Jean-Louis Rey, kullanıcının iç mekânda modülerlik kullanımının hem maliyeti düşüreceğine hem de üretkenliğin artmasını sağlayacağını düşünmüştür. Çok amaçlı modüler kapsüller için araştırmalarına başlayıp 120 dakika içerisinde kurulabilen sistem sağlayan, plastik malzemesinin

aynı zamanda cam elyafıyla beraber ısıyla güçlenen malzemeler kullanarak mimarideki tekdüzeliği kırıp yeni olanaklar keşfederek dönemin mimari tasarımlarına çığır açacak bir proje ortaya koymuştur.

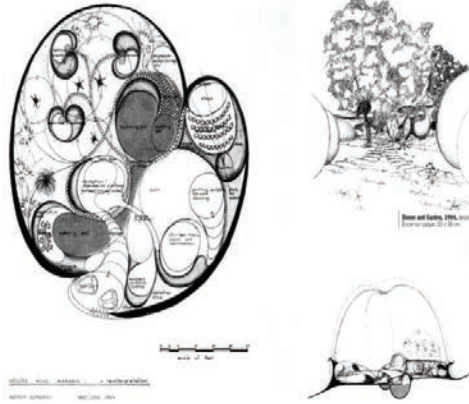
Görsel 11. *Plastic Polyvalent Cellules/Eskiz Çalışmaları, 1958. (URL 21)*

Ünlü mimar projesinde birbirine bağlanan parçalar olmadan plastiği kullanarak çok amaçlı bölmelerin uyarlabilir bir düzen oluşturup yeni odacıkların ortaya çıkmasını sağlayan bir sistem ortaya çıkarmıştır. Kurguladığı bölmelerin hepsi özdeş ve simetrik dört tarafında büyük açıklıklar barındıran diğer elemanlar tarafından kapatılmış, farklı şekillerde açıklıklar içerip, böylece pencere ve kapıları oluşturan boşlukları oluşturmaktadır. Gelecekteki hayatın bağımsız ve gezgin olacağını savunan mimari tasarımcı, 1961 yılında tasarlamış olduğu Plastic Polyvalent Cellules (Plastik Polyvalent Hücreler) ilerleyen yıllarda kent hayatının sabit olmayacağını, istenildiği zaman pratik bir şekilde konutların bir arada sıralanarak yapıların yap-boz şeklinde oluşacağını kurgulamıştır. Acil durumlarda ise zaman kaybı olmaksızın hücrelerin yerlerinin değişebilmesiyle insanlara güven veren bir konut ortaya çıkarmıştır. Yaptığı deneylerin karşılığında proje hayata geçirilmemiş fakat 1962 senesinde projede tasarlanmış olan kapsül modülünün bir prototipi yapılmıştır (Görsel 11).

4.5. *House Of Garden, Arthur Quarmby – 1964*

İngiliz mimar Arthur Quarmby, geleceğin konutu projelerinde plastikten başka bir malzeme türü kullanılmasının uygun olmayacağını savunmuştur. Bu düşüncesi dahilinde 1964 senesinde tasarlamış olduğu “House Of Garden” projesinde, plastik malzemesinin yalnızca kolay şekil alma özelliğiyle beraber yeni biçimler yaratmak için değil mekân tasarımlarında yeni bir ruh yaratma açısından diğer malzemelere kıyasla daha avantajlı olduğunu vurgulayarak projelerinde bolca yer vermiştir. Ev ve Bahçe projesinde savunduğu plastiğin şişirilerek bir konut haline getirebilme fikrini, insan yaşamının doğayla bir araya getirecek şekilde ele almıştır. Plastiğin esnek özelliğiyle amorf bir form halinde tasvir edilmiş plastik konut, geleceğin barınma biçimlerinin kolayca taşınabiliyor olmasıyla her koşulda yanımızda bulundurabileceğimiz konutlara sahip olunabileceği fikrini aş-

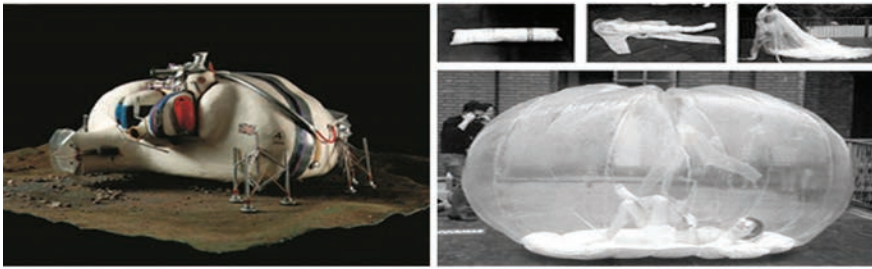
lamıştır. Hijyenik ve yangına dayanıklı olmasıyla beraber taşınabilirliği ile insanlara güven duygusunu hissettirmektedir. Bu kuramsal proje gerçek hayata geçirilmemiş fakat hava ile şişirilerek kurulan geçici mimari hacimlerin öncüsü olarak kabul edilmiştir (Görsel 12).

Görsel 12. House Of Garden, 1964. (URL 22)

4.6. Living Pod (Yaşam Kapsülü) ve Cushicle Archigram, 1965

Dönemin bilimkurgu filmlerinin etkisinin gösterdiği bir diğer proje 1966 yılında tasarlanan Living Pod (Yaşam Kapsülü), uzay aracını andıran yapısıyla fantastik bir konut mekânı olmuştur. Mimarisinde plastiği kullanımıyla ve organik formlu yapısıyla dönemin kapsül konut tasarımlarından biri olmuştur (Görsel 13).

Görsel 13. Soldaki; Living Pod, 1966, sağdaki; Cushicle, Archigram, 1966. (URL 32- 24)

Aynı yıl içerisinde tasarlanmış olan bir başka proje Cushicle (Görsel 13), insanların kendi yaşam alanını yanında taşıma olanağı sağlayacak olan havayla şişirilebilen plastik yapısıyla dönemin gezgin ruhlu insanlarına hitap edeceği düşüncesiyle tasarlanmıştır. Pek çok gelecek zaman kurgusu yapan mimari tasarımcıların sıkça vurgulamakta olduğu insanların daha

az çalışıp daha çok kendine vakit ayırıp gezebileceği kanısıyla taşınabilir konutlar döneme damgasını vurmuştur.

4.7. Haus-Rucker.co Projeleri, 1967

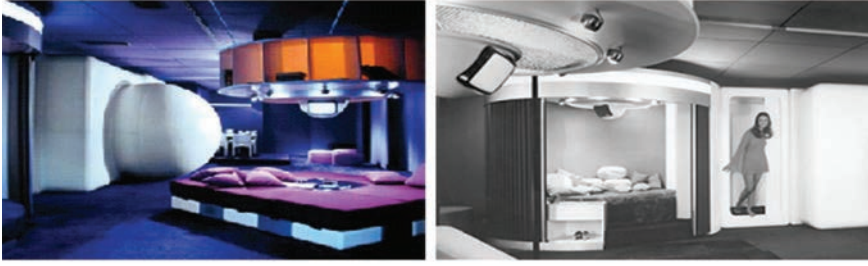
1967 yılında gerçekleştirilmiş olan bir başka hava ile şişirilebilen plastik malzemeli konut projesi, Avusturyalı genç mimari tasarımcılar tarafından kurulan Haus-Rucker.co mimariyi sanatsal bir yaklaşımla ele alıp yorumlayan bir grup olmuştur. Gelecek zaman temasını esneklik ve gezginlik kavramlarıyla kurgulayarak bir küre halinde oluşturulmuş hava ile şişirilebilen ve binaların dış cephelerine monte edilebilen şeffaf modüler konutlar olarak tasarlanmıştır. Kürenin içerisi iki mekândan oluşmaktadır (Görsel 14). İlk bölme genel yaşam birimi olarak kullanılırken ikinci bölme ise kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda ek işlev kazandıran bir yaşam biriminin bütünüdür sağlamaktadır. Gelecek zamanın insanları daha kişisel mekanlarda yaşamak isteyeceği gezgin ruhlu bireyler olarak yetişeceği kanısına vararak dönemin mimari tasarımcıları, özgün, steril, taşınabilir mekanlar kurgulamaya projelerinde yer vermişlerdir.

Görsel 14. Solda; dış cephelere monte edilebilen konut projesi, ortada ve sağda; taşınabilir ve plastikten Pneumacosc kavramsal projesi, 1967, Gelbes Herz, Hause Rucker.co, 1968. (URL 25-26)

4.8. Visiona 1, Joe Colombo, 1969

1950-1960 senelerinde gelecek zaman kurgularında tasarlanmış olan kapsül konut projelerini ileriye taşımış olan İtalyan tasarımcı olan Joe Colombo, dönemin güçlü gelecek zaman tasviri yapan tasarımcılarından biri olup plastik familyasından olan pvc ve pleksiglas gibi malzemeleri yakından inceleyip bu malzemeler üzerinden çok işlevli tasarımlar yapmıştır. Plastiği baş rol olarak kullandığı Visiona 1 projesini 1969 yılında Almanya’da gerçekleşmiş olan “Visiona” sergisinde ziyaretçilere sunulmuştur. Visiona 1 projesi, çok işlevli kompakt bir tasarım olup minimum mekân maksimum işlevi sunarak konut tasarımlarına yenilikçi bir devrim yaratmıştır. İlerleyen teknolojiden faydalanılarak tasarlanan kapsül konut projelerinden biri olan Visiona 1, dönemin fütüristik yaklaşımlarını barındıran fantastik bir mekân tasviri yapılarak geleceğin yaşam elemanları adı altında tasarlanmıştır.

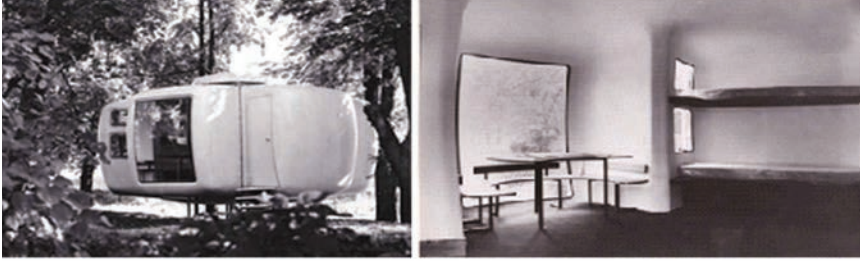
Görsel 15. Solda, Visiona 1 Yaşam Alanı ve sağda Visiona 1 Yatak Odası (URL 27).

Bir önceki projelerde de sıkça karşılaştığımız merkez çekirdekten birbirinden bağımsız modüler değişebilen yaşam alanları olacak şekilde kurgulanmıştır. Merkezinde yaşam alanı açık bir şekilde tasarlanmış, konut içerisinde günlük aktivitelerin gerçekleştirilebileceği bir alan olarak düşünülmüştür. Merkez çekirdek spiral bir form içeren orta kısmında oturma alanı barındırarak aynı zamanda televizyon izlenmesini sağlayacak olan tavana monte edilmiş bir ünite şeklinde tasarlanmıştır (Görsel 15). Yaşam alanında renkler dönemin pop tasarım akımında da sıkça kullanılan mor, turuncu mavi ve beyaz kombinlenip fütüristik bir mekân ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mekânın diğer bir kapsül alanında yatak, banyo ve giysi dolapları konumlandırılmıştır. Yatağı barındıran kapsül dairesel bir alandan oluşmakta ve sürgülü paravan sayesinde alanın mahremiyeti korunmaktadır. Projenin ıslak mekânında bulunan banyo küvet alanı tamamen plastikten üretilip iç mekanda uzay aracı hissiyatı veren steril bir ortam oluşmasını sağlamıştır. Mutfak kısmı, dönemin teknolojik gelişmeleri sayesinde ortaya çıkan gelecekçi elemanlar kullanılmış, insan eforunu en aza indirgeyerek yeme içme temizlik gibi ihtiyaçlarını giderecek akıllı araç gereçler kullanılmıştır. Yeme içme alanı ihtiyaç dâhilinde uzayıp kısalabilen bir tezgâh olarak tasarlanmıştır. İç mekânında kendi tasarımlarından olan mobilyaları kullanan İtalyan tasarımcı, projesini tasarımsal bir bütün halinde kurgulamıştır. Gelecekçi yaklaşımları destekleyen renk ve formlar kullanmıştır. Parlak metalik gri, mor ve mavi tonları ağırlıklı kullanılarak gelecekçiliği, beyaz rengi ıslak mekânlarda kullanarak sterilliği vurgulamıştır.

4.9.Bulle, Jean Maneval, 1964

Fransız mimar olan Jean-Benjamin Maneval tarafından 1964 yılında tasarlanan Bulle (Kabarcık Ev) projesi geleceğin konutu projelerinin en önemlisi olup gerçek hayata geçirilmiş, diğer projelerden farklı olarak 1970’li yıllara kadar varlığını devam ettirmeyi başarabilmiştir (Görsel 16). Dönemin sentetik kimyalarıyla beraber iş birliği yapan Fransız mimar, tamamen plastik malzemesinden oluşan bir dağ evi projesini ortaya çıkar-

mıştır. Seri üretimi 1968 yılında başlayan “Kabarcık Ev” doğayla uyumu sağlanabilmesi açısından üç renk (yeşil, kahverengi, beyaz) alternatifi sunarak üretimi yapılmıştır.

Görsel 16. Jean Maneval, Bulle, 1964. (URL 28)

Plastik konut olan Kabarcık Ev, bir alt altıgen çelik çerçeve ve bir üst polyester kubbeye tutturulmuş ve bağlanmış, her biri 200 kilogram ağırlığında ve şekil ve boyutlarda aynı olan altı polyester kabuktan oluşmaktadır. Pencere tek bir kıvrımlı pleksi parçasından yapılmıştır. Genel olarak, ev ağırlığı 1500 kilogram olup bir kamyonla taşınabilir ve birkaç gün içinde yerinde monte edilebilmektedir. Yapı küçük bir beton kaide ile desteklenmiştir. Kompakt bir tasarım olan konut, bir giriş alanı, iki yatak odası, bir oturma odası, bir mutfak ve bir banyodan oluşmaktadır. Sadece banyo ince iç duvarlarla çevrili olup diğer mekanlar bölücü elemanlar kullanılmamıştır. Teorik olarak sonsuz kümeler oluşturmak için iki veya daha fazla ev birbirine bağlanabilmesi mümkün kılınmıştır. En önemli özeliği modülerlik olan Kabarcık Ev projesi, poliüretan köpük ile yalıtımı sağlanmış yapıyı iklim şartlarının getirdiği olumsuz durumlardan korumak ve gelecekteki bir görüntü yakalamak amacıyla mimari yapısı zeminden yüksek bir şekilde tasarlanmıştır (Görsel 16). Yer çekimine meydan okuyan yapısı ve organik formuyla uzay filmlerini andıran bir görüntü yakalamıştır. Fantastik duruşuyla üzerine büyük ilgi çekmesine rağmen 1970 yılında çıkan petrol krizi nedeniyle üretimi durdurulmak zorunda kalmıştır. Fakat 2015 yılında tekrar prototipi yapılmıştır.

4.10. Roger Dean House (Roger Dean Konutu), Roger Dean, 1966

İngiliz tasarımcı olan Roger Dean’ın mimari yaklaşımı, konut içinde yaşayan insanları güvende ve rahat hissettirmek şarttır ve bu hissiyatı ancak amorf ve organik formlarla sağlayabilmektedir. Bu düşüncesiyle beraber kendi adını verdiği projesinde plastik malzemesini kullanarak mimariye küresel formlar verip mağaramsı bir tasarım ortaya koymuştur. Dönemin uzay yaklaşımlarını çağrıştıran biçimiyle iç mekân tasarımı uzay gemisi konseptini hatırlatmaktadır. Her oda için ayrı olarak kullanılmış fiberglas kalıplar bulunmaktadır.

Görsel 17. Roger Dean Konutu, 1966. (URL 29)

İç mekânda kullanıcının kendini rahat ve güvende hissetmesi için organik formlar kullanılmış, dönemin diğer geleceğin konutu projelerinde kullanıldığı gibi beyaz renk steril ve uzay aracı görünümü vermesi amacıyla kullanılmıştır. Duvar yapısı kompakt bir şekilde tasarlanmış devam eden form aynı zamanda yatma işlevini sağlayan bir odacığa dönüşmüştür. İç mekânlarda kullanılan formların bütünlüğü sayesinde elemanlara birden fazla işlev katılmıştır. Duvar açıklıkları dairesel formda beyaz ve ahşabı bir arada kullanarak sıcak ve soğukluğu harmanlamış, aynı zamanda estetik bir form yakalayarak iki mekân arası geçiş sağlanmıştır (Görsel 17). Islak mekânda devam eden formlar ayırıcı panele dönüşüp aynı zamanda arka tarafta banyo elemanını oluşturmaktadır. Mahremiyeti sağlamak amacıyla sadece banyo tuvalet alanlarında kapı kullanılmış, diğer mekânlarda formların devamlılığı dâhilinde mekândan mekâna akış serbest bir şekilde işlenmiştir. Yatak odalarında mahremiyet mimari yapısı sayesinde dolu boş oranlarının getirdiği girintiler ve kot farklarıyla sağlanmıştır. İngiliz tasarımcı mekânda sadeliği vurgulayarak mobilya kalabalığından kaçınmış, oturma ve yatma birimleri dışında mobilya kullanmamıştır.

Mimarların gelecek zaman hayallerini somut yapılar taşımış olduğu bu projelerde, esneklik, modülerlik, özgürlük ve uzay çağı kavramları ele sıkça alınarak tasarım çizgisi fantastik bir şekilde yaşam alanlarına yansıtılmıştır. Güven verme, taşınabilirlik, kolay şekil alma, hijyenik gibi özellikleriyle plastik malzemesi ana kahraman rolü oynadığı gözlemlenmiş fakat 1973 senesinde çıkan petrol krizi sebebiyle plastik malzemesi geleceğin konutu projelerine veda etmiş 1980 senesini hazırlarken konut tasarımı yeni çevreci çözüm arayışları içerisine girilmiş olduğu saptanmıştır.

5. 1980 Sonrası Geleceğin Konutun Dönüşümü – Akıllı Konut Kavramı

1980 yıllarına kadar tasarlanmış olan geleceğin konutları, petrol bazlı malzemelerden olan plastiğin ekolojik dengeye getirecek olduğu zarar tahmin edilmediğinden, 1950’ler ve 1960’larda plastik malzemesi geniş bir alanda rahatça kullanılmıştır. 1950’i yılların başında 1960’lı yılların sonuna kadar olan süreçte sentetik malzemeler geleceğin konutu projelerinde baskın bir şekilde kullanılmış fakat 1973 yılında meydana gelen ve geniş kitleleri etkileyen petrol krizi sebebiyle plastik bazlı malzemelerin maliyeti artmış, plastiğin kullanımı konut iç mekân tasarımlarında kısıtlanmıştır (Akkaya, 2007 s.20). Sentetik malzemelere duyulan büyük ilgi kaybedilmiş, insanlığa getireceği zararlar göz önünde bulundurarak dönemin mimari tasarımcıları enerji kontrollü akıllı konut projelerini tasarlayıp geleceğin konutunun gelecek zaman kurgusundan bağımsız olarak evirilmesine neden olmuştur. Bu evirilme sebebiyle geleceğin konutu projelerinin tasarımlarında keskin bir geçiş yaşanmıştır. Plastik malzemesin esnek kolay şekil alabilen yapısı artık kullanılmadığından, köşeli ve sıradan formlar tekrar geri gelmiştir. Artık esneklik, taşınabilirlik, modülerlik kavramlarının yerini teknolojik, ekolojik ve enerji korunumunu sağlayan sistemler almıştır.

Dünyada ise 1970’lerde yaşanan enerji krizlerine bağlı olarak, enerji korunumlu binalar tasarlanması gerektiği fark edilerek 1980 yılında ilk kez akıllı konut projeleri ortaya çıkmıştır. İlk endüstri devrimiyle buhar gücünü keşfederek icat edilen makinalardan, ikinci endüstri devrimi beraberinde getirdiği elektronik teknoloji ve ardından endüstri devrimi 3.0 dönemi olarak bilinen bu yıllarda, enerji öneminin anlaşılmasıyla petrol ve türevlerinde yaşanan krizler yenilebilir enerji ile bu yöndeki teknolojilerin desteklenmeye başlamasını öngörmüştür. 1950-70 yıllarına kadar kullanılan plastiğin yarattığı çevre kirliliği doğada yok olma süresinin zor olması sebebiyle bozulan ekolojik dengeyi kontrol altına alma çabası akıllı konut döneminde işlenmiştir. İnsan faktörünün en aza indirgenerek konutların kendi kendini idare edebilme özelliği kazandırma çabalarına başlanmıştır.

Sesle harekete geçen konut aletleri, kendi ısısını kontrol edebilen evler, çeşitli sistemler sayesinde anahtar ihtiyacı ortadan kalkıp kullanıcısını tanıyabilme özelliği taşıyan evler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu keskin geçiş, akıllı bina ve akıllı konut kavramlarının dönemin mimar ve tasarımcılarının kafalarını fazlaca meşgul etmesi sebebiyle gelecek zaman vizyonundan bağımsız olarak geleceğin konutu projelerinin farkı yönde şekillendiği bir dönem gözlemlenmiştir. Tüm bu anlatılanların bu çalışma bağlamında somut örneklerinin görüleceği Bill Gates Evi üzerinden anlatımın yapılması içeriğin daha iyi kavranmasını sağlayacaktır.

1980 yılından sonra tasarlanmış olan çoğu akıllı ev projelerinin çevreyi koruma amaçlı enerji tüketiminin minimum seviyede olup konutun kendi ihtiyacını tespit edip olumlu veya olumsuz koşullara karşılık kendini adapte edebilen bir otomatik sistem halinde çalışıyor olma özellikleri, ABD’de Washington’un Medina kasabasında inşa edilen Bill Gates’in “Akıllı Evi” projesinde özetlenmiştir. Microsoft’un kurucusu olan Bill Gates’in evi “Akıllı Ev” projelerinin önemli örneklerinden biri olup ekolojik dengeyi bozmayacak bir sistemde tasarlanmıştır. 1997 yılında Washington’da inşa edilen bu akıllı konut tamamen ev içinde yaşayan bireylerin ve odaların ihtiyacına yönelik otomatik kararlar verecek şekilde tasarlanmıştır (URL 30).

Evin çevresi yeşilliklerle sarmalanmış olup 6200 m² alana sahip bu yapı, bir önceki konu başlıkları altında incelediğimiz geleceğin konutu projelerinden farklı olarak insan bedenine faydalı biyolojik bitkilerden ve ağaç materyallerinden inşa edilmiştir. Ev içinde kullanılan akıllı sistemler sayesinde evin ışık, temiz hava ve ısı ihtiyacı otomatik olarak tespit edilip enerji tüketimini minimum seviyeye düşürmeyi amaçlayarak hızlı bir şekilde ihtiyaca karşılık ayarlanabilme hizmeti vermektedir. Evin ısı ışık gibi iklimsel değişimlere otomatik tepki verecek olan sistemler aynı merkez üzerinden çalışmaktadır. Bunun sayesinde dış ortamdaki değişimi tespit ederek iç mekanın ihtiyaçlarının verimli bir şekilde sağlanması enerji verimliliğine katkı sağlamaktadır.

Tamamen sürdürülebilir bir sistem çerçevesinde tasarlanan bu konut, kullanıcının evde olmadığı vakitlerde kendini tasarruf moduna almaktadır. Konutun kendini en verimli sıcaklığa sabitlemesi, iç mekandaki hava kalitesini ölçüp ideal seviyenin altında kalite tespit ettiği durumda dışarıdan temiz havayı filtreleyip içeriye aktarması, konutta bulunan her odacığın kendine has ısısı olduğundan odalar arası ısı değişikliği olmaması adına hava duvarlarının konumlandırılmış olması ekolojik dengeyi bozmayıp minimum enerji kullanımına neden olmaktadır.

Havayı ısıtma veya soğutma amacıyla kullanılan sular eve entegre olan bir arıtma sistemi ile ev için kullanım suyu olarak değerlendirilmektedir. Kışın evin ısıtma suyu bahçeye dâhil olan küçük seradaki bitkiler için kullanılmaktadır. Evin ısıtma ve soğutma sisteminde kazanlı bir sistem seçilmemiş bunun yerine her odada bağımsız şekilde bulunan üniteler bulunmaktadır. Bu üniteler direk olarak havayı ısıtma veya soğutma şekliyle çalışmaktadır. Kazanlı tip ise ortak bir merkezde ısıtılan suyun petekler yardımıyla ev içerisindeki havayı ısıtması şeklinde gerçekleşmektedir (Akyazıcı, 2019 s.50-53).

Enerji kullanımına ve çevre kirliliğine bir başkaldırı niteliği taşıyan bu konut tamamen çevre dostu bir yapı barındırmaktadır. Mimari formu

kütlesel olarak tasarlanmış endüstri devrimi öncesinde inşa edilen yapılar gibi sert hatlara sahiptir. 1980'lere kadar tasarlanmış olan geleceğin konutu projelerinde rastlanan fütüristik yaklaşımlar içeren organik formlu mimarilere denk gelinmesinin nedenlerinden biri, plastiğin petrol bazlı malzeme olup çevreye verdiği büyük zarardan dolayı artık yapı malzemesi olarak tercih edilmiyor olmasıdır. Fakat plastiğin ve sentetik malzemelerin çevreye verdiği zarara dönemin mimari tasarımcıları sessiz kalmayarak akıllı konutların haricinde farklı bir çözüm arayışına girip plastik malzemesini geri dönüştürülebilir bir yapı malzemesi haline getirme çalışmalarına başlayarak verdiği zararı minimum seviyeye indirmeyi hedeflemişlerdir.

6. 2000 Sonrasında Geleceğin Konutunda Plastiğin Dönüşümü

6.1. Conceptos Plásticos (Plastik Kavramlar)

1950 – 60 yıllarında heyecanla karşılanan plastik malzeme ve beraberinde incelenen geleceğin konutlarında sıkça kullanımı, tasarım anlayışında bizleri ileriye götürürken ekolojik anlamda çevreye büyük zarar vermektedir. Geçmişte plastiğin bilinçsizce kullanımı günümüze getirisini olumlu yönde olmamıştır. Dünyadaki her bir insanın ürettiği 250 plastik atık parçası okyanus akıntılarıyla birleşmiştir ve 1.8 trilyon plastikten oluşan bir kıtaya dönüşmüştür. Neredeyse 3,5 milyon kilometre karelik bir alanı kaplayan devasa plastik atık kütesine bilim insanları tarafından “Büyük Pasifik Çöp Alanı” olarak tanımlanmaktadır (URL 31). Güneşin ve dalgaların etkisiyle çoğunluğu mikro plastik parçalara dönüşmekte olduğu için bu yığını gözlemek zor olmakla beraber aralarında 1970'lerden kalma üretilen mega plastik atıklar bulunmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu plastik atıklar her canlı türüne bir tehdit olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde ciddi bir tehdit olan çevre kirliliğine karşı konut mimarlığında alternatif, dönüştürülebilir malzeme kullanımı projelerinde çalışmalar başlanmıştır. 1980'li yıllardan bu yana gerçekleştirilen ekolojik sürdürülebilir akıllı konutlar üzerine yeni yaklaşımlar geliştirilmekte olup, yaşadığımız evrene zarar vermeyecek alternatif malzeme kullanımlarıyla insanların yaşamlarına kolaylık sağlanması hedeflenmiştir.

Kolombiyalı Mimar Oscar Mendez, dünyada plastiğin oluşturduğu atık yığınının bir çare arayışına girmiştir. Bu arayış sayesinde Kolombiyalı mimar Conceptos Plásticos (Plastik Kavramlar) / Plastik Tuğla Projeleri adı ile plastik atıklardan tuğla oluşturularak hem plastik atıklarının alternatif geri dönüştürülmüş bir yapı malzemesi haline getirilecek olması hem de yoksul insanlara barınacağı bir ev yaratmayı mümkün kılacağı fikriyle çalışmalara başlamıştır (Görsel 18).

Görsel 18 Conceptos Plásticos Geri Dönüştürülmüş Plastik Tuğlalar, *Ekoyapı Dergisi*, 2021. (URL 32)

2011 yılında Kolombiyalı Mimar Oscar Mendez ve Fernando Llanos tarafından kurulan şirket Conceptos Plásticos, (Plastik Kavramlar) giderek artan plastik yığını ve Latin Amerika’da artan nüfusun beraberinde getirdiği konut ihtiyacı gibi iki temel sorunu çözmeyi hedeflemektedir. Bu sorunlarla mücadele etmek için plastik ve benzeri malzemeleri içerisinde katkı malzemesi ilave edip geri dönüştürerek yangına ve depreme dayanıklı lego benzeri tuğla oluşturmuştur. Conceptos Plásticos’un kurucusu olan Oscar Mendez şöyle anlamıştır; *“Başlarda şu oldu, insanlar bize plastik bir ev! dedi ve akıllarına poşet geldi, plastiği bir poşet ile ilişkilendirdiler. Bir çakmakla yaklaştıklarında yanacak ve parmakları ile dokunduklarında kırılacak diye düşündüler. Ürüne baktıklarında ve ne kadar sağlam olduğunu gördüklerinde, anladılar ve farklı bir şekilde düşünmeye başladılar. Daha sonra kullanıcıların kafasında bu ilk engeli aşmak çok kolay oldu”* (Ekoyapı Dergisi, 2021).

Yapılan araştırmalara göre Latin Amerika nüfusunun yüzde sekseni şehirlerde yaşamakta, yalnız 2014 yılında aşağı yukarı 310 milyon ton plastik atık ortaya çıkmaktadır. Bu veriler geri dönüştürülmesi gereken daha çok atık ve daha çok konut ihtiyacı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yapı sürecini halka eğitim veren Plastik Kavramlar şirketi, geri dönüştürülmüş plastik tuğlalardan oluşan bu yapıyı lego gibi birleşim detayına sahip özelliği sayesinde sadece dört kişi tarafından beş günde inşa edilebilmektedir. 40 m² alana sahip bu konut içerisinde iki yatak odası, oturma odası, yemek odası, mutfak ve bir banyo barındırmaktadır. 42 aile için 2015 yılında geri dönüştürülmüş plastik tuğlalardan inşa ettiği prefabrik konut, ihtiyaca göre tekrar taşınma durumuna karşın sökülüp farklı konumlarda inşa edilebilme özelliği taşımaktadır (Görsel 19).

Görsel 19 Conceptos Plásticos Geri Dönüştürülmüş Plastik Konut, *Ekoyapı Dergisi*, 2021. (URL 32)

Çalıştıkları temel yapı taşı, her gün tonlarca plastiği atan popüler geri dönüştürücülerden ve fabrikalardan elde edilmektedir. Bir ekstrüzyon işlemi kullanılarak, plastik eritilip bir kalıba boşaltılır ve aynı boyutlara sahip kil malzemesine benzer şekliyle üç kiloluk bir tuğla oluşturulur. Basınç altında monte edildiğinde, tuğlalar ısıyı yalıtır ve yanmayı geciktiren katkı maddelerine sahiptir. Ek olarak, termo akustiktirler ve depreme dayanıklı olma özelliğiyle hem ekolojik sisteme hem de yoksul insanlara fayda sağlayan bir uygulama haline gelmektedir. 2019 yılında Plastik Kavramlar, Batı Afrika’da plastik atıkları sınıflar için modüler, montajı kolay ve ekonomik tuğlalara dönüştürecek bir fabrika kurmak amacı ile UNICEF ile iş birliği kurmuştur. UNICEF temsilcisi projeyi şöyle değerlendirmiştir; “Bu proje atık yönetimi ve bir eğitim altyapı projesinden daha fazlasıdır. Bu bir işleyiş metaforu; artan plastik atık sorunu çocuklarımızın geleceği için tam anlamıyla yapı bloklarına dönüştü.” (Ekoyapı Dergisi, 2021).

6.2. Recycle Build

Diğer bir plastik kirliliğini olumlu yönde dönüştürme girişimlerine başlamış olan Recycle Build, toplulukların atıkları uygun fiyatlı, yüksek kaliteli ürünlere ve yapı malzemelerine dönüştürmesini sağlarken doğal afetlerden etkilenenler için de barınma ve gelir imkânı sağlamaktadır. Hümanist, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Recycle Build kendilerini “Biz mimarlar, tasarımcılar, gazeteciler, fotoğrafçılar ve en önemlisi insancılardır” olarak tanımlamaktadırlar. Çevreyi ve insanlığın onun içinde nasıl yaşadığını derinden önemsemekte olan bu kuruluş, tasarımın gücünü ve yaratıcılıklarını kullanarak atık akışındaki sorunları aktif olarak arayıp toplumu daha iyi hale getiren çözümler bulmaktadırlar. Aynı zamanda dünyadaki karbon maliyetlerinin %38’i inşaat sektöründen geldiğini vurgulayan bu kuruluş, beton gibi popüler yapı malzemeleri karbon yoğunluğunun

fazlalığından ve kum taraması yoluyla okyanus tabanının tahrip olmasından şikâyetçi olduğu için alternatif bir yapı malzemesi arayışına girmiştir. 1,6 milyar insan yeterli konuttan yoksun olup depremler, kasırgalar, orman yangınları, sel nedeniyle konut ihtiyacı artmaktadır. Dünya'nın daha çok yapıya ihtiyacının olması ve her bir dakikada bir kamyon dolusu plastik atığın meydana gelmesi inşa edilmesi gereken çok sayıda ev ve geri dönüştürülmesi gereken çok fazla atık anlamına gelmektedir.

Tuğla, Hollanda'da bir firma olan "Precious Plastic" ile 4 ay boyunca çalışılarak tasarlanmıştır ve uygun maliyetli dayanıklı alternatif yapı malzemesi arayışıyla çalışmalar yaparken aynı zamanda geleneksel kagir yapının yerini alacak şekilde düşünülmüştür (Görsel 20). Her tuğla 1,5 kg plastik atıktan oluşmakta ve Precious Plastic'in sağladığı geri dönüşüm makineleri kullanılarak yapılmaktadır. Dünyanın her yerindeki toplulukların bu tuğlaları nasıl üreteceklerine dair bilgiye erişmelerine izin veren bu firma, 2020 yılının başında "*Nasıl Yapılır?*" adı altında tuğla ölçülerinin teknik çizimlerini gerekli bilgilerle beraber halka yayınlamıştır. Bu sayede plastiğin çevreye vereceği zarar minimum seviyeye getirilip insanların evsiz kalmalarına da engel olunacaktır.

Geri dönüştürülmüş plastik tuğlalar, taşıyıcı birim olarak tek başına çalışacak ve aynı zamanda ahşap ve metal gibi standart yapım yöntemleriyle beraber kullanılabilir şekilde tasarlanmıştır. Her tuğla, lego gibi birbirine kilitlenecek şekilde tasarlanmıştır ve yalnızca bir çekiçe hızla inşa edilebilir haldedir (Görsel 20).

Görsel 20. Recyclere Build Plastik Tuğla, 2020. (URL 33)

6.3. Othalo House, 2020

Yıllar geçtikçe mimarlar plastiğin ekolojik dengeye ne kadar zarar verdiğinin farkına varıp bir önceki projelerdeki gibi çalışmaların ışık tutmasıyla, bir başka mimarlık firması olan JDS Mimarlık Othalo şirketiyle anlaşp, tamamen geri dönüştürülmüş plastik ve türevi atıklardan oluşan malzemelerle bir konut projesi yapılandırmayı amaçlamıştır. "*Ya plastik atık sorunu konut yetersizliği sorununu çözmek için kullanılabilirse? Ya insanoğlunun yerel plastik atıkları yerel konut ihtiyacını çözmek için kul-*

lanmasına izin veren bir sistem yaratılabilirse?” Her şey bu sorunun cevabının peşine düşülmesiyle başlamaktadır.

Görsel 21. Othalo House, 2020. (URL 34)

JDS Mimarlık öncelikli hedefinin Afrika’da düşük maliyetli konutlar inşa etmek olacağını, bir milyon insanın gecekondu bölgelerinde yaşamakta olduğunu 2050 yılında ise yoksul, barınmaya gücü olmayacak insanların nüfusunun çok fazla artacağını öngördüğü için sürdürülebilir plastik konut projelerine çalışmaya başlamıştır. JDS bünyesinde çalışan mimari tasarımcılar, günümüzde var olan inşaat yöntemleri düşük maliyetli ve ekolojik anlamda sürdürülebilir olmadığından, plastik ve türevi atıkların geri dönüştürülebilir halde alternatif yapı malzemesi olarak kullanılması gerektiğini vurgulayarak yeni bir projeye adım atarak bu projeye “Othalo House” adını vermiştir (Görsel 21).

Hızla çoğalmakta olan dünyadaki konut eksikliğini gidermek için milyarlarca ton plastik atığı kullanan Othalo, geri dönüştürülmüş plastik yapı malzemeli bina sistemleri üretmek için patent bekleyen bir teknolojiye sahiptir. Hedef, uygun fiyatlı konutlar, mülteci barınakları, yiyecek ve ilaçların depolanması için ısı kontrollü birimlere ve afetler- acil durumlar için mekanlara (hastaneler, okullar, geçici yaşam) ihtiyacın çok olduğu durumlara cevap niteliğinde bir yapı planlaması yapmaktır.

1950 yılından başlayıp günümüze gelen süreçte dokuz milyar ton plastik üretilmiştir ve bunun sadece %9’u geri dönüştürülmüştür. 60 metrekaarelik bir Othalo Evi sekiz ton plastik atığı geri dönüştürmekte ve bu günümüzün plastik atıklarıyla bir milyardan fazla evin yapılabileceği anlamına gelmektedir. Önümüzdeki 18 ay içinde Othalo, düşük maliyetli evler için ilk bina elemanlarını ve tasarımı sergileyecektir. Şirket, 2022’nin başlarında seri üretime geçmeyi planlamaktadır (Ekoyapı Dergisi, 2020).

7. Sonuç

1950 ve 1960 döneminde endüstri devriminden sonra gelişen teknolojiyle beraber ortaya çıkan sentetik malzemelerden plastiğin, dönemin her alanında kullanımının yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Plastiğin kullanımı sayesinde modern batı toplumu endüstri devrimi öncesinde maruz kaldı-

ğı stabil formlardan kurtularak daha güven veren, eğlenceli ve kişiye hitap eden özelliğiyle organik formlarla tanışmıştır. Bu tanışma sonrasında dönemin tasarımcılarının ve mimarlarının yeniliklerden ilham alıp ortaya yeni akımlar çıkarmasını sağlamıştır. Dönemin tasarımcılarının ortaya çıkardığı Pop akımı yenilikçi bir devrim yaratıp modern batının monotonluğunu kırma yönünde ilk adımı atmıştır. 1950 senesinden önce şehir yapısı ve mimari tasarım anlayışı beton-çelik-cam üçgeni içinde tekrar edip, düz beyaz ve gri tonlarına rastlanmaktaydı. Ortaya çıkan pop akımıyla plastiğin kavuşması sayesinde modern batı toplumu artık ideal gelecekçi bir toplumun yaratılması yolunda büyük bir adım atmıştır. Fakat yılların getireceği ekonomik krizlerin plastiğin maliyetini yükselecek olmasını hesaba katmadıklarından dolayı yaygın bir şekilde plastiğin kullanımına devam edilmiştir. Sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan petrol krizi sebebiyle geleceğin konutu projelerinde plastiğin kullanımına son verilmiş, geleceğin konutu projeleri gelecek zaman kurgusundan bağımsız olarak günümüze farklı şekillerde dönüşerek ulaşmıştır. 1950'ler ve 1960'larda plastik malzemesi geniş bir alanda rahatça kullanılmıştır. Böylelikle alışagelmış köşeli formları geride bırakıp plastiğin kolay şekil alabilen, hijyenik ve ucuz bir malzeme olmasıyla dönemin mimari ve endüstriyel tasarım yaklaşımları heyecanla karşılanmıştır. Ortaya çıkan endüstriyel ürünler dönemin gelecek zaman kurgusunu yansıtmaya kapı aralamıştır ve bu ilerlemeyle beraber dönemin bilimkurgu filmleri yeniliklerden geri kalmayıp sahnelerinde plastik malzemesiyle fütüristik formlar yakalayarak gelecek zaman kurgusuna ışık tutmuştur. Filmlerde gelecek zamanda insanoğlunun nasıl bir hal alacağı teknolojinin gelişmesiyle yeni dünya düzeni hangi yönde şekilleneceğine dair konular ele alınmıştır. Bilimkurgu filmlerinde rastlanan iç mekân tasarımlarında pop tasarımından etkilenmiş olup organik formların hakim olduğu ve parlak renklerin kullanıldığı mekanlara rastlanmıştır. Bunun sonucunda gelecekte modern batı toplumunu nasıl bir konut tasarımının beklediği vurgulanmıştır. Gelecek zaman kurgusunun şekillenmesinde rol oynayan akımlar, malzemeler ve bilimkurgu edebiyatıyla beraber şekil ortaya çıkan geleceğin konutu projeleri kavramsal ve biçimsel olarak dönemin mimari tasarımcıları tarafından ele alınmıştır. Geleceğin konutu yaşam birimleri, plastik yapı malzemeleri ile ve yalıtımlarıyla hava şartlarına dayanıklı ve herhangi bir konuma bağlı kalmayan bir barınma biçimini sunmuşlardır. Dönemin gelecek zamana yönelttiği hareket, sınırsızlık ve özgürlük temalarıyla örtüşmekle birlikte, tasarlanmış olan mini kapsül yaşam birimleri yeterli ihtiyaca cevap veremiyor olmasından, organik formların kullanışsızlığı ve fazla insan emeği sarf edileceğinden oluşan maliyet fazlalığı sebebiyle, halkın talep yetersizliği ve ortaya çıkan petrol krizi yüzünden plastiğin kullanımının kısıtlanması sonucu üretimine son verildiği saptanmıştır. 1970 sonrasında 1980'lerde ortaya çıkan geleceğin konutu projelerinde keskin bir geçiş yaşanmıştır. Krizlerden dolayı çelik beton ve

cam üçlemesine geri dönmüş fakat bu sefer akıllı konut projeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu projelerin ortaya çıkmasındaki amaç yapıların ekolojik anlamda kendi kendini yönetebilmesi, enerji kontrollü tasarruf sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Plastiğin bilinçsizce kullanımı sonucu ortaya çıkan atıkların ekolojik sisteme verdiği zarar günümüzde mimarlar tarafından görmezden gelinmemiş, geri dönüştürülmüş plastik atıkların konutlarda alternatif yapı malzemesi olarak kullanım fikriyle geleceğin konutunda plastik gelecek zaman vizyonundan farklı şekilde evirilerek günümüze ulaşmış oldukları ancak fütüristtik etkilerin yaygınlaşmadığı tespit edilmiştir. Konuya ek olarak günümüzde üç boyutlu yazıcıların kullanımının yaygınlaşmasıyla petrol esaslı malzemeler kullanılarak prefabrike konutlar 24 saatte yaklaşık 4000 dolara üretilmekte, geleceğin konutları artık insan emeğiyle değil dijital güç ile inşa edileceği öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akkaya, Ç., “1950’ler ve 1960’lar Modern Batı Toplumunda Kurgulanmış Gelecek Zaman Vizyonunun Konut Tasarımına Etkileri”. İstanbul, 2007.
2. Akyazıcı, B., “Teknolojinin Konut Mekân Tasarımına Etkisi Ve Akıllı Evler; İstanbul Örneği” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
3. Kaempffert W., 1950. “*Miracles You’ll See in the Next Fifty Years, Popular Mechanics*, 2”, s:112-118, s:264-272
4. Ekoyapı Dergisi, 2019-2020 Grapido Yayıncılık, 8 Ekim 2020 – 16 Şubat 2021

URL1:https://tr.wikipedia.org/wiki/Pop_sanat%C4%B1#:~:text=Pop%20art%2C%201950%27lerde%2C,birbirinden%20ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%20olarak%20ortaya%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r, 17 Mayıs 2021

URL 2 : <https://www.zanotta.it/en-us/magazine/from-design-to-product/design-icon-blow>, 17 Mayıs 2021

URL3:https://digitaltmuseum.no/011061626481/blow-chair-lenestol/media?query=CHAIR&js=1&search_context=1&count=14&pos=10, 26 Nisan 2021

URL 4 : <https://www.vitra.com/en-is/product/panton-chair-classic>, 26 Nisan 2021

URL 5 : https://en.wikipedia.org/wiki/Tulip_chair#/media/File:Tulip_med.jpg, 26 Nisan 2021

URL 6 : https://www.1stdibs.com/furniture/seating/chairs/eero-aarnio-asko-arm-chair-red-fiberglass-pastil-pastille-finland-1960s/id-f_8882313/?epik=dj0yJnU9ZU43QUxYQ2FVa21ZdmdGeGluZHVDZVhmM0Z3Y0pjSzcmcD0wJm49UEXnaUFBQzdvTHB3azlNV21wTEV6dyZ0PUFBQUFBR0NScjg4, 26 Nisan 2021

URL 7 : <https://i.pinimg.com/originals/ee/7c/3d/ee7c3d500980506fb8ccfed2796fd5f6.jpg>

26 Nisan 2021

URL 8 : http://knorrarchitecture.blogspot.com/2015_12_15_archive.html, 26 Nisan 2021

URL 9 : <https://i.pinimg.com/originals/f7/fb/6e/f7fb6e21f1810a15119c7092118813b6.jpg>, 26 Nisan 2021

URL 10 : <https://www.life.com/arts-entertainment/life-on-the-set-of-2001-a-space-odyssey/>, 26 Nisan 2021

URL 12 : <https://www.moma.org/collection/works/4605>, 26 Nisan 2021

URL 13 : <https://www.mathmos.com/mathmos-astro-baby-lava-lamp-1287-0.html>, 26 Nisan 2021

- URL 14 : <https://en.wikipedia.org/wiki/Ericofon>, 26 Nisan 2021
- URL 15 : http://camera-wiki.org/wiki/Spartus_Rocket, 26 Nisan 2021
- URL 16 : <https://edphoto2.wordpress.com/page/10/>, 26 Nisan 2021
- URL 17 : <http://astudejaoublic.blogspot.com/2011/09/maison-en-plastique-ionel-schein-1956.html>, 26 Nisan 2021
- URL18: <https://www.oasejournal.nl/en/Issues/75/HousesOfTheFuture#203>, 17 Mayıs 2021
- URL19 : <https://www.treehugger.com/look-alison-smithsons-house-future-4858335>, 26 Nisan 2021
- URL 20 : <http://hiddenarchitecture.net/monsanto-house/>, 26 Nisan 2021
- URL 21 : https://www.frac-centre.fr/_en/art-and-architecture-collection/chaneac/cellules-polyvalentes-317.html?authID=37&ensembleID=94, 26 Nisan 2021
- URL 22 : <http://architecturewithoutarchitecture.blogspot.com/2012/12/david-green-sporting-suitaloon.html>, 26 Nisan 2021
- URL 23 : <http://archigram.net/portfolio.html>, 26 Nisan 2021
- URL 24 : https://www.frac-centre.fr/_en/index-authors/rub/rubprojects-, 26 Nisan 2021
- URL 25 : <https://www.handwerkundbau.at/handwerk-bau/neue-wege-neue-strategien-8533>, 26 Nisan 2021
- URL 26 : <http://www.atlasofinteriors.polimi.it/2015/11/20/joe-colombo-visiona-69-1969-cologne/>, 26 Nisan 2021
- URL 27 : <http://ccilnb.free.fr/DE24.htm>, 26 Nisan 2021
- URL 28 : <https://www.inexhibit.com/case-studies/the-bubble-house-by-jean-benjamin-maneval-1963/>, 26 Nisan 2021
- URL 29 : <http://www.rogerdean.com/architecture/index.htm>, 26 Nisan 2021
- URL 30 : <https://www.milliyet.com.tr/emlak/bill-gatesin-devasa-evi-xanadu-2-0-65071>, 26 Nisan 2021
- URL 31 : <https://bienal.iksv.org/tr/16-istanbul-bienali/yedinci-kita>, 26 Nisan 2021
- URL 32 : <https://www.ekoyapidergisi.org/6754-bu-evler-atik-plastikten-uretilen-tuglalarla-yapildi.html>, 26 Nisan 2021
- URL 33 : <https://www.recyclerebuild.org/recycledbrick>, 26 Nisan 2021
- URL 34: <https://www.designboom.com/architecture/julien-de-smedt-othalo-housing-recycled-plastic-10-06-2020/>, 26 Nisan 2021

Bölüm 2

TASARIM SÜRECİNİN MODEL BAZINDA TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ¹

Yaprak Deniz YURT
Nazmiye Naz ÖZTÜRK²

1 Bu makale Doç. Nazmiye Öztürk Danışmanlığında yürütülmüş, Y. Deniz Yurt'un yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Yurt, Y. D. (2019). Tasarım Süreci Bağlamında Bilişsel Nörobilim Araçları Kullanılarak Yapılan Araştırmaların İncelenmesi (Doç. N.N. Öztürk danışmanlığında yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

2 ORCID NO: 0000-0001-6448-5287

1. GİRİŞ

Bu çalışma, tasarım sürecinin dağınık ve çeşitlilik içeren literatürünü, tarihsel ve kuramsal bir yaklaşım ile sürecin temel bileşenlerini tanımlayarak toplamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmayla tasarım süreci, süreç kuramlarına tarihsel yaklaşım, güncel tasarımda kabul gören süreç basamakları ve tasarım süreci kuramlarının model bazında karşılaştırılması başlıkları altında aktarılmıştır.

Tasarım süreci başlığı altında, farklı tasarımcı ve kuramcıların süreç tanımları ele alınmaktadır. Tasarım süreci kuramlarına tarihsel yaklaşım başlığı altında, tasarım sürecinin yaklaşık elli yıllık geçmişi ve bu sürecin yapı taşları olarak görülen olaylar/yayınlar/konferanslar kronolojik bir sıra ile aktarılmaktadır. Güncel tasarımda kabul gören süreç basamakları başlığında, Best'in(2006) altı aşamaya böldüğü tasarım sürecinin basamakları ve bu basamaklarda gerçekleştirilen eylemler tanımlanmaktadır. Tasarım süreci kuramlarının model bazında karşılaştırılması başlığında ise, farklı tasarımcı ve kuramcılarının model tanımları ele alınmakta, model karşılaştırması ve kategorizasyonunu içermektedir.

2. TASARIM SÜRECİ

Tasarım süreci, abir hedef ya da sonuca ulaşmak için bir ya da bir dizi aşamanın takip edildiği, standardize edilmesi zor, belirli eylemler dizisidir (Best, 2006). Tasarım sürecinin, birçok kuramcı tarafından kabul edilen belli basamakları vardır (Gregory, 1966; Cross, 1984; Gedenryd, 1998; Design Council, 2007). Problem tanımıyla başlayan süreç, bir dizi basamağın takip edilmesiyle problemin gerekliliklerine cevap veren bir çözümün üretimine kadar devam eder. Gene de, problemin karmaşıklığına göre süreç basamaklarının alt bileşenleri ve sürecin akış şeması değişiklik gösterebilmektedir.

Tasarım yöntem biliminde önemli bir yere sahip olan Alexander, *Synthesis of Form* (1964) adlı kitabının girişinde, tasarım sürecini şu ifadeler ile tanımlar: “tasarlama süreci; işleve yanıt olarak, yeni fiziksel düzen, organizasyon ve form gibi fiziksel şeylerin üretimidir (Alexander, 1964, s.1).” Alexander’a göre form, probleme yanıt olarak verilen ve kendi bağlamı ile uyum içerisinde olması gereken nihai sonuçtur. Ullmann (2010), tasarım sürecini yeni bir üretim yolunda bilgi birikiminin, araçların, insanların ve yeteneklerin kombine edildiği bir süreç olarak tanımlar. Ona göre gerek bir kitaplık tasarımı, gerekse bir uzay istasyonu tasarımı aynı sürecin çıktılarıdır. Tasarımı “insan-yapımı şeylerde değişiklik başlatmak” olarak tanımlayan Jones (1992) ise, süreci ürün odaklı olmasının yanı sıra ürünün yaratacağı değişikliklerin de tasarlandığı bir şekilde ele alır ve süreci şu şekilde tanımlar: “İnsan-yapımı şeylerde değişim yaratma süreci, bir dizi olay ile tanımlanabilir. Bu olaylar malzemelerin ve bileşenlerin üreticiye

tedariki ile başlar, ve yeni ürünün bir bölüme şekil verdiği sistemin, genel anlamda toplum üzerindeki evrimsel etkileri ile sonlanır (s. 6).”

Tasarım süreci, tasarımın tekrarlayan yapısına izin veren geri dönüşleri içeren ve sürecin her aşamasında elde edilen bilgileri sürece adapte eden, lineer olmayan bir süreçtir (Eckert ve Clarkson, 2005). Asimow da benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre tasarım süreci, problem ile ilgili bilgilerin toplanmasını ve yaratıcı bir şekilde organize edilmesini gerektirir (Asimow, 1962). Aynı zamanda, bir ürün tasarlama sürecinde sürekli yeni bilgilerin ulaşılabilir/mevcut hale gelmesi ve yeni ö görülerin kazanılmasıyla, daha önceki çalışmaların tekrarı gerektiğinden tasarım süreci aşamalar arasında geri dönüşleri içerir.

Literatüre bakıldığında, tasarım süreci için birçok farklı tanım ve model yapısı olduğu görülmektedir. Tek bir modelin dahi farklı kuramcılar ya da tasarımcılar tarafından farklı basamakları içeren önerilerini bulmak mümkündür. Best’e (2006) göre metodolojilerdeki bu çeşitlilik, tasarımın karmaşık yapısından kaynaklanır; tasarım süreçleri, tekrarlayan, doğrusal olmayan ve aynı zamanda kullanıcıların ve müşterilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan yapısından dolayı standardize edilmesi zor süreçlerdir. Tasarımcının algısı ve problemi ele alışı da tasarım sürecini ve son ürünü etkileyebilecek faktörlerdir.

Süreç modellerinin birçoğu tasarımı, ideal bir süreçte, her bir basamağın bir defa ziyaret edildiği bir dizi basamak olarak sunar (Eckert ve Clarkson, 2005). Luckman’a göre (1967), proje başlangıcında süreç genel değerlendirmelerle gelişim gösterirken, final aşamasına doğru detaylanarak birçok aşamayı içeren bir bütün haline gelir. Archer (1984) ise, tasarım sürecini yaratıcı bir sandviç benzetir; objektif ve sistematik analizin oluşturduğu ekmek kalın ya da ince olabilir, ama yaratıcı aktivite her zaman orada, ortadadır.

Endüstriye göre ise ‘tasarım süreci’ şu iki şeyden birini ifade eder: her bir tasarım projesinde takip edilecek genel ve kapsamlı yaklaşım, ya da süreçte gerçekleşen bir dizi aktivitedir (Eckert ve Clarkson, 2005). Bu tanımlardan da görüldüğü üzere, tasarım sürecinin bir dizi aktiviteyi içerdiği genel bir görüştür ancak bu aktivitelerin akışı, birbirleri ile ilişkisi ve sayısı, süreç modellerinde değişkenlik göstermektedir.

Gedenryd’e göre (1998), tasarım süreci yöntemlerinin başlangıç merkezinin hangi tarihe dayandığı tam olarak dökümente edilmese de, modern tasarım yöntemlerinin kuralları, klasik Öklid geometrisinin örüntüsüne sahiptir. Alexander’ın örüntü teorisi buna örnek verilebilir. Alexander (1963) önerdiği yöntemin, sayısal olmayan matematiğe dayanan, etkileşimli fonksiyonların oluşturduğu sistemleri gösteren grafiklerden oluştuğunu belirtmektedir. Broadbent’e (1979) göre ise, birçok tasarımcının yöntem önerisi

Kartezyen örüntüsüne sahiptir ve bu yöntemi tasarıma adapte etmeye çalışmıştır: Asimow (1962)'un tasarım elementleri, Jones (1963)'un faktörleri, Archer (1984)'in alt-problemleri ve Alexander (1964)'in uyumsuz değişkenleri Kartezyen örüntüsünü içeren tasarım yöntemleridir.

Tablo 1. Farklı tasarımcıların kartezyen örüntüsüne sahip yöntem önerileri

Tasarımcı/Kuramcı	Yöntem önerisi
Asimow (1962)	Elementler
Jones (1963)	Faktörler
Archer (1963/4)	Alt-Problemler
Alexander (1964)	Uyumsuz Değişkenler

3. TASARIM SÜRECİ KURAMLARINA TARİHSEL YAKLAŞIM

3.1. 1960 sonrası -ilk yaklaşımlar

Modern tasarım yöntemlerinin doğuşu, dönemin değişen koşullarıyla yakından ilgilidir. 1950 ve 1960'larda yeni tasarım yöntemlerine olan ihtiyacın kökeni, İkinci Dünya Savaşı'nın yeni ve acil problemlerine, özgün ve bilimsel yöntem uygulamalarının getirilmesi ve 1950'lerdeki yaratıcılık tekniklerindeki gelişmelere dayanmaktadır (Cross, 1993). Tasarımcının tasarım sürecindeki rolünün ve kullanıcı ile ilişkisinin değişmesinin de, geleneksel yöntemlerin yetersiz kalmasına etkisinden söz edilebilir. Geleneksel yöntemlerde tasarımcı ve üretici aynı kişiyken, ve tasarımcı alıcının talep edeceği ürünler tasarlarırken, modern tasarlama yöntemlerinde tasarımcı, tanımadığı kişiler için tasarım yapmaktadır (Bayazıt, 2004a). Genel bir açıdan bakacak olursak; yirminci yüzyılın ortalarında ürünlerin ve üretim süreçlerinin kompleks bir hal almasıyla, bir kişinin bir ürünü taraflıca geliştirmek için odaklanmaya ne zamanı ne de yeterli birikimi vardı. Tasarım, pazarlama, üretim ve tüm sürecin işletilmesi için farklı gruplardan insanlar sorumlu olmaya başladı. Eskiden tüm sürece tek başına hakim olan ve kararları tek başına veren tasarımcı, artık, bir ürünün üretim sürecindeki rollerden biri haline gelir (Ullman, 2010).

1962'de Londra'da düzenlenen *Conference on Design Methods*, modern tasarım metodolojisinin doğuşu niteliğindedir (Cross, 1993). Bu konferansı takip eden ve yaklaşık olarak on yıllık bir dönemi kapsayan süreç, daha sonra birinci nesil tasarım metodolojileri ya da Tasarım Metodolojileri Hareketi (Design Methods Movement) olarak anılan dönemdir. Bu dönem teorilerinde, tasarımı alt basamaklara ayırarak çözümleme odaklı bir yaklaşım görülmektedir. Broadbent'e göre bu, Kartezyen görüşün tasarıma yansımasıdır: problem alt fragmanlara bölünür ve sentez aşamasın-

dan önce her biri ayrı ayrı çözümlenir. Curry'ye göre (2017), bu dönemdeki araştırmaların birincil amacı tasarımı bilimselleştirerek ya da diğer bir deyiş ile sistematize ederek daha iyi sonuçlar alınmasını sağlamaktır. Curry o dönemki yaklaşımı şu şekilde ifade etmektedir: “Eğer tasarımcılar, problemi kolayca belirleyebilir, yerleşik bir yöntem izleyebilir ve istenen ya da istenmeyen sonuçları öngörebilirse, alanla ilgili uzmanlık gerekmeden daha etkili bir şekilde optimum tasarım çözümlerine ulaşılacağına dair bir inanç doğmuştu (Curry, 2017, s.67).” Bu nedenle birinci dönem metodolojilerinde, tasarımın daha çok bilimsel bir problem gibi ele alarak rasyonel çözüm önerileri getiren bir anlayış görülmektedir.

Archer'in üç ana basamak altında tanımladığı süreç modeli, sistematik yaklaşıma örnektir. Analitik aşamada programlama ve veri toplama eylemleri gerçekleştirilir; gözlem, ölçüm ve tümevarımsal muhakeme içerir. Yaratıcı aşama, problem analizinin, verilerin sentezinin ve fikirlerin geliştirilmesini kapsayan; değerlendirme, yargı, çıkarımsal muhakeme ve karar mekanizmalarını içeren süreçlerdir. Yürütücü aşamada ise iletişim eylemi; tanım, dönüştürme ve geçiş mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirilir.

Tablo 2. Tasarımın ana basamakları (Archer, 1965; yazar tarafından yeniden görselleştirilmiştir).

Analitik aşama	Programlama ↓ Veri toplama ↓ Analiz ↓ Sentez ↓ Geliştirme ↓ İletişim	Gözlem Ölçüm Tümevarımsal muhakeme
Yaratıcı aşama	Analiz ↓ Sentez ↓ Geliştirme	Değerlendirme Yargı Çıkarımsal muhakeme Karar
Yürütücü aşama	Geliştirme ↓ İletişim	Tanım Dönüştürme Geçiş

Sistematik yaklaşımın hakim olduğu bu dönem aynı zamanda ilk metodoloji kitaplarının (bkz. Tablo 3 ve Tablo 4) ve tasarım dergilerinin yayınlanmaya başlaması ve tasarım eğitiminin de değişen koşullara adapte edilmesini kapsamaktadır. Goldschmidt'e (2014) göre, bu dönem çalışmalarından, tasarım problemlerini analiz etmek ve önerileri sentezlemek için tamamlanmış bir sistem tasarımı için en etkili girişim Christopher Alexan-

der tarafından önerilmiştir. Alexander'ın teorisi, hesaba dayanan araçları kullanarak problemleri alt parçalara ayırıp kontrol edilebilirliğini de sağlıyordu. Böylece alt kümelerin içerisinde örüntüye uyum sağlamayan çözüm ya da problem formları seçilip süreçten ayıklanabilirdi. Bu örüntüleri diyagramlar aracılığı ile aktaran Alexander, yapıcı bir diyagramın bağlamı ve formu tanımlaması gerektiğini de vurgulamaktaydı ve bunu şu şekilde tanımlıyordu: “(Tasarım metodolojileri) bağlamı yakından tanımaya ve form arayışına bir yol önerir. Bunların ikisini de eşzamanlı olarak yapılmasını yönettiği için, gereklilikler ile form arasında bir köprü kurulmasını sağlar ve bu da onu tasarım sürecinde en önemli araç yapar (Alexander, 1964, s. 88).”

3.1.1. Bilimsel ve tasarımsal bakış açıları ayrımları

Bu dönem metodolojileri incelendiğinde tasarımı bilimselleştirme ve sistematize etmeye yönelik bir yaklaşım görülmektedir. Tasarlama yöntemleriyle uğraşanlar, bilimsel yöntemlerle ve başarılması her zaman kolay olmayan mevcut değerlere adapte edilecek rasyonel kararlar almayı, tasarım süreci bilgileriyle bütünleştiren rasyonel yöntemleri aramaktalardı (Bayazıt, 2004b). Ancak zamanla tasarımın bilimselleştirilmesine yönelik eleştiriler de başlamıştır. Bu eleştiriler, bilim ve tasarımın probleme yaklaşımlarının oldukça farklı olduğunu, farklı tanım, ele alış ve çözüm yolları izlediklerini savunuyorlardı.

Alexander, bilim adamı ve tasarımcıyı strüktür parçalarını ele alışları, başka bir deyişle yaptıkları işe yaklaşımları açısından şu şekilde karşılaştırmaktadır: “Bilim insanları varolan bir strüktürün parçalarını tanımlamaya çalışır. Tasarımcılar yeni strüktürlerin parçalarına şekil vermeye çalışır (Alexander, 1964).” Bilim ve tasarım karşılaştırması Gregory'ye göre parçalara ayırma (analitik), parçaları bir araya getirme (yapıcılık) bağlamında ayrışır: “Bilim analitiktir, tasarım yapıcıdır (Gregory, 1966).” Bir diğer bilim insanı-tasarımcı karşılaştırması Simon tarafından bakış açısı farklılığı kapsamında ele alınmıştır: “Tasarımcılar şeylerin nasıl olması ya da olabileceği ile ilgilenirken, bilim insanları nelerin gerekli olduğu ile ilgilenir (Simon'dan aktaran Curry, 2017, s.68).”

Jones, zaman ve süreç bağlamında (şimdiki zaman-zamansız-gelecek zaman) karşılaştırmada ise sanatçı, bilim insanı, matematikçi ve tasarımcı rollerindeki farklılık açığa çıkartmıştır: “Hem sanatçılar hem de bilim insanları, şimdiki zamanda var olan fiziksel dünya üzerinde çalışırken matematikçiler, tarihsel zamandan bağımsız olan soyut ilişkileri ele alırlar. Öte yandan, tasarımcılar, gerçeğin, hayal edilmiş bir gelecekte var olduğunu düşünmeye bağlıdırlar ve öngörülen şeyin varolmasını sağlayacak yollar belirlemek zorundadırlar (Jones, 2010, s.10).”

Lawson'ın 1979'da mimarlar ve bilim insanları ile yaptığı deneyin sonuçları da, bilim insanlarının analiz odaklı problem çözdüğünü, tasarımcıların ise sentez odaklı problem çözdüğünü göstermiştir. Aynı zamanda deney süresince bilim insanları problem odaklı bir yaklaşım izlerken, tasarımcılar çözüm odaklı bir yaklaşım izlemiştir (Cross, 2006).

1970'lerin başlarında, tasarım metodolojisi öncülerinden Alexander ve Jones, alanın gidişatını eleştirerek, bu alandan çekildiklerini açıkladılar. Jones'un bu dönem yöntemlerine karşı eleştirisi; makine dili, davranış şekli ve tüm hayatı mantıklı bir çerçevede çözümlemeye yönelik süregelen çabalayıştı (Cross, 1984). Alexander ise yöntemlerin amacından sapıldığını ve entellektüel bir oyuna dönüştüğünü söylüyordu (Bayazıt, 2004). Alexander tasarım yöntemlerine karşı çıkmasına rağmen, kendi örüntü dili yaklaşımını mimari ve başka çeşitli tasarım problemlerine ve de tasarlamaya katılım yaklaşımını dünyanın çeşitli yerlerinde uygulamaya devam etmiştir (Bayazıt, 2004).

Tablo 3. On yıllık dönemde tasarım ile ilgili önemli gelişmeler

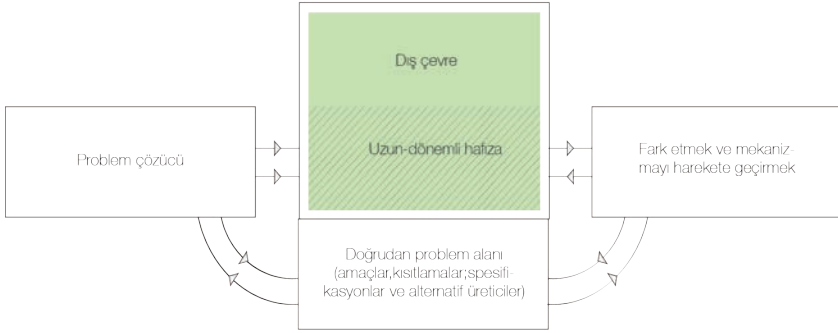
1962	Conference on Design Methods, Londra
1963	Introduction to Design- Asimow
1964	Notes on the Synthesis of Form-Alexander The Teaching of Engineering Design, İngiltere
1965	Systematic Methods for Designers-Archer The Design Method-Birmingham RIBA Architect's Handbook of Practice Management yayınlandı.
1966	The Design Method-Gregory The Design Research Society kuruldu.
1967	Conference on Engineering Design Design Methods in Architecture, İngiltere
1968	First International Conference of the Design Methods Group Structure of the Design Process- Archer

3.2. 1970 sonrası- habis tasarım problemleri (wicked problems)

1973'te Rittel, jenerasyonlar fikri ile tasarım metodolojisini kurtardı; 1960'lardaki gelişmeleri 'birinci jenerasyon' olarak adlandırdı ve yeni metodolojistleri birinci jenerasyonun yetersizliklerinden sorumlu olmadan yeni yöntemler önermeleri için önünü açtı (Cross, 1993).

Rittel'in teorisine göre; birinci jenerasyon sistematik ve rasyonel yöntemlerin uygulanmasını temel alıyordu. İkinci jenerasyon ise (1970'lerin başları), tatmin edici ve uygun öneri türlerinin tanınması ve tasarımcıların problem sahipleri ile (müşteri, kullanıcı, topluluk) partner olduğu katılımcı ve tartışmacı bir süreç ile tasarımı optimize etme ve tasarımcının her şeyi bilirliğinden uzaklaşmaya yönelik adımlar attı (Cross, 1993). Katılımcı ve

bilişsel yaklaşımlar bu dönemde ortaya çıktı. Bayazıt da benzer şekilde, ikinci nesil tasarım yöntemlerinin temel özelliğinin, alınan tasarım kararlarında kullanıcıların da yer alması ve onların amaçlarının belirlenmesi olduğunu söylemektedir (Bayazıt, 2004). Disiplinlerarası çalışmanın önemi de bu dönemde anlaşılmaya başlanmıştır.

Şekil 1. Kötu yapılandırılmış (Ill-structured) problemlerin strüktürü (Simon, 1973; yazar tarafından yeniden görselleştirilmiştir).

Şekil 1, iyi yapılandırılmış problem üzerinde çalışan problem çözücü ile problem alanını devamlı modifiye eden tanımlama sistemi arasındaki dönüşümü göstermektedir.

İkinci jenerasyon yöntemlerine geçişte görülen değişimde Cross'a göre (2007), 1960'ların sonlarındaki sosyal ve kültürel değişimin, gündelik tasarım pratiklerine 'bilimsel' yöntemlerin uygulanmasındaki başarısızlığın ve tasarımı 'habis/kötü problemler' (wicked problems) olarak ele alan (Rittel ve Webber, 1973) yaklaşımın da etkisi vardır.

Rittel ve Weber'in çalışması (1973), tasarım problemlerini farklı bir problem türü olarak ele alarak, bu problemleri iyi tanımlanmamış, kötü problemler olarak tanımlıyordu. Rittel'e göre, ancak, kapalı algoritmik problemin çözüm süreci açılarak (1. Dönem yöntemleri) ve taraflar arasında tartışma ve müzakere süreçleri başlatılarak (2. Dönem yöntemleri) bu 'kötü problemlerin' üstesinden gelinebilirdi. Başka bir deyişle, birinci seviyede bir gözlemden ikinci seviyeye geçişi savunur: gözlemlenen şeyler sistemler değil, sistemleri gözlemlene sistemleridir (Foerster, 1981).

Rowe'a (1991) göre kötü problemler ise, belirgin bir formülasyona ve problem çözme aktivitesinin sonlandırılmasına yönelik açık prensiplere sahip değildir, ön kabuller ile problem tanımı değişebilir ve çözümler ne doğru ne de yanlış olmak zorundadır.

Crouch ve Pearce'in (2013) tek bir çözüme sahip olmayan çok kompleks problemler olarak tanımladığı kötü problemler, büyük bir araştırma ve işbirlikçi bir yaklaşım gerektirir. Yani, artık belli bilimsel ya da sistematik formüllerin -1. jenerasyon- problemi çözmek için direk olarak uygulanamayacağı yeni bir yaklaşım gerekmektedir. Cross'a (1984) göre, planlama konsepti ve tasarımı 'kötü' problemler olarak tanımlaması ile birinci jenerasyon tasarım yöntemlerinin tasarım problemlerinin strüktürünü tanımlamadaki basitliği ve sürecin katılığı ile beraber bu görüş oldukça geniş bir çevrede kabul görmüştür.

Tablo 4. On yıllık dönemde tasarım ile ilgili önemli gelişmeler

1970	Design Methods:Seeds of Human Nature-Jones Jones& Alexander alandan çekilir.
1973	Dilemmas in a General Theory of Planning-Rittel & Webber
1974	Problem Identification for Design, İngiltere
1976	Changing Design, İngiltere
1977	Design History Society kuruldu.
1978	Architectural Design- İstanbul
1979	Design Studies yayınlanmaya başladı.

3.3. 1980 ve sonrası- tasarım sürecinde 'sezgi'

1979 yılında Design Studies adlı tasarım dergisi yayınlanmaya başladı. 1980'lere gelindiğinde ise mühendislik alanında birçok gelişme yaşandı. Hubka'nın Principles of Engineering Design (1982), Pahl and Beitz'in Engineering Design (1984), French'in Conceptual Design for Engineers (1985), Cross'un Engineering Design Methods (1989), Pugh'un Total Design:Integrated Methods for Product Engineering kitapları yayınlandı ve Research in Engineering Design (1989), Journal of Engineering Design (1990) dergileri yayınlanmaya başladı.

1980 yılında The Design Research Society tarafından düzenlenen Design:Science:Method konferansı tasarım ve bilim ile ilgili görüşlerin bir çoğunun ifade edilmesi için olanak sağladı. Tasarımı bilimselleştirme çabaları ve bunların başarısız olmasıyla tasarım ve bilim ilişkisine dair yaklaşımlar da zamanla değişim gösterdi.

Tablo 5. On yıllık dönemde tasarım ile ilgili önemli gelişmeler

1980	How Designers Think-Lawson Design:Science:Method- Portsmouth
1982	Principles of Engineering Design-Hubka Tasarlama 1. Uluslararası Kongresi-İstanbul
1984	Design Issues yayınlanmaya başladı. Developments of Design Methodology- Cross Engineering Design-Pahl and Beitz
1985	Conceptual Design for Engineers-French
1987	Design Thinking-Rowe
1988	Journal of Design History yayınlanmaya başladı.
1989	Research in Engineering Design yayınlanmaya başladı. Engineering Design Methods-Cross

3.4. 1990 sonrası – tasarımcının değişen rolü

1980’li yılların sonuna doğru gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise, tasarım bilişi kavramının yavaş yavaş ortaya çıkması ve tasarımla ilgili düşünsel çalışmaların başlamasıdır. Simon (1996), tasarımı ilk defa *bir düşünme yolu olarak* ele alan kişiydi. Bu yaklaşımlarda tasarımın sezgisel bir eylem olduğu kabul edilmiş ancak; sezginin tanımı değişmiştir (Sunal, 2008). Tasarım bilişi tasarlama eylemlerini bir dizi bilişsel aktivite olarak ele alır (Vieira vd., 2019).

Sistematik ve katılmalı yaklaşım, süreci idealleştirmeye ve standartlaştırmaya çalışan bir yaklaşımdır. Gedenryd’e (1998) göre, her iki alandaki ortak problem, işlerin nasıl yürümesi gerektiği hakkındaki teorik bilgiyle, gerçekte nasıl yürüdükleri arasındaki uyumsuzluk; ‘ideal’ ile ‘gerçek’ arasındaki boşlukta yatmaktadır. Bilişsel yaklaşım ise tasarımcının gerçekte tasarımı nasıl yaptığı ile ilgilenir. Tasarımcı artık süreci tek başına yöneten değil, süreçte çevresinden veri toplayan, farklı alanlarla etkileşim halinde olan ve bunları, yaratıcılığı ile birlikte ürüne dönüştüren kişidir.

Tablo 6. On yıllık dönemde tasarım ile ilgili önemli gelişmeler

1990	Journal of Engineering Design yayınlanmaya başladı. Journal of Design Management yayınlanmaya başladı.
1991	Total Design: Integrated Methods for Product Engineering-Pugh
1993	Languages of Design yayınlanmaya başladı.
1994	The European Academy of Design kuruldu.
1996	The Sciences of the Artificial-Simon
1997	Design Journal yayınlanmaya başladı.
1998	How Designers Work- Gedenryd Proceedings of the Ohio Conference on Doctoral Education in Design-ABD

3.5. 2000'li yıllar- güncel yaklaşımlar

Bilişsel psikolojinin, psikoloji içinde ayrı bir çalışma alanı olarak kabul görmesi, bilişsel bilimlerin yeni ve çok disiplinli bir alan olarak kurulmasına paraleldir. Bu gelişmelerin arkasındaki büyük bir güç, hesaplanmanın düşünce araştırmacıları üzerindeki etkisidir (Goldschmidt, 2014). Tasarım odaklı düşünmenin (design thinking) tasarım araçları ile yapıcı bir şekilde desteklenmesinden önce daha iyi anlaşılması gerektiğinin farkına varılmasıyla, başlangıcından beri çokdisiplinli bir yapısı olan bilişsel bilimler, tasarım araştırmacıları için tasarım düşüncesi üzerine araştırma yapabilmelerine dair bir çerçeve sağladı (Goldschmidt, 2014).

Gedenryd How Designers Work? (Tasarımcılar nasıl çalışır?) adlı kitabında tasarım sürecini bilişsel bir yaklaşım ile çalışma mekanizmalarına dayanarak dört temel basamağa ayırmıştır (1998, s.21):

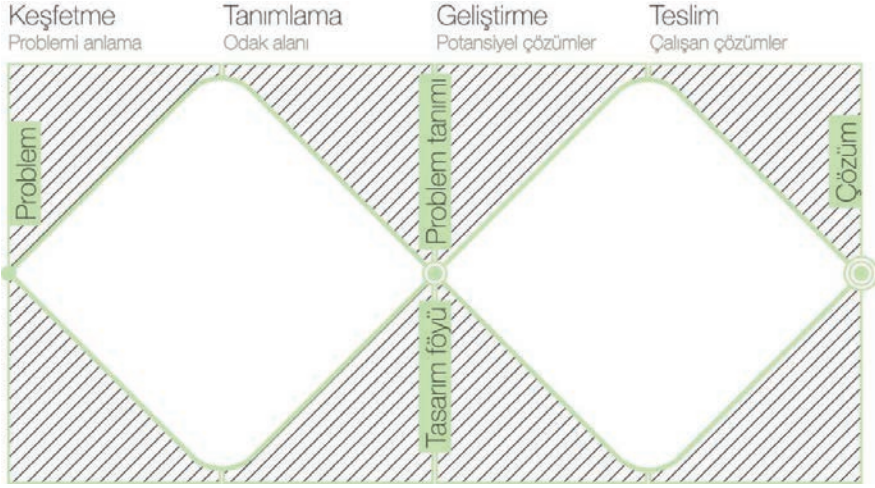
“1. Ayırma: Tasarım sürecinde her bir aktivitenin birbirinden yalıtılmış bir şekilde yürüyeceği parçalara ayrılması.

2. Mantıksal düzen: Yapılacak eylemler için kesin bir sıranın belirlenmesi.

3. Planlama: Bir aşamada yapılacak aktivitelerin düzenlerinin ön belirlenmesi.

4. Ürün-süreç simetrisi: Tasarım sürecinin strüktürünü, son ürünün alt bileşenlerinin yapısını yansıyacak şekilde organize edilmesi.”

2005 yılında ise Design Council, Double Diamond tasarım modelini yayınladı. Bu modelde, her tasarım uzmanlığının farklı görüşler ve farklı çalışma yolları olmasına rağmen, yaratıcı süreçlerde bazı ortak noktalar olduğu savunuluyordu ([http-1](http://1)).

Şekil 2. Design Council'ın Double Diamond tasarım süreci modeli (<http-1>; yazar tarafından yeniden görselleştirilmiştir).

Şekil 2'de gösterilen Double Diamond modeline göre tasarım süreci, keşfetme, tanımlama, geliştirme ve teslim aşamalarından oluşur. Design Council'a göre, her tasarımcı düşünme süreci, ilk olarak yeni olasılıkların keşfedildiği tümegidim aşamasıyla başlar. Daha sonra bulguların analiz ve sentez yoluyla bir dizi olasılığa tanımlandığı tümdengelimlin gerçekleştiği aşama ile devam edilir (http-1).

Günümüzde daha az bilimsel olan tasarım süreci, değişen iş dünyasının gerekliliklerine adapte olmaktadır. Bu nedenle tasarım süreci, yaratıcı değişim için uygun ve hızlı cevap verebilecek zekaya ve öngörüye sahip daha esnek bir altyapıya sahip olmalıdır (http-2). Bununla birlikte, değişen endüstri ve gelişen teknolojiler, ve bunların sosyal yapı üzerinde yarattığı değişimin etkisi ile tasarımın tanımı ve kapsamı da değişiklik gösterir. Press ve Cooper'a göre günümüzde tasarım, kültür ve teknolojiye beslenerek insanlar ile sanat ve bilim arasında bir köprü kurar: "Yirmi birinci yüzyıldaki tasarım araştırma güdümlü bir aktivitedir. Sanatı, bilimi ve insanlığı birbirine bağlamakta ve köklerini kültür ve teknolojiye almaktadır (Press ve Cooper, 2005, s. 128)." Bu da, tasarımın, sosyal yapı ve teknolojik değişimler ile gelişeceğini göstermektedir.

Endüstriyel tasarımın pratikte değişmesinin yanı sıra, tasarım teorileri ve tasarım sürecini anlamaya ve kolaylaştırmaya yönelik kuramlar, bu alanda yapılan araştırmaların içeriği ve kullanılan yöntemlerin çeşitlenmesi ile birlikte gelişim de gösterecektir.

Tablo 7. Yirmi yıllık dönemde tasarım ile ilgili bazı önemli gelişmeler

2002	German Society of Design Theory and Research (DGTF) kuruldu.
2003	IDEO Method Cards
2005	Design Council's Double Diamond Design Process Improvement- Eckert & Clarkson
2010	Delft Design Guide Design research: Towards a history-Margolin
2014	Linkography Unfolding the Design Process-Goldschmidt
2016	The design methods movement: From optimism to Darwinism-Langrish
2017	Form Follows Feeling / The Acquisition of Design Expertise and the Function of Aesthetics in the Design Process-Curry

3.6. Güncel Tasarımda Kabul Gören Süreç Basamakları

Best (2006), tasarımcıya/ tasarım ekibine süreçte yol gösterecek, onlara hangi basamakta olduğunu hatırlatacak ve kullanıcılara tasarım sürecini aktarırken kolaylık sağlayacak olan tasarım sürecinin ana basamaklarını gösteren diyagramını; problem tanımlama, problemi anlama, konsept tasarım, konsept geliştirme, detaylı tasarım ve değerlendirme ve üretim olarak altı basamakta toplamaktadır.

Şekil 3. Tasarım süreci basamakları (Best, 2006; yazar tarafından yeniden görselleştirilmiştir).

1. Problem Tanımı

Problemin tasarımcıya verilmesi ile başlayan tasarım sürecinde tasarımcı, öncelikle problemi doğru bir şekilde tanımlamalıdır. Bu aşamada tasarım föyü incelenir, kullanıcı kitlesi daha yakından tanınır ve problem odaklı araştırmalar yapılır. Kullanıcı/ müşteri tarafından tasarımcıya/ tasarım ekibine verilen föy, müşterinin görüşlerini, beklentilerini ve tasarımın amaçlarına ulaşmalarında nasıl yardımcı olabildiğine dair veriler içerir (Best,2006).

2. *Problemi Anlama*

Yapılan araştırmanın ardından problemin kavranması ile birlikte fikir üretme aşamasından önce tasarımcıyı/ tasarım ekibini yönlendirecek, yol gösterecek ve tasarlanacak olan ürünün sınırlarını çizecek olan föy, müşterinin/ kullanıcının da beklentileri göz önünde bulundurularak finalize edilir ve tasarımcı ya da tasarım ekibi föyün amaçladığı sorumlulukları kabul etmiş olur. Best'e (2006) göre bu föy, tasarım ekibinin bilgisini, yeteneklerini ve deneyimini yansıttığı kadar projenin stratejik objektifini ve marketteki başarısını öngörmeye dair müşteri föyüne verilen yaratıcı bir yanıt niteliğindedir. Spesifik proje ihtiyaçlarına göre değişebilen föy içeriği genel olarak şu verileri içerir: iş gerekçesi, temel bulgular, proje amaçları, hedefleri ve objektifleri, geçmiş araştırması ve gelecek beklentileri, hedef kitlesi ve son kullanıcılar, işlevsel gereklilikler ve spesifikasyonlar, temel proje ve süreç basamakları, çalışma takvimi ve proje bitiş tarihi, mesafe basamakları, performans ölçüleri ve proje çıktıları (Best, 2006).

3. *Konsept Tasarım*

Problemin iyice kavranmasından sonra, beyin fırtınası, prototipleme, rol yapma, gözlem gibi yöntemlerin kullanıldığı fikir üretme aşamasına geçilir. Bu aşamada amaç, föy kapsamında belirlenen probleme yönelik özgür ve kapsayıcı bir şekilde çözümler önermek ve mümkün olduğunca fazla alternatif üretmektir. Daha sonra üretilen alternatifler incelenir ve konsept geliştirme aşamasında geliştirilmek üzere konseptler seçilir. Sonrasında gelen tüm aşamaları ilgilendiren kararların verildiği aşama olmasından dolayı tasarım sürecinin en önemli basamaklarından biridir (Annemiek, Daalhuizen ve Roos, 2014).

4. *Konsept Geliştirme*

Konseptin seçilmesinin ardından bu aşamada, tasarımın tüm önemli gerekliliklere karşı (mümkünse prototip ile) test edilebileceği bir hale getirmek amacıyla tasarım konfigürasyonları geliştirilir (Annemiek, Daalhuizen ve Roos, 2014). Tasarımın formu finalize ve optimize edilir, problemler ve maliyet etkisi kontrol edilir, ürün bileşenleri listesi ve üretim dökümanları hazırlanır.

5. *Detaylı Tasarım ve Değerlendirme*

Birleşme ve detay çizimlerinin yapıldığı, ölçülerin, geometrinin, toleransların, malzemelerin belirlendiği bu aşamada, ürünün tüm parçaları tek tek özelleştirilir (Annemiek, Daalhuizen ve Roos, 2014). Yapılan prototipler değerlendirilir ve üretim planına başlanır. Üretime dair detaylara karar verilir ve ön-üretim prototipi yapılır.

6. Üretim

Son aşama olan üretimde, tasarlanan ürünün üretim yöntemi belirlenir ve kalıp tasarımları hazırlanır. Ürünün imalatından sonra föy dahilinde proje değerlendirmesi yapılır.

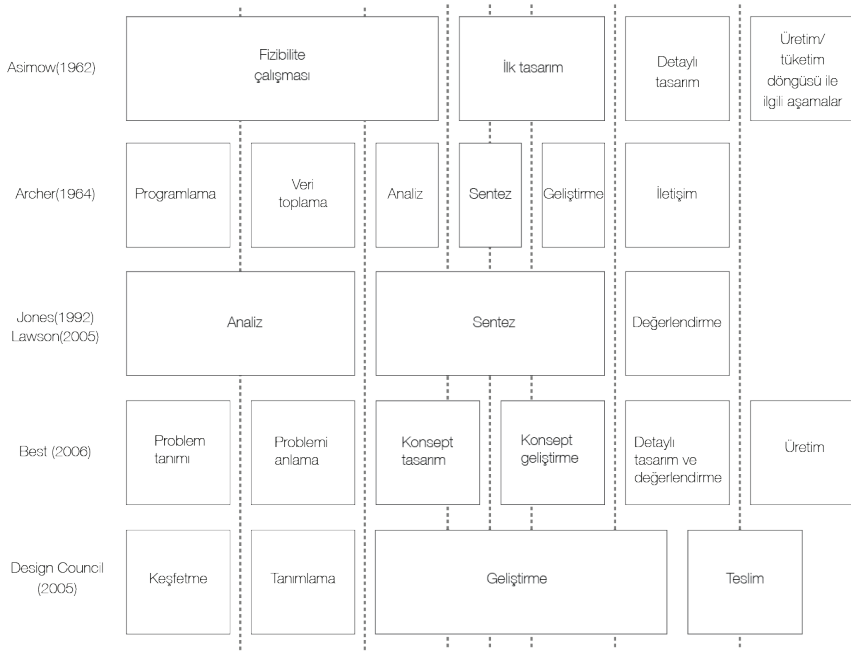
4. TASARIM SÜRECİ KURAMLARININ MODEL BAZINDA KARŞILAŞTIRMASI

Tasarım süreci modelleri, bazı kuramcılara göre tasarımcıların süreçte gerçekleştirdiği davranışları anlamaya yönelik bir yaklaşım ile ortaya çıkmakta, bazıları için ise tasarımcıların tasarım sürecinde uygulaması gereken basamakları belirtmektedir. Curry'ye (2017) göre tasarım süreçleri ve metodolojileri, tasarımcıların ne yaptığını anlamaya ve betimlemeye çalışan yaklaşımlardır. Cross (1984) da buna benzer bir tanım yapmakta ve aynı zamanda sürecin yapısını iyileştirilerek yeni problemlere uygulanmasını içeren bir görüş belirtmektedir: “Tasarım yöntem bilimi, tasarımcıların nasıl çalıştığını ve düşündüğünü araştırmakta; tasarım süreci için uygun strüktürlerin geliştirilmesi; yeni tasarım yöntem, teknik ve prosedürlerinin geliştirilmesi ve uygulanması; ve tüm bunların tasarım bilgisinin doğası ve kapsamına ve tasarım problemlerine uygulanmasını içermektedir (Cross, 1984, s. vii).”

Gedenryd'e göre (1998) bir tasarım yöntemi; net bir çalışma prosedürünü, gerçekleştirilecek aktiviteleri, ve aktivitelerin nasıl bir düzende gerçekleştirileceğini detaylı bir şekilde belirten normatif bir şemadır. Genellikle oldukça titizdir, ve tasarımcı hassas bir şekilde takip etmelidir. Ayrıca, tasarım sürecini baştan sona kapsamaktadır.

Clarkson ve Eckert'e göre (2005), ‘tasarım süreci’ ile ‘tasarım süreci modeli’ni birbirinden ayırmak önemlidir. Tasarım süreci, tasarım işleminin sonuca vardığı ve tasarımın üretildiği gerçek bir süreçtir. Tasarım süreci modeli ise, gerçek tasarım sürecini soyut bir şekilde anlatmaya çalışır. Curry (2017, s.189) ise bu iki kavram arasındaki farkı şu şekilde tanımlamaktadır: “Tasarım süreci, tasarımcıların nasıl tasarım yaptığının tasviridir. Metodolojiler ise tasarımcıların izlediği yollar ya da tasarım önerileri üretirken kullandıkları stratejilerdir (...) Tasarım süreci ile tasarım metodolojileri arasındaki ayrım güçlülükle farkedilecek türdendir.”

Tasarım metodolojilerinin ele alınışı ile ilgili dahi birçok farklı yaklaşım bulmak mümkündür. Dolayısıyla tasarım sürecinin bileşenleri, bu bileşenlerin sayısı ve akış şemaları da farklılık göstermektedir. Tasarım modellerinin karşılaştırılmasının yapıldığı tabloda, tasarım sürecinin farklı eylemler ile tanımlandığını ve eylemlerin kapladıkları süreçlerin de değişiklik gösterdiği görülebilmektedir.

Şekil 4. Tasarım süreci modellerinin basamaklarını temel alan karşılaştırma

Şekil 4'e göre her bir modelin süreç basamaklarının farklı ancak benzer kavramlarla açıklandığını, ortak aşamaları kapsayan yanları olduğu gibi bazılarının süreci üretim aşamasına kadar sürdürürken bazılarının detaylı tasarım sürecinde modeli sonlandırıldığını görebiliriz. Jones ve Lawson'ın analiz olarak adlandırdığı ilk aşama, Best'in iki basamağa böldüğü problem tanımı ve problemi anlama aşamalarını, Design Council'in keşfetme ve tanımlama aşamalarını, Archer'in programlama ve veri toplama aşamalarını kapsamakta ve aynı zamanda Asimow'un fizibilite çalışması olarak adlandırdığı sürecin ilk aşaması, bunların hepsini kapsamakta ve üçüncü basamaklarına kadar uzanmaktadır. Aslında süreçler benzer eylemleri temsil etmekteyken, süreç modelini öneren kişinin süreci hangi kavramlar ve girdilerle tanımladığına göre basamaklar farklılık göstermektedir.

Model Kategorisi	Tanım
Süreç modeli Tasarım metotları İdare metotları	Tasarımın temsili/ ürün geliştirme/ürün yaratma süreci Tasarım aktivitelerine destek amaçlı metotlardır. (Ör. fonksiyonel modeller, FMFA tasarımı) Bir tasarım projesinin idaresini destekleyen metotlardır. (Ör. proje planlama teknikleri)
Aşama temelli modeller	"Aşama, tasarım sürecisinin alt bölümlere ayrılması olarak tanımlanır. Bu da, gelişmekte olan /gelişme sürecindeki ürünün durumuna bağlı olarak gerçekleştirilir. her aşama kayda değer bir zaman periyodunu kapsayabilir." (Blessing,1996)
Aktivite temelli modeller	"Tasarım aktivitesi, tasarım sürecinin alt bölümlere ayrılması olarak tanımlanır ve bu tanımlama kişinin problem çözme süreciyle alakalıdır/ ilişkilidir. Aşamadan daha keskin /açık bir bölünmedir çünkü daha kısa bir zaman periyodunu kapsar. aktivitenin tipik bir karakteristik özelliği herhangi bir prosete birçok kez yeniden meydana gelebilmesidir." (Blessing,1996)
Birleştirilmiş	Basamak temelli modeller ile aktivite temelli modellerin kombinasyonundan meydana gelen modelleri temsil eden modellerdir.
Çözüm odaklı modeller	Ürün fikrinin analizini vurgularlar. (Blessing,1996): Problem → konsept → ürün
Problem odaklı modeller	Ele alınan problemin analizini vurgular; diğer çözümlerin keşfinden önce, çözüm için sunulan birincil öneriden sonra bir gereklilikler listesi soyutlanır. (Blessing,1996): Problem → soyutlama → konsept → ürün
Tasarım odaklı modeller	Ürün tasarım aktivitelerini vurgular. (Ör. ürünlerin işlevselliğinin ve performansının geliştirilmesi) (Wynn and Clarkson,2005)
Proje odaklı modeller	Tasarım idaresi aktivitelerini vurgular. (Ör. tasarım sürecinin bağlamını/ içeriğini analiz etme ve maliyet ile ilişkili aktiviteleri içeren(ürün planlama, pazarlama, risk idaresi) (Wynn and Clarkson,2005) Problem → soyutlama → konsept → ürün
Soyut modeller	Tasarım sürecinin yüksek seviyede soyutlanmasını temsil eder. (Wynn and Clarkson,2005)
Yöntemsel modeller	Tasarım sürecini, spesifik açıları/tafaları vurgulayarak daha detaylı bir soyutlama derecesinde temsil eder. (Wynn and Clarkson,2005)

Tablo 8. Gericke ve Blessing'in kategorizasyon şeması (2012; yazar tarafından yeniden görselleştirilmiştir).

Eckert ve Clarkson (2004), Design Process Improvement adlı kitabında, literatürdeki tasarım süreci modellerini üç ana gruba ayırmaktadır: basamak/ aktivite temelli modeller, problem odaklı/ çözüm odaklı modeller, soyut/ analitik/ yöntemsel modeller. Gericke ve Blessing'in (2012) kategorizasyon şeması da benzer bir yaklaşım ile, süreç modellerini daha kapsamlı bir bakış açısıyla ele alan ve kategorize eden bir şemadır.

Gericke ve Blessing (2011), güncel tasarım yaklaşımlarına dair görüşlerini maddeler altında toplamıştır:

“• Güncel yaklaşımlar, tasarım görevlerinin büyük çoğunluğunun heyecan verici tasarımı temel almasına rağmen orijinal tasarıma odaklanmaktadır.

• Güncel yaklaşımlar pazarın ihtiyacının başlattığı projelerin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Ürün geliştirme için alternatif bir güç olan teknoloji, uygun bir şekilde değerlendirilmemiştir.

• Güncel yaklaşımlar, genelde tasarım ya da pazarlama üzerine odaklanmaktadır. Geliştirilmiş bir destek sağlamak için her iki görüşün de dik-

kate alınması gerekmektedir.

- Güncel yaklaşımlar tasarım aktivitesinin nasıl uygulanacağını açıklamamaktadır. (sadece ne yapılacağını açıklar.)
- Güncel yaklaşımlar önerilen süreçlerin mantığını açıklamamaktadır.
- Yaratıcı süreç güncel yaklaşımlarda yeterince gösterilmemektedir.
- Disiplinlerarası ekip çalışması güncel yaklaşımlar tarafından yeterince desteklenmemektedir. Hedef yinelemesi yeterince değerlendirilmemiştir.
- Farklı disiplinlerde bulunan bir modele göre problem ve çözüm birlikte çözülmektedir.(Birlikte evrim) Ancak güncel yaklaşımlarda bu uygun bir şekilde gösterilmemektedir.”

5. SONUÇ

Bu çalışmada, tasarım süreci tarihsel ve kuramsal bir yaklaşım ile sunulmaktadır. Tasarım yöntem biliminin başlangıcı sayılan 1962 yılından bu yana gerçekleştirilen konferanslar, yayınlar ve araştırmalar kaynak olarak aktarmaktadır. Tasarım sürecine katkıda bulunan konferanslar ve yayınlar kronolojik bir sıra ile aşağıda listelenmiştir.

Yapılan araştırmada, tasarım sürecinin tarihsel gelişimine dair literatür daha düzenli bir yapıda olsa da, tasarım sürecinin kuramsal gelişimine dair literatürün karmaşık bir yapısı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle tasarım sürecinin ve Türkçe literatürün derinleştirilmesi için daha kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

Tasarım sürecinin farklı yaklaşımlar ve gelişmelerin ışığında dallanarak alt bölümlere ayrılması, farklı tasarımcı ve kuramcıların süreci farklı açılardan ele alması sebebiyle, gelecek araştırmalar bu alt başlıkların ve yaklaşımların sınıflandırılması ile daha sistematik ve daha derin bir şekilde araştırılabilir. Tasarım süreci, model bazında ele alınırken, bu modeller tarihsel bir sıra ile ya da ilgili oldukları tasarım alt disiplini ile sınıflandırılarak, özelden genele doğru bir yaklaşım izlenebilir.

Tablo 9. 1962 yılından günümüze tasarım ile ilgili bazı önemli gelişmelerin kronolojik gösterimi

Önemli Tarihler	1962 yılından günümüze tasarım ile ilgili bazı önemli gelişmeler
1962	Conference on Design Methods-Londra
1963	Introduction to Design- Asimow
1964	Notes on the Synthesis of Form-Alexander The Teaching of Engineering Design, İngiltere

1965	Systematic Methods for Designers-Archer The Design Method-Birmingham RIBA Architect's Handbook of Practice Management yayınlandı.
1966	The Design Method-Gregory The Design Research Society kuruldu.
1967	Conference on Engineering Design Design Methods in Architecture, İngiltere
1968	First International Conference of the Design Methods Group- Structure of the Design Process- Archer
1970	Design Methods:Seeds of Human Nature-Jones Jones& Alexander alandan çekilir.
1973	Dilemmas in a General Theory of Planning-Rittel & Webber
1974	Problem Identification for Design, İngiltere
1976	Changing Design, İngiltere
1977	Design History Society kuruldu.
1978	Architectural Design- İstanbul
1979	Design Studies yayınlanmaya başladı.
1980	How Designers Think-Lawson Design:Science:Method- Portsmouth
1982	Principles of Engineering Design-Hubka Tasarlama 1. Uluslararası Kongresi-İstanbul
1984	Design Issues yayınlanmaya başladı. Developments of Design Methodology- Cross Engineering Design-Pahl and Beitz
1985	Conceptual Design for Engineers-French
1987	Design Thinking-Rowe
1988	Journal of Design History yayınlanmaya başladı.
1989	Research in Engineering Design yayınlanmaya başladı. Engineering Design Methods-Cross
1990	Journal of Engineering Design yayınlanmaya başladı. Journal of Design Management yayınlanmaya başladı.
1991	Total Design:Integrated Methods for Product Engineering-Pugh
1993	Languages of Design yayınlanmaya başladı.
1994	The European Academy of Design kuruldu.
1996	The Sciences of the Artificial-Simon
1997	Design Journal yayınlanmaya başladı.
1998	How Designers Work- Gedenryd Proceedings of the Ohio Conference on Doctoral Education in Design- ABD
2002	German Society of Design Theory and Research (DGTF) kuruldu.
2003	IDEO Method Cards
2005	Design Council's Double Diamond Design Process Improvement- Eckert & Clarkson
2010	Delft Design Guide Design research: Towards a history-Margolin
2014	Linkography Unfolding the Design Process-Goldschmidt
2016	The design methods movement: From optimism to Darwinism-Langrish
2017	Form Follows Feeling / The Acquisition of Design Expertise and the Function of Aesthesis in the Design Process-Curry

KAYNAKLAR

- Alexander, C. (2002). *Notes on the synthesis of form*. Cambridge, Mass. Harvard Univ. Press.
- Alexander, C. (1964). *Notes on the Synthesis of Form*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. Alındığı yer: Broadbent, G. (1984). The Development of Design Methods. N. Cross, *Developments in Design Methodology* (1. baskı). John Wiley & Sons Ltd.
- Annemiek, V. B., Daalhuizen, J., & Roos, V. D. S. (2014). *Delft Design Guide: Design Strategies and Methods*. Retrieved from https://arl.human.cornell.edu/PAGES_Delft/Delft_Design_Guide.pdf
- Archer, L. B. (1984). Systematic method for designers, *Design*, 1963. Alındığı yer: Broadbent, G. (1984). The Development of Design Methods. N. Cross, *Developments in Design Methodology* (1. baskı). John Wiley & Sons Ltd.
- Asimow, M. (1962). *Introduction to design*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Bayazıt, N. (2004a). *Tasarlama Kuramları ve Metotları*. Birsen Yayınevi.
- Bayazıt, N. (2004b). Tasarımı keşfetme: tasarım araştırmalarının kırk yılı. *itiüdergisi/a*, 3(1), ss.3-15.
- Best, K. (2006). *Design Management Managing Design Strategy, Process and Implementation*. (1. baskı). Switzerland: Ava Publishing.
- Broadbent, G. (1984). The Development of Design Methods. N. Cross, *Developments in Design Methodology* (1. baskı). John Wiley & Sons Ltd.
- Clarkson, J. and Eckert, C. (2005). *Design process Improvement*. London: Springer London.
- Cross, N. (1984). *Developments in Design Methodology*, John Wiley & Sons.
- Cross, N. (1993). *A history of design methodology*. Springer: Dordrecht.
- Cross, N. (2007). *Designerly Ways of Knowing*. Birkhauser.
- Crouch, C., & Pearce, J. (2012). *Doing research in design*. Bloomsbury Publishing.
- Curry, T. (2017). *Form Follows Feeling*. (Doktora tezi). TU Delft.
- Foerster, H. (1981). *Observing Systems*. Intersystems Publications, Seaside, CA. Alındığı yer: Chamberlain, P., Bonsiepe, G., Cross, N., Keller, I., Frens, J., Buchanan, R., ... & Schneider, B. (2007). *Design research now: essays and selected projects*. Walter de Gruyter.
- Gregory, S. (1966). *The Design Method* (1. baskı). Springer.
- Gedenryd, H. (1998). *How Designers Work*. Lund University Cognitive Studies: Sverige.

- Gericke, K., & Blessing, L. (2011). Comparisons of design methodologies and process models across domains: a literature review. *DS 68-1: Proceedings of the 18th International Conference on Engineering Design (ICED 11), Impacting Society through Engineering Design, Vol. 1: Design Processes, Lyngby/Copenhagen, Denmark, 15.-19.08. 2011.*
- Gericke, K., & Blessing, L. (2012). An analysis of design process models across disciplines. *DS 70: Proceedings of DESIGN 2012, the 12th International Design Conference, Dubrovnik, Croatia.*
- Goldschmidt, G. (2014). *Linkography. Unfolding the design process.* Cambridge: The MIT Press.
- Gregory, S. (1966). *The Design Method* (1. baskı). Springer.
- http-1:<https://www.designcouncil.org.uk/news-opinion/design-process-what-double-diamond>
- http-2: https://www.designcouncil.org.uk/sites/default/files/asset/document/ElevenLessons_DeskResearchReport_0.pdf
- Jones, J. C. (1992). *Design methods.* New York: Van Nostrand Reinhold.
- Jones, J. C. (1963). *A method of systematic design.* J. C. Jones, & D. Thornley. (Ed.) *Conference on Design Methods*, Pergamon: Oxford.
- Jones, J. C. (2010). *What is designing?*. H. Clark & D. Brody, *Design Studies: a reader* (1. baskı). Great Britain: Berg.
- Luckman, J.(1967). An Approach to the Management of Design. *Operational Research Quarterly*,18,4.
- Rittel, H. & Webber, M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences* Vol 4, ss. 155–169. Alındığı yer: Cross, N. (2007). *Designerly Ways of Knowing*. Birkhauser.
- Press, M., & Cooper, R. (2005). *The design experience: the role of design and designers in the twenty-first century.* Routledge.
- Rowe, P. G. (1991). *Design thinking.* MIT press.
- Simon, H. A. (1996). *The Sciences of Artificial* (3rd ed.) MIT Press.
- Sunal, F. (2008). *Türkiye’de Serbest Çalışan Endüstri Ürünleri Tasarımcılarının Tasarım Metotları* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Ullman, D. (2010). *The mechanical design process.* Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Vieira, S., Gero, J., Delmoral, J., Gattol, V., Fernandes, C., Parente, M., & Fernandes, A. (2019). Understanding the design neurocognition of mechanical engineers when designing and problem-solving. *Proceedings of the ASME Design Engineering Technical Conference*, 7(August). <https://doi.org/10.1115/DETC2019-97838>
- Yurt, Y. D. (2019). Tasarım Süreci Bağlamında Bilişsel Nörobilim Araçları Kullanılarak Yapılan Araştırmaların İncelenmesi (Doç.N.N. Öztürk danışmanlığında yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Bölüm 3

**COVID-19 DÖNEMİNDE HAFTA SONLARI
EVDE KALAN BİREYLERİN REKREASYONEL
FAALİYETLERE KATILIMININ RUH
SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Sertaç GÜNGÖR¹

¹ Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Selçuklu/Konya sertac@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0003-203-9557

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde gerek insanların doğada hasar yaratması sonucu gerekse laboratuvar ortamında ortaya çıkan hastalıklar/virüsler, tüm insanlık adına tehdit oluşturmaktadır. İlk defa Çin’de ortaya çıkarak tüm gezegene yayılan Covid-19 salgını günümüzde dünyanın başına gelen büyük tehditlerin en önemlisidir (İbiş, 2020). T.C Sağlık Bakanlığı’nın 2020 yılında yaptığı açıklamaya göre COVID-19, solunum yolu belirtileri gösteren hastalarda yapılan tahliller neticesinde 2020 yılı başlarında tanımlanmış bir hastalıktır (Gümüşgil ve Aydoğan, 2020). Dünya Sağlık Örgütü 12 Mart 2020 tarihinde COVID-19’u küresel pandemi olarak ilan etmiş ve bunun küresel bir sağlık tehlikesi olduğunu belirtmiştir. 2020 yılı başlarında, tüm dünyada etkisi şiddetli olarak hissedilen COVID-19 krizinin ilk dönemlerinde, insan hareketliliğinden kaynaklı olarak virüsün yayılımının hızlandığı tespiti yapılmıştır (Şen ve Batı, 2020). Hatta dünya basın organlarında Çin yılbaşı kutlamaları için İtalya’dan Çin’e giden işçilerin dönüşlerinde İtalya’ya ve tüm dünyaya virüsü yaydıkları görüşü sıklıkla dile getirilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) 8 Mayıs 2020 verilerine göre Covid-19, ülkede yaklaşık 3,8 milyon kişiyi enfekte etmiş ve 259 binden fazla insanın ölümüne yol açmıştır. Türkiye günlük koronavirüs tablosu 9 Mayıs 2020 verilerine göre 137.115 enfekte olmuş, 3.739 insanın ölümüne yol açtığı bilinmektedir (Anonim 2020a)

COVID-19 ciddi bir sağlık sorunu olmasıyla beraber, sosyal ve ekonomik olarak tüm toplumları etkilemiş durumdadır. Tüm dünya devletleri, hükümetleri ve ilgili bakanlıklar salgını durdurmak, salgının verdiği zararları en aza indirmek ve salgını sona erdirmek için yoğun bir şekilde mücadele etmektedir (Devecioğlu, 2020, Karcıoğlu 2020 ve Aydoğan, 2020).

Ülkemiz süreci soğukkanlı ve bilimsel esaslara göre yürütmektedir (Aslan, 2020). Halihazırda ülkemizde alınan önlemler çeşitli yasaklar ve kısıtlamalardan oluşmaktadır (Gümüşgil ve Aydoğan, 2020). Salgınla ilgili bilim kurulu oluşturulmuş, tüm eğitim kurumlarında eğitime ara verilerek 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Toplumun hareketliliği, sosyal alan aktiviteleri kısıtlanmıştır (Aslan, 2020). Uygulanan tedbirlerin en başında yurtdışı gezilerinin kontrol altına alınması ve tüm seviyelerde eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmesi yer almaktadır (Gümüşgil ve Aydoğan, 2020).

Tüm eğlence mekanları, nişan/düğün yapılan tesisler, her türlü oyun mekanları, her türlü kapalı çocuk oyun alanları, çay bahçesi, dernek lokal-leri, lunapark, SPA ve spor merkezlerinin faaliyetleri yayınlanan genelge ile uzun bir süreliğine durdurulmuştur (Gümüşgil ve Aydoğan, 2020).

Ülkemizde Covid-19 pandemi sürecinde alınan tedbirlere hafta sonu dışarı çıkma yasağında eklenmiştir. Yaşadığımız corona virüs salgını ile mücadele kapsamında getirilen birçok kural nedeniyle açık havada vakit geçirme kısıtlaması ve hafta sonları sokağa çıkma yasağı bireyleri evde vakit geçirmeye itmiştir. Son alınan tedbirler ile insanlar doğadan hızla uzaklaşmakta ve mental olarak çöküntüye düşmektedirler. Savaşlar, ekonomik sıkıntılar, çevresel sorunlar ve günümüzde yaşanan salgın hastalıklar gibi gezegenimizde yaşanan olaylar ruhsal/zihinsel problemlere neden olmaktadır. Dünyada en fazla duyu/yetenek kaybına neden olan hastalıkların neredeyse yarısı ruhsal hastalıklardan ileri gelmektedir (Gültekin vd.. 2018).

70 li yıllarda tüm dünyada tanınmaya başlayan tükenmişlik sendromu, sosyal bir problem olarak öneminin anlaşılmasıyla birlikte; araştırmacılar tarafından sıklıkla incelenen bir çalışma konusu olmuştur (Budak ve Sürgevil, 2005). Tükenmişlik, başarısızlık korkusu ile beraber, bireylerin iş hayatında kendilerini aşırı zorlaması sonucu meydana gelen bir tükenme hali olarak da tanımlanabilir (Güllüce ve İşcan, 2010). Günümüz hayat şartları, toplum olmanın bir arada yaşamanın gereklilikleri, hayatın olağan akışı, trafik, internet/sosyal medya bağımlılığı, stres, iyi bir gelecek stresi gibi nedenlerle bireylerde mental yorgunluk/yoğunluk oluşmaktadır. Mental yorgunluk dalgınlığa, kaza yapma riskine, sinirli/bitkin ruh haline ve depresyona neden olmaktadır (Gültekin vd. 2018).

Günümüz yaşam koşulları ve son dönem ortaya çıkan Covid-19 pandemisi insanları durağan/hareketsiz bir yaşama sokmuştur. 2002 yılında yayımlanan sağlık raporuna göre, hareketsiz yaşam dünya genelinde pek çok ölüme neden olmaktadır.

Sağlıklı yaşam için gerekli şartlar; yeterli ve dengeli beslenme, stresten uzak durma, kişisel gelişim, spor yapma/hareketli yaşama, ikili ilişkilerde özenli olma ve şahısların sağlık ihtiyaçlarına dikkat etmelerine ilişkin sorumluluk taşımasıdır (Tambağ, 2011). İnsan toplum içerisinde yaşayan çeşitli gereksinimleri olan bir varlıktır. İnsanın fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı olması, bu ihtiyaçlarını sağlamasına bağlıdır (İyigün vd., 2017).

Bazı alanların akıl sağlığı için olumlu etkileri vardır. Kentsel yerleşimlerde park alanlarına/yeşil alanlara yakınlık, stres seviyesinin azalmasına neden olur (Gültekin vd, 2018). Örneğin, ağaçların ve diğer bitki örtüsünün biçimlerini veya doğrudan maruz kalmayı sağlayan yerler, artan bir refah duygusu ile ilişkilidir. İnsanların hayatlarında önemli roller oynayan, pozitif deneyimler ve anılarının bulunduğu yerlerle aralarında duygusal bağlar geliştirirler. Bireyler özellikle çekici buldukları, sık seçmeyi seçtikleri veya olumlu sosyal etkileşimleri ve sosyal bağların gelişimini destekleyen yerlere en güçlü bağlarını geliştirebilirler. Tasarımcılar ve planlamacılar, bu tür bağların çekici, sosyal etkileşimleri destekleyen ve insanları oyalamaya

davet eden yerler oluşturarak gelişme olasılığını artırabilir. Bu tür alanların her mahallenin, kampüsün ve iş bölgesinin bir parçası olduğundan emin olmanın önemli sonuçları olacaktır. Bir yerleşim yeri veya park alanıyla içsel bir ilişki kuran insanlar, bu tarz alanlara daha fazla tutku/bağlılık gösterir, daha yüksek yaşam standartlarına ulaşır ve çevreleriyle daha az kişisel sorun yaşarlar (Gültekin vd, 2018).

Yeşil alanlar ve su yüzeyleri gibi ilgi çekici alanlar, bu alanları kullanan kişilerde zihinsel yorgunluğu gidermektedir (Gültekin vd, 2018). Aynı zamanda bu yeşil alanların bireyler üzerinde stres ve depresyonu azaltıcı etkileri bulunmaktadır. Doğa, insanların düşünsel duygularını dağıtarak bu sayede olumsuz içsel düşüncelere kapılmalarını önlemektedir (Pouya vd, 2015).

Araştırmalara göre yeşil alanlarda olmak ağrıları ve stresi azaltmaktadır. Bu nedenle yeşil alanlar duygusal açıdan yorgun insanların rahatlaması için de kullanılabilir. Bu alanlar kişisel gelişim için pozitif uyarıcı olmaktadır (Ekici, 2012). Bitkilerin dört mevsim boyunca gösterdikleri değişiklikler (yaprak dökme, yeni yaprak oluşumu, çiçeklenme, meyve verme, kabuk ve yaprak renginde meydana gelen değişiklikler vb.) psikolojik olarak insanları olumlu yönde motive etmekte; yaşama sevinci ve huzur duygusunu tetiklemektedir (Ayaşlıgil, 2011). Doğal yeşil alanları görebilen odalarda bulunan hastaların diğer yapay alanları gören odaları kullanan hastalara oranla daha hızlı iyileştikleri bildirilmiştir (Pouya vd., 2015).

Rekreasyon; bireylerin yenilenmek, geliştirmek ve keyif almak için yapılan faaliyetlerdir. Rekreasyon açık havada/ev ortamında yapılabileceği gibi ev ortamında da yapılabilmektedir.

Okulların uzaktan eğitime geçmesi ve boş zamanların değerlendirildiği mekanların kapatılması ve çeşitli sokağa çıkma (hafta sonu/hafta içi) yasasının gelmesi ile kişilerin evde hapis kalmışlardır.. Covid-19 sürecinde evlerde geçirilen vaktin büyük bir kısmı kişisel gelişime (dizi film izlemek ve sosyal medya takibi) ayrılmaktadır. Bunun dışında kitap okumak veya egzersiz yapmak bu pandemi dönemini ruhsal yönden en zararsız şekilde atlatmak için yapılan diğer aktiviteler arasında yer almaktadır.

2. REKREASYON KAVRAMI

Rekreasyon terimi Latince sağığın geri kazanımı anlamına gelen “Recreatio” kelimesinden kaynaklanmaktadır. Özışık (1998)’e göre Rekreasyon; günümüzün iş yoğunluğu ve stresi yüksek olan kişiler için bir hayata tutunma aracı olma özelliğı ile giderek bir önem kazanmaktadır (Sabancı 2016). İnsanların boş zamanlarında, dinlenmek/eğlenmek ve spor amacı ile içten gelerek/gönüllü katıldıkları etkinlikler rekreasyon olarak adlandırılır. İnsanın yoğun iş hayatı, tek düze yaşam tarzı veya olumsuz

çevresel faktörlerden kötü etkilenen beden ve ruh sağlığını yeniden kazanmak, mevcut tarzını devam ettirmek, keyif almak, kişisel tatmin sağlamak amacıyla gönüllü olarak bireysel veya grup olarak gerçekleştirdiği boş zaman aktiviteleridir (Morçin ve Morçin, 2015).

Bireylerin yaşama hevesi, motive olma çabası, sosyalleşme, fiziksel aktivite, özgürlük, rahatlama, kendini kanıtlama, eğlenme vb. ihtiyaçlar rekreasyonel faaliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Rekreasyonel faaliyetler veya organizasyonların gerçekleşebilmesi, bireylerin önceden belirlenmiş ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmeleri ve sistematik bir biçimde harekete geçmeleri yönetim unsuru ile gerçekleşmektedir (Tavazar ve Güzel, 2018).

Rekreasyona duyulan ihtiyaç, rekreasyon etkinliklerinin kişisel ve toplumsal olarak sağladığı yararlardan ileri gelmektedir. Bu yararlar şöyle gruplandırılabilir.

- Bireysel faydaları; bedenlen, ruhen, sosyal açıdan hareketlilik sağlar, bireylerin kendini ifade etme olanağını sağlar, çeşitli beceriler/de-neyimler edinmesini sağlar, yaratıcılık yönünü geliştirir, sosyalleşmeyi sağlar, ruhen huzur bulmayı sağlar, çalışma azmini ve verimliliği artırır, ekonomiyi güçlendirir, kişiyi mutlu eder.

- Toplum için yararları; toplumsal dayanışma duygusunu güçlendirir, demokratik toplumun gelişmesini sağlar (Önder, 2003).

Rekreasyon programlarının her kesimden insanın ihtiyaç ve ilgi alanlarını kapsayarak, kişilerin rahatlıkla uygulayabileceği ve hünelerlerini gösterebileceği alanları içermeleri gerekmektedir. Bu anlayışla rekreasyon faaliyet alanları aşağıdaki gibi gruplandırılmaktadır:

- Müzikli faaliyetler (solo, koro, enstrümanlı, orkestralı vb.),
- Spor faaliyetleri (takım, ferdi, doğa, mücadele ve zihin sporları gibi),
- Oyunlar (her yas kesimi için eğitsel oyunlar),
- Danslar (halk oyunları, modern ve ritmik danslar gibi),
- Sanat ve hünere gerektiren faaliyetler (plastik, deri, grafik, seramik, metal, fotoğraf, resim, ahşap gibi),
- Mekan dışı faaliyetler (kamp kurmak, piknik yapmak, çevrecilik yapmak gibi),
- Bilimsel ve kültürel faaliyetler (edebiyat çalışmaları, tiyatro, bilimsel tartışma toplantıları gibi) (Önder, 2003).

Karaküçük (1999)'e göre çok çeşitlilik bulunduran, bireylerin ilgi,

ihtiyaç, amaç ve katılım durumlarına göre farklı anlayışlar oluşturabilen rekreasyonun özellikleri konusunda, ortak bir yere ulaşma zorlukları bulunmaktadır. Bunlar rekreasyonu, diğer faaliyetlerden ve tanımlardan ayrıran temel birkaç özelliklerdir.

- Rekreasyon faaliyetlerinin seçimi gönüllülük esasına dayalı olmalıdır.
- Rekreasyon, toplumun ahlaki ve manevi değerlerine uygun olmalı ve sosyal değerlerle ters düşmemelidir.
 - Rekreasyon evrensel olarak uygulanmaktadır.
 - Rekreasyon haz ve mutluluk sağlayan bir faaliyettir.
 - Rekreasyon, kişinin kendisini ifade edebilmesine imkân sağlayıcı faaliyetler içermelidir.
 - Etkinliklere devam etme gerekliliği bulunmalıdır.
 - Rekreasyon, boş zamanlarda yapılır.
 - Her yaştaki bireylerin katılımına imkan sağlanmalıdır.
 - Rekreasyon etkinliklerine karar verme yetkisi kişisel olmamalıdır.
 - Rekreasyonel faaliyetler her türlü mevsim ve hava koşullarında yapılabilir olmalıdır.
 - Rekreasyon bir etkinlik gerektirir.
 - Özgürlük hissi verir.
 - Rekreasyonun kişiler için farklı amaçları vardır.
 - Rekreasyonel faaliyetlerin bireylere kazanımlar sağlaması beklenir.
 - Rekreasyon eylemi, planlı veya plansız veya beceri sahibi olmayan kişilerle ya da organize olmamış mekanlar da yapılabilmektedir (Sabancı, 2016).

Çok kalabalık ortam, gürültü, hava kirliliği gibi birçok olaylar kişilerde hem fizyolojik hem de psikolojik sarsıntı ortaya çıkarmakta, bu kararsızlığı ortadan kaldırmak için rekreatif faaliyetlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sabancı 2016, Rekreasyona duyulan temel ihtiyaçları şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Macera, rahatlama, kaçış ve fantezi gibi yeni deneyimler
- Tanımlama ve teşhis koymak
- Güvenlik

- Hâkimiyet (diğerlerini yönlendirmek veya kontrol etmek)
- Sorumluluk ve sosyal etkileşim (diğerleri ile birlikte olmak ve etkileşim)
- Zihinsel aktivite (farkındalık ve anlamak)
- Yaratıcılık
- Başkalarına hizmet etmek (ihtiyaç duyulma ihtiyacı)
- Fiziksel aktivite ve zindelik (Sabancı, 2016).

3. REKREASYONUN SINIFLANDIRILMASI

Rekreasyonun sınıflandırılmasında, temel prensip, genellikle, kişinin rekreasyon faaliyetlerine katılmasına sebep olan amaçlar, istekler ve hazlar olmaktadır. Kişi hangi amaç ve istek doğrultusunda bir rekreasyon faaliyetine katılmaya karar vermiş ise, buna uygun bir rekreasyon çeşiti ortaya çıkmaktadır (Karaküçük, 2014).

Gülez (1989) ise rekreasyonu; dört ayrı grupta sınıflandırmıştır. Bunlar ise:

A.Etkinlik Çeşidine Göre Sınıflandırma: Rekreasyonel etkinliğin hareketliliğine ve çeşidine göre yapılmış olan bu sınıflandırmada, rekreasyon etkinlikleri

1.Aktif Rekreasyon (etken rekreasyon),

2.Pasif Rekreasyon. Aktif rekreasyon; fizikseldir, genelde planlama ve yetenek gerektiren rekreasyon çeşididir. Pasif rekreasyon ise; fiziksel değildir.

B.Yerel Sınıflandırma: Rekreasyon eylemlerinin yerleşim merkezleri içinde veya dışında olmasına göre yapılan bir sınıflandırma şeklidir.

1.Kentsel Rekreasyon,

2.Kırsal Rekreasyon olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

C.Yapısal Sınıflandırma: Rekreasyon mekanının temel yapısal özelliğine göre yapılan bu sınıflandırmada rekreasyon;

1.Kapalıyer Rekreasyonu,

2.Açık hava Rekreasyonudur.

D.Zamansal Sınıflandırma: Rekreasyon bu sınıflandırmada;

1. Günlük rekreasyon,

2. Tatil rekreasyonu ve

3. Değişken rekreasyon olmak üzere üç gruba ayrılmıştır (Karahana ve Orhan, 2013).

4. REKREASYONEL FAALİYETLER

Rekreasyon planlaması yapılırken planlama yapılacak yerdeki rekreasyon talep ve gereksinimlerinin, hangi alanda ne gibi rekreasyon faaliyetleri yapılabileceğinin, faaliyet planlanan çevrenin doğal ortam özelliklerinin ve rekreasyonel alanların potansiyellerinin belirlenmesi gerekmektedir (İmamoğlu vd., 2014).

Doğa yürüyüşü: Trekking adı verilen doğa yürüyüşleri insanların doğada stres atmak için yaptıkları, belirli bir kondisyonla herkesin yapabileceği doğayı yerinde gözlemlene ve inceleme sağlayan insanlara huzur veren rekreatif bir faaliyettir. Çeşitli zorluk dereceleri bulunmasına rağmen genellikle zorluk derecesi düşük, yaralanma ve sakatlanma riski az olan doğa sporlarından biridir (İslamoğlu vd., 2014)

Kuş gözlemciliği: Kanatlı hayvanları kendi yaşam alanlarında incele-meye kuş gözlemciliği, bunu yapanlara da kuş gözlemcisi denir (Anonim 2020b).

Snowboarding: İki bacağın tek bir tahta üzerine sabitlenip karlı ve eğimli bir zeminden aşağı yönde kayarak yapılan bir kış sporudur. Board tahtaya benzer ancak kaykaydan farkı tekerlekleri olmaması ve ayakların sabitlendiği bir bağlama noktası bulunmasıdır. Snowboard herkesin ailece ya da tek olarak kayak tesislerine giderek eğlenebildikleri, her daim yüksek tempolu bir spordur (Anonim 2020c)

Dağ bisikleti: Yaylalar bisiklet turizminin bir alt dalı olan dağ bisikletçiliğine uygun alanlardır. Dağ bisikletçiliği daha profesyonel yapılan bir faaliyettir. Yaralanma ve sakatlanma riski daha yüksek olduğu için amatör olarak pek fazla tercih edilmeyen bir spor dalıdır (İslamoğlu vd., 2014).

Macera parkı: "Eğlence amaçlı" macera parkları genellikle daha fazla sayıda ziyaretçi için tasarlanmıştır. Bir macera parkı, ip tırmanma egzersizleri, engel parkurları, kayalar, kaya tırmanışı, hedefe yönelik aktiviteler ve zıp hatları dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok çeşitli unsurları içerebilen bir yerdir. Genellikle rekreasyon amaçlıdır (Anonim 2020d).

Kamp turizmi: Günümüzde geliştirilmekte olan bir diğer ekoturizm türü de karavan turizmidir. Kamp kurma diğer turizm şekillerine oranla insana daha fazla doğayla baş başa kalma olanağı sağlayan turizm şeklidir. Özellikle doğal güzelliklerden yararlanmak, istenilen yerde mola verme rahatlığından yararlanmak isteyen turistler için geliştirilmiş bir turizm türüdür (Taş, 2012)

Rafting: Bot yada sal ile debisi yüksek nehirlerde yapılan bir nehir sporudur. Raftingde asıl olan içinde bulunduğunuz salı devirmeden, kürekle yönlendirerek kayalar ve engeller arasından geçirmektir. Rafting, 4 ile 6 kişilik katılımla. Bu sporda akarsular zorluk seviyesine göre altı dereceye ayrılır. 6. derecedeki akarsulara girilmesi halinde ölümcül sonuçlar doğura oldukça tehlikeli en zor parkurlardan oluşur, 1. derece akarsu ise her yaşta insanın gerekli güvenlik ekipmanlarını kuşanarak rahatlıkla rafting yapabileceği kolay seviyede parkurlardır (Anonim 2020e).

Foto safari: Fotoğraf doğaya en az zarar veren avcılık türü olarak nitelendirilebilir. Çok farklı manzaraları, canlıları, yaşam biçimlerini, kültürleri yöreye ait gelenekleri fotoğraflayabilmek için yapılan foto safarileri motivasyonu oldukça arttırmaktadır. Yine foto safarilerde yapılan bireyler arası fotoğraf çekme yarışmalarında faaliyeti daha eğlenceli hale getirmektedir (İslamoğlu vd., 2014).

Sportif olta balıkçılığı: Balıkçılık, insanın içindeki avcılık güdülerinden gelen bir tutkudur. (Anonim 2020f). Olta balıkçılığı bireylerin sessiz bir doğada kendisiyle baş başa kalmasını ve kişinin deşarj olmasını sağlar.

Kaya ve zirve tırmanışı: Dik kaya duvarlarına el ve ayaklar kullanılarak yapılan tırmanış sporuna verilen genel addır. Amaç bir dağın, kayanın ya da yapay bir duvarın zirvesine düşmeden ulaşmaktır. Indoor (kapalı alan) ya da outdoor (dış mekân) tırmanışı olarak yapılabilen bir aktivitedir. Indoor tırmanışları genellikle yapay duvarlarla gerçekleştirilmektedir. Bu duvarlar ve rotaları uzman tırmanışçılar tarafından tasarlanmaktadır. Dış-mekan zorlu ortam şartlarında yapılan tırmanışlar ise doğal oluşumların yüzeylerinde gerçekleştirilmektedir. Her dağ ve duvar yüzeyinde tırmanış yapılmaz. Kaya yüzeyinin sertliğinin ve sporcuya tırmanma şansı sunacak yüzey çıkıntılarının olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu kayalar son derece tehlikeli olabilir (Anonim 2020g)

Festival ve şenlikler: Festival, genellikle yerel bir topluluk tarafından belirlenmiş ve geleneksel olmuş gün ve tarihlerde kutlanan, yapıldığı yerin imgesi hâline gelmiş etkinlikler bütünüdür. Günümüzde birçok yayla kendi festivallerine ev sahipliği yapar (Taş, 2012).

Bunlardan başka rekreatif faaliyetlere örnek olarak birçok alan verilebilir. Örneğin yamaç paraşütü, balona binmek, çöl jeep safari, lunapark, piknik yapmak, müze gezisi, su kayağı, kano, rüzgâr sörfü de yapılabilmektedir.

Açık alan dışında kapalı alanda da rekreasyonel aktivitelerde yapılabilmektedir. Önder (2003)'e göre yapılabilecek bazı aktiviteler:

- Sinemaya gitmek

- TV İzleme – Müzik Dinleme
- İnternet – Bilgisayar Oyunları
- Kafeterya – Pasta hane
- Kütüphane
- Kitap-Gazete Okuma
- Aktif Katılım Gerektiren Spor Faaliyetleri
- Satranç
- Bilimsel ve Kültürel Toplantılar
- Güzel sanat Etkinlikleri
- Arkadaş Toplantıları – Ziyaretler
- Müze-Tarihi Alan Ziyaretleri

Covid-19 pandemi sürecinde hayatımız birçok yönden değişmiş olmakla birlikte hem kendimizi iyi hissetmek hem de hastalıklara karşı korunmak için bazı alışkanlıklarımıza devam ederken bazı yeni alışkanlıklar da geliştirmekteyiz. Covid-19 sürecinde evlerde geçirilen vaktin büyük bir kısmı kişisel gelişime ayrılmaktadır. Kişisel gelişimi dizi film izlemek ve hemen ardından da sosyal medya takip etmektedir. Bunun dışında kitap okumak veya egzersiz yapmak, aile içi oyunlar oynamak, temalı sinema geceleri düzenlemek, bitki yetiştirmek, resim veya boyama yapmak bu pandemi dönemini ruhsal yönden en zararsız şekilde atlatmak için yapılan diğer aktiviteler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, rekreasyonel etkinliklere dahil olmanın, bireylere sağladığı sosyal, psikolojik, fiziksel ve duygusal faydaların belirlenmesi amaç edinilmiştir. Katılımcıların boş zaman süreleri, açık havada ortalama geçirdikleri süre, sokağa çıkma yasağı sürecinde evlerinde rekreasyonel aktivite katılımları, sokağa çıkma yasağının olmadığı hafta içi günlerde açık havada vakit geçirme süreleri, rekreasyonel aktiviteye katılmadan önce ve katıldıktan sonraki hissettikleri duygular, katıldıkları faaliyet çeşitleri ve sıklıkları incelenerek; zihinsel ve duygusal açıdan ne durumda oldukları ile ilişkilendirilmiştir.

5. MATERYAL VE METOD

Çalışmada veri toplama aracı olarak gönüllülük esasına dayanarak anket yapılması yönteminden yararlanılmıştır. Anket formunun oluşturulmasında araştırma konusuyla ilgili akademik makaleler ve tezler incelenmiş olup alana ilişkin çalışmada kullanılacak sorular oluşturulmuştur. Türkiye’de yaşayan insanların Covid-19 pandemi sürecinde açık hava rekreasyon faaliyetlerine katılım sıklığı, sokağa çıkma yasağının olduğu hafta

sonu günlerde evlerinde gerçekleştirdikleri fiziksel aktivite düzeyleri, ya-
sağın olmadığı günlerde açık havada vakit geçirme yoğunlukları, katıldıkları
etkinlik çeşitleri ve akıl sağlıklarını belirlemeye yönelik sorulara yer
verilmiştir.

Anket formu hazırlandıktan sonra, Delphi tekniğine göre S.Ü. Mimar-
lık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümündeki öğretim üyelerinin
görüşüne başvurularak uzman değerlendirmesi de yapılmıştır. Soruların
anlaşılabilirliği, anket formunun cevaplanma süresi üstüne değerlendirmeler
getirilmiş ve anlam güçlüğü yaratan ifadeler değiştirilmiştir. Anketi cevap-
layanlardan sağlıklı bilgiler alabilmek amacıyla soru sayısının sınırlı sayı-
da olmasına gayret edilmiştir.

Anket formu soruları, Taş (2012), Okutan vd. (2013), Gültekin vd..
(2018), Önder (2003), Morçin S. ve Morçin (2015) dan yararlanılarak ha-
zırlanmıştır.

Araştırma çalışması veri toplama aracı olarak Covid-19 nedeniyle Go-
ogle formlar ile hazırlanan gönüllülük esasına dayalı anket tekniğinden
yararlanılmıştır. Güngör (2019) ve Yemenici (2019)'a göre ankette güve-
nilir sonuçlar elde etmeniz için "merkezi limit teoremi" ne göre en az 30 ki-
şiye uygulanmış olması yeterlidir. Bu sayının onlarca kişi üzerine çıksanız
da merkezi limit teoremine göre elde edeceğiniz sonuç birbirine çok yakın
(benzer) olacaktır. Ancak çalışmamızın gü-venilirliğini arttırmak adına
sosyal medya üzerinden ulaşılabilen 135 gönüllüye anket yapılmıştır.

Toplamda 4 bölümden oluşan anket formunun birinci bölümünde 'ki-
şisel bilgiler' ile ilgili 5 soru, ikinci bölümünde 'genel sağlık durumları' ile
ilgili 4 soru, üçüncü bölümünde 'boş zaman ile ilgili özellik ve düşünceleri'
ile ilgili 6 soru, dördüncü bölümünde 'rekreasyonel aktivitelere katılım
özellikleri ve duygu durumu' ile ilgili 17 soru olmak üzere 32 soru yer
almaktadır. Ankette yer verilmiş olan sorular arasından birden fazla seçe-
neğin işaretlenebileceği sorularda bulunmaktadır. Katılımcıların pandemi
sürecinde rekreasyonel aktiviteye katılımlarını ve rekreasyonel aktivitelere
katılım sonucunda mental sağlık durumları hakkında bilgi almak amacıyla
hazırlanan anket formu 'Google Formlar' üzerinden hazırlanmış olup sanal
ortamda katılımcılara dağıtılmış, doldurmaları için bir süre beklendikten
sonra veriler değerlendirilmiştir. Anket toplamda gönüllülük esasına dayana-
rak 135 kişi tarafından cevaplanmıştır. Elde edilen verilerin sayısal ve
yüzde olarak belirtilerek tablolastırılmış ve yorumlanmıştır.

6. ARASTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de yaşayan bireylerin Covid-19
pandemi süreci öncesinde ve pandemi sürecinde rekreasyonel aktivite ka-
tılımlarını, açık havada vakit geçirme durumlarını, bu süreçte rekreasyonel

aktivitelere katılım sonucunda mental sağlık durumlarındaki değişimleri açıklanmıştır.

6.1 Anket Çalışmasının Sonuçları ve Öneriler

Ankete katılanların sosyodemografik yapısına ait sıklık ve yüzde değerleri Tablo 1’de belirtilmektedir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Sosyodemografik Yapısı

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	YÜZDE
Cinsiyet	Bay	72	53,3
	Bayan	63	46,7
Yaş	18 yaş altı	1	,7
	18-25	33	24,4
	26-35	34	25,2
	36-45	33	24,4
	46-55	23	17,0
	56-65	11	8,1
Medeni durum	Evli	95	70,4
	Bekar	40	29,6
Eğitim durumu	İlköğretim	7	5,2
	Ortaokul	6	4,4
	Lise	16	11,9
	Ön lisans	15	11,1
	Lisans	47	34,8
	Lisansüstü	44	32,6
Meslek	Ev hanımı	19	14,1
	Memur	44	32,6
	Kendi işi	8	5,9
	Emekli	6	4,4
	Öğrenci	28	20,7
	İşveren	3	2,2
	İşçi	10	7,4
	Öğretim üyesi	7	5,2
	Akademisyen	8	5,9
	Diğer	2	1,5
Genel sağlık durumu?	Mükemmel	27	20,0
	Çok iyi	41	30,4
	İyi	57	42,2
	Orta	10	7,4
Teşhis konulmuş hastalığınız var mı?	Evet	41	30,4
	Hayır	94	69,6
Sigara kullanıyor musunuz?	Evet	36	26,7
	Hayır	85	63,0
	Bıraktım	14	10,4
Toplam		135	100

Tablo 1 incelendiğinde, ankete katılanların %72'si erkek, %63'ü kadındır. Yaş grupları açısından değerlendirildiğinde, ankete katılanların %0,7'si 18 yaş altı, %24,4'ü 18-25 yaş aralığında, %25,2'si 26-35 yaş aralığında, %24,4'ü 36-45 yaş aralığında, %17'si 46-55 yaş aralığında, %8,1'i 56-65 yaşındadır. Medeni durumu bakımından, %95'i evli, %40'ı bekardır. Eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde, ankete katılanların %5,2'si ilköğretim, %4,4'ü ortaokul, %11,9'u lise, %11,1'i ön lisans, %34,8'i lisans, %32,6'sı lisansüstü öğrenim gördüğü belirtilmiştir. Meslek açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %14,1'i ev hanımı, %32,6'sı memur, %5,9'u kendi işi, %4,4'ü emekli, %20,7'si öğrenci, %2,2'si işveren, %7,4'ü işçi, %5,2'si öğretim üyesi, %5,9'u akademisyen ve %1,5'i diğer (peyzaj mimarı, inşaat mühendisi) mesleklerden olduklarını belirtmişlerdir. Genel sağlık durumu açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %20'si mükemmel, %30,4'ü çok iyi, %42,2'si iyi, %7,4'ü orta düzeyde iyi oldukları belirtilmiştir. Katılımcıların %30,4'ünün teşhis konulmuş bir hastalığı vardır, %69,9'unun teşhis konulmuş bir hastalığı yoktur. Katılımcıların %26,7'si sigara kullandıklarını, %63'ü sigara kullanmadıklarını, %10,4'ü ise sigarayı bıraktıklarını belirtmişlerdir. Sosyodemografik bilgiler ve sağlık durumları değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bölümünün 26-35 yaş aralığında olduğunu ve bunu 18-25 yaş aralığı ile 36-45 yaş aralığının takip ettiği, erkek ve kadın oranlarının birbirine yakın olduğu, bekar, memur, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip oldukları, genel sağlık durumlarının iyi, teşhis konulmuş bir hastalıklarının olmadığı, çoğunluğunun sigara kullanmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Ankete katılanların sağlıklarını etkileyen faktörler.

	SAYI	YÜZDE
Sağlığını etkileyen en önemli faktör nedir?	Beslenme alışkanlığı	22 16,2%
	Vücut ağırlığı	13 9,7%
	Sigara kullanımı	8 6,2%
	Çevresel faktörler	18 13,1%
	Fiziksel aktivite durumu	22 16,6%
	Alkol kullanımı	3 1,2%
	Stres	39 29,3%
	Genetik yapı	10 7,7%
Toplam	135	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan genel sağlık durumuna ilişkin Tablo 2 değerlendirildiğinde, %42'si beslenme alışkanlığı, %25'i vücut ağırlığı, %16'sı sigara kullanımı, %34'ü çevre şartları, %43'ü fiziksel aktivite durumu, %3'ü alkol vb. kullanımı, %20'si genetik yapı yanıtını vermişlerdir. Ankete katılanların

sağlığını etkileyen faktörlere ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde, çoğunluğunun stres kaynaklı olduğu görülmekte olup beslenme alışkanlığı ve fiziksel aktivite durumunun da genel sağlık durumu etkileyen bir diğer faktör olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Katılımcıların boş zamanla ilgili durumları

		SAYI	YÜZDE
Bir haftada boş olunan gün sayısı?	1	35	25,9
	2	48	35,6
	3	16	11,9
	4	13	9,6
	5	2	1,5
	6	3	2,2
	7	18	13,3
	Toplam	135	100
Bir günde boş olunan saat sayısı?	2 veya altı	23	17,0
	2-4	34	25,2
	4-6	29	21,5
	6-8	30	22,2
	8-10	6	4,4
	10 ve üstü	13	9,6
	Toplam	135	100
Daha az çalışarak daha fazla zamana sahip olmak ister miydiniz?	Evet isterdim	40	29,6
	Hayır boş zamanlarım yeterli	68	50,4
	Bazen isterdim	27	20,0
	Toplam	135	100
Covid-19 süresince boş zamanlarınızı doldurmakta zorluk çekiyor musunuz?	Evet zorluk çekiyordum	24	17,8
	Hayır zorluk çekmiyordum	82	60,7
	Bazen zorluk çekiyordum	29	21,5
	Toplam	135	100
Covid-19 pandemisinden önce boş zamanlarınızı doldurmakta zorluk çekiyor muydunuz?	Evet zorluk çekiyordum	6	4,4
	Hayır zorluk çekmiyordum	117	86,7
	Bazen zorluk çekiyordum	12	8,9
	Toplam	135	100
Boş zamanların değerlendirilmesi ile ilgili eğitim verilmesini ister miydiniz?	Evet	38	28,1
	Hayır	69	51,1
	Cevapsız	28	20,7
	Toplam	135	100

Tablo 3'te katılımcıların boş zaman ile ilgili özellik ve düşünceleri değerlendirildiğinde, ankete katılanların %25,9'u haftada 1, %35,6'sı haftada 2, %11,9'u haftada 3, %9,6'sı haftada 4, %1,5'i haftada 5, %2,2'si haftada 6, %13,3'ü haftada 7 gün boş olduklarını belirtmişlerdir. Bir günde boş olunan saat sayısı değerlendirildiğinde, katılımcıların %17'si 2 saat veya altı, %25,2'si 2-4 saat aralığında, %21,5'i 4-6 saat aralığında, %22,2'si 6-8 saat aralığında, %4,4'ü 8-10 saat aralığında, %9,6'sı 10 saat ve üstü yanıtını vermiştir. Katılımcıların %29,6'sı daha çok boş zamana sahip olmak isterken, %50,4 boş zamanlarının yeterli olduğunu, %20'si ise bazen istediğini belirtmiştir. Covid-19 süresince boş zamanlarınızı doldurmakta zorluk çekiyor musunuz sorusu değerlendirildiğinde, katılımcıların %17,8 zorluk çektiğini, %60,7'si zorluk çekmediğini, %21,5'i bazen zorluk çektiğini yanıtlamışlardır. Covid-19 pandemisinden önce boş zamanlarınızı doldurmakta zorluk çekiyor muydunuz sorusu değerlendirildiğinde, %4,4'ü zorluk çektiğini, %86,7'si zorluk çekmediklerini, %8,9'u bazen zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %28,1'i boş zamanların değerlendirilmesi ile ilgili eğitim verilmesini, %51,1'i boş zamanların değerlendirilmesi ile ilgili eğitim istemediklerini, %20,7 ise cevapsız yanıtını vermiştir. Katılımcıların boş zaman ile ilgili özellik ve düşüncelerine ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların haftada 1 veya 2 gün, 2-8 saat aralığında boş zamana sahip oldukları, boş zamanlarının yeterli olduğu, Covid-19 pandemi sürecinde ve Covid-19 pandemisinden önce boş zamanlarını doldurmakta zorluk çekmedikleri, boş zaman değerlendirilmesi ile ilgili eğitim verilmesini istemedikleri söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Fiziksel Aktivite Katılım ve Açık Havada Vakit Geçirme Sıklığına İlişkin Özellik ve Düşünceler.

		SAYI	YÜZDE
Düzenli fiziksel aktivite katılımınız var mı?	Evet	39	28,9
	Hayır	96	71,1
	Toplam	135	100
Açık havada vakit geçirme sıklığınız nedir?	Her gün	1	,7
	Haftada 3-4 gün	19	14,1
	Haftada 2-3 gün	24	17,8
	Haftada 1-2 gün	73	54,1
	15 günde 1	14	10,4
	Ayda 1	4	3,0
	Toplam	135	100,0

Katılımcıların fiziksel aktivite katılımları değerlendirildiğinde, %28,9'u düzenli fiziksel aktivite yaptığını, %71,1'i düzenli fiziki aktivite

yapmadığını belirtmişlerdir. Açık havada vakit geçirme sıklığı değerlendirildiğinde, katılımcıların %0,7'si her gün, %14,1'i haftada 3-4, %17,8'i haftada 2-3, %54,1'i haftada 1-2, %10,4'ü 15 günde 1, %3'ü ayda bir yanıtları verilmiştir (Tablo 4). Katılımcıların fiziksel aktivite katılım ve açık havada vakit geçirme sıklıklarına göre büyük bölümü düzenli fiziksel aktivite katılımlarının olmadığı, haftada 1-2 gün açık havada vakit geçirdikleri söylenebilir.

Katılımcıların rekreasyonel etkinliklere katılım özellikleriyle ilgili değerler Tablo 5'de belirtilmektedir

Tablo 5. Katılımcıların Rekreasyonel Etkinliklere Katılım Özellikleri.

		SAYI	YÜZDE
Rekreasyonel aktivitelere katılım sıklığınız nedir? (Gün olarak)	1-2	51	37,8
	3-4	22	16,3
	5-6	9	6,7
	Her gün	6	4,4
	Hafta sonu	26	19,3
	Cevapsız	21	15,6
	Toplam	135	100,0
Rekreasyonel aktivitelere katılım süreniz ne kadardır? (Saat olarak)	1-2	50	37,0
	2-4	46	34,1
	4-6	14	10,4
	6-8	5	3,7
	8-10	1	,7
	Cevapsız	19	14,1
	Toplam	135	100,0
En çok katılım gösterdiğiniz rekreasyonel etkinlik nedir?	Bedensel	74	54,8
	Zihinsel	41	30,4
	Cevapsız	20	14,8
	Toplam	135	100,0
Rekreasyonel aktivitelere kiminle katılırsınız?	Bireysel	48	35,6
	Okul arkadaşı	14	10,4
	Mahalle arkadaşı	8	5,9
	Aile	56	41,5
	Cevapsız	9	6,7
	Toplam	135	100,0

Tablo 5 incelendiğinde, rekreasyonel aktivitelere katılım sıklığınız nedir sorusuna, ankete katılanların %37,8'i 1-2 gün, %16,3'ü 3-4 gün, %6,7'si 5-6 gün, %4,4'ü her gün, %19,3'ü hafta sonu, %15,6'sı cevapsız yanıtını vermiştir. Ankete katılanların %37'si 1-2, %34,1'i 2-4, %10,4'ü 4-6, %3,7'si 6-8, %0,7'si 8-10, saat rekreasyonel aktivite katılım süreleri olduğunu, %14,1'i bu

soruyu cevapsız olarak yanıtlamıştır. En çok katılım gösterilen rekreasyonel etkinlik değerlendirildiğinde, ankete katılanların %54,8'i bedensel, %30,4'ü zihinsel aktivitelere katıldıklarını, %14,8'i ise cevapsız yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların %35,6'sı bireysel, %10,4'ü okul arkadaşı, %5,9'u mahalle arkadaşı, %41,5'i aileleri ile rekreasyonel aktivitelere katıldıklarını belirtmiş, %6,7'si ise bu soruyu cevapsız olarak yanıtlamıştır.

Bu tabloyu değerlendirdiğimizde, ankete katılanların büyük bir bölümünün rekreasyonel aktivite katılımlarının az olduğu, zihinsel aktivitelere katılım isteklerinin daha çok olduğu ve rekreasyonel faaliyetlere aile ile katılım gösterdikleri görülmektedir.

Ankete katılanların en çok katılım gösterdikleri rekreasyonel aktivitelerle ilgili değerler Tablo 6'da belirtilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların En Çok Katılım Gösterdikleri Rekreasyonel Aktiviteler.

	YÜZDE
Doğa yürüyüşü	25,0%
Kamp yapmak	2,7%
Piknik yapmak	18,2%
Kayak yapmak	,7%
Kitap ve gazete okumak	19,9%
Aktif katılım gerektiren spor faaliyetleri	5,1%
Opera-Bale-Konser etkinlikleri	1,7%
Bisiklete binmek	5,1%
Macera parkı	,3%
Rafting	,3%
Sportif olta balıkçılığı	1,7%
Fotoğraf çekmek	9,9%
Festival ve şenliklere katılmak	5,5%
Müze gezisi	3,8%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan en çok katılım gösterilen rekreasyonel aktiviteler değerlendirildiğinde (Tablo 6), ankete katılanların %25'i doğa yürüyüşü, %2,7'si kamp yapmak, %18,2'si piknik yapmak, %0,7'si kayak yapmak, %19,9'u kitap ve gazete okumak, %5,1'i aktif katılım gerektiren spor faaliyetleri, %1,7'si opera-bale-konser etkinlikleri, %5,1'i bisiklet binmek, %0,3'ü macera parkı, %0,3'ü rafting faaliyeti, %1,7'si sportif olta balıkçılığı, %9,9'u fotoğraf çekmek, %5,5'i festival ve şenliklere katılmak, %3,8'i müze gezisi yanıtını vermişlerdir.

Ankete katılanların rekreasyonel aktiviteye katılma sebeplerine ilişkin bilgiler sıklık ve yüzde değerlerine göre Tablo 7’de belirtilmektedir.

Tablo 7. Rekreasyonel Aktiviteye Katılma Sebeplerine İlişkin Bilgiler.

	YÜZDE
Rekreasyonel aktivitelere katılmıyorum	4,8%
Gerginliği azaltmak stres atmak için	15,7%
Arkadaşlarımla beraber olduğum için	6,6%
Sağlıklı olmak için	19,0%
Kendimi iyi hissetmek için	23,6%
Yeni insanlarla tanışmak için	2,1%
Kilo vermek için	9,4%
Güzel bir ortam var	5,4%
Eğlence amaçlı	8,8%
Merak	1,5%
Macera Tutkusu	1,2%
Rekreasyon faaliyeti yapacağım yer-tesis benim için uygun	1,8%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan Tablo 7 değerlendirildiğinde ankete katılanların %4,8’i rekreasyonel aktivitelere katılmadıklarını, %15,7’si gerginliği azaltmak ve stres atmak için, %6,6’sı arkadaşları ile beraber olduğu için, %19’u sağlıklı olmak için, % 23,6’sı kendini iyi hissetmek için, %2,1’i yeni insanlarla tanışmak, %9,4’ü kilo vermek için, %5,4’ü güzel bir ortam olduğu, %8,8’i eğlence amacı ile, %1,5’i merak ettikleri için, %1,2’sinin macera tutkusu, %1,8’i rekreasyon faaliyeti yapacağı yer-tesis kendisine uygun olduğu için rekreasyonel faaliyetlere katıldıklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılanların rekreasyonel aktiviteye katılmama sebeplerine ilişkin bilgiler sıklık ve yüzde değerlerine göre Tablo 8’de belirtilmektedir.

Tablo 8. Rekreasyonel aktiviteye Katılmama sebeplerine İlişkin Bilgiler.

	YÜZDE
Hali hazırda rekreasyonel etkinliklere katılıyorum	28,8%
Zamanım yok	13,5%
Rekreasyon faaliyeti hakkında bilgim/fikrim yok	1,2%
Halsizim/enerjim düşük	10,6%
Maddi imkansızlıklar	2,9%
Sağlık sorunlarım var	4,7%
Yoğun iş hayatı	11,2%
Spor imkanı yok	1,2%

Faaliyetlere yöneltecek arkadaş grubum/sosyal çevrem yok	4,1%
Boş zaman geçirmeye karşı ilgim yok	3,5%
Faaliyetlere yöneltecek araç/gereç yetersiz	2,9%
Bilmiyorum	15,3%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan Tablo 8 değerlendirildiğinde, ankete katılanların %28,8'inin hali hazırda rekreasyonel etkinliklere katıldıkları, %13,5'inin zamanının olmadığı, %1,2'sinin rekreasyon faaliyeti hakkında bilgisi/fikri olmadığı, %10,6'sının halsiz/enerjisi düşük olduğu, %2,9'u maddi gücünün yeterli olmadığını, %4,7'sinin sağlık sorunları olduğu, %11,2'si işlerinin yoğun olduğunu, %1,2'si spor yapabilecekleri yerin olmadığını, %4,1'i faaliyetlere yöneltecek arkadaş ve sosyal teşvike sahip olmadığını, %3,5'inin boş zaman geçirmeye karşı ilgisinin olmadığını, %2,9'u etkinliklere katılmama teşvik edici teşhis, araç gerecin yeterli olmadığını, %15,3'ü bilmiyorum yanıtını vermişlerdir.

En çok katılım gösterilen rekreasyonel aktiviteler, rekreasyonel aktiviteye katılma ve katılmama sebepleri (Tablo 6,7,8) değerlendirildiğinde, ankete katılanların çoğunluğunun doğa yürüyüşü, kitap ve gazete okumak ve piknik yapmak gibi rekreasyonel aktivitelerde bulundukları, spor faaliyetleri, bisiklet binmek, festival ve şenliklere katılmak ve fotoğraf çekmek gibi rekreasyonel faaliyetlere katılımın az olduğu, kamp yapmak, kayak yapmak, rafting, sportif olta balıkçılığı gibi araç, gereç ve ekipmana ihtiyaç olunan aktivitelerin çok fazla tercih edilmediği, müze gezisi gibi tarihi faaliyetine gerekli önemin verilmediği söylenebilmektedir. Ankete katılanların çoğunluğunun rekreasyonel aktivite katılmama sebeplerinin işlerinin yoğun olması, zamanlarının ve enerjilerinin olmamasına bağlı olduğu ve bir kısmının ise nedenini bilmedikleri; rekreasyonel aktivitelere katılım sebepleri incelendiğinde ise katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kendini iyi hissetmek, stres atmak ve sağlıklı olmak için katıldıkları söylenebilmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Sokağa Çıkma Yasağının Olduğu ve Olmadığı Günlere İlişkin Açık Havada Vakit Geçirme ve Rekreasyonel Aktivite Durumlarına İlişkin Değerler.

		SAYI	YÜZDE
Hafta sonu sokağa çıkma yasağı süresince evde spor yapıyor musunuz?	Evet	55	40,7
	Hayır	80	59,3
	Toplam	135	100,0

Hafta sonu sokağa çıkma yasağı süresince evde spor yapma süreniz nedir?	10-20 dk.	84	62,2
	20-30 dk.	33	24,4
	40-50	12	8,9
	1 saat	4	3,0
	1 saatten fazla	2	1,5
	Toplam	135	100,0
Sokağa çıkma yasağının olmadığı günlerde açık havada vakit geçiriyor musunuz?	Evet	86	63,7
	Hayır	49	36,3
	Toplam	135	100,0
Sokağa çıkma yasağının olmadığı günlerde açık havada vakit geçirme sıklığınız nedir? (gün olarak)	Haftada 3-4	38	28,1
	Haftada 2-3	15	11,1
	Haftada 1-2	46	34,1
	15 günde 1	20	14,8
	Ayda 1	16	11,8
	Toplam	135	100,0
Sokağa çıkma yasağının olmadığı hafta içi günlerde rekreasyonel aktivite yapıyor musunuz?	Evet	77	57,0
	Hayır	58	43,0
	Toplam	135	100,0

Covid-19 pandemi süreci ile mücadele kapsamında getirilen birçok kural sebebiyle açık havada vakit geçirme ve hafta sonları sokağa çıkma yasağı bireyleri daha çok evde vakit geçirmeye itmiştir. Alınan bu tedbirler sonucunda yasağın olduğu günlerde bireylerin evde fiziksel aktivite katılımında bulunup bulunmadıkları, yasağın olmadığı günlerde açık havada vakit geçirme düzeylerine ilişkin sorular Tablo 9'da verilmiştir. Bu bağlamda değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların %40,7'si sokağa çıkma yasağının bulunduğu hafta sonu günlerde evde spor yaptıklarını, %59,3'ü ise spor yapmadıklarını belirtmişlerdir. Evde spor yapan bireylerin spor yapma sürelerine ilişkin soru değerlendirmesi yapıldığında, ankete katılan bireylerin %62,2'si 10-20 dk., %24,4'ü 20-30 dk., %8,9'u 40-50 dk., %3'ü 1 saat, %1,5'i 1 saatten fazla spor yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılara sokağa çıkma yasağının olmadığı hafta içi günlerde açık havada vakit geçiriyor musunuz sorusu yönlendirildiğinde, ankete katılanların %63,7'si evet, %36,3'ü hayır cevabını vermiştir. Sokağa çıkma yasağının olmadığı günlerde açık havada vakit geçirme sürelerine ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların %28,1'i haftada 3-4, %11,1'i haftada 2-3, %34,1'i haftada 1-2, %14,8'i 15 günde 1, %11,8'i ayda 1 gün açık havada vakit geçirdikleri belirtilmiştir. Sokağa çıkma yasağının olmadığı günlerde rekreasyonel aktivite katılımlarına ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların %57'si evet, %43'ü hayır cevabını vermiştir (Tablo 9).

Ankete katılanların Covid-19 pandemi sürecinde en çok katılım gösterdikleri rekreasyonel aktivitelere ilişkin sıklık ve yüzde değerleri Tablo 10'da görüldüğü gibidir.

Tablo 10. Katılımcıların Covid-19 Pandemi Sürecinde En Çok Katılım Gösterdikleri Rekreasyonel Faaliyetler:

	YÜZDE
Yürüyüş yapmak	37,7%
Koşu yapmak	3,6%
Bisiklet binmek	4,9%
Fotoğraf çekmek	7,3%
Kitap-Gazete-Dergi okumak	19,4%
Açık hava ve parklarda oturmak	13,8%
Basketbol oynamak	0,4%
Futbol oynamak	4,0%
Spor yapmak	8,9%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan sokağa çıkma yasağının olmadığı günlerde en çok hangi rekreasyonel aktivitelerde bulunduklarına ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların %37,7'si yürüyüş yapmak, %3,6'sı koşu yapmak, %4,9'u bisiklet binmek, %7,3'ü fotoğraf çekmek, %17,4'ü kitap-gazete-dergi okumak, %13,8'i açık havada ve parklarda oturmak, %0,4'ü basketbol oynamak, %4'ü futbol oynamak, %8,9'u spor yapmak yanıtını vermiştir (Tablo 10).

Bu bölüme ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında (Tablo 9,10), pandemi sürecinde bireylerin sokağa çıkma yasağının olduğu hafta sonu günlerde evde spor yapıyor musunuz sorusuna %59'luk bir dilim hayır cevabını vermiştir, evet cevabını veren bireylerin büyük bir çoğunluğunun ise spor yapma süreleri 10-20 dk. kadar kısa bir süreye sahiptir. Sokağa çıkma yasağının olmadığı hafta içi günlerde açık havada vakit geçirip geçirmeme durumları yaklaşık 2/3 'lük bir oranla evet cevabı olup, ankete katılanların büyük bir çoğunluğu haftada 1-2 gün açık havada vakit geçirdikleri, yasağın olmadığı hafta içi günlerde katılımcıların yarısından çoğu rekreasyonel aktivitede bulunduklarını belirtilmiştir. Rekreasyonel aktivitede bulunan katılımcıların çoğunluğunun yürüyüş yaptıkları, belirli bir kısmının kitap-gazete-dergi okudukları, açık hava ve parklarda oturdukları söylenebilir (Tablo 9,10).

Ankete katılanların rekreasyonel aktiviteye katılmadan önce ve katıldıktan sonra ruhsal durumlarına ilişkin yüzdeler Tablo 11 ve Tablo 12'de belirtilmiştir.

Tablo 11. Ankete Katılanların Rekreatyoneel Aktiviteye Katılmadan Önce Ruhsal Durumları.

	YÜZDE
Yaşam dolu	8,3%
Sinirli	9,6%
Enerjik	5,7%
Üzgün	8,3%
Yıpranmış	16,2%
Mutlu	7,4%
Yorgun	24,5%
Tükenmiş	9,2%
Kendiyle barışık	10,9%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan, rekreatyoneel aktiviteye katılmadan önce duygu durumlarına ilişkin Tablo 11 değerlendirildiğinde, %8,3'ü yaşam dolu, %9,6'sı sinirli, %5,7'si enerjik, %8,3'ü üzgün, %16,2'si yıpranmış, %7,4'ü mutlu, %24,5'i yorgun, %9,2'si tükenmiş, %10,9'u kendiyle barışık yanıtını vermişlerdir.

Tablo 11' de, bireylerin rekreatyoneel aktivite katılımlarının olmaması durumunda yüksek bir oranla kendilerini yorgun ve yıpranmış hissettikleri söylenebilir. Ancak tablodan da anlaşılacağı gibi enerjik, mutlu, kendiyle barışık hissetme oranlarının da göz ardı edilemeyecek düzeyde olması dikkat çekmektedir.

Tablo 12. Ankete Katılanların Rekreatyoneel Aktiviteye Katıldıktan Sonra Ruhsal Durumları.

	YÜZDE
Yaşam dolu	24,2%
Sinirli	1,1%
Enerjik	26,4%
Üzgün	,4%
Yıpranmış	,7%
Mutlu	26,4%
Yorgun	4,0%
Tükenmiş	1,1%
Kendiyle barışık	15,8%
Toplam	100,0%

Katılımcılara çoklu yanıt (birden fazla seçenek hakkı verilmesi) şeklinde hazırlanan, rekreasyonel aktiviteye katıldıktan sonra duygu durumlarına ilişkin Tablo 12 değerlendirildiğinde, ankete katılanların %24,2'si yaşam dolu, %1,1'i sinirli, %26,4'ü enerjik, %0,4'ü üzgün, %0,7'si yıpranmış, %26,4'ü mutlu, %4'ü yorgun, %1,1'i tükenmiş, %15,8'i kendiyile barışık hissettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 12' de çıkan sonuca göre bireylerin rekreasyonel aktivite katılımı sonucunda kendilerini yaşam dolu, enerjik, mutlu, kendiyile barışık hissettikleri görülmektedir.

7. TARTIŞMA ve SONUÇ

Fiziksel hareketlilik/hareketli yaşam tarzının ve düzenli spor yapmanın önemi günümüzde giderek artmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de fiziksel aktiviteye verilen önemin yeterli düzeyde olmaması önemli bir sorundur. Türkiye'de yaşayan bireylerin fiziksel aktivite katılımları ve rekreasyonel faaliyetlere katılımlarının oldukça düşük olduğu söylenebilmektedir. Toplum içerisinde yaşayan insanların düşünsel ve ruhsal sağlıklarına etki eden faktörler göz önüne alındığında, bireyin duygusal durumları haricinde, bulunduğu çevrenin iyileştirilmesi, rekreasyonel aktivitelere katılımın artırılması, düzenli fiziksel egzersizler yapılması, açık alanda vakit geçirmesi ile daha pozitif, özgüvenli olabileceği düşünülmektedir.

Covid-19 pandemi sürecinde evlerde geçirilen zamanın fazla olması fiziksel aktivitenin neredeyse tamamen göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bireylerin fiziksel aktivitede bulundukları kadar zihinsel ve ruhsal sağlığa iyi gelebilecek rekreasyonel aktivitelere katılımları da büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada görüldüğü gibi bireyler rekreasyonel faaliyetleri çoğunlukla yürüyüş yapmak gibi fiziksel sağlığa iyi gelebilecek aktivite olarak algılamaktadır. Buna karşın yaşadığımız süreçte bireyler korku ve endişe nedeniyle açık havada vakit geçirmeye korktukları düşünülmektedir. Bu süreçte bireylerin ev içi rekreasyonel faaliyetlere yöneldiği görülmektedir. Bu faaliyetler arasında kitap-gazete ve dergi okumak yüksek bir orana sahiptir.

Bireylerin rekreasyonel faaliyetlere zaman ve enerjilerinin olmaması ve işlerinin çok yoğun olması nedeniyle katılım gösteremedikleri, stres atmak ve sağlıklı olmak için rekreasyonel aktivite katılımlarının olduğu saptanmaktadır.

Covid-19 pandemisinin Türkiye'ye de görüldüğü, günden itibaren toplumda en çok korku, kaygı, tedirginlik ve üzüntü duyguları hissedilmiştir. Mental olarak tamamen çökmüş durumda olan bireylerin rekreasyonel aktivitede bulunması sonucunda kendilerini daha mutlu, enerjik ve

yaşam dolu hissettikleri anket sonucunda saptanan bir bulgudur. Bu nedenle bireylerin rekreasyonel aktivite hakkında bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi halk sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır.

8. TEŞEKKÜR

Araştırmanın anketlerini yapan yüksek lisans öğrencim Hacer Toprak'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Anonim (2020a). Covid Değerleri, <https://covid19.saglik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 10/05/2020).
- Anonim (2020b). Kuş Gözlemciliği Nedir? http://www.dogaarastirmalari.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/kus.gozlemciligi.nedir_.pdf , (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Anonim (2020c). Snowboard Nedir? Nasıl Yapılır?, <https://www.biletall.com/blog/snowboard-nedir-nasil-yapilir/> , (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Anonim (2020d). Macera Parkı, https://en.wikipedia.org/wiki/Adventure_park, (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Anonim (2020e). Rafting Nedir?, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Rafting> , (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Anonim (2020f). Sportif Olta Balıkçılığı Nedir?, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:42CGNhY_NT8J:https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirklareli/TurizmAktiviteleri/sportif-olta-balikciligi414366+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr , (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Anonim (2020g). Kaya Tırmanışı <http://etkinlikgunlugu.com/kaya-tirmanisi.html> , (Erişim Tarihi: 05/05/2020)
- Aslan, R., (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Koronavirüs. Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt 8 Sayı 85, Syf: 35-41.
- Ayaşlıgil, Y. ve Şakar, E., (2011), Şifalı Bitkiler ve Şifa Bahçeleri Tasarımı Üzerine Çalışmalar, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Budak, G., Sürgevil, O., (2005), Tükenmişlik Ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama, D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi, 20(2), syf:95-108.
- Devecioğlu, S., (2020), Covid-19 Salgını Sürecinde Türk Spor Sektörü Destek Fonu, Erişim: <http://www.ekospor.com/covid-19-salgini-surecinde-turk-spor-sektoru-destek-fonu/>
- Ekici, Ö.K., 2012, Yeşil Terapi İyileştiren Doğa, Tubitak Bilim ve Teknik Dergisi.
- Güllüce, A., İşcan, Ö., (2010), Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişki, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 5(2), syf 7-29.
- Gültekin, P, Özdede, S , Korkut, C, Esentürk, A, Gül H, Topçu, K . (2018). Rekreatyoneel Aktivitelere Katılımın Mental Sağlığa Etkilerinin Değerlendirilmesi: Düzce Kenti Örneği . Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi , 1 (1), 26-41. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/peyad/issue/38283/391819>

- Gültekin, P., vd., 2018. Rekreatif Aktivitelere Katılımın Mental Sağlığa Etkilerinin Değerlendirilmesi: Düzce Kenti Örneği, Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi, syf 26-41.
- Gümüşgil, O., ve Aydoğan, R., (2020), Yeni Tıp Koronavirüs-Covid 19 Kaynaklı Evde Geçirilen Boş Zamanların Ev İçi Rekreatif Oyunlar ile Değerlendirilmesi, Spor Eğitim Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, syf: 107-114.
- Güngör, S. (2019). Yaşlı Bireyler Açısından Peyzaj Tasarımının Konya Japon Parkı Örneğinde İncelenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, Cilt: 29 Sayı: Özel Sayı , 54-62 . DOI: 10.29133/yyutbd.475409
- İbiş, S., (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi, Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1) syf:85-98.
- İmamoğlu, M., İmamoğlu, A., İmamoğlu, O., (2014), Rekreatif Planlamada Cehennemdere Vadisi Örneği, Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık Ve Tıp Bilimleri Dergisi, sayı:10, Cilt:4, Syf:106-112.
- İslamoğlu, İ., İmamoğlu, A., Çavuşoğlu, G., (2014), Verçenik Yaylası'nın Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi, 19 Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Syf: 271-282.
- İyigün, G., vd., (2017), Üniversite öğrencilerinde uyku kalitesinin mental sağlık, fiziksel sağlık ve yaşam kalitesi ile ilişkisi, Journal of Exercise Therapy of Rehabilitation, 4(3), syf:125-133.
- Karahan, F., Orhan, T., 2013. Çoruh Havzası Uzunere Vadisi'nin Kırsal Rekreatif Planlaması Yönünden Suyu Dayalı, <https://docplayer.biz.tr/5436613-Coruh-havzasi-uzundere-vadisi-nin-kirsal-rekreasyon-planlamasi-yonunden-suya-dayali-olanaklari-faris-karahan-1-tuba-orhan-2.html>,
- Karaküçük, S. (2014). Rekreatif: Boş Zamanları Değerlendirme. 7.Baskı, Gazi Kitabevi: Ankara., https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=3C2jBAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=Rekreasyon+Bo%C5%9F+Zaman+De%C4%9Ferlendirme&ots=oH10n3Et04&sig=znMVrh8KRYnLcr78h_N65_PleY&redir_esc=y#v=onepage&q=Rekreasyon%20Bo%C5%9F%20Zaman%20De%C4%9Ferlendirme&f=false
- Morçin, S., Morçin, İ., (2015). Kırsal Rekreatif Katılım İsteğinin Katılım Sıklığına Etkisi: Çıldır Lisesi Örneği, Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 11, Syf 117-129.
- Okutan, E., Yıldız, Ş., Konuk, F., (2013), İş Hayatında Tükenmişlik Sendromu: Finans ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, syf:1-17.

- Önder, S., (2003). Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Rekreatif Eğilim Ve Taleplerinin Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma. S.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Konya, syf 31 -38.
- Paulya, S., Bayramoğlu, E., Demirel, Ö., (2015) , Şifa Bahçesi Tasarım Yöntemlerinin Araştırılması, Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 15, syf 15-25.
- Sabancı, G., (2016), Öğretim Elemanlarının Rekreatif Faaliyetlere Katılımlarını Engelleyen Faktörlerin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya, Syf:1-13.
- Şen, E., ve Batı, G.F., (2020), Covid-19 Pandemi Krizinin Yönetim ve Ekonomi Politik Üzerine Olası Etkileri, Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 4(2), syf:71-84.
- Tambağ, H., (2011), Hatay Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Etkileyen Faktörler, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, Syf 47-58.
- Taş, S., (2012), Trabzon ve Ekoturizm: Yerli Ziyaretçilerin Yöreyi Değerlendirmesine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, Syf 121-129.
- Tavazar, H., Güzel, P., (2018), Rekreatif Faaliyetlerin Sürdürülebilir Etkinlik Yönetimindeki Rolünün İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: 20, Sayı:4.
- Yemenici, N., K. (2019). İstatistik II. Örneklem Dağılımları ve Merkezi Limit Teoremi http://www.buders.com/UNIVERSITE/Universite_Dersleri/olasilik/orneklem_dagilimleri_vemerkezi_limit_teoremi.pdf Erişim tarihi: 30.01.2019

Bölüm 4

MOLTKE’NIN AYAK İZİNDEN İSTANBUL’UN 180 YILLIK DEĞİŞİMİ

*İlke CİRİTCİ**

1 İlke CİRİTCİ, Dr. Öğr.Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fak.
Mimarlık Bölümü, ORCID id: 0000-0002-1492-0727

GİRİŞ – Moltke’nin Türkiye Görevi

İstanbul’da yaşamın çok eski tarihlere dayandığı görülür. Ancak topoğrafyasının ana oluşumu M.Ö. 7000-8000 yıllarına dayanmaktadır (Karakuyu ve ark., 2010). İstanbul Neolitik yerleşimler, Erken demir çağı/ Karanlık çağ, Thrako-Phryg göçleri Katmanı, Kolonizasyon Dönemi (arkaik çağ), Byzantion, Klasik Dönem, Helenistik Dönem, Roma Dönemi, Geç Roma Dönemi, Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemi’ne ait, topraklarında yerleşen ve var olan tüm medeniyetlerin izlerini günümüze kadar koruyabilmiş ender kentlerdir (Dönmez, Ş., 2001).

Konstantinopolis kenti, Roma mimarlık tarihinin en görkemli şehirlerinden biridir. Bu dönemde Hristiyanlığın tümüyle kabul edilmesi mimari yaklaşımları çok fazla etkilememiş; antik çağ mimari mirası Doğu Roma’da da uzun bir süre etkisini sürdürmüştür (Karakuyu ve ark., 2010). Bizans İmparatorluğu Döneminde İstanbul’un şekillenışı tepeler üzerine çoğunlukla anıtsal nitelik taşıyan dini yapılar yerleştirilerek, topoğrafya ve yapılaşma uyumlu bir biçimde genişleyen kenti beslemiştir. 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun kenti fethetmesi ile kentin sosyal yapısında değişimler meydana gelmiş, kentin fiziksel değişimi ise yıkıp yeniden yapmak yerine var olanı koruyarak dönüştürme biçiminde gerçekleşmiştir.

1800 yılında Meklenburg’da doğan Helmuth Von Moltke, 1819 senesinde Danimarka Ordusunda subay olmuş, 1822 yılında Almanya hizmetine girmiştir (Mıynat, 2009). 1835-1839 yılları arasında Prusya Hükümeti tarafından Türk Ordusunda askeri öğretmen ve tahkimat uzmanı olarak görev yapması için İstanbul’a gönderilmiştir (Yılmaz, 2012). 1939 yılı sonuna kadar ilk iki yıl dört ayını İstanbul’da, Nizamiye askerini yetiştirmek ve harita çıkarmakla geçirmiştir (Nasıroğlu, 2010). Sonrasında Moltke, sırası ile Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Fırat-Dicle Havzası, Malatya, Diyarbakır, Batman, Adana Eğin ve Bilecik’e gitmiştir. Buralarda askeri görevlerinin yanı sıra haritalar çıkartmış ve yaptığı yolculukla ilgili çeşitli kişilere mektuplar yazmıştır.

Von Moltke’nin kitabı “ Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839 “; Türkiye’deki şartlar ve olaylara ilişkin mektuplar, 1835-39, çalıştığı çeşitli ülkelerden yazdığı sekiz ciltlik bir mektup dizisinin son cildi olarak 1893’te yayınlanmıştır. Gül ve Lamb (2004) Osmanlı İstanbul’unun haritalandırılması ile ilgili çalışmalarında Von Moltke’nin kitabı hakkında Von Moltke’nin yayınlanan ve referans alınan bu ciltteki mektuplara birçok Türk akademisyenleri tarafından atıfta bulunulduğundan bahsetme ve kitap dizisinin diğer ciltlerinin daha geniş bir okuması ile kitabın von Moltke’nin yalnızca Türkiye’den gelen tüm mektuplarını içermediğini vurgulamışlardır. Türkiye’den von Moltke tarafından yazılan diğer bazı mektuplar, sekizinci ciltten iki yıl önce

1891 yılında, önceki ciltlerde yayınlanmıştır. IV. Ciltte yayınlanan bu mektuplardan biri, von Moltke'nin İstanbul'un araştırmasını tamamladığında yazdığı zaman ne demek istediğini daha iyi anlamaya yardımcı olabilecek önemli bir ipucu sağlamaktadır (Gül, Lamb, 2004).

Moltke'nin Harita Çalışmaları

İstanbul'un ölçmeye dayalı ilk haritası 1776 yılında F.Kauffer tarafından hazırlanan 1:10.000 ölçekli haritadır (Candemir, Kavzaoğlu, 2009). Harita Tarihi Yarımada, Haliç, Pera, Üsküdar ve Kadıköy'ü kapsamaktadır. Kauffer'den sonra ikinci önemli harita Moltke'nin 1836 ve 1837 yıllarında 1:25.000 ölçekli hazırlanan haritasıdır (Resim 1). Harita, Avrupa Yakasından Bakırköy, Haliç uzantısında Alibeyköy ve Boğaz'da Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı'na kadar olan bölümü içermektedir. Ancak Moltke'nin İstanbul'u şehir planlaması anlamında düzenlemeyi öngören planlarının ilk hali günümüzde kayıptır (Çelik, 1996). Osman Nuri Ergin 1922 yılında yayınladığı Mecelle-i Umur-u Belediye adlı çalışmasında, 1939 tarihli İlmühaber'in Moltke'nin kayıp olduğu düşünülen planları olduğu ifade etmektedir (Ergin, 1995). Bu haritda, Atmeydanı'ndan Beyazıt'a, Aksaray'dan Silivri ve Mevlevihane kapılarına Tarihi Yarımada'yı doğudan batıya kat eden yolların, şehrin organik dokusuyla karşıtlık oluşturan, doğrusal ve geniş caddeler olarak çizilmiş olması bu haritanın açılması düşünülen yeni yolları gösteren bir plan olduğu kanısını uyandırmıştır (Bilsel,2020). Kuban ve Tekeli gibi bazı araştırmacılar da 1839'da çıkarılan ilmühaberinin Moltke'nin belirlediği plan kararları olduğunu düşünmektedir (Yörüten, Hamamcıoğlu, 2018). İlmühabere göre İstanbul'da yeni yapılacak binalar kagir olacak, bina yapmak isteyenlere geniş ve geometrik kurallara uygun biçimde düzenlenen sokaklarda yer gösterilecektir. Kâgir bina yapmaya ekonomik gücü yetmeyenlerin binalar arasına taş duvar örmeleri şartıyla, ahşap konutlar inşa etmelerine izin verilmiştir. Yollar Yörüten ve Hamamcıoğlu'nun araştırmalarında (2018) ve Gençer ve Çokuğraş'ın çalışmalarında (2016) 15-11,25 – 9 - 7,5 metre genişliğinde, Yılmaz'ın (2012) ve Aydoğdu'nun (2020) araştırmalarında 20 – 15 – 12 - 10 metre olmak üzere dört kademeye ayrılmıştır. Yolların her iki yanından üçer metrelik kaldırım payı düşüldükten sonra taşıt trafiğine kalan kısım 9–20 m genişliğindeydi. Ana arter öngörülen yolların iki yanının ağaçlandırılması, cami ve diğer önemli anıtların önleri gibi uygun mekanlarda meydanlar açılması planda yer alıyordu (Kart, 2008). Çıkmaz sokaklar yasaklanmıştır. İlmühaberde açılması hedeflenen güzergâhlar belirtilmiş, uygun yerlerde meydanlar açılması, yolların ağaçlandırılması ve yaya kaldırımlarının yapılması, bu yollar üzerinde yapılacak binaların yüksekliklerinin 15 metreden ve 3 kat fazla olmaması ve konutlara cumba yapılmaması öngörülmüştür. İlmühaberinin hazırlanmasındaki esas hedefin yangınların önünü almak olduğu görülmektedir. Ancak söz konusu öneri yayınlandığı dönemde uygulama-

ya konulamamıştır (Yörüten, Hamamcıoğlu, 2018). Yine de uygulamaya konulmasa bile 1839 ilmühaberi daha sonraki yıllarda hazırlanan nizamname ve kanunlara referans kaynak olmuştur.

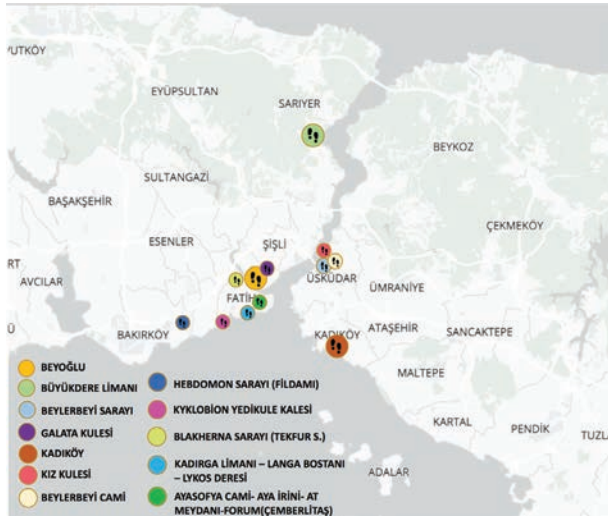

Resim 1. Von Moltke'nin Haritası, 1842, Berlin (Berlin State Library, Catalogue No. Kart Q5572 den alan; Gül, Lamb, 2004)

Kaya (2002), Osmanlı Devleti Hizmetinde Çalışan Üç Yabancı Danışmanı incelediği tezinde, Molke'nin planının üç amacı olduğunu iddia etmektedir. Bunlardan ilki şehirde yangınların ve yangınların yarattığı tahribatın bir ölçüde önlenmesidir. İkincisi ise yeni geniş yolların şehir içinde erişilebilirliğin artırılarak sağlık koşulları ve asayişin iyileştirilmesidir. Üçüncüsü ise erişilebilirliğin artırılmasıyla bağlantılı olarak özellikle II.Mahmut döneminde hissedilmeye başlanmış bir sorun olarak, dağınık yapıda bir şehir olan İstanbul'un iç bütünlüğünün sağlanmasıdır (Kaya, 2002).

Moltke'nin İzlenimleri İle 1836-37 Tarihinin İstanbul Semtleri

Moltke İstanbul'da günümüzdeki adları ile Sarıyer, Üsküdar, Kadıköy, Bakırköy, Fatih bölgelerinde edindiği izlenimleri, Türkiye'den Mektuplar adlı sonradan kitap haline getirilen mektuplarında paylaşmıştır (Resim 2). Bu izlenimleri arasında genel ifadelerle bazı gözlemleri bulunurken, özellikle uzunca ve detaylıca anlatmayı tercih ettiği yapılar da bulunmaktadır.

Resim 2: Moltke'nin kitabında yer verdiği İstanbul'da bulunan bölgeler/semtler/yapılar

Genel olarak İstanbul'daki evleri ahşap, ince kalaslarla zayıf iskeleti olan (adeta kibrit gibi diye tasvir eder), daima rutubetli ancak yine de bunlar kadar güneşli ve aydınlık olmayan kargir evlere göre oturması daha rahat olarak nitelendirmiştir (Moltke, 1960). Mektupları yazdığı dönemde güzel bir evin baş şartının evin cephelerinin dörtte üçü kadarının pencereden oluşması olduğunu belirten Moltke, bunun ancak ahşap bir evde yapılabileceğinden bahsetmektedir (Resim 3). Pencere aralarında dar birer dikme ve bu pencere altlarında ise boylu boyunca alçak sedirlerin bulunduğunu, dördüncü duvarda ise (burada Moltke sağır duvar olarak mekânı içeriden bölen sofaya açılan duvardan bahsetmektedir) kapı yanında girintiler oluşturulup dolap olarak kullanıldığını belirtir. Cephe özelliklerine de genel olarak kadınlar kısmının pencerelerinin tamamının kamıştan kalın kafes ile örtülü olduğu, diğer pencerelerin ise (selamlık) alt kısımlarının kamıştan kalın kafesle örtülü olduğunu mektuplarında paylaşmıştır.

Geleneksel Türk evlerinde mahremiyet ve dış etkenlerden korunmak için pencereler kepenk ve kafeslerle desteklenmekte, cephe ise planda odanın ve eyvanın bulunduğu yerlere göre düzenlenmektedir. Kuban (1995), dış cephelerde yapısal öğelerin ritminin, dolguların geometrik dokuları yanında parmaklıklar, kafesler ve kepenklerin başlıca bezeme unsuru olduğundan ve geç 18. ve 19. Yüzyıl cephelerinde saçaklar, konsollar, batılı biçim düzenlerinin cephede uygulanması ve boyalı bezemelerin süslü bir cephe mimarisi yarattığından bahsetmektedir.

*Resim 3. Geleneksel Ahşap Ev Cephesi, Fatih (Tülay Çobancaoğlu arşivi)
(Çobancaoğlu, Güler ve Okyay, 2018).*

Günümüzde ayakta olan Türk evlerinin cephe kurgusunda pencere düzenleri ve cephenin neredeyse dörtte üçünü kaplayan pencere boşluklarının oluşturduğu ritim Resim 3'te görülebilmektedir. Fatih bölgesindeki ahşap konutlar ile Yeşilköy bölgesindeki üslup farklıları kullanıcısından kaynaklanmakta, Fatih bölgesi daha çok Müslüman tebaanın yaşadığı bir bölge iken Yeşilköy daha çok gayrimüslimlerin yaşadığı bir yerleşkedir. Resim 4'te Yeşilköy semtinde yer alan ahşap konutlarda balkon varlığının yanı sıra batılı biçim düzeleri ile cephe süslemelerinin daha yoğun kullanıldığı görülebilmektedir.

Resim 4. Geleneksel Ahşap Ev Cephesi, Yeşilköy (İlke Ciritci arşivi, 2010)

Moltke, Müslüman evlerinin dış görünüşünün diğerlerinden ayrıldığını, geniş cephelerinin boğaza yönelecek biçimde konumlandırıldığını ve renk olarak da mavi, sarı ya da bilhassa kırmızıya boyandığını belirtmektedir. Buna karşın Rumların ve Ermenilerin evlerinin dar kısımlarını boğaza yönlendirdiklerinden ve renk olarak da kurşuni renklerde boyadıklarını söylemekte, evin zengin bir izlenim bırakıyor olması durumunda özellikle iki farklı evmiş izlenimi verebilmek için iki farklı kurşuni tonda boyandığını detayını eklemektedir. Rum evlerinin bir başka çarpıcı yanının birbirinden güzel çiçeklerle ve ağaçlarla dolu olan bir bahçe etrafında (Resim 4), merdivenle çıkılan ve bir sürü zikzaklarla birbirine bitişen koridorlar ve geniş

odalardır. Moltke, Koridorların uçlarının yükseltildiğinden ve halılarla döşeli bu yüksek bölümde aynı zamanda bir karış yüksekliğinde yumuşak, geniş bir sedirin serili olduğunu belirtmektedir.

Beyoğlu

1836 yılına denk gelen gözlemlerinde Moltke Beyoğlu'ndan, taştan ve bütün pencereleri demir kepenkli büyük evler yapılmaya yeni yeni başladığını belirterek bahsetmeye başlar (Resim 5). Beyoğlu'ndaki evlerin ensiz ve yüksek olduğunu, merdivenlerin dar ve çürük olduğunu sobanın ancak Frenk evlerinde bulunduğu bahseder.

Resim 5: (I) XIX.yüzyılda Büyük Hendek Sokağı, (II) XIX.yüzyılda Galata (Tekeli, 2015)

Büyükdere limanı

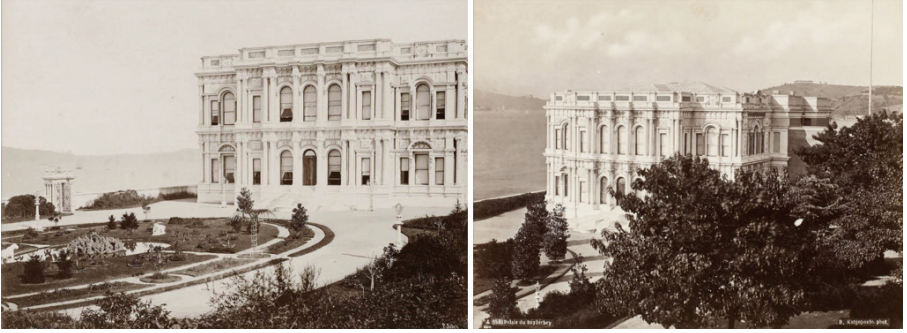
Büyükdere Limanı ile ilgili gözlemlerine, mektubunun bir yerinde birkaç hafta için Boğaz kıyısında bir köşkte oturduğundan ve limanın sakinliğinden bahsederken tanık olabiliyoruz. Huzurdan ve sükunetten bahsederken penceresinden görülen manzaradan da söz etmiş ve denizin tablo gibi ve çepeçevre dağların yeşilliklerle örtülü olduğu izlenimini paylaşmıştır (Resim 6).

Resim 6: Büyükdere kıyıları, Pierre de Gigord, 1919, (URL 1)

Beylerbeyi Sarayı;

Moltke Beylerbeyi Sarayı'nın öncelikle 'Sağda hisarların beyaz kuleleri ve hemen hemen Büyükdere'ye kadar boğaz, solda Üsküdar, Beyoğlu, Galata; beyaz minareleri ve siyah servileri ile İstanbul ve Sarayburnu görülür' sözleri ile manzarasından bahsetmiştir. Sonrasında ise Sarayı açık sarı boyalı, çok yaygın ve ahşap ve sayısız pencereci olarak anlatmıştır (Resim 7).

Resim 7: Beylerbeyi Sarayı (I) Pascal Sebah, 1870, (II) Basile Kargopoulo, 1875 (URL 1)

Sarayın dışında ise yıldızlı bir kapıdan küçük, etrafları şimşir fidanlar ile çevrili çiçek tarhları, deniz kabukları serpilmiş yolları ile hakiki bir Türk bahçesine girdiğini, içlerinde kırmızı balıklar yüzen fiskiyeli havuzların etrafındaki servilerden ve portakal ağaçlarından söz etmiştir. Bahçenin arkasında, üstlerinde güzel limonluklar ve köşkler bulunan terasların yükseldiğinden; fakat bunların hepsinin yüksek bahçe duvarlarıyla çevrili olduğunu belirtmiştir.

Galata Kulesi ve manzarasında Üsküdar, Kadıköy

Moltke, Galata Kulesinin üstündeki korkulukların çevresinin kırk adımda dolaşabileceğinden fakat gözün bu kırk adımda ne kadar farklı manzaraları görebileceğinden söz etmiş, sonrasında ise manzarayı;

‘Galerinin doğu tarafından, muazzam **Üsküdar** semti, eski Khryso-polis görülür. Burası sayısız evleri, muhteşem camileri, hamamları ve çeşmeleri ile anfi şeklindeki bir sırtta yükselir; sırtın tepesi de siyah bir servi ormanı ile taçlanmıştır’ (Moltke, 1960), sözleri ile anlatmıştır (Resim 8).

Resim 8. (1) Dolmabahçe sızlarından Üsküdar, James Robertson, 1850, (2) Galata kulesinden Üsküdar, XIX yy. (URL 1)

Moltke Galata Kulesi manzarası gözlemlerine on bin kişilik dev Selimiye Kışlası ve zarif Camisi sözleriyle devam etmiş ve sağa doğru **Kadıköy**’ün yani eski Khalkedon’un evlerinin görülmeye başlandığını belirtmiştir (Resim 9). Kadıköy’ün bahçelerinden, Moda burnunun sarp kayalıklarını bir çelenk gibi süslediğini ifade etmiş, arkalarında ise dev gibi çınarlar ve servilerle kaplı, harikulade güzel, basık bir yarımada olduğundan ve bu yarımadaının en ucunda küçük bir deniz feneri olması dolayısıyla buraya Fenerbahçesi adının verildiğinden bahsetmiştir.

Resim 9. Kadıköy, Guillaume Berggren, XIX.yüzyıl (URL 1)

Kız Kulesi

Galata Kulesi manzarası tasvirine Kız Kulesi ile devam eden Moltke, Kız Kulesini, *hayatın en büyük kaynaşması ortasında, çepeçevre etrafında yarım milyon insan bulunduğu halde en derin yalnızlık içinde yaşamak isteyen bir tariki dünya için nefis bir köşecik olarak* betimlemiştir. Nedenini ise üç muazzam şehrin bu kuleye baktığını, en büyük gemilerin önünden geçtiğini ve herkesin korku ile kulenin duvarlarından uzaklaştığını söylemiştir (Resim 10). Moltke Kız Kulesi'ni betimlerken şehirde bir veba salgını kol gezmektedir ve o sıralarda Kız Kulesi de veba hastanesi olarak kullanılmaktadır.

Resim 10. Kız Kulesi (I) Basile Kargopoulo, 1870, (II) Pascal Sebah, 1875, (URL 2)

Sarayburnu

Sarayburnu'ndan Moltke, siyah serviler ve gölgeli çınarlar ile mermer köşklerin, beyaz minarelerin ve gümüşü renkli kurşun kubbelerle ihtişamlı ve İstanbul'un en ilgi çekici yerlerinden biri olarak söz etmiştir (Resim 11).

Resim 11. (I) Sarayburnu ve sahil köşkleri, 1862, (II) Sebah ve Joaillier, 1880ler (URL 1)

Boğaz;

Moltke, Boğaz'ı birbirini kovalayan bir alay köyün, sarayların, camilerin, köşklerin ve hisarların arasından muazzam bir nehir gibi kıvrıla kıvrıla geçen, iki denizi birleştiren ve iki kıtayı birbirinden ayıran, İstanbul'un ana caddesi olarak betimlemiştir. **Beylerbeyi Camisi'nin yanında, İstavroz'taki** yazlık sarayların parıldadığını söylemiştir (Resim 12).

Resim 12: Beylerbeyi Sarayı, karşı kıyıda görünümü, Sebah ve Joaillier, XIX. yüzyıl (URL 1)

Boğazın Avrupa yakasında Sultanın kışın oturduğu Beşiktaş Sarayı ile henüz mektubu yazarken inşa halinde bulunan ve genişliği bakımından hepsinden üstün olan Çırağan Sarayı'ndan söz etmiştir.

Haliç'in üstü;

Moltke Haliç'in üst kısımları için ıssız bir çöl benzetmesini yapmıştır. Göz alabildiğine kadar boş sahalardan, ağaçsız tepelerden başka bir şey olmadığından, yüksek fundalık ve çalılıklar arasındaki kumluk bir patikanın dahi zor seçilebildiğini eklemiştir (Resim 13). Tüm bunlara tezat olacak şekilde tam altında Haliç'te (Khrysokeras) silah depolarında, tersanede, yeni köprü üzerinde ve Galata'daki insan kalabalığı olduğundan da bahsetmiştir.

Resim 13: (I) XIX. yüzyıl sonlarında Haliç ve Kağıthane (Tekeli, İ. 2015), (II) Haliç, Eyüp, Söğütözü (Tekeli, İ. 2015).

Ayasofya

Moltke Ayasofya ile ilgili aktarımlarına, tarihi ile ilgili bilgiler ile başlamış, sonrasında ise gözlemleri ile devam etmiştir. Hayranlığını ‘...narteksten yani tövbekarların kaldıkları kemerli salondan, büyük kapıdan geçerek içeri girince, üzerindeki 180 ayak yüksekliğinde havada yüzüyormuş gibi duran taştan kubbesiyle 115 ayak genişliğinde, tamamı ile serbest, direksiz desteksiz boşluğu görünce insan bu fikir cüretine ve bu binanın meydana getirilişindeki azamete hayran kalır...’ cümleleriyle dile getiren Moltke, kubbenin eskiden taştan veya daha çok yontulmuş yaldızlanmış yahut boyanmış dökme camlardan mozaiklerle kaplı olduğu fakat Ayasofya’da bulunduğu 1836 yılındaki gözlemine dayanarak, Türklerin bu resimleri ve ana direkler üzerindeki dört meleği ya badana ile kapamış veya tanınmayacak hale getirmiş olduklarından bahsetmiştir (Resim 14). Bina- nın içinde resim, tablo, heykel veya anıt namına bir şey olmadığını yalnız, duvarların tek süsünün Kuran’dan alınma, harfleri altın yaldızlı, 6-8 ayak boyunda, muhteşem yazılar olduğunu da eklemiştir.

Resim 14. Ayasofya, (I) Robertson Beato, 1850’ler; (II) Ayasofya İç görünümü, Abdullah Freres, (III) Ayasofya iç görünümü, Pascal Sebah, (URL 1).

At meydanı - Hipodrom

Moltke, Hipodrom'u anlatmaya tarihinden başlamış, At meydanının 500 adım uzunluk ve ortalama 200 adım genişliğinde muntazam dört köşe bir meydan olduğunu iletmiştir. Eski sahasının bir kısmını güzel Sultanahmet Camisinin avluları ile bu camiye bağlı binalar, imaret yani fakirler mutfağı, medreseler yani okullar kaplamakta olduğunu da eklemiştir. Kendi gözlemleri ile İmparator tribünün yerinin kendi ifadesi ile 'şimdiki Tımarhane' yani deliler yurduunun bulunduğu yer olarak kabul ettiğini belirtmiş ve bu tımarhanenin Camiye ait olduğunu çünkü Türklerin delileri ermiş olarak kabul ettiğine ve saygı gösterdiklerine de mektubunda yer vermiştir. Hipodromun bir ucu Tımarhane olarak kabul edilirse, At Meydanı'nın sonunda yükselen üç eski sütun yani sirkın metaeleri (metaeler araba yarışlarında dönüş yerlerini işaret eden direklerdir) tribünlerin tam önüne rastladığı bilgisini paylaşmıştır. Bu anıtlardan ilkinin harap görünüşü olmasını ve bu çarpık hali ile depremlere ve fırtınalara nasıl karşı koyabildiğine şaşkınlığına da yer vermiştir. İkinci anıt 10 ayak yüksekliğinde tunçtan bir sütun olduğu, birbirine dolanmış üç yılanı tasvir ettiğini belirtmiş ancak yılanların başları olmadığını eklemiştir (Resim 15). Bu anıtlar arasında en eskisi, fakat yine de en iyi halde kalmış olanı üçüncü sütun olan Mısır Obeliskidir.

Resim 15: At meydanı, (I) Pascal Sebah, 1885, (II) Pascal Sebah, 1868 (URL 1).

Sultanahmet Camisi

Sultanahmet Camisi'ni betimlemeye iç avlunun zemininden başlayan Moltke, iç avlunun zemini mermer, granit ve porfir levhalarla döşeli olduğunu ve ortasında da bir şadırvan olduğunu iletmiştir. Cami in ve iç avlunun dört köşesinden narin minareler yükseldiğini ve bu caminin dünyada altı minarenin göğe yükseldiği tek cami olduğundan söz etmiştir (Resim 16). Dış avlu nun ise dev gibi çınarlar ve servilerle gölgelendiğini, etrafının da sanatkanare ajurlanmış taş parmaklıklarla çevrili olduğunu eklemiştir.

Resim 16: Sultanahmet Camii, Frank Mason Good, 1860'lar (URL 1)

Bukoleon Sarayı

Moltke, Bukoleon Sarayı'ndan hiçbir iz bulamadığını fakat yerini üç tarihi not sayesinde gayet kesin bir tarzda tayin ettiğini belirtmiştir. Kendi sözleri ile 'Dendiğine göre bir sıra mermer basamaklar Bahçe Sarayından imparatorluk kadirgalarının bulunduğu suni limana inerdi. Bu limanı şimdi de Kadırğa Limanının en alçak kısmında ayırt etmek mümkündür. Nihayet Augusteum'un sarayın cephesi ile Ayasofya Kilisesi arasındaki açıklık kısmında bulunduğu da kaydolunmaktadır ki burada şimdi güzel çeşme durmaktadır' şeklinde anlatmıştır ancak herhangi bir iz dahi bırakmadan tüm güzelliklerin kaybolduğunu eklemiştir (Resim 17).

Resim 17: Bukoleon Sarayı, (I) 1890'lar, (II) Asil Samancı, 1900'ler (URL 1)

Forum ve Çemberlitaş

Forum Constantin'i araştırmalarına dayanarak okudukları üzerinden anlatan Moltke, gözlemleri ile muhteşem ve ihtişamlı Forumdan o güne sadece küçük, dar bir meydan kaldığını ve burada 'yanık direk' yükseldiğini iletmiştir (Resim 18). Moltke Çemberlitaş olarak bilinen sütunu kendi sözleri ile 'Üzerinde beyaz mermerden bir başlığı vardır. Zaman ve yangınlar bu direği o kadar harap etmiştir ki taşların etrafını demir çemberle sarmak lazım olmuştur. Eskiden Konstantin direği şehrin en yüksek noktasını teşkil ederdi, şimdi minareler onun tepesinden bakmaktadır. Yanık direğin temelleri altında şehrin eski Palladium'unun Pelops'un(Şehrin koruyucusu, Zeusun torunu ve Lydia Kralı Tantalusun oğlu) kemiklerinin gömülü olduğu söylenir' şeklinde anlatmıştır.

Resim 18: Çemberlitaş, Guillaume Berggren (URL 1)

Avrat Pazarı

Moltke Avrat Pazarında bir zamanlar 120 ayak yüksekliğindeki Arkadius sütunundan gözlem yaptığı gün ancak kaidesi kalmış olduğunu ve içerisinde bir Türk ailesi yuva kurmuş olduğunu belirtmektedir (Resim 19).

*Resim 19: Avrat Pazarı ya da Esir Çarşısı Gravürü, Thomas Allom, 1838
(Gündem, Ö. 2020)*

Llanga Bostanı

Moltke, Marmara kenarındaki, kürekli taşıtlar için olan küçük liman artık bir meydanlık olduğunu; buraya kadirga limanı adı verildiğini belirtmiştir. Şehir surlarının dışında kalan, fakat onlarla üç tarafından çevrilmiş, çok bereketli bir bahçe halinde olan yerin adının Llanga Bostanı olduğunu iletmiştir (Resim 20). Rami çiftliğinden gelerek şehri boyu boyuna geçen küçük derenin (eski Lykos) burada, sebze bahçelerini sulayarak toprakta kaybolduğunu ve bu derenin şehir surlarından içeri girdiği yerin her iki tarafında çayırılık bir saha, Yenibahçe'nin uzandığını eklemiştir. Moltke'nin gözlemlerinde burada ev yoktur ve etrafını çoğu yerlerde mezarlar çevreler. Buranın güney tarafında garip bir binanın harabesi yükseldiğinden fakat bu bina hakkında hiçbir yerde bilgiye rastlayamadığını da eklemiştir.

Resim 20: (I) Theodosius Limanı'nın kazı yapıldığı alanların Llanga Bostanları olarak kullanıldığını gösteren harita (URL 3), (II) Llanga Bostanları (URL 1).

Surlar

Surların kara cephesinin kuzey ve güney taraflarında inşa tarzlarının ayrı oluşuna dikkat çeken Moltke, Yedikule'den Tekfur Sarayı'na kadar surların çift sıralı olduğunu, esas surun 30-40 ayak yüksekliğinde ve üst taraflarında 5-8 ayak kalınlığında olduğunu, her altmış adımda bir burcun surdan ileri çıktığını ve de bunları inşa tarzları birbirlerinden farklı olduğunu belirtmiştir (Resim 21). Kimi yuvarlak, kimi sekiz köşelidir, çoğu zariftir, yüksek ve dardırlar, az veya çok harap olmuşlardır.

Resim 21: Surlar (I) Guillaume Berggren, (II) 1870, Gaillaume Berggren (URL 1).

Tekfur Sarayı

Eski Hebdomon, şimdiki Tekfur sarayı ise Moltke'nin gözlemleri ile eski ve yeni surların birleştiği yerdeki içerlek köşede ve dört katlı cephesinde sadece beş büyük çok süslü penceresi bulunan güzel bir harabe halinde olarak ifade bulmuştur (Resim 22). Tarif edilemeyecek kadar pislik ve sefalet içinde yaşayan birçok Yahudi ailesi burada oturduğunu da mektubuna eklemiştir.

Resim 22: Tekfur Sarayı (I) Sebah ve Joaillier, (II) James Robertson, 1850'ler (URL 1)

Blakherna Sarayı

Moltke Blakherna Sarayı'ndan bir cümle ile bahsetmiş, 'ihtişamı ve şaşası Frank Haçlılarını o kadar hayrete düşürmüş olan ve kara surları ile limanın yanındaki mevki büyük bir katiyetle tahmin edilebilen Blakherna sarayından en ufak bir iz bulamadım' cümleleri ile paylaşmıştır.

Bulgular

Moltke'nin Türkiye Üzerine Mektuplar adıyla basılmış kitabında İstanbul dışında Edirne, Samsun, Amasya, Tokat-Sivas, Hasançelebi-Fırat, Harput, Mezraa (Elazığ), Malatya, Aksu, Maraş, Belveren, Rumkale, Birecik, Çarmelik, Urfa, Diyarbakir, Musul, Sait Bey Kalesi, Batman, Adana, Kayseri, Ürgüp, Konya, Ereğli, Ulukışla, Nemrut Sarayı, Eğin'den gözlemlerini paylaşmıştır. Çalışma kapsamında İstanbul'daki değişim Moltke'nin deneyimleri üzerinden incelenmiştir.

İstanbul'un ahşap evleri 2021 yılı itibari ile günümüzde oldukça azalmış, bir kısmı ancak belirli mahallelerde tescil ve koruma altına alınıp korunabilmektedir. Bir kısmı ise kendi halinde atıl durumda durmaktadır. Prof. Reha Günay'ın İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları adı ile yayınlamış olduğu kitapta konu ile ilgili ayrıntılı bilgi yer almakta, 200'ü aşkın fotoğrafla konut dokusundaki değişimin izi sürülmektedir (Günay, R., 2014).

1836 yılının Büyükdere Limanından baktığında özellikle penceresinden görülen deniz ve orman manzarasını anlatan Moltke aynı zamanda limanın sakinliğinden bahsetmiştir. Günümüz Büyükdere mahallesi sahiline karşı yakaya bakıldığında çoğunluğu orman ve koruluk statüsünde olan Anadolu Kavağı ve Beykoz tepeleri dikkat çekmektedir. Deniz kenarında yalılar günümüzde varlığını korumakta, tepelerde ise az katlı yapılar görülmektedir (Resim 23). Diğer bölgelere kıyasla 1836 manzarasına göre daha az değişime uğradığı söylenebilir.

Resim 23: Anadolu Kavağı iskelesi, 2021 (URL 4)

Büyükdere Limanının manzarasını oluşturan Beykoz ve Anadolu Hisarı için kısmen korunabilmiş ve diğer bölgelere nazaran daha az değişime maruz kalmıştır denebilse bile aynı çıkarım Büyükdere Limanı – Sahili ya da Sarıyer için söylenememektedir. Günümüzde hızlı kentleşmeden nasibini alan semt yüksek katlı olmasa da düzensiz bir büyüme göstermiş ve sakinlik yerini hafta sonları oldukça yoğunlaşan yaya ve trafik hareketine bırakmıştır (Resim 24). Semtin tepelerine uzanan ağaçlıklar kesilmiş, çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Resim 24’te yer alan ikinci fotoğrafta, Sarıyer’in yapı yoğunluğu karşı yakada yer alan ormanlık alanla kıyaslandığında Sarıyer’in hızlı bir yapılaşma ile doğal çevresinin bozulduğu görülebilmektedir.

Resim 24: Sarıyer, Büyükdere Limanı, 21.yüzyıl (URL 5)

Beylerbeyi Sarayı, Köşkleri ve Bahçeleri ile günümüzde koruma altında ve Milli Sarayların idaresi altındadır. Moltke’nin betimlemelerinde olduğu gibi mevcut yeşillik içerisinde varlığını sürdürmektedir.

1936 yılının Üsküdar’ında Camiler, hamamlar, evler ve çeşmelerin amfi şeklinde bir sırtta yükseldiği belirtilmiştir. Günümüzde Üsküdar XIX. yüzyıldan kalma yapıları ile yeni yapılan yapıların bir arada bulunduğu semtlerden biridir. Ancak yapılaşma öyle boyuttadır ki Moltke’nin yazısında bahsettiği Servi Ormanı dışında yeşil alan/orman statüsünde bir alan kalmamıştır (Resim 25).

Resim 25. Günümüzde Üsküdar semti (URL 6)

Üsküdar’da gerçekleşmiş olan benzer bir değişim Kadıköy için de söz konusudur. XIX. yüzyıl sivil mimarlık örneklerinin korunabildiği sokakları olduğu gibi yoğun bir yapılaşma ile Moltke’nin sözünü ettiği bağlar ve bahçelerden eser kalmamıştır.

Kız Kulesi’nin restorasyon süreci sonrasında kamusal alan olarak kullanılması ile halkla buluştuğu ve Moltke’nin yalnız olarak tasvir ettiği yapının günümüzde oldukça yoğun ziyaretçilerinin olduğu söylenebilir.

Sarayburnu UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde yer alan, İstanbul’un en önemli tarihi yapılarına ev sahipliği yapan bölgelerden biridir. Resim 26’da da görüldüğü gibi koruma altında olmasından dolayı özgün yapısında önemli bozulmalar gerçekleşmemiş, mevcut topoğrafyasını korumayı başarmıştır. 1836 yılından günümüze kadar bölgede yeni yapılar yapılmış ancak günümüzde yapılan yapılar ve alan müdahaleleri söz konusu alanın Koruma Bölgesi olmasından ötürü sıkı denetimler ve kısıtlamalar altındadır. Yapılacak olan her yeni yapı onay sürecinde etraflıca denetlenip değerlendirilmektedir.

Resim 26. Sarayburnu (URL 7)

Haliç’in üstü için Moltke’nin 1836 yılında yapmış olduğu ıssız bir çöl benzetmesine rağmen günümüzde çoğunluğu mezarlık alanları olan yeşil alanlar ve ağaçlıklı alanlarla kaplıdır. Yapılaşma bu bölgede de söz konu-

sudur ancak silueti bozacak yoğunlukta yapılaşma mezarlıklar sayesinde gerçekleşmemiş, alanlar ağaçlandırılacak korunmuştur.

Ayasofya Moltke'nin gözlemlerinden sonra çokça restorasyon görmüş, günümüz çağdaş restorasyon ilkeleri ışığında, yapının nitelikli tüm ekleri ile birlikte üzerinde izi bulunan çeşitli dönemlerin çalışmalarının korunması gerekliliğinden kaynaklı, badana ile kapatılan dört melek açığa çıkarılmıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından uzun yollar müze olarak işlevlendirilen Ayasofya günümüzde yeniden Cami'ye çevrilmiş, söz konusu süslemeler, kalem işçilikleri ve mozaikler, ibadet esnasında hafif örtü malzemeleri ile kapatılıp, ibadet dışı zamanlarda ziyaretçilere açık halde bulunmaktadır.

At Meydanı – Hipodrom'un bulunduğu meydan günümüzde Sultanahmet Meydanı adıyla bilinmekte ve İstanbul'un en önemli Meydanlarından biri olma özelliğine sahiptir. Bizans İmparatorlu'unda at yarışları olarak kullanılan meydanın hipodrom kuleleri Sultanahmet Meydanı çevresinde görülebilmektedir. Dikili taşlar günümüzde varlığını korumaktadır (Resim 27). Bölge koruma altında olduğu için Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen yapılar yoğunlukla günümüze kadar ulaşmış, günümüzde işlev değişikliği geçirerek kamusal yapılar olarak vakıflar ve belediyelere bağlı olarak, düzenli onarımları yapılarak varlıklarını sürdürmektedir.

Resim 27. Sultanahmet Meydanı havadan görünüşü (URL 8)

Sultanahmet Cami 1934 yılında Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesinin ardından İstanbul'un en önemli camisi haline gelmiştir. 1985 yılında UNESCO tarafından koruma altına alınan yapı Dünya listesinde yer almaktadır ve Külliye Cami statüsündedir. Külliye içerisinde cami, hünkâr kasrı, sıbyan mektebi, medrese, arasta, hamam, dârüşşifaâ (mescid ve hamamı ile), imâret-i âmire (mutfak, fırın, kiler, yemekhane), tabhâneler,

han, darülcürre, türbe, sebiller, çeşmeler, dükkanlar, odalar, mahzenler, kahvehaneler ve evlerden oluşmaktaydı. Bu yapılardan mahzenler, kahvehane, evler, dârüşşifâ (hamamı hariç), tabhâneler, hanla bir kısım dükkanlar ve üç sebil günümüze ulaşamamıştır (URL 9).

Yerini, okuduğu üç tarihi not sayesinde kesin tayin ettiğini ancak saraya ait iz bulamadığını söyleyen Moltke'nin söz ettiği Bukoleon Sarayı günümüzde kapsamlı bir restorasyon çalışmasıdadır ve çalışmalara bittiğinde açık hava müzesi olarak hizmet verecektir.

Forum ve Çemberlitaş'ın günümüzdeki konumu Moltke'nin mektuplarında yer verdiğinden farklı değildir. Koruma alanı içerisinde bulunan Çemberlitaş ve bulunduğu dar meydan aynı şekli ile korunmuş, günümüzde yeni yapılaşmaya müsaade edilmese de bölgede ver olan tekerlekli araçlar için park ihtiyacı dolayısıyla Sütunun bulunduğu alanın hemen bitişiği, park yeri olarak hizmet vermektedir.

Moltke'nin gözlemlerinde Avrat Pazarının bulunduğu yerde Arkadius Sütununu aradığı ancak yalnız kaidesinin kaldığı izlenimi görülmektedir. Onarılmayacak oranda hasarlı olan sütunun 1700lü yılların başında yalnız kaidesi kalacak şekilde yıktırıldığı bilinmektedir. Günümüzde iki binanın arasında sıkışmış ve bakımsız hali ile dikkat çeken kaide onarılmalı beklenmektedir (Resim 28).

Resim 28. Avrat Pazarı, Arkadius Sütunu (URL 10)

2004 yılında Marmaray kazılarında, Llanga Bostanının bulunduğu meydan olan, Molke'nin de söz ettiği Theodosius Limanına ait önemli buluntular açığa çıkarılmıştır (Resim 29). Kazılar hala devam etmektedir.

Resim 29. Theodosius kazıları (URL 3)

Surlar günümüze koruma altında olup sürekli ve düzenli olarak bakım onarım çalışmaları yapılmaktadır.

Moltke'nin 1936 yılı mektuplarında harabe görünümü ile dikkat çektiğini belirttiği Tekfur Sarayı'nda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan mimari restorasyon ve onarım çalışmaları 2014 yılında tamamlanmış ve günümüzde müze olarak varlığını sürdürmektedir (Resim 30).

Resim 30. Tekfur Sarayı (URL 11).

Blakhernai Sarayı'na dair hiçbir iz bulamadığını belirten Moltke, mektuplarında araştırmalarına dayanarak ihtişamı ve şaşası Frank Haçlılarını hayrete düşürdüğünden söz etmiştir. Blakhernai Sarayı, Haliç'e bakan sarp kuzey yamaçtaki Altıncı tepede Geç Antik Çağ'a inşa edilmiştir ve sonraları genişletilerek Komnenos ve Palaiologos hanedanları dönemlerinde ana imparatorluk konutu olarak hizmet etmiştir (URL 12). Saraydan günümüze temel ve duvarları dışında pek bir şey kalmamıştır (Resim 31).

Resim 31. Blakhernai Sarayı (URL 13)

Sonuç ve Değerlendirme

‘Türkiye’de Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar’ eseri, Moltke’nin 1835-1839 yılları arasında Osmanlı Toprakları’nda görevi sırasında karşılaştığı olaylar, yerler ve durumlar hakkında yakınlarına samimi dille yazmış olduğu ve ilk olarak 1893 yılında yayımlanmış olan mektuplarından yola çıkılarak hazırlanmış olan çalışmadır. Kitap, pek çok araştırmacı tarafından çalışılmış ve incelenmiştir.

Moltke, Türkiye’den Mektuplar adlı kitabında İstanbul’a dair bazı gözlemlerine yer vermiştir. Genel olarak İstanbul’un Müslüman ve Rum evlerinden, Beylerbeyi İstavroz’daki yazlık saraylarından, Bogaziçi’nde yer alan yapılardan, Beylerbeyi Sarayı’ndan, Tekfur Sarayı’ndan, Galata Kulesi ve manzarasından, Haliç’in üst kısmından, Beyoğlu semtinden ve Tarihi Yarımada’da yer alan Ayasofya, Hipodrom, Forumdan kalan Çemberlitaş ve bölgedeki önemli camii ve kiliselere ait gözlemlerinden bahsetmektedir. İstanbul’un 1950’lerden itibaren gerek devlet politikaları ile gerekse zamanla bakımsızlık ve terk ile yıkılıp günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni yerleşimlere dönüşen ve dolayısıyla hızla değişen silüeti karşısında, sözü edilen yerleşimlerin Moltke’nin 1936-37 yıllarına ait gözlemlerine dayanarak geçirmiş olduğu değişimleri tespit etmeye yönelik bu çalışmada, eski harita ve fotoğraflar ile günümüze ait fotoğrafların karşılaştırılması ile elde edilen çıkarımların tartışmaya açılması hedeflenmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde en büyük negatif değişimin, büyük göç alan İstanbul’un Tarihi Yarımadası’nda olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar günümüzde koruma kurulu kararları ve kentsel sit kararları olsa da ve bunlara ek olarak Dünya Miras Listesi’ne kabul edilmiş yapılar olmasından dolayı bir takım kısıtlamalar olsa da, koruma altına alınana kadar olan süreçte bu bölgelerin yoğun ve çarpık yapılaşma ile bozulduğunu, tarihi sivil yapıların kullanıcıları tarafından terk edilerek (mübadele ya da kentin yeni gelişen bölgelerine taşınma gereksinimi ile) atıl durumda bırakılması, onarım ve gerekli müdahalelerin zamanında yapılmamasından dolayı yıkımların gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

180 yıl sonunda Moltke’nin genel itibari ile yeşillikler içerisinde, huzurlu ve ıssız olarak betimlediği bir İstanbul günümüzde yoğun yapı, insan ve trafik tehdidi altında bulunmaktadır.

Olumlu değişimlere bakıldığında ise koruma kararlarının alındıktan sonra çağdaş restorasyon ilkeleri çerçevesinde vaktinde yapılan yanlış müdahaleler düzeltilmiş ve Ayasofya gibi önemli yapıların kullanım amacından dolayı kapatılan kalem işçiliği ya da mozaik gibi süslemeleri gün yüzüne çıkartılmıştır. Aynı zamanda kentsel sit alanı ilan edilen Tarihi Yarımada’nın Fener Balat ya da Zeyrek gibi semtlerinde yeni yapılaşmaya müsaade edilmemesi, bölgelerin geleneksel sivil mimarisinin korunmasının

da oldukça etkili olmuştur. Onarımın belirli kurallar ve izinler dahilinde yapılabilmesi ise yanlış müdahalelerin önüne geçmiş, yapıların aynı zamanda ömürlerinin uzamasında etkin rol oynamıştır. Yapılan kazılar neticesinde Moltke'nin araştırmalarında izine rastlamadığı bazı saray ve ekleri gün yüzüne çıkarılmış, sergilenmeyi beklemektedir.

İstanbul tüm tarihi ile korunan yapıları ve hatta kaybolan yapıları ile dahi Dünya üzerindeki çok eski ve önemli tarihi yerleşimlerden biridir. Bu yapıları koruma görevi, ilgili kurumlarda olduğu kadar aynı zamanda kentte yaşayan insanlardadır. Bu değerlerin incelenmesi , üzerinde tartışılması ve her türlü platformda paylaşılması, o kentin insanının koruma bilinci gelişiminde en etkili araçtır.

Kaynaklar

- Aydoğdu, S. 2020. İmar Planlarının Onaylanmasında Kurumlar Arası Yetki Karmaşası, *Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü Lisans Bitirme Ödevi*
- Bilsel, F.C. 2020. Büyük İstanbul Tarihi, Cilt8, Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması, <https://istanbultarihi.ist/324-gec-osmanli-doneminden-cumhuriyete-cagdas-sehir-dusuncesi-ve-istanbul-planlamasi> , Erişim tarihi: Aralık 2020.
- Candemir, Y., Kavzaoğlu, T. 2009. İstanbul GOAD Haritalarının Bilgi Sistemine Aktarılması ve Değişim Analizi, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknil Kurultayı 11-15 Mayıs 2009, Ankara.*
- Çelik, Z. 1996. *19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları:361, İstanbul.
- Çobancaoğlu, T., Güler, K. Ve Okyay G.G. 2018. İstanbul Tarihi Yarımada'da Ahşap Konut Mimarisinin Belgelenmesi: Geleneksel Haydar Mahallesi ve Koruma Sorunları, *METU JFA 2018/1 (35:1): 27-49*
- Dönmez, Ş., 2001. 'Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul'un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik ve Demir Çağı Kùltürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler', *Vakıf Restorasyon Yıllığı 2. Restorasyon, Konservasyon Arkeoloji, Sanat, İstanbul : 19-25.*
- Ergin, O.N. 1995. *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
- Gençer, C. İ. Ve Çokuğraş I. 2016. Regulation of Urban Space in the Ottoman State: The Case of Istanbul (1820-1900), *Megaron 2016;11(1): 1-24.*
- Gül M., Lamb R. 2004. Mapping, Regularizing and Modernizing Ottoman Istanbul: Aspects of the Genesis of the 1839 Development Policy, *Urban History, Vol 31, No 3 (2004): 420-436, Cambridge University Press, doi:10.1017/ S0963926805002634 .*
- Günay R., 2014. İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları, YEM Yayın, İstanbul.
- Gündem, Ö. 2020. Osmanlı Kadını ve Mekan İlişkisi Üzerine Bir Örnek: İstanbul Avrat Pazarı, *International Academic Studies on Social and Education Sciences: 241-251.*
- Karakuyu M., Tezer S.T., Balık H. 2010. İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, 2010: 33-60.*
- Kart, N. 2008. İstanbul Tarihi Yarımada Yeşil Alanlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişiminin İrdelenmesi, İstanbul Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Peyzaj Mimarlığı Programı'nda hazırlanan doktora tezi, İstanbul.

- Kaya, C. 2002. Osmanlı Devleti Hizmetinde Çalışan Üç Yabancı Danışman: Charles Ambroise Bernard- Helmuth Von Moltke – Guiseppe Donizetti, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir
- Kuban, D. 1995. 'Türk Hayat'lı Ev', Ziraat Bankası Yayınları, İstanbul.
- Mıynat, A. 2009. Batılı Seyyahların Gözüyle Hasankeyf, *I.Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, s.181-198
- Moltke, H.V. 1960. 'Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835-1839)', Çeviren: Hayrullah Örs, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Nasıroğlu, M. 2010. *Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Tekeli, İ. 2015. 'İstanbul'un Modernleşme Öyküsü', Büyük İstanbul Tarihi, İstanbul'un Emperyal Dönüşümleri: 182-215. 30 Mayıs 2021 tarihinde erişildi: <https://istanbultarihi.ist/7-istanbulun-modernlesme-oykusu?q=beyo%C4%9Flu>
- Yılmaz, E. 2012. *19. Yüzyılın Seyahatname ve Gravürlerinde Osmanlı Çağı Anadolu Konutu Üzerine Bazı Tesbitler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Yörüten G., Hamamcıoğlu C., 2018. '19.Yüzyılda Düzenlenen İstanbul Tarihi Yarımada'daki Ayvansaray ve Samatya Yangın Alanlarında Günümüzdeki Kentsel Dokuların İncelenmesi ve Karşılaştırılması', *Kent Akademisi ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, Cilt:11 Sayı:1, Bahar 2018: 11-28
- URL 1: 30 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.eskiistanbul.net/> adresinden erişilmiştir.
- URL 2: 30 Mayıs 2021 tarihinde <http://tarihi.ist/kiz-kulesi/> adresinden erişilmiştir.
- URL 3: 30 Mayıs 2021 tarihinde <https://bizansconstantin.wordpress.com/tag/langa-bostanlari/> adresinden erişilmiştir
- URL 4: 30 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.beykoz.bel.tr/sayfa/4/60/anadolu-kavagi> adresinden erişilmiştir.
- URL 5: 30 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.sariyerposta.com> adresinden erişilmiştir.
- URL 6: 30 Temmuz 2021 tarihinde <https://kuzeyormanlari.org/> adresinden erişilmiştir.
- URL 7: 30 Temmuz 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sarayburnu> adresinden erişilmiştir.
- URL 8: 02. Ağustos 2021 tarihinde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/7136> adresinden erişilmiştir.

- URL 9: 02. Ağustos 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-ahmed-camii-ve-kuliyesi> adresinden erişilmiştir.
- URL 10: 02 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/avrat-tasi-olarak-bilinen-16-asirlikarkadios-sutunu-sikisti,7ppg8m-pnkeCxyQxEbYQfw/rdz-YlHdgUqRG-K0vGZ5AQ> adresinden erişilmiştir.
- URL 11: 02 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.tekfursarayi.istanbul/tr/tekfur-sarayi-muzesi> adresinden erişilmiştir.
- URL 12: 02 Ağustos 2021 tarihinde <https://ozhanozturk.com/2019/10/27/blakhernai-sarayi/> adresinden erişilmiştir.
- URL 13: 02 Ağustos 2021 tarihinde, [https://www.arkeologlardernegist.org/assest/images/TT%20278_Arkeologlar%20Dernegi%20\(1\).pdf](https://www.arkeologlardernegist.org/assest/images/TT%20278_Arkeologlar%20Dernegi%20(1).pdf) adresinden erişilmiştir.

Bölüm 5

ERZURUM'DA YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KIŞ TURİZM MERKEZLERİNİ TANIMA VE YARARLANMA DURUMLARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Serkan ÖZER¹

Oğuzhan DİKMEN²

1 Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı A.B.D.,
sozer@atauni.edu.tr

Orchid: 0000-0002-1220-206X

2 (Arş. Gör.), Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı A.B.D.,
oguzhan.dikmen@atauni.edu.tr

Orchid: 0000-0002-3426-9089

-I. Uluslararası Kış Turizmi Kongresi'nde sunulmuştur.

I. Giriş

Turizmin yılın tamamına dağılması maksadıyla geliştirilen turizm çeşitlendirmelerinden biri de kış turizmidir. Kış turizminin gerçekleştirildiği alanların dağlık yerler olması, kışın spor turizmine imkân sağlarken yaz mevsiminde de görünüşü güzel ya da farklı faaliyetleriyle turizm işlevini sürdüren bir nitelik oluşturur (Ağger, 2011:5).

Kış turizmi arz talep anlamında turizmin en hızlı büyüyen alanlarından biridir. Vanat'a (2017) göre, büyük çoğunluğu Alpler (yüzde 36), Amerika (yüzde 21) ve Asya -Pasifik'te (yüzde 18) olmak üzere, dünyada toplam 125 milyon civarında kayak turisti ve 2.132 kayak merkezi bulunmaktadır (Evren ve Kozak, 2019:45-56).

Birçok kış turizmi merkezi, yeni turistik ürünler geliştirmek için kış mevsiminin özelliklerinden faydalanmaktadır. Örneğin, Finlandiyaya bağlı Laplandya bölgesindeki "Lumilina" buz sarayı bulunmaktadır. Ayrıca eğlenmek için bölgenin tercih edilmesindeki neden ise -5 derece soğukta bardaklarına kadar her şeyin buzdan yapılmış bir otel olduğu bilinmektedir. Ayrıca Finlandiya ve Norveçteki köpeklerinin çektiği kızaklarla yapılan yarışmalar, kar üstünde at yarışları ve atlı kızak gezileri gibi birçok turistik faaliyetler alana olan ilgiyi artırmaktadır (İbragimov, 2001:204).

Soğuk iklimin çekici hale getirildiği kış turizmi, genellikle 4 aylık bir süreyi kapsar. Türkiye her geçen gün geçmişe oranla daha fazla rağbet görmekte ve küresel turizm pazarındaki payını artırmaktadır. Kış turizminin gelişmesi ve olgunlaşması için: Reklam ve halkla ilişkiler çalışmalarıyla kış turizmine olan ilginin artırılması, Kayak tesislerinin sayılarının artması, birçok uluslararası kış organizasyonunun Türkiye'de yapılması gibi faydalı çalışmalar da olmaktadır (Özçoban, 2019:1607).

Yükseltisi 1500-3000 metre olan, özellikle Türkiye gibi %55'lik bölümü Alp-Himalaya Sıradağları üzerinde bulunan ülkelerde doğa sporları, doğa yürüyüşleri, dağcılık, tırmanma kış turizminin öne çıkarılması için bir potansiyel oluşturmaktadır (İncekara, 2001:28)

Sahip olduğu coğrafi özellikler Türkiye'yi kış turizmi açısından oldukça avantajlı bir konuma getirmiştir. Turizm'in istihdam oluşturan ve gelir getirici bir endüstri olmasının farkedildiği tarihten bu zamana kadar, kış turizm merkezlerinin sayısının arttığı ve turist potansiyelinin giderek fazlaştığı gözlemlenmektedir. 2018 yılı itibarıyla Türkiye'de bulunan toplam 29 tesis, faal/kısmen faal olarak hizmetvermektedir (Özçoban, 2019:1609) (Tablo 1).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından işletme belgesi verilen kayak merkezi sayısı 29 olup, 9 bin 549 yatak kapasitesine sahiptir (Tablo 1). Kış turizmi açısından oldukça önemli olan ise kayak merkezi olarak belirlenen

alanların sayısı 33 olması ve toplam kayak merkezi sayısını 51'e çıkmasıdır (Url-1). 2018 yılı rakamlarına göre Türkiye'de kış turizmi için turist sayısı 8,8 milyon olmuştur (Url-2).

Tablo 1. 2018 yılı itibarı ile Plan Durumu, Yatak Kapasitesi ve Mekanik Tesis Bilgileri (Url-1)

No	TM / KTKGB	PLAN DURUMU		YATAK KAPASİTESİ		MEVCUT MEKANİK TESİSLER		
		ÇDP	NİP/ÜİP	Mevcut	Hedef	Adet	Kapasite (kişi/saat)	Uzunluk (m.)
1	Erzurum Palandöken KTKGB	VAR	VAR	2466	8850	19	24563	22018
2	Bursa Uludağ II. Gelişim Bölgesi KTKGB	VAR	VAR	2250	3500	22	15000	16145
3	Bolu Köroğlu Dağı KTKGB	VAR	VAR	1713	4000	14	10000	10380
4	Kayseri Erciyes KTKGB	VAR	VAR	1072	6000	13	19300	21832
5	Kastamonu Çankırı Ilgaz KTKGB	VAR	VAR	1217	1300	6	5639	5983
6	Kars Sarıkamış KTKGB	VAR	VAR	1013	12000	4	5348	6263
7	Kocaeli Kartepe KTKGB	VAR		800	1000	4	6400	3250
8	Isparta Davraz Dağı KTKGB	VAR	VAR	467	1600	4	3800	3621
9	Sivas Yıldız Dağı KTKGB	VAR	VAR	110	1600	3	3000	4547
10	Çankırı Ilgaz Kadınçayırı Yıldıztepe KTKGB		VAR	80	400	1	1200	1588
11	Ardahan Yalnızçam Uğurludağ KTKGB	VAR	VAR	74	4250	3	2800	5250
12	Bayburt Kop Dağı KTKGB	VAR	VAR	60	810	1	600	1220
13	Gümüşhane Zigana KTKGB	VAR	VAR	40	470	1	843	661
14	Erzincan Ergani Dağı KTKGB	VAR	VAR		8000	3	3450	6967
15	Denizli Tavas Bozdağ KTKGB	VAR	VAR		2250	3	2400	3822
16	Samsun Ladik Akdağ KTKGB		VAR		800	1	800	1360
17	Aksaray Hasan Dağı KTKGB	VAR	VAR	97	1235			
18	Mersin Tarsus Gülek Karboğazı KTKGB	VAR			8000			
19	Gümüşhane Çakırgöl KTKGB	VAR	VAR		5600			
20	Antalya Alanya Akdağ KTKGB	VAR	VAR		3000			
21	Muğla Eren Dağı KTKGB	VAR			1500			
22	Gümüşhane Süleymaniye KTKGB	VAR			1180			
23	Artvin Kafkasör KTKGB	VAR	VAR		2000			
24	Düzce Gölyaka Kardüz Yaylası KTKGB	VAR	VAR		380			
25	Malatya Hekimhan Yamadağı KTKGB	VAR						
26	Rize İkizdere Ovit Dağı KTKGB							
27	Antalya Akseki Göktepe KTKGB	VAR	VAR		450			
28	Bitlis Sapgözü Kış Sporları TM							
29	Konya Derbent Aladağ KTKGB	VAR						
TOPLAM		25	21	11459	80175	102	105143	114907
FAAL OLAN TURİZM MERKEZLERİMİZ (9 ADET)								
TAM ANLAMIYLA FAAL OLMAYAN MERKEZLERİMİZ (7 ADET)								

Öğrenciler derslerinin dışında kalan boş zamanlarını doğru bir şekilde değerlendirmeleri kişisel gelişmeleri açısından çok önemlidir. Bu zamanlarda yapacakları aktiviteler ile sosyalleşme sağlamakta, ruhsal ve bedensel sağlıklı bireyler haline gelmektedir. Kışın ağır geçtiği kentlerde okul zamanlarının olduğu ayların genelinde soğuk geçmesi nedeniyle öğrencilerin kapalı mekanlarda vakit geçirmeleri ve aktivitelerin yetersizliği zamanı değerlendirmede çok daha olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kış kentlerindeki bulunan kış merkezleri ve tesisleri olumsuzlukların olumlu-

ya çevrilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Ayrıca farklı kentlerden gelen üniversite öğrenciler açısından ise özellikle ilk yıllarda yaşanan kente uyum sorunun aşılmasına yardımcı olmaktadır.

Erzurum kentindeki 2 üniversite de 70 binin üzerinde aktif öğrenci bulunmakta olup, özellikle kış aylarında öğrencilerin serbest zamanlarında rekreasyonel eylemler için zaman bulmalarına rağmen kış sporları ve tesislerinden yeterince yararlanmadıkları ve bilmedikleri gözlemlenmiştir. Çalışma kentteki üniversite öğrencilerinin bu tesislerden neden yeterince yararlanmadıklarının ortaya çıkarılması ve bu ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik öneriler verilmesini amaçlamaktadır.

1. Materyal ve Yöntem

1.1. Materyal:

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli kentlerinden birisi olan Erzurum'un nüfusu 423 bin kişidir. Kent çevre illerden ve kırsal yörelerden göç alıp batı illerine göç vermektedir. Kent tarım ve hayvancılık, hizmet ve sağlık sektörü, kış turizmi ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu ekonomi ile ön plana çıkmaktadır. Kent karasal iklime sahiptir. Yılın 5 ayını karlı geçirmektedir. Bu yüzden kış turizmi kent için önemli bir sektör haline gelmiştir. Kente gerek turizmin gelişmesi amacıyla gerekse de 2011 yılında yapılan Universiade Kış Olimpiyatları için birçok tesis yapılmıştır. Ayrıca kentte kayak merkezi sayısı 3'tür. Bu merkezler:

Palandöken Kayak Merkezi: Kent merkezine 4 km uzaklıkta. 2000 m'den başlayıp, 3176 metreye kadar uzanan Palandökende bulunan pistlerde 1 teleski, 1 gondol lift, 10 telesiyej, , 2 baby lift, hizmet vermektedir. Palandökenkayak merkezi'nde; 7 adet kolay, 8 adet orta, profesyonel (zor) ve 4 adet doğal pist vardır. Pistlerde aynı anda 12 bin kişi kayak yapabilmektedir. Ayrıca Palandöken Kayak Merkezi; Snowboard ve Alp disiplini için oldukça uygun pistleri bulunmaktadır. Kayak dışında, dağcılık, yamaç paraşütü, paintball, snowtube gibi farklı turizm imkanları da sunmaktadır (Url-4).

Kandilli Kayak Merkezi: Erzurum şehir merkezinden 36 kilometre uzaklıktadır. Kayaklı koşu ve Biathlon müsabakaları 1600 dekar arazi üzerinde kurulu olan Kandilli kayak merkezinde yapılmaktadır. Pistlerin yüksekliği 1713-1767m arasında değişmektedir. Kayaklı koşu spor tesisi, iki sprint pisti, kırmızı pisti, yarışma sevk ve idare binası, kayaklı koşu stadyumu, seyirci alanı, her bir takım için kabinler, ısınma alanı, kayak test alanı, VIP çadırı gibi birimleri içermektedir (Url-5).

Konaklı Kayak Merkezi: Erzurum kente 17 km mesafededir. 2200-3185 m rakımları arasındadır. Konaklı kayak merkezi kapsamında bayanlar slalom, bayanlar büyük slalom, erkekler slalom ve erkekler büyük

slalom seçeneklerine sahip toplam 16 alan yer alır. 300 hektarlık bir alana sahip olan kayak merkezinde ziyaretçiler: kayak kiralayabilirler. Ayrıca restoran, kafe gibi hizmetlerden yararlanabilmektedirler. (Url-6).

Ayrıca Erzurum’da kış sporlarına yönelik farklı tesisler vardır. Bu tesisler:

Curling Arena: 2011 yılında yapılan Dünya Üniversiteler Kış Oyunları için 2010 yılında yapılmıştır. Tesiste 5 curling müsabaka salonu ve 1000 kişilik seyirci kapasitesine sahiptir.

Buz Hokey Salonları: Cemal Gürsel spor kompleksi içerisinde erkekler ve kadınlar için yapılan 2 adet salondan oluşmaktadır Erkekler için yapılan buz hokey salonu 3000 kişilik seyircilidir. Kadınlar için yapılan buz hokey salonu ise 500 kişilik seyirci tribünü bulunmaktadır. Her iki salon büyüklüğü de 60m x 30m ölçülerindedir.

Buz Pateni Salonu: Palandöken ilçesi yenişehir bölgesinde bulunan ve toplam 6000 m² üzerine inşa edilmiştir. Salonun 2000 izleyici tribünü vardır. 2009 tarihinde kullanıma açılmış ve dinlenme odaları, medikal oda, soyunma odaları, görevli odaları, doping kontrol odası, jüri ve teknik panel odaları bulunmaktadır (Url-7).

Short Track Salonu: Palandöken ilçesi Hacı Ahmet baba mahallesi’nde bulunan salon 2009 yılında hizmete açılmıştır. Salonda 500 seyirci kapasitesiteli tribün bulunmaktadır. Saha ölçüleri 30 m × 60 m’dir. Doping kontrol odası, pist soyunma odaları, görevli odası, medikal oda, , dinlenme odaları, , jüri ve teknik panel odaları bulunmaktadır (Url-5).

Kayakla Atlama Kuleleri; Erzurum-Çat karayolu üzerinde Kiremitliktepe’de yer alan Kayakla atlama kuleleri hilal şeklindeki görüntüsü ve 125 metrelik uzunluğu ile 2011 Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunları’nın sembol tesisleri olmuştur. Kulelerin üst kısmında bir adet kafeterya bulunmaktadır. Ayrıca K95 ve K125 yarışmaları için 2 adet atlama kulesi, 2 adet atlama rampası, 3 adet K20, K40 ve K65 antrenman rampaları bulunmaktadır. Atlama rampalarının tepe noktaları deniz seviyesine göre 1995 m, en alt noktası ise 1902 m yüksekliktedir (Url-8).

Çalışmanın ana materyalini kentte bulunan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Erzurum ilinde iki adet üniversite bulunmaktadır. 7 Haziran 1957 tarihinde kentin ilk üniversitesi olan Atatürk Üniversitesi kurulmuştur. Kampüs alanı kentin merkezi sayılacak bir konumdadır. Günümüzde 23 fakülte, 2 yüksekokul ve konservatuar, 12 meslek yüksekokulu ve 8 enstitüde toplam 64465 öğrenci öğrenim görmektedir.

Yöntem:

Çalışma yöntemimiz 4 aşamada oluşturulmuştur. 4 aşamadan oluşmaktadır. 1. aşamada Atatürk Üniversitesinde eğitim öğretimine devam eden öğrenciler ve Kış turizm merkez ve tesisleri hakkında detaylı bilgiler toplanmıştır. 2. aşamada ise kış turizmi hakkında ve mevcut tesislere yönelik bilgi ve ilgilerinin belirlenmesine yönelik üniversite öğrencilerine anket uygulanmıştır. 3. Aşamada uygulanan anketlerin sonuçları istatistiki olarak analiz edilmiş ve 4. aşamasında ise üniversite öğrencilerinin kış turizm merkezinden optimum yararlanması için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın ilk kısmında kış turizm merkezleri ile ilgili literatür çalışması yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Atatürk Üniversitesi'nde kayıtlı olan ve Erzurum'da ikameti olan öğrencilerin sayıları Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır. Erzurum'da ikameti olan öğrenci sayısı 28.125 kişi olup bunun 12.443'ü kadın, 15.683'ü erkektir.

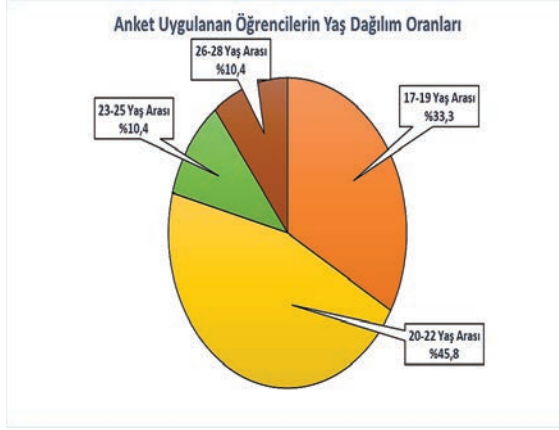
2. aşamada öğrencilerle yüz yüze görüşmeler ile anketler yapılmıştır. 96 adet uygulanan anket sayısı belirlenirken evren birim sayısı 10.000'in üzerinde olduğu zaman uygulanan formül kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini 28.125 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem hata payına göre (+0.10) belli bir değerden sonra ele alınan örneklem büyüklüğünün artmasının sonuca etki etmediği görüldüğünden, 25.000-50.000 kişi arasındaki evren için uygulanması gereken sayının en az 96 olması gerektiği tespit edilmiştir. (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: s.49-50) Anketin sağlıklı olması için okuyan öğrencilerin tüm sınıfları ve lisansüstü öğrencileri ve sayıları düşünülerek oransal yapılmıştır. Anket 23 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların ilk 3ü kişiyi tanımlayan sorulardır. 4-9 arasındaki 6 soru Erzurum kenti ve kış spor merkezleri ile ilgi düşüncelerini alan sorulardır. 10-21 arasındaki 12 soru kış sporlarına ve tesislere bakışı içeren sorulardır. Ayrıca son gruptaki Likert yöntemiyle sorulan sorulara 1 ile 5 arasında puan vermeleri istenmiş, 22. soru ise açık uçlu olarak kış spor faaliyetlerinden optimum faydalanmaları için neler yapılmasına yönelik ve 23. son soru öğrencilerin kış sporlarında yararlanmama nedenlerinin belirlenmesi için sorulmuştur.

3. aşamasında ise istatistiksel olarak değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan anket verilerinin analizinde, SPSS (Statistical Package for Social Science) 20.0 istatistik programında cinsiyet ve yaşa bağlı değişkenlerin arasındaki ilişkiyi analiz etmek için crosstabs analizi yapılmıştır.

4. son aşamada anketlerle Erzurum kentinde ikameti olan öğrencilerin kış merkezlerinin farkındalığının belirlenmesi sonucunda bu merkezlerden yararlanma durumları incelenmiştir. Sonuçta daha öğrencilerin daha iyi bir şekilde yararlanmaları için tavsiyelerde bulunulmuştur.

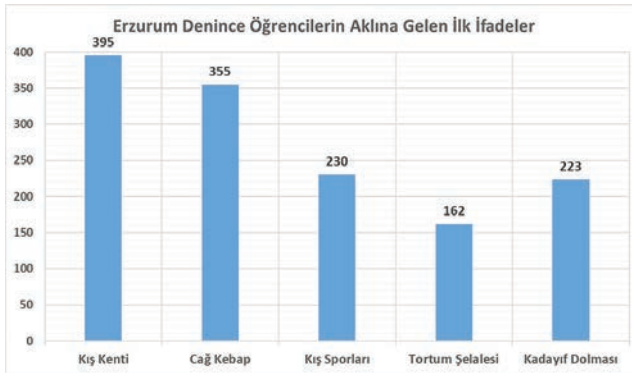
2. Bulgular

Erzurum Atatürk Üniversitesinde lisans ve lisansüstü öğrenimine devam eden Erzurum’lu öğrencilerin kış spor tesisleri ve kış merkezleri hakkında düşüncelerini ölçmek için anket çalışması yapılmıştır. Çalışma 45’si Kadın, 51’u Erkek olmak üzere toplam 96 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Anket uygulamasında 44 kişi (%47,3) 20-22 yaş aralığında, 32 kişi (%33) 17-19 yaş aralığında, 10 kişi (%9,9) 23-25 yaş aralığında ve 10 kişi (%9,9) 26-28 yaş aralığında bulunan öğrencilerden oluşmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Anket uygulanan öğrencilerin yaş dağılımlarının oranları

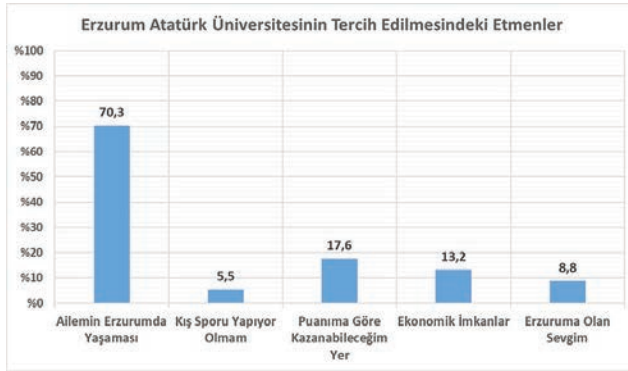
Ankete katılanların “Kaç yıldır Erzurum’da yaşıyorsunuz?” sorusuna %91,2 oranında “5 yıl ve üstü” olduğunu belirtmişlerdir. Anket sonuçlarına göre Erzurum denince ilk düşündükleri sorulmuş, verilen cevaplar puanlandırıldığında 395 puanla “Kış Kenti”, 355 puanla “Cağ Kebap”, 230 puanla “Kış Sporları”, 223 puanla “Kadayıf Dolması” ve 162 puanla “Tortum Şelalesi” belirtilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Erzurum denince öğrencilerin aklına gelen ilk ifadeler

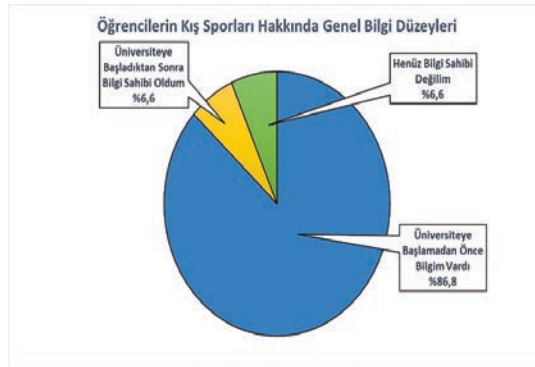
Öğrencilerin, Spor yapıp yapmadıklarına yönelik soruda %47,3'ü evet cevabını vermiş olup, %52,7'si ise hayır spor yapmıyorum seçeneğini tercih etmiştir. Evet cevabını verenler içerisinde erkeklerin oranı %65,3, kadınlar içerisinde bu oran %26,2 olarak belirlenmiştir. “Daha önce kış sporu yaptınız mı?” sorusuna öğrencilerin %54,9'u evet cevabı verirken %45,1'i ise hayır olarak tercih etmiştir. Bu soruda ise erkekler %59,2, kadınlar da %50 oranında evet cevabını vermişlerdir.

Atatürk üniversitesinin tercih edilmesinde etkili olan kriterler üzerine sorulmuş olan soruda 96 öğrencinin %70,3'ü ailesinin Erzurum'da yaşamasının üniversite tercihinde etkili olduğunu göstermiştir (Şekil 3). Kış sporu yaptıkları için Erzurum'u tercih edenlerin sayısı 96 kişi içerisinde sadece 5 kişidir. Erzurum'un kış sporları merkezi olmasından dolayı Atatürk üniversitesini tercih eden öğrencilerin oranı %20,9 olarak belirlenmiştir.

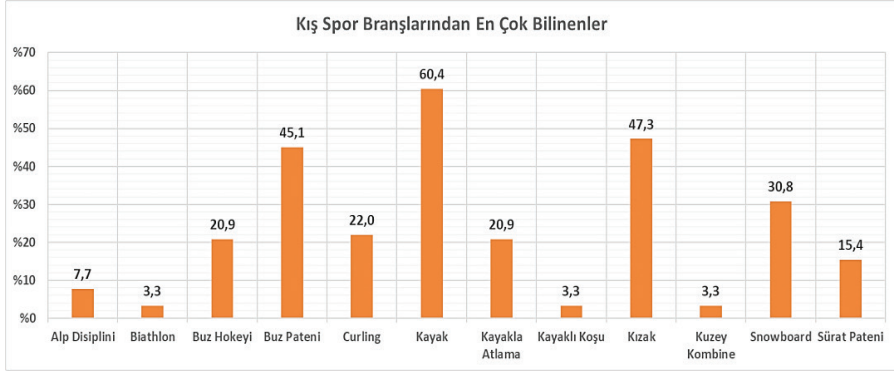
Şekil 3. Öğrencilerin Atatürk üniversitesini tercih etmelerindeki etmenler

Kış sporları hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi üzerine sorulan soruda Üniversiteye başlamadan önce bilgilerinin olduğunu seçeneğini işaretleyenler %86,8, “Üniversiteye başladıktan sonra bilgi sahibi oldum” ve “Henüz bilgi sahibi değilim” diyenlerin oranları ise %6,6 olarak tespit edilmiştir (Şekil 4).

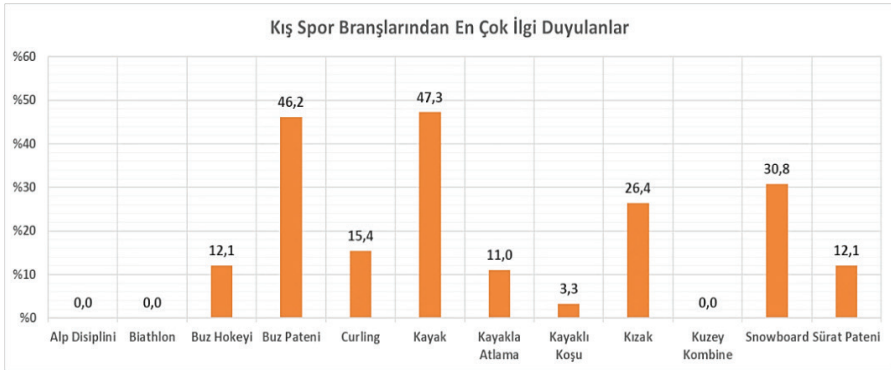
Şekil 4. Öğrencilerin kış sporları hakkındaki genel bilgi düzeyleri

Kış spor branşları hakkındaki bilgilerinin ölçülmesi üzerine sorulan soruda Kayak %60,4'le ilk sırada, Kızak %47,3 ve Buz pateni %45,1 oranla en çok bilinen spor branşları olarak belirlenmiştir (Şekil 5).

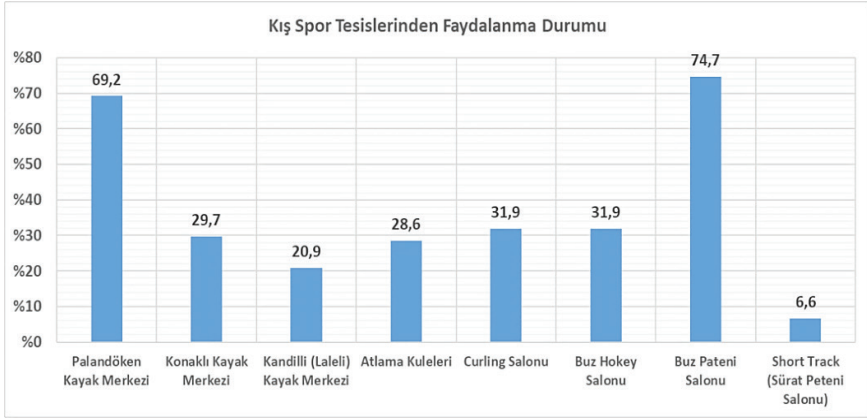
Şekil 5. Kış spor branşları hakkındaki bilgi düzeylerinin ölçülmesi sonucunda en çok bilinenler

Kış spor branşlarına ilgi seviyelerinin ölçülmesi üzerine sorulan sorularda Kayak %47,3'le ilk sırada, Buz pateni %46,2, Snowboard %30,8 oranla en fazla ilgi duyulan spor branşları olarak belirlenmiştir (Şekil 6).

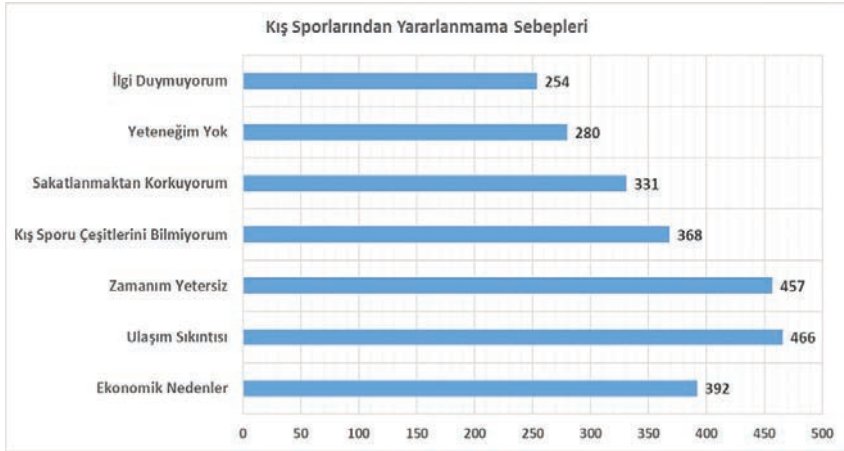
Şekil 6. Kış spor branşları hakkındaki ilgi düzeylerinin ölçülmesi sonucunda en çok ilgi duyulanlar

Erzurum'da bulunan kış spor tesislerinden hangisinden faydalandınız sorusuna en yüksek: Buz pateni salonu %74,7 oranıyla 1.sırada olmak üzere, Palandöken kayak merkezi %69,2, Buz hokeyi ve Curling salonları ise %31,9 oranla sıralanmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Öğrencileri kış spor tesislerini kullanma oranları

Kış sporlarından yararlanmama sebeplerinin belirlenmesi üzerine sorulan soruya 1-7 puan arasında değerlendirme yapılmıştır. Ulaşım sıkıntısı toplamda 466 puan, zaman yetersizliği 457 puan, ekonomik nedenler 392 puan, kış spor çeşitliliklerini bilmemek tanımamak 368 puan, sakatlanma korkusu 331 puan, yeteneksiz olduğunu düşünmek 280 puan ve ilgi duymamak 254 puan almıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Öğrencilerin Kış sporlarını yapma nedenleri

Erzurum Atatürk üniversitesi öğrencilerine uygulanan ankette yaş grupları ve cinsiyetler arasındaki istatistiksel olarak: spor yapma durumları, tesislerin yeterliliği ve ulaşım sıkıntısı çok önemli bulunanlardan bazılarıdır (Tablo 2,3).

Tablo 2. *Cinsiyete göre katılımcıların verdikleri cevaplardan önemli bulunan Chi-Square test sonuçları*

Chi-Square Analiz Tablosu		N	df	Önem Derecesi
Spor Yapma Durumu	Kadın	45	1	0,000**
	Erkek	51		
Üniversitenin Kış Spor Faaliyetleri Yeterliliği	Kadın	45	4	0.009**
	Erkek	51		
Üniversitenin Kış Spor İmkanlarını Bilmek	Kadın	45	4	0.023*
	Erkek	51		
Kış Sporları Dersinin Varlığı	Kadın	45	3	0.001**
	Erkek	51		
Ulaşım Sıkıntısı	Kadın	45	4	0,007**
	Erkek	51		
Zaman Yetersizliği	Kadın	45	5	0,003**
	Erkek	51		

*Önemli ($p < 0.05$), **Çok Önemli ($p < 0.01$)

Tablo 3. *Farklı yaş gruplarının cevaplar arasındaki değerlendirmelerde önemli bulunan Chi-Square test sonuçları*

Chi-Square Analiz Tablosu		N	df	Önem Derecesi
Spor Yapma Durumu	17-19 yaş arası	32	3	0,000**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
Sosyal İmkanlardaki Bilgi Düzeyi	17-19 yaş arası	32	12	0.003**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
Tesislerin Yeterliliği	17-19 yaş arası	32	12	0,001**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		

Tesislerden Yararlanma	17-19 yaş arası	32	12	0.000**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
Ulaşım İmkânı	17-19 yaş arası	32	12	0.000**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
Ekonomik Nedenler	17-19 yaş arası	32	18	0,002**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
Ulaşım Sıkıntısı	17-19 yaş arası	32	12	0,000**
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		
İlgi Duymama	17-19 yaş arası	32	15	0,013*
	20-22 yaş arası	44		
	23-25 yaş arası	10		
	26-28 yaş arası	10		

*Önemli (p<0.05), **Çok Önemli (p<0.01)

3. Tartışma ve Sonuç

Spor, bireyin birlikte çalışma, yardımlaşmayı, kişisel disiplin sağlama, duygu ve davranışlarını dengelemeyi, başarıları ve üzüntüyü paylaşmayı, oyun kurallarına uymayı, başkalarıyla birlikteliği, dirençli olmayı, dikkatini toplamayı ve saldırganlığı azaltmayı geliştiren bir olgudur (Göde vd., 1998:5; Demirbolat, 1991:147).

Spora yönelik tutum ve yaşam kalitesi arasında bulunan ilişki ele alındığında, elde edilen bulgular sonucunda pozitif yönlü bir bağ olduğu belirtilmiştir. Kişilerin spora karşı duyuşsal, bilişsel ve davranışsal olarak bakış açıları, mevcut yaşantılarını tatminkâr ve kaliteli bir şekilde sürdürmeleri açısından önemli olduğu görülmektedir (Önal ve ark., 2017:33).

Spor ve turizmi birleştiren faaliyet olan kış turizmi, turizm faaliyetleri arasında her geçen gün gelişen ve tercih edilen bir turizm çeşidini oluşturmaktadır. Kış turizminin gelişmesi ilk etapta bulunduğu yerdeki potansiyele geliştirilerek arttırılması ve tanıtımların yapılmasıyla mümkün olmaktadır (Çelik 2019:403).

Bu anlamda turizmin en yoğun ilgi gören kum, deniz, güneş seçeneklerinin yanında diğer turizm çeşitlerinin (örneğin kış ve dağ turizmi, genç-

lik ve üçüncü yaş turizmi, kültür turizmi, vb.) farkında olunup turizmin devamlılığının sağlanmasında ve geliştirilmesinde markalaşmaya gereken değerin verilmesi yerinde bir yaklaşım olacaktır (Koçak ve Tandoğan, 2008).

Kış turizminde marka bir kent haline gelen Erzurum'da iklim şartlarına bağlı olarak kış turizm faaliyetlerine olanak sağlayacak çok sayıda tesis bulunmaktadır. Ancak bu tesisler daha çok ekonomik olarak durumu belirli bir seviyenin üzerinde olan kişiler tarafından kullanılmaktadır. Ülkemizdeki önemli kış turizm merkezlerinden olan Palandöken Kayak Merkezi kent sakinlerinin bir kısmının rekreasyonel taleplerini karşılamaktadır (Yılmaz ve ark., 2019:74).

Kış sporları kentlerinden birisi olan Erzurum'un önemli bir kesimini oluşturan üniversite öğrencileri, bu tesislerden yeterince yararlanamamaktadır. Çalışma, üniversite öğrencilerinin bu tesisleri ne derece tanıdıkları, ne kadar kullandıkları veya niye kullanamadığını belirlemeye yönelik yapılmıştır.

Çalışma da öğrenciler, Erzurum denince ilk olarak kış kenti akla geldiğini belirtmiş olup, kentin artık kış kenti olarak tanımlandığını göstermişlerdir.

Öğrencilerin spor yapma durumunu belirlemeye yönelik soru sorulduğunda Erkek öğrencilerin 2/3'ü spor yaparken, kadın öğrencilerin ise 3/4'ü spor yapmadığını belirtmişlerdir. Erkek ve kadın öğrencilerin ankette verdikleri cevaplar arasındaki değerlendirmelerde de spor yapma durumu istatistiksel olarak çok önemli çıkmıştır ($p < 0.01$). Maalesef kadın öğrencilerin çok azının spor yaptığını gösteren bu sonuç doğrultusunda kızların özellikle küçük yaştan itibaren spora yönlendirilmesinin gerektiğini göstermektedir. Kadınların spora teşvikleri için pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

Katılımcıların %86,8'i gibi büyük bir kısmının kış sporlarını bilmesine rağmen sadece %6,6'sı (yaklaşık 20 kişiden sadece biri) gibi çok küçük bir oranın kış sporları yapıyor olması, kış sporlarına yönelik ilginin artırılması gerektiğini göstermektedir.

Kış sporlarına olan ilgiye bakıldığında ise bilinen ve sevilen kayak (%47) ile buz pateni (%46) beklendiği gibi ilk sırada çıkmıştır.

Kayak merkezinden faydalanma durumları sorulduğunda, öğrencilerin yaklaşık 2/3'ünden fazlası Palandöken Kayak Merkezini ziyaret ettikleri görülmüştür. Konaklı ve Kandilli kayak merkezlerinden ise 2/3'ü ve 3/4'ü gibi büyük bir oranın yararlanmadığı ortaya çıkmıştır.

Erzurum kentindeki sosyal tesislerin yeterliliği sorulduğunda katılımcıların yüzde elliden fazlası yeterli bulmuştur. Bu sonuç kentteki tesislerin

yeterli olduğunu ancak tesislerden yeterince yararlanılmadığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Artık tesisleşmeden çok bu tesislerin öğrenciler tarafından kullanımının artırılması üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Kış sporlarından yararlanmama sebebi olarak ulaşım ön planda çıkmıştır. Ulaşım imkânlarının artırılması ve ulaşım ile ilgili bilgilendirmelerin daha iyi yapılması önemli bir sorunu ortadan kaldıracaktır.

Ulaşım sorununu, zaman yetersizliği daha sonra ise ekonomik nedenler izlemiştir. Kış sporlarına yönelik derslerin açılması öğrencilerin ders kapsamında bu sporları yapmaları hem zaman hem de ekonomik yönden bir avantaj sağlayacaktır. Kış sporları dersinin müfredata konulması bu iki sorunun azaltılmasında etkin rol oynayacaktır.

Çalışma, öğrencilerin daha fazla tesislerden yararlanması ve kış sporları yapabilmeleri için, üniversiteden ve kent merkezinden kayak merkezlerine ve tesislere hafta içi ve hafta sonu daha fazla sayıda seferler yapılması gerektiğini göstermiştir. Atatürk Üniversitesi ve Erzurum Büyükşehir Belediyesi, kayak merkezleri ile sosyal tesislere yönelik yapılan seferler hakkında daha iyi bilgilendirme yapması gerekmektedir.

Kayak merkezlerinde üniversiteye ait tesisler kurularak, öğrencilere uygun ücretlendirmenin yapılması ve öğrencilerin bu tesislerden daha fazla yararlanmaları sağlanmalıdır.

Sonuç olarak kış kenti ve kış sporları merkezi olarak tanınan kentte yaşayan 70 binden fazla üniversite öğrencisinin zamanlarını daha iyi ve keyifli geçirmeleri açısından yeterli imkanlara sahip olan tesislerin kullanımının artırılması için ulaşım imkânı arttırılmalı ve bilgilendirme yapılmalıdır. Öğrencilerin boş zamanlarında tercih ettikleri spor branşlarını; özellikle de kayak ve buz pateni sporlarını yaparak geçirmeleri, öğrencilerin kötü alışkanlıklardan uzak tutulması, sosyalleşmesi, kente uyum sağlaması ve kenti sevmeleri gibi faydalarının yanında, sonraki nesillerin de bu sporlara yönlendirilmeleri açısından çok önemlidir. Ayrıca öğrencilerin üniversiteyi bitirdikten sonra kentten pozitif düşünceler ile ayrılmasına ve kış sporları merkezi olarak tanınan kentin markalaşmasına büyük katkıları olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağger V., Universiade 2011 Kış Oyunlarının Erzurum Kış Turizmi Potansiyeline Etkileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, 2011.
- Çelik K.ve Gelibolu L.(2019) “Sarıkamış Kayak Merkezi’nin Destinasyon Markalaşması Üzerine Bir Uygulama” Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28 (2):402-420.
- Demirbolat, A. (1991) “Sporun Bireysel-Toplumsal ve Siyasal Düzeyde İşlevleri” Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Beden Eğitimi ve Spor Özel Sayısı. 7 (1):145-151.
- Evren S. ve Kozak N. (2019) “Kış Turizmi Destinasyonlarının Algılanan Performansı: Türkiye’deki Beş Destinasyonun Kıyaslaması” Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 30 (1): 45-56.
- GÖDE, O. Firdevs S. ve Sevil S. (1998) “Eğitimin Bütünlüğü İçinde Sporun Duygusal İstismara Uğrayan Ergenlerin Benlik Kavramlarına Etkisi” IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Denizli Pamukkale Üniversitesi, 28-39.
- İbragimov, M. (2001) “Ürün Çeşitlendirmesi Açısından Kış Turizmi ve Almatı Çimbulak-Medeu Örneği” DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir, 204.
- İncekara, A. (2001) “Anadolu’da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri” İTO Yayınları, Yayın No: 2001-28, İstanbul.
- Koçak, N. ve Tandoğan G. K. (2008) “Kent Turizmi Kapsamında Fuar ve Sergilerin İzmir Turizmine Olası Etkileri: EXPO Örneği” SOİD Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 5 (2): 6-15.
- Önal L., Yılmaz H.H. ve Ağduman F. (2017) “Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Spora Karşı Tutumları İle Yaşam Kaliteleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi, 1 (1): 26-34.
- Özçoban, Ertan (2019). “Türkiye’de Kış Turizmi ve Erciyes Kayak Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme”. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7(3): 1606-1625.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004) “Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri” Ankara: Detay Yayıncılık. S.49-50
- Yılmaz H., Naiyer Gheshlagh S. ve Aksu A. (2019) “Soğuk İklim Bölgeleri İçin Yeni Bir Açık-Yeşil Alan Anlayışı; Yıl Boyu Peyzaj/Peyzaj 12” Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8 (Enar Özel Sayı), 64-78.

İnternet Kaynakları

- Url-1. http://www.tursab.org.tr/dosya/12196/tursab-kis-turizmi-rapo ru119314251845-1_12196_3978793.pdf (Erişim tarihi: 11.03.2021)

- Url-2. <https://www.gmdergi.com/sektorel-haberler/kis-turizmi-son-3-yilin-en-iyi-sezonunu-yasiyor/> (Erişim tarihi: 18.04.2021)
- Url-3. <https://www.cnnturk.com/turkiye/palandokene-gelen-turist-sayisi-yuzde-150-artti?page=1> (Erişim tarihi: 20.03.2021)
- Url-4. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/TurizmAktiviteleri/palandoken-kayak-merkezi>. (Erişim tarihi: 14.04.2021)
- Url-5. <http://www.goerzurum.net/erzurum-da-turizm/erzurum-da-kis-turizmi/> (Erişim tarihi: 22.02.2021)
- Url-6. <https://pekgezgin.com/erzurum-kayak-merkezleri/> (Erişim tarihi:08.03.2021)
- Url-7. <http://www.kartutkusu.com/forum/showthread.php/6302-Erzurum-Paland%C3%B6ken-Laleli-Kayak-Merkezi> (Erişim tarihi: 17.04.2021)
- Url-8. <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56072/kis-turizmi.html> (Erişim tarihi: 16.02.2021)
- Url-9. <http://www.erzurumspor.com.tr/tesisler/1/7/kayakla-atlama-kuleleri.html> (Erişim tarihi: 24.03.2021)

Bölüm 6

GELENEKSEL KÜLLİYE VE CAMİ MİMARİSİNİN YORUMLANMASINA YÖNELİK BİR STÜDYO DENEYİMİ

Merve ÖZKAYNAK¹

Murat ORAL²

1 Arş. Gör. Dr., Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-1423-6749

2 Doç. Dr., Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0003-4848-5417

1. Giriş

Türkiye’de çağdaş cami mimarisine yönelik arayışlar Mimar Burhan Arif’in Arkitekt Dergisi’nde 1931 yılında yayımlanan projesi (Arif, 1931) ile başlamış ve günümüzde modern caminin biçimsel formuna dair tartışmalar devam etmektedir. 1950’li yıllarda Kocatepe Camii yarışması ile başlayan geleneksel kubbeli cami mimarisinin kopyalanması mimarlık camiası tarafından eleştirilmiştir. Fakat cami mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilen camilerin taklitlerine yönelik yapılan ağır eleştiriler yok sayılarak, sahte tarihselci camiler hızla inşa edilmişlerdir. Günümüzde ise cami ibadet ve ibadethane kavramlarından uzaklaşarak, kubbe mimarisi anıtsallaştırılmaya başlamıştır. Çağın gereklilikleri ve teknolojik imkanlar doğrultusunda inşa edilen geleneksel camilerin tamamının ya da belirli elemanlarının oranının bozularak kopya edilmelerinin inşa edilecekleri zamana göre yeniden yorumlanarak tasarlanmaları gerekmektedir. Kuban (1967)’in “eğer bir çağın stilini en büyük stil olarak düşünmek kabil olsaydı, o çağın içinde bir yapıda en büyük sanat eseri olarak kabul etmek ve ondan sonra bu büyüklerin büyüğünü aynen kopya etmek kâfi gelirdi.” ifadesi cami mimarisinin her dönemin şartları içinde yeniden düşünülerek yeni formlara ve üst örtülere sahip olan tasarımların oluşturulduğunu en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Cami mimarisinde özgünlük sorununun mimarlık meslek hayatı için önemli olmasına rağmen, teorik ile uygulamalı eğitimin bir arada yürütülmemesi ve akademisyenlerin uzmanlık alanları doğrultusunda stüdyo eğitiminde göz ardı edilmektedir. Cami mimarisinde kimlik sorunu kavramının temel nedenlerinden biri olarak görülen, mimarların bilinç düzeylerindeki eksikliğin temeli olan mimarlık eğitimi esnasında farkındalık kazandırılmaması sorunu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda kentlerin monotonlaşma ve kimliksizleşme sorunlarını ele alan kuramsal yaklaşımla bir stüdyo eğitimi yürütülerek mimarlık öğrencilerine farkındalık oluşturulacağı hipotezi öne sürülmektedir. Çalışmanın amacı ise stüdyo eğitiminde çağdaş cami mimarisine yönelik arayışları değerlendirmek ve mimar adayı mimarlık öğrencilerin çağın gerekliliklerine uygun, teknolojinin sunduğu imkanları en iyi şekilde değerlendiren ve kimlikli cami tasarımları gerçekleştirebilmelerini sağlamaktır. Bu kapsamda öğrencilerden özgün dokusu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan kentlerde çağdaş cami tasarımı yapılması beklenmiş ve sonuç ürünler değerlendirilmiştir. Süreç sonucunda öğrencilere verilen eğitimin olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmiştir.

2. Cami Mimarisine Kuramsal Yaklaşımlar

Cami tasarımında kuramsal yaklaşımlar ile tarihi çevrede yeni yapı tasarımlarında kullanılan yaklaşımlar ile benzerlik göstermektedir. Tarihi

kentlerde yeni yapı uygulamalarında temel yaklaşımlar mevcut yapıyı yorumlama yaklaşımı, mevcut yapıyı taklit etme/kopyalama yaklaşımı ve zıt yaklaşımlar olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır (Aydın, 1998; Baydarlıoğlu, 1994; Doğrusöz, 1994; Duralı, 2007; Düzgün, 2010; Enç, 2009; Güler, 2004; Karatosun, 2010; Korumaz ve Özkaynak, 2019; Oç, Heath, ve Tiesdell, 2010; Turhan Kut, 2017; Velioğlu, 1992). Bu bağlamda; Jahic (2008)'in yaklaşımı baz alınarak cami mimarisi geleneksel cami mimarisi, gelenekselin yorumlandığı cami mimarisi, gelenekselin taklidi cami mimarisi ve cami mimarisinde zıt yaklaşımlar olmak üzere dört kategoride sınıflandırılabilir. Emeviler, Abbasiler, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilen camiler birer geleneksel cami örnekleridir. Selçuklu Dönemi'nde düz çatılı ya da mihrap önünde yer alan çift cidarlı kubbe ile örtülü iken, Osmanlı Dönemi'nde harim kısmının tamamının kubbe ile örtülü cami mimarisi ortaya çıkmıştır. Edirne Selimiye Camii ve Sultan Ahmet Camii geleneksel cami mimarisine örnektir (Şekil 1).

Şekil 1. Geleneksel Cami Mimarisine Örnekler a) Edirne Selimiye Camii (Şengül) b) Sultan Ahmet Camii (Çobanoğlu, 2009)

Geleneksel caminin tamamının ya da belirli öğelerinin kopyalanarak ile inşa edilen cami mimarisi ise gelenekselin taklidi cami mimarisi olarak adlandırılmaktadır. Bu cami mimarisinde gelenekselin kubbe, minare, tonoz ve kemer gibi elemanları günümüz teknolojisi kullanılarak taklit edilmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen mimarlar Selçuklu ve Osmanlı Dönemi cami mimarisinin devam etmesi gerektiğini savunarak, eski camilerin kopyalanması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımın savunucuları Türkiye'de her kentte yapılan çok sayıda örnekleri bulunması yönüyle azımsanamayacak derecededir. Gelenekselin kopyalandığı cami mimarisi diğer yaklaşımlar arasında en fazla karşı çıkılan ve zıt görüşe sahip olan yaklaşımdır. Bu yaklaşımı eleştirenlerden biri olan Bektaş (1991); korunacak olan geleneksel mimariye yapılacak en büyük saygısızlığın onu kopyalamak olduğunu ifade ederek, çağın şartları içinde yapılan tarihi binaları gü-

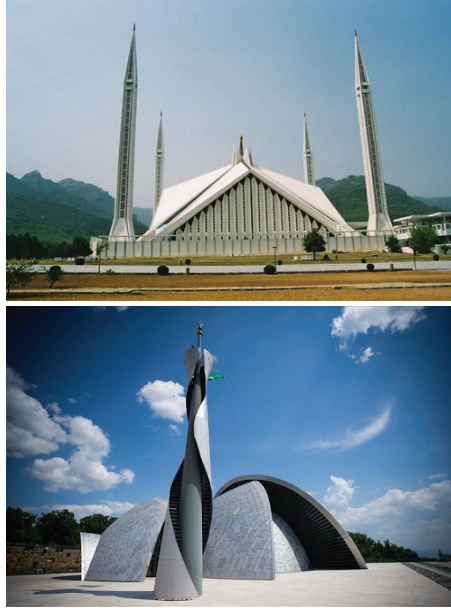
nümüz yapım teknikleri ve teknolojileri ile taklit edilmesinin yenilikçi bir yaklaşım olmadığını ifade etmektedir. (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1986) taklit cami mimarisini, eski üslup ve dönemlere özgü biçimleri ya pek az değiştirerek ya da hiç değiştirmeden günümüz teknolojisi ile kullanmanın, çağdaş yapıya tarihi bir yapının cephesinin giydirilmekten öteye gidemediği ile eleştirmiştir. (Norberg-Schulz, 2001) yerin ruhu (genius loci) kavramına saygı göstermek amacıyla yapılan taklit uygulamaların yanlış bir yöntem olduğunu belirterek, çağın gereklilikleri doğrultusunda yeni tasarımların yapılması gerekliliğini ifade etmiştir. Jahic (2008) ise cami mimarisinde tarihselcilik olarak belirttiği bu görüşe karşı çıkarak; çağdaş cami mimarisinin sürekliliği geleneksel formları taklit ederek değil, ait olduğu çağı yansıtan yeni tasarımlar arayarak ifade etmesi gerekliliğini savunmaktadır. Ankara’da bulunan Hüsrev Tayla ve Fatin Uluengin tarafından tasarlanan Kocatepe Camii ve İstanbul’da inşa edilen Hacı Mehmet Güner tarafından tasarlanan Çamlıca Camii gelenekselin taklidi cami mimarisine birer örnek olarak verilebilir (Şekil 2).

Şekil 2. Gelenekselin Taklidi Cami Mimarisine Örnekler a) Çamlıca Camii b) Kocatepe Camii (URL-1)

Gelenekselin yorumlandığı cami mimarisi tarihi yapılarda kullanılan kubbe, kemer, eyvan, sütun ve tonoz gibi mimari öğelerin çağın gereklilikleri, teknolojinin ilerlemesiyle üretilen malzeme ve keşfedilen yeni tekniklerle yeniden tasarlanarak yorumlanması yaklaşımını ile sürmektedir. Bu yaklaşım tarihsel öğelerin birebir kopyalanması yaklaşımının aksine, öğelerin günümüze adapte edilmesini savunmaktadır. Serageldin (1996)’in

adapte edilebilir modern yaklaşım olarak adlandırdığı bu yaklaşımı, Veli-oğlu (1992) uyum ve yorumlama olarak ifade ederek tarihi yapıda egemen olan elemanların, biçimlerin, düzenlerin, ilkelerin analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla günün malzeme ve teknolojisi ile yeni tasarımlarda kullanılması olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımın benimsendiği camiler incelendiğinde; kubbenin formunun piramidal, yarım kubbe, yerden yükselen kubbe gibi farklı biçimlerde yorumlandığı görülmektedir. (Özçakı, 2018) çağdaş camilerde çatı biçimlenişlerinde kubbenin kullanımı; kubbenin parçalanması, kubbenin yapıyı içermesi, kubbe formunun yansıtılması, kubbenin öneminin artırılması olmak üzere dört tipolojide sınıflandırmıştır. Pakistan İslamabad'da bulunan Vedat Dalokay tarafından tasarlanan Şah Faisal Camii ve Darko Vlahović ile Branko Vučinović tarafından tasarlanan Hırvatistan'da bulunan Riyeka Camii gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine örnek olarak verilebilir (Şekil 3).

Şekil 3. Gelenekselin Yorumlandığı Cami Mimarisine Örnekler a) Şah Faisal Camii, İslamabad, Pakistan (URL-2) b) Riyeka Camisi, Riyeka, Hırvatistan (URL-3)

Cami mimarisine bir diğer yaklaşım olan gelenekselin zıttı modern yaklaşımda ise; tarihi biçimlerin reddedilerek, caminin bir ibadet mekanı olarak kabul edilmesi ve temsil ettiği sembolik değer kökenine inilerek tasarım yapılması gerekliliği öne sürülmektedir. Bu yaklaşımda gelenekselde kullanılan kubbe ve minare gibi öğelerin çağın teknolojisinin verdiği imkanlar doğrultusunda kullanıldığı benimseyerek, cami mimarisinin bu öğelerden ayrı düşünölemeyeceği düşüncesine

karşı çıkmaktadır. Rasdi (2002), kubbeli cami mimarisini heykelleştiren gelenekselin taklidi uygulamaları eleştirerek, İslam kültürünün bakış açısı ile yeni tasarımlar yapılmasını savunmuştur. (Kuban, 2011) ve (Öz, 1954) klasik Osmanlı kubbe mimarisinin taklit uygulamalarını gerçekleştirenleri eleştirerek; yaşasalar Mimar Sinan, Mimar Mehmet Ağa ve Mimar Davut Ağa'nın günümüz çağındaki tasarımlarının kubbe mimarisinden uzak olacağını ifade ederek, modern cami mimarisinin tasarımlarına yönelimin olması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Bu yaklaşımın benimsendiği cami tasarımları incelendiğinde; kare, dikdörtgen, amorf ya da eğrisel formların kullanıldığı özgür biçimlenmelerin olduğu görülmektedir. Türkiye İstanbul'da bulunan Emre Arolat tarafından tasarlanan Sancaklar Camii (URL-4), Gülzar Haider (Haider, 1980) tarafından tasarlanan Indiana'da Kuzey Amerika İslami Öğrenciler Camii ve Türkiye Ankara'da bulunan Behruz ve Can Çinici tarafından tasarlanan TBMM Camii modern yaklaşımlara birer örnektir (Şekil 4).

Şekil 4. Modern Yaklaşımda Cami Mimarisine Örnekler a) Sancaklar Camii, İstanbul, Türkiye (URL-4) b) Kuzey Amerika İslami Öğrenciler Camii, Indiana, ABD (URL-5) c) TBMM Camii, Ankara, Türkiye (URL-6)

3. Stüdyo Deneyimi

3.1. Stüdyonun Amacı, Konusu ve Programı

Stüdyo eğitiminin temel amacı; öğrencilere cami tasarımında çağdaş yaklaşımların kuramsal yaklaşımlar bağlamında farkındalığın kazandırılarak yenilikçi tasarımlar deneyimlemektir. Konya Teknik Üniversitesi Stüdyo VIII dersi kapsamında yazarlar tarafından yürütülen stüdyo eğitimi ile öğrencilerin profesyonel iş hayatına başlamadan önce kimlikli kentler/kimlikli yapılar sorununa çözüm getirilmesi beklenmiş, teorik alt yapı

oluşturularak uygulamalı bir eğitim verilmiştir. Kentlerin kimlik sorununda cami tasarımları bakımından ele alınması beklenen stüdyo eğitiminde, günümüz cami tasarımlarına ne şekilde yenilikler getirilebileceği sorunsalı üzerinden tartışma ortamı oluşturulmuştur. Öğrencilerden geleneksel cami ve külliye kavramının tasarımını yeniden ele almayı amaçlayan ve bir kompleks olarak düşünerek 21. yy. teknolojisi, düşünce yapısı ve çağdaş mimari üslubu çerçevesinde tasarım yapmaları istenmiştir. Öğrencilerden beklenen geleneksel cami mimarisinin taklidinden ziyade, caminin ifade ettiği anlamın ve cami mimari öğelerinin yorumlanarak günümüze uyarlanabilen tasarımlardır.

Bu amaç doğrultusunda, stüdyo eğitiminde kendine özgü dokusu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır kentlerinden birinin seçilmesi istenmiştir. Öğrencilere proje konusu olarak seçilen kentlerin özgün kimliklerinin analiz edilerek 1000 kişilik cami kompleksi tasarımı verilmiştir. Proje kapsamında seçilen kentin tarihi, morfolojik gelişimleri, tarihi kent merkezlerinin ve mimari dokusunun analiz edilmesi, anıtsal ve sivil mimari yapıların tipolojilerinin incelenmesi, yöresel yapı malzemelerin araştırılması ve verilerin sentezlenerek projeye yansıtılması beklenmiştir.

Stüdyo eğitiminde Stüdyo VIII dersinin bitirme projesi olması nedeniyle, süreç teorik bilgilerin tartışılması, analiz/sentez çalışmaları ve ara sınavların yapılması olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada literatürün incelenerek kuramsal alt yapının oluşturulması ve atölyede konunun derinlemesine tartışılmasını içermektedir. İkinci aşama Güneydoğu kentlerine düzenlenen teknik geziyle birlikte yerinde yapılan sosyal, kültürel ve mimari dokunun analizi ve elde edilen analiz verileri doğrultusunda oluşturulan sentez çalışmalarını kapsamaktadır. Bu aşamada tasarım alanındaki mevcut problemlerin tespitine yönelik çözüm önerileri geliştirilerek, tasarım sürecine girdi sağlaması istenmiştir. Sürecin son aşamasında ise; yapılan analiz ve sentez çalışmaları doğrultusunda oluşturdukları konsept doğrultusunda tasarladıkları projelerini ara sınav ve final jürilerinde sunmuşlardır. Bitirme projesi sürecinde öğrencilere bireysel masa eleştirisi yerine her hafta grup eleştirisi yöntemi ile kritik verilmiştir. Stüdyoda öğrencilerden dört ara sınav ve bir final sınavı olmak üzere beş jüriye katılmaları beklenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Stüdyo Programı

Aşama No	Hafta No	Haftalık Program ve Beklenenler
I. Aşama: Teorik altyapının oluşturulması	1. Hafta	Projenin amacı, konusu, programı ve süreçte beklenenlerin tanıtılması
	2. Hafta	Cami mimarisi hakkında kuramsal yaklaşımlar, teorik alt yapının oluşturulması ve ulusal-uluslararası literatür hakkında bilgilendirme
	3. Hafta	Öğrencilerin proje konusuna dair kavramsal araştırmaları ve sunumları • Cami mimarisi kavramı • Kimlik/kimliksizlik kavramı • Tarihi çevre ve kent çekirdeği kavramı • Geleneksel cami kavramı • Çağdaş cami kavramı Öğrencilerin proje konusuna dair örneklerin incelenmesi • Geleneksel cami tasarımları • Sahte tarihselci tasarımlar • Cami mimari öğelerini yorumlama • Cami tasarımlarında çağdaş tasarımlar • Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne dair araştırmalar, kentsel analizler ve doku analizleri
	4. Hafta	Proje konusu hakkında kuramsal tartışmalar ve sunumlarla desteklenmesi
II. Aşama: Analiz süreci	5. Hafta	Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır kentlerine düzenlenen teknik gezi • Gezi esnasında alanda analizler, yerin ruhunu anlama, proje ön raporu niteliğinde araştırmalar, kente dair analiz çalışmaları, kentin sosyal, kültürel ve mimari dokusunu anlama
	6. Hafta	Tasarım alanına ve seçilen kente dair analizler, sentezler, konsept diyagramlar ve ana fikir paftalarının hazırlanarak atölyede tartışılması
	7. Hafta	Tasarım alanına ve seçilen kente dair analizler, sentezler, konsept diyagramlar ve ana fikir paftalarının hazırlanarak atölyede tartışılması
III. Aşama: Uygulama süreci ve sonuç ürünlerin alınması	8. Hafta	1. Jüri
	9. Hafta	Bağımsız Çalışma
	10. Hafta	2. Jüri
	11. Hafta	Bağımsız Çalışma
	12. Hafta	3. Jüri
	13. Hafta	Bağımsız Çalışma
	14. Hafta	4. Jüri
	15. Hafta	Bağımsız Çalışma
	16. Hafta	Final Jürisi
(Bağımsız çalışma öğrencinin bireysel olarak hazırlandığı, fakat kritik almadığı haftalardır.)		

3.2. Tasarım Alanı ile İlgili Veriler ve Analizler

Stüdyo eğitiminde cami merkezli inşa edilen geleneksel külliyeenin yeniden yorumlanması amacıyla çağdaş külliye tasarımı istenmiştir. Cami merkezli olarak yürütülen atölyede alanın namaz saatleri dışında cami ve çevresinin kullanılabilmesi için kütüphane, çok amaçlı salon, sergi alanları ve çocuk oyun alanları kamusal alanlar tasarıma dahil edilmiştir. Tasarım alanında atölyeler, seminer odaları gibi eğitim fonksiyonları; dükkanlar, kafeler, restoranlar, kitap satış bürosu gibi ticari alanlar; lojman, şadırvan, tuvaletler, abdesthaneler, cenaze alanı ve açık/kapalı otoparklar gibi cami ek fonksiyonlar bulunmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Stüdyo tasarımında istenen fonksiyonlar

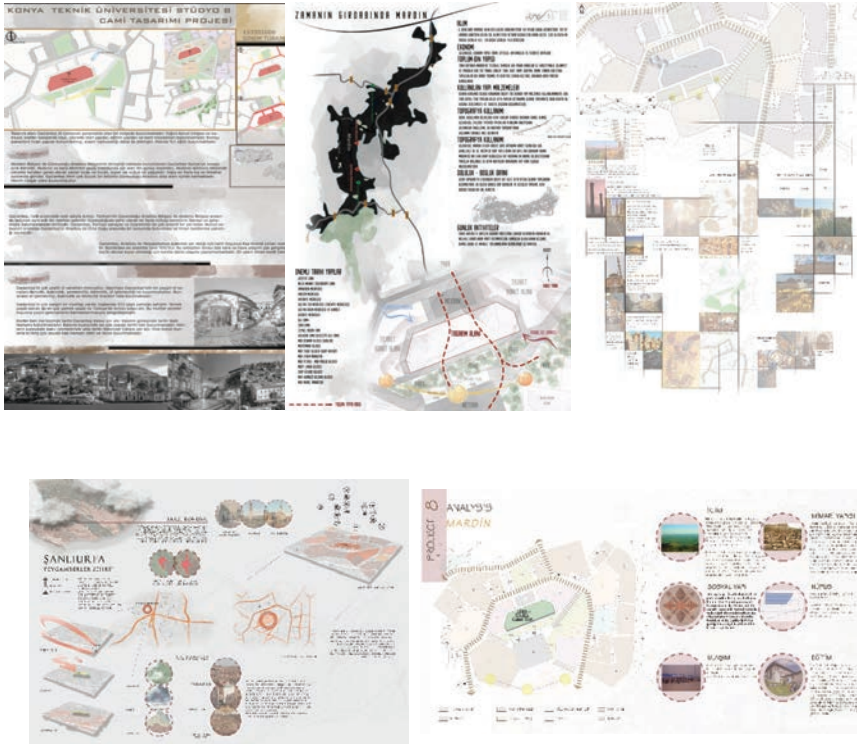
İbadethane	Eğitim	Ticari Alan	Kamusal Alanlar
Cami	Atölyeler	Dükkanlar	Kütüphane
Şadırvan	Seminer Odaları	Kafeler	Çok amaçlı salon
Lojman	Rehberlik	Restoranlar	Sergi alanları
Tuvaletler	Kur'an Kursu	Kitap satış bürosu	Çocuk oyun alanları
Abdesthaneler		Ofisler	Etkinlik alanları
Minare			Rekreasyon alanları
Cenaze alanı			
Otoparklar			

Stüdyo sürecinde tasarım alanı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır kentlerinden birinin seçilmesi istenmiş, fakat her öğrenciye ortak bir tasarım alanı verilmiştir. Bu uygulama ile öğrencilerin analiz verilerinin farklılaşmasıyla, aynı coğrafi bölgede yer alan farklı kentlerin jeolojik özellikleri, mimari ve kent gelişimleri ile sosyo-kültürel açıdan farklılıklara sahip olması yönüyle öğrencilerin proje tasarımlarına girdi sağlaması istenmiştir. Stüdyo kapsamında öğrenciler tarafından yapılan analizlerle kentlerin morfolojik yapılarının, mimari dokularının analiz edilerek, kent yerleşimi, parsel-ada bazında yapı yoğunluğu ve sokak dokusu bağlamında kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri belirlenmiştir. Kentlerin iklim verileri sonucunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almalarından dolayı yazların çok sıcak ve kurak, kışların ise soğuk olduğu karasal iklimin etkili olduğu görülmektedir. Sıcak iklimin etkili olmasından dolayı kentlerin tarihi merkezleri organik dar sokak dokusuna sahiptirler. Konutlar ve üst katlarında meydana gelen çık-malar geleneksel dar sokakların gölge mekanlar haline gelmelerine imkan tanımaktadır. Tasarım alanlarının iklim verileri geleneksel sokak dokusunun dar ve sıkışık olmasına neden olmuştur. Kentlerin jeolojik yapılarının analizleri sonucunda, Diyarbakır'da siyah renkli bazalt taşı, Gaziantep'te

Şanlıurfa ve Mardin’de yumuşak kalker olan sarı havara taşı kullanıldığı görülmektedir. Yerel taşlar olarak kullanılan malzemeler kentlerin dokusunu oluşturmaktadır.

Öğrenciler tasarım alanlarının bulundukları kentlerde yer alan cami tasarımlarını incelemişler ve geleneksel camilerle gelenekselin taklidi camileri tespit etmişlerdir. Kentlerde çağdaş cami tasarımlarına ise rastlanmamıştır. Mevcut camilerde yerinde analizler yapan öğrenciler, cami çevresini fotoğraflarla belgelemişlerdir. Geleneksel camilerin turistler tarafından sıklıkla ziyaret edildiği görülürken, diğer camilerin namaz vakti dışında kullanılmadıkları görsel analizlerle tespit edilmiştir. Öğrencilerin tasarımlarına yönelik örnek analiz çalışmaları öğrencilerin isimleri sansürlenip, proje tasarımı numaralandırılarak Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Analiz Çalışmalarından Örnekler

Öğrencilerin yaptıkları analizler sonucunda belirli bir yatırım harcanan cami ve çevresinin sadece namaz vakitlerinde değil, bu saatler haricinde de kamunun hizmetine açılması gerekliliği atölye içi tartışmalarda vurgulanmıştır. Bu nedenle kamusal mekanların her yaş grubuna hitap eden

evrensel tasarımların yapılması, farklı kitlelere özel etkinlik alanları oluşturulması ve toplanma merkezi niteliği taşıması gerekliliği saptanmıştır. Öğrenciler yaptıkları analizlerin ardından bu tespitlerin tasarıma ne şekilde girdi sağlayacağına dair sentez çalışmaları yaparak, konsept tasarımlar üretmişlerdir.

3.4. Çıktılar

Projenin son aşaması olan uygulama sürecinde analiz ve sentez çalışmalarının ardından tasarımın ana fikri, konsept şemaları, vaziyet planı, kat planları, kesitleri, görünüşleri, maketleri ve üç boyutlu model çalışmaları hazırlanmıştır. Sonuç ürünün hazırlanmasında çağdaş cami mimarisinde kuramsal yaklaşımlar ile alanda yerinde yapılan gözlem ve analizlerden yola çıkarak ana fikir çalışmalarının altlığı oluşturulmuştur. Kavramsal konsept çalışmalarının oluşumunda bir ibadet mekanı olan caminin anlamı ve camide kullanılan mimari elemanların sembolizm değerleri tartışılarak, ifade ettikleri anlamın kökenine inilmiştir.

Cami tasarımındaki yaklaşımlar bağlamında 23 öğrencinin katıldığı stüdyo eğitimi değerlendirildiğinde öğrencilerin proje çıktıları gelenekselin taklidi, gelenekselin yorumlandığı ve modern tasarımlar olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda 4 öğrenci gelenekselin taklidi, 11 öğrenci gelenekselin yorumlandığı, 8 öğrenci ise çağdaş cami mimarisi tasarımını benimsemiştir.

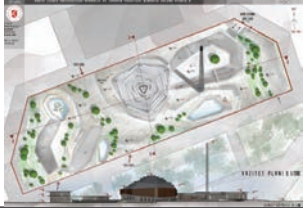
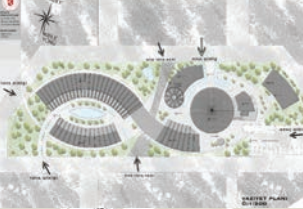
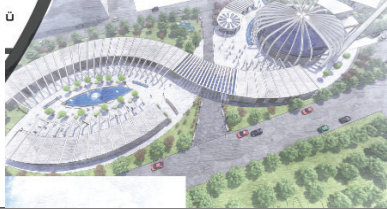
Cami mimarisinde gelenekselin taklidi yaklaşımını benimseyen öğrenciler ana fikir olarak cami biçiminin geleneksel görünümlü kubbeli camilerle anlaşılabilirliğini savunarak tasarımlarını gerçekleştirmişlerdir. Bu yaklaşım stüdyo yürütücüleri tarafından eleştirilse de bu yaklaşımı benimseyen öğrenciler süreç içinde fikrini değiştirmemişlerdir. Stüdyoda diğer yaklaşımlara göre gelenekseli taklit eden yaklaşımı benimseyen öğrenci sayısı 4 kişi ile en az sayıda tercih edilmiştir. Bu yaklaşımı benimseyen öğrencilerin tasarımlarına yönelik paftaları öğrencilerin isimleri sansürlenip, proje tasarımı numaralandırılarak Tablo 4’de verilmiştir.

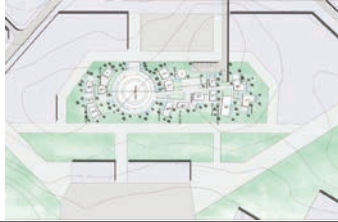
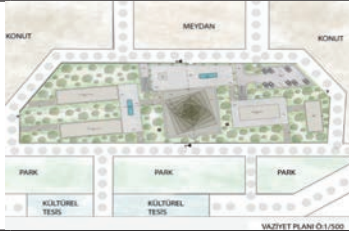
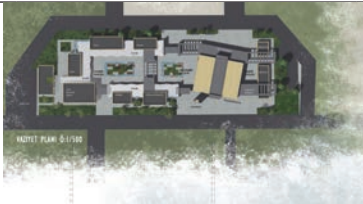
Tablo 4. Sonuç Ürünlerde Gelenekselin Taklidi Tasarımlarına Örnekler

No	Vaziyet Planı	Modeli
Öğrenci 1		
Öğrenci 2		
Öğrenci 3		
Öğrenci 4		

Cami mimarisinde gelenekselin yorumlanması yaklaşımını benimseyen öğrenciler ana fikir olarak; caminin ve yapısal öğelerin günümüz teknolojisi ile yeniden uyarlanması gerekliliğini savunmuşlardır. Çağın tasarımlarının yeni yapı malzemeleri ve yapım teknikleri ile yakalanabileceğini savunan bu yaklaşımda; öğrenciler geleneksele saygı duyarak cami mimarisini yeniden yorumlamışlardır. Stüdyo dersi kapsamında sonuç ürünler yaklaşımlara göre sınıflandırıldığında bu yaklaşımı benimseyen öğrenci sayısı 11 ile diğer yaklaşımlara göre en çok sayıda tercih edilmiştir. Bu yaklaşımı benimseyen öğrencilerin tasarımlarına yönelik paftaları öğrencilerin isimleri sansürlenip, proje tasarımı numaralandırılarak Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Sonuç Ürünlerde Yorum Tasarımlara Örnekler

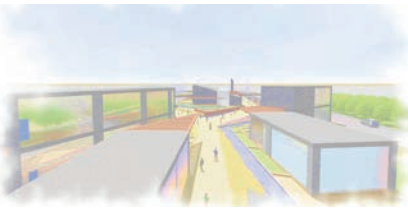
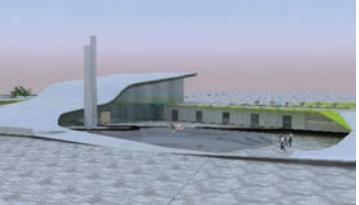
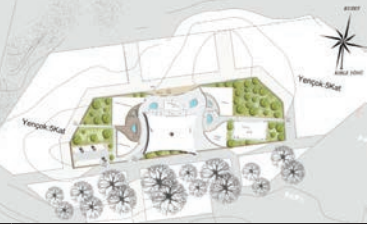
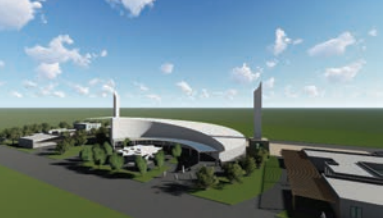
No	Vaziyet Planı	Modeli
Öğrenci 5		
Öğrenci 6		
Öğrenci 7		
Öğrenci 8		
Öğrenci 9		
Öğrenci 10		

Öğrenci
11Öğrenci
12Öğrenci
13Öğrenci
14Öğrenci
15

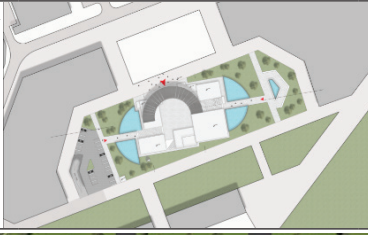
Cami mimarisinde gelenekselin zıttı modern yaklaşımları benimseyen öğrenciler ana fikir olarak caminin ifade ettiği sembolik değerini öz kavramını irdilemişlerdir. Caminin biçimsel bir olgudan öte anlamlar içerdiği bu yaklaşımda, gelenekselde kubbe ile minarenin bir gereklilikten dolayı tasarlandığı konseptiyle, öğrenciler cami mimarisinde özgür biçimlenişlerle çağdaş mimariyi yakalamak istemişlerdir. Çağın teknolojisinin sunduğu imkanların tasarımlarda kullanıldığı bu yaklaşımda, öğrenciler güncel malzeme ve teknikleri projelerinde kullanmışlardır. Cami formunun özgür olarak biçimlendiği bu yaklaşım 8 öğrenci tarafından benimsenmiştir. Bu yaklaşımı benimseyen öğrencilerin tasarımlarına yönelik paf-

taları öğrencilerin isimleri sansürlenip, proje tasarımı numaralandırılarak Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sonuç Ürünlerde Modern Tasarımlara Örnekler

No	Vaziyet Planı	Modeli
Öğrenci 16		
Öğrenci 17		
Öğrenci 18		
Öğrenci 19		
Öğrenci 20		
Öğrenci 21		

Öğrenci
22

Öğrenci
23

4. Sonuçlar ve Öneriler

Günümüz cami mimarisinde geleneksel cami mimarisinin ya da kubbe, minare, kemer, tonoz ve revak gibi öğelerinin oranlarının bozularak betonarme malzeme ile kopyalanması mimarlık camiası tarafından eleştirilmektedir. Kentlerin kimlik problemlerinden birini oluşturan özgünlük sorununa cami mimarisi tasarımları üzerinden ele alındığında, çağdaş tasarımlara yönelik bilinç eksikliğini kentlerimizde yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Bu çalışma cami mimarisinde kimlik sorununu ele alarak, kimliksizleşme alternatif bir çözüm üretme amacıyla mimarlık eğitimi ele alınmıştır. Çalışmanın ana hipotezi olan stüdyo eğitimi ile öğrencilerin farkındalıklarının artırılacağı kanısından yola çıkılarak teorik ve uygulamalı bir atölye çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda yürütülen stüdyo eğitimi sürecinde elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencilerin tarihi çevre, yeni yapı tasarımı, kimlikli kentler, kimliksizleşme sorunu, monotonlaşma gibi kavramlara yönelik kuramsal alt yapılarının eksik olduğu veya teorik bilgilerini stüdyo eğitimlerine aktaramadıkları görülmüştür. Bu nedenle literatür taraması ve Dünya’da ve Türkiye’de yer alan örnek projeler ile öğrencilerin kuramsal alt yapıları geliştirilmeye çalışılmıştır. Teorik bilgi atölye içi tartışmalarla desteklenerek, öğrencilerin zihinlerinde bilinç oluşturma amaçlanmıştır.

- Öğrencilere teorik bilgi verilmesine rağmen, uygulamaya aktarılırken zorluk yaşadıkları ve jüri kritikleri doğrultusunda projelerini geliştirmeye ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Fakat teorik bilgilerin öğrencilerin tasarımlarını olumlu yönde geliştirdiği görülmüştür. Öğrenciler projelerinin ana fikirleri ve sonuç ürünlerini cami mimarisinde kuramsal yaklaşımlara dayandırarak savunmuşlardır.

- Öğrencilerin tasarımları incelendiğinde; %17'si gelenekselin taklidi, %48'i öğrenci gelenekselin yorumlandığı, %35'i ise özgür biçimlenen cami mimarisini benimsemişlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda geleneksel cami mimarisi ve elemanlarını yorumlayarak günümüze uyarlamayı seçen öğrenci sayısının en fazla olduğu görülmektedir. Geçmiş ile bağlantı kurmayı sağlayan, geçmişe saygı duyarak geliştirilen yeni tasarımı yansıtan ve uyum yaklaşımı olarak değerlendirilen bu görüş en fazla savunucusu olan yaklaşım olarak görülmektedir. Öğrencilerin ikinci sırada zıt yaklaşımlar olarak değerlendirilen gelenekselin mimaride bulunan tasarımın aksine özgür biçimlenen farklı formlarda tasarımlara yöneldikleri görülmüştür. Literatürde eleştirilen yaklaşım olan taklit yaklaşımını ise en az sayıda öğrenci benimsemiştir.

- Stüdyo eğitimi sonunda öğrencilerin %17'si eleştirilmesine rağmen geleneksel cami mimarisinin taklit ederek tasarımlarını gerçekleştirmişlerdir. Fakat öğrencilerle atölye içi yapılan tartışmalarda, gelenekselin kopyalandığı cami tasarımlarına eğilimleri olduğu görülürken, sonuç ürünlerde teorik bilgilerin farkındalık düzeyini artırdığı ve taklit tasarımlardan kaçındıkları görülmüştür. Öğrencilerin %83'ünün taklit uygulamalardan uzaklaşması atölye başarısı olarak görülmektedir.

- Bu çalışma kapsamında stüdyo eğitiminde verilen teorik alt yapının oluşturulması gerekliliği ve uygulamalı eğitim olarak tasarımlarla desteklenmesinin önemi ortaya konulmuştur. Mimarlık eğitimi esnasında konu ile ilgili farkındalığın oluşturulmasıyla mimarlık meslek hayatına yansıtılacağı düşünülmektedir. Cami mimarisinde ve kentsel kimlik sorunun temel çözümü olarak mimarlık eğitiminde verilmesi bu çalışma ile desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Arif, B. (1931). Kandilli Camii. *Arkitekt*(10), 326-330.
- Aydın, E. (1998). *Tarihi Çevre İçindeki Yeni Yapılaşmaların Uygulama Sonuçları*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Baydarlıoğlu, B. (1994). *Tarihi Şehir Dokusunda Yeni Yapı Uygulamaları: Karaköy - Beşiktaş Arasında Silueti Etkileyen Bir Grup Yeni Yapının Değerlendirilmesi*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bektaş, C. (1991). Korumak. *Mimarlık Dergisi*, 1, 72-73.
- Çobanoğlu, A. V. (2009). Sultan Ahmet Camii ve Külliyesi *İslam Ansiklopedisi* (Vol. 37, s. 497-503).
- Doğrusöz, N. (1994). *Tarihi ve Özgün Çevrelerde Yeni Yapı Sorunu ve "İnfill" Olgusuna Farklı Yaklaşımları*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Duralı, İ. K. (2007). *Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Uygulamalarının İrdelenmesi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Düzgün, H. (2010). *Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Kabuk - Bağlam İlişisinin Temel ve Güncel Tasarım Kavramları Açısından İncelenmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü., İstanbul.
- Enç, G. (2009). *Tarihi Kent Dokusunda Yeni Yapı Tasarım Ölçütleri ve Fener Semti Örneğinde Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güler, Ö. (2004). *Tarihi Çevrelerde Çağdaş Bina Tasarımı: Ortaköy ve Yakın Çevresinde Yeni Bina Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Haider, G. (1980). Islamic Architecture in Non-Islamic Environments. L. Safran (Ed.), *Places of Public Gathering in Islam* (s. 123-125): Philadelphia.
- Jahic, E. (2008). Stylistic Expressions in the 20th Century Mosque Architecture. *A Scholarly Journal of Architecture and Urban Planning PROSTOR*, 1(35), 2-21.
- Karatosun, M. B. (2010). Geleneksel Dokularda Yeni Yapı Tasarımı: Alaçatı Örneğinin İncelenmesi. *Ege Mimarlık*, 4(75), 32-35.
- Kazmaoğlu, M., ve Tanyeli, U. (1986). 1980'li yılların türk mimarlık dünyasına bir bakış. *Mimarlık*, 24(2), 31-48.
- Korumaz, M., ve Özkaynak, M. (2019). Tarihi Çevre/Yapı Duyarlı Stüdyo Eğitimi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 8(23), 201-225.

- Kuban, D. (1967). 20. Yüzyılın İkinci Yarısında 16. Yüzyıl Stilinde Cami Yaptırmayı Düşünenlere. *Mimarlık Dergisi*, 48(10).
- Kuban, D. (2011). Cami Tasarımında Sinan'ı İzlemek Bağlamında Uyarılar. *Yapı*(353), 68.
- Norberg-Schulz, C. (2001). Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma. *Mimarlık Dergisi*(297), 42-43.
- Oç, T., Heath, T., ve Tiesdell, S. (2010). Design in Historic Urban Quarters. *Rivista di Scienze del Turismo*(2), 51-74.
- Öz, T. (1954). Yeni Yapılacak Camiler Münasebetiyle. *Arkitekt*(9-12), 188.
- Özçakı, M. (2018). KubbenİN Camİ MİmarİSİNdeKİ Yerİ Ve Önemİ. *İdil Dergisi*, 7(44), 383-402. doi: 10.7816 /idil-07-44-04
- Rasdi, M. (2002). The design of mosques as community development centres from the perspective of the Sunna and Wright's organic architecture. *Global Built Environment Review*, 2(2), 40-50.
- Serageldin, I. (1996). A Critical Methodology for Discussing The Contemporary Mosque. I. Serageldin & J. Steele (Eds.), *Architecture of The Contemporary Mosque* (s. 8-19): Academy Editions.
- Şengül, E. Erişim Tarihi:24.07.2021, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44434/edirne-selimiye-camii-ve-kulliyesi-edirne.html>
- Turhan Kut, Z. (2017). *Tarihi Çevrede Yeni Yapı Tasarımına Bir Bakış: İstanbul Özelinde Bir Değerlendirme*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- URL-1. Erişim Tarihi:25.07.2021, www.hurriyet.com.tr
- URL-2. Erişim Tarihi:25.07.2021, www.mimarizm.com/makale/sah-faisal-cami-vedat-dalokay_113495
- URL-3. Erişim Tarihi:25.07.2021, <http://mimdap.org/2016/07/dusan-dzamonja-hrvatistanda-rijeka-kentinde-bir-camii>
- URL-4. Erişim Tarihi:15.05.2021, www.emrearolat.com/project/sancaklar-mosque
- URL-5. Erişim Tarihi:24.07.2021, https://archnet.org/sites/891/media_contents/22284
- URL-6. Erişim Tarihi:24.07.2021, www.cinicimimarlik.com/tr/tbmm-camii
- Velioglu, A. (1992). *Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.

Bölüm 7

KIRSAL YERLEŞİM MORFOLOJİSİNDE MEKANIN ZAMANSAL DEĞİŞİMİ VE BİÇİMSEL SINIFLANDIRMA

Begüm DEMİROĞLU İZGİ¹
Bahtiyar EROĞLU²

1 **Öğr. Gör. Dr. Begüm DEMİROĞLU İZGİ**, Yozgat Bozok Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-0571-6572

2 **Dr. Öğr. Üye. Bahtiyar EROĞLU**, Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-2159-4472

Çalışmanın Üretildiği Tez, Dr. Öğr. Üye. Bahtiyar Eroğlu Danışmanlığında: “Demiroğlu, Begüm. 2020. “Ankara Polatlı Bölgesindeki Kırsal Yerleşim Yerlerinin Oluşum ve Gelişim Analizi”. Doktora Tezi, Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.”

1. Giriş

Morfoloji bir nesnenin dış kontörlerinin şekil ve biçim yönünden okunurluğunu tanımlamakta kullanılmaktadır. (URL1). Kelime kökeni olarak “morphe” ve “logos” köklerinden gelmektedir ve birçok disiplin için biçimsel inceleme yöntemi olarak kullanılmıştır.

Düzenli kurulan yerleşimler ilk kuruldukları zamandan günümüze birçok adaptasyon ve deformasyon süreçleri yaşamaktadırlar. Bunlar güncel ihtiyaçlara cevap vermek adına çoğu zaman zorunlu olan değişimlerdir. Değişim ise hızlı ya da yavaş her bireye ve topluluğa etki eden bir kavramdır. Bu etkinin yerleşim dokuları üzerindeki sürecini okumak için yerleşim yerine morfolojik dinamikler doğrultusunda kronolojik analizler yapılmaktadır.

Son yıllarda artan yerleşim morfolojisi yöntemsel analizinde örnek alan olarak çoğu çalışmada kentsel yerleşim dokuları kullanılmaktadır. Ancak kırsal yerleşim dokuları da kendi özelliklerinde yerleşim kurgusunun kronolojik adaptasyon ve deformasyon sürecini yansıtmaktadırlar.

Analiz süresince incelenen yapısal birliktelikteki ve değişim süreci zaman ile doğrudan ilgilidir. Zaman kavramı ise kentlerde kırsal alanlara göre daha hızlı bir değişim eğrisi göstermektedir. Bu zamansal hız farkı ise; demografik, ekonomik, coğrafi, teknolojik, politik vb. birçok dinamik doğrultusunda olmaktadır.

Bu çalışmada yerleşim morfolojisi zaman-mekan kavramı temelinde kırsal yerleşim dokusu için analiz edilecek ve kırsal yerleşim dokularının yerleşim biçimlenişindeki farklılıkları gruplayarak Sharp’ın önerdiği biçimlenişler analiz edilecektir.

2. Mekan-Zaman Hızı ve Yerleşim Dokularında Göreliliği

Cevizci (1999) mekanı eni, boyu belirli olan ve uçsuz bucaksız boşluk içerisinde nitelenen hacim olarak tanımlamaktadır. Newton’un mekan kavramından dışsal bir nesne ile ilişkisi olmaksızın bağımsız, sorunlu ve sonsuz olduğunu söylediğini belirten Cevizci (1999), mekan konusunda üç temel yaklaşımdan bahsetmektedir;

- Mekanı kap ya da hazne olarak yorumlayan görüş,
- Bağlantısal mekan görüşü,
- Çok yönlü mekan görüşü (Cevizci 1999).

Lefebvre (2014), mekanı üçlü mekan diyalektiği üzerinden ele almaktadır. Bunu parçalanma ve kavramsal yer değiştirmelerin ayırt edici özelliğinin ideolojik olmasından kaynaklandığı belirtir. Lefebvre mekanı ilk anlamında; boş ortam kavramı ile eş tutarak geometrik bir matematik üst

başlığı içinde tanımlamaktadır. Ancak toplumsal mekan olgusuna gelindiğinde bu öklitçi, izotrop ve sonsuz mekan kavramlarının genel bir kavram olarak tanımlamakta yetersiz kaldığını vurgulamaktadır (Lefebvre 2014).

Mekan oluşumu hakkında bir çok disiplinin farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Temelde sınırları belirlenmiş ve bir boşlukla tanımlanabilen nesnel gerçeklik olarak adlandırılan mekan dinamik bir sürecin parçasıdır. Toplumsal mekan ise birden fazla bireyin bir arada nitelediği sınırlılıklardan meydana gelmektedir. Bireyleri doğrudan etkileyen zaman kavramı mekan üzerinde de doğrudan ve dolaylı kinetik rol oynamaktadır.

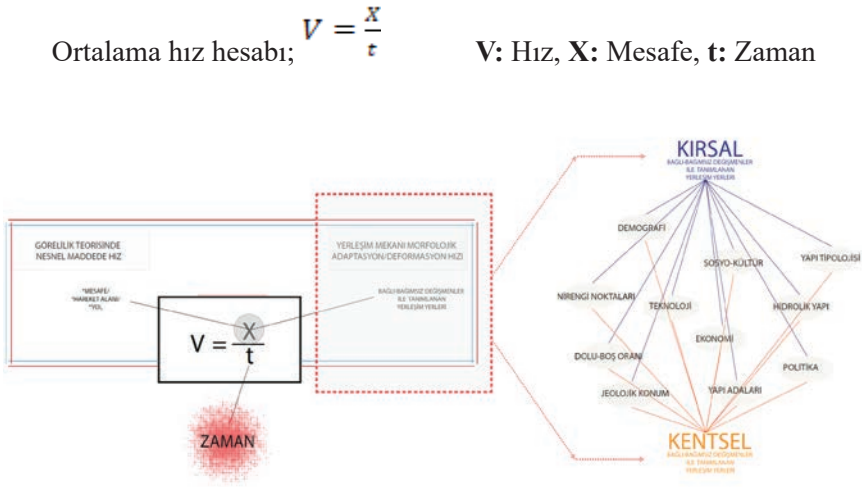
Bir mekanı tanımlarken kullanılan sınırlılıklar belirli bir hareketin de sınırlılıklarıdır. Zaman ise bu sınırlılıklara ulaşılan süreyi tanımlamaktadır. Lefebvre (2014), zaman kavramını Aristoteles'in hissedilir olguları adlandırmak ve sınıflandırmak olarak nitelediği tanımının Descartes'in statü-lülerini belirsiz kıldığını vurgulayarak sonlandırdığından bahsetmektedir (Lefebvre 2014).

Zaman kişisel sınırlılıkları etkilediği ölçüde mekansal kurguları da etkilemektedir. Mekanın hangi boşluk içerisinde nasıl sınırlar oluşturduğu ve kullanıcılarının soyut ve somut müdahalelerinin mekana nasıl yansıdığına göre farklılaşma yaşamaktadır. Dolayısıyla mekanlar da tıpkı bireyler gibi kendi öznelliklerini kazanır ve oluştukları yer ve kullanıcı kişileri doğrultusunda farklılaşır. Bu durumda aynı zamanın her mekana aynı etkisi oluyor mu? Sorusu açığa çıkmaktadır. Özne maddenin kinetiğini oluşturan zamanın mekanlarda oluşturduğu değişim hızı aynı mıdır? Bu soruların cevabı için Einstein'ın "Mekan ve zaman izafiyeti" teorisine bakılabilir. Bahsedilen görelilik teorisinde temel tanımda hız mesafenin zamana oranına eşit olmasına karşın aynı zaman etki etmiş uzay-mekanlarda farklı hızlar hissedilebilir. Matematiksel olarak ifade edilen bu terim bireylerin bulundukları mekanın öznel mesafesi ve buna etki eden dinamiklerin mekanı soyut olarak oluşturduğu büyüklük ile doğrudan orantılıdır.

Değişim tüm yerleşim mekanları için kinetik bir olgudur. İç ve dış etmenler fark etmeksizin değişim süreci bireylere ve yerleşim mekanlarına doğrudan etki etmektedir. Benzer zaman sürecine yerleşim dokularının geçirmiş olduğu değişim hızı ise farklıdır. Bu farklılaşmayı morfolojik katmanlaşma analizinde okumak mümkündür. Ne tekim "geri kalmış ülkeler" diye tanımlanan söz öbeği de bu değişim hızının farklılığını tanımlamaktadır. Kırsal ve kentsel yerleşim yerlerindeki dinamiklerin büyüklük ve çeşitlilikleri o yerleşim dokusunun kendi niteliksel hacmini oluşturmaktadır. Bu hacme aynı zaman etki etse dahi değişim/dönüşüm hızı niteliksel olarak farklılaşacaktır. Makro ölçekte ülkeler olarak kıyaslanırken aynı kırsal birime bağlı komşu köylerde dahi farklı hız değerleri olabilir.

Einstein'ın görelilik teorisindeki zaman hızı göreliliğini yerleşim me-

kanları özelinde nitelendirirsek; ortalama hız hesabında: bahsedilen mesafe: yerleşim dokularının niteliksel hacmidir. Bu hacim sadece ikamet edilen/kullanılan toprak m² değil, ona etki eden demografi, teknoloji, yapısal tipoloji, istihdam, politika, sosyo-ekonomi, ulaşım ağları vb. birçok dinamiğin birleşimi olan soyut hacimdir. Dolayısıyla bu hacim formüldeki pay ölçeğini oluşturmaktadır. Bahsedilen bu soyut hacim kent ve kırsal yerleşim dokuları için farklı olabileceği gibi her kırsal ya da her kentsel yerleşim dokusu için de farklılaşmaktadır. Formüldeki payda: zaman ise tüm bu pay'lara eşit etki etmektedir. Ancak aynı formüldeki hız (zamanın) pay/payda oranından dolayı değişiklik göstermektedir (Şekil 1). Bu durum bahsedilen formül ile maddenin ortalama hızı olarak matematikte temellendirilirken, kırsal mekanların kentsel yerleşim mekanlarına göre aynı zaman dilimi içerisinde katmanlaşma hızının farklılığını tanımlarken de kullanılabilir.

Şekil 1. Ortalama Hız Formülünün Yerleşim Dokularında Zamansal Hız Tanımı

3. Yerleşim Morfolojisi

Yerleşim dokularının oluşum ve gelişiminde ise morfoloji alanında yapılan çalışmalar 20. Yy sonlarına doğru artmış ve disiplinler arası çalışmaların sınırlılıkları genişlemiştir. Cowan morfolojiyi biçim ölçeğinde ele alıp kent biçimi olarak yorumlamıştır (Cowan 2005). Larkham ve Jones da benzer şekilde morfolojiyi kentsel biçim üzerine olan çalışmalar olarak tanımlamışlardır (Larkham 2006). Moudon; kentlerin inşasından başlayan süreçle tıpkı canlı bir varlık gibi lokal ve geniş ölçekte olan dönüşümlerin sistemsel gelişimi olarak yorumlayarak, kentlere canlı benzetmesi ile daha esnek bir tanımlama sunmuştur (Moudon 1997).

Kropf ve Malfroy(2013) ise; doğal ve yapılı çevre arasındaki ilişkinin dönüşümü üzerinde durmuş ve bu iki temel ögenin ayrı başlıklarda incelenip bir araya geldikleri noktalarda oluşan yeni sistemin katmanlaşmasına dikkat çekmiştir (Kropf ve Malfroy 2013). Scheer(2016); morfolojinin yalnızca bilimsel bir durum tespiti olmayıp aynı zamanda bilgi üreten sürekli bir çalışma alanı olduğunu ve bu bilginin lokal bir alanda biçimsel değişimlerle kendini güncellemesi olarak tanımlamıştır (Scheer 2016).

Whiteland (2001); kentsel morfolojiyi içerdiği tüm farklı aktörlerin varoluşsal uyumuna ve bu uyumun kendilerini sürekli ve yeniden geliştirme süreçleri içerisinde yorumlayarak, bunların gelecekte üretilecek olan kentler için dayanak oluşturmaktan ve böylelikle mevcut analizlerin ileriye yönelik bilinçli değişim ya da dönüşüme altlık olabileceğinden bahsetmiştir (Whitehand 2001). Kubat ve Topçu, (2009) ise; kent morfolojisini lokal formlarda ilk oluşum ve süregelen aşamaların değişimi ve dönüşümü olarak tanımlar ve hatta bu süreçte bütünlüğü oluşturan parçaların da farklı analiz yöntemleri kullanılarak sürece etki ettiğini savunmaktadır (Topcu ve Kubat 2009). Larkham, (2006) ise; kentin fiziksel formunun kendi içerisinde olan farklılığının kentteki farklı ölçeklere nasıl yansıdığı olgusunun incelenmesi olarak yorumlamıştır (Larkham 2006).

3.1. Yerleşim Morfolojisi Dinamikleri

Morfoloji çalışmalarının günümüze gelişerek ulaşmasındaki en önemli etmeler katmanlaşma, tarihi doku, morfolojinin maddesel dinamikleri ve yapı tipolojisi ve kurgusunun morfolojiye yansımaları üzerine çalışmalar yapan üç okuldur. Bunlar; İtalyan okulu, İngiliz okulu ve Fransız okulu'dur. Bu okullarda da yerleşim yerlerinin analizinin yapılabilmesi için belirli dinamikler olması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Araştırmacılar tarih boyunca belirli bir yerleşim dokusunu analiz ederken parçadan bütüne ya da bütünden parçaya yöntemiyle (tümevarım-tümdengelim) yerleşim dokusunun parçaları üzerinde durmuşlardır. Günlük hayatı sürdürebilmek ve toplumsal sürekliliği sağlayabilmek için yerleşim dokuları belirli özellikleri olan nesnel parçaların uyumlu birlikteliğinde olmalıdır. Bu uyum her coğrafi bölge ve her toplum için farklılaşmaktadır.

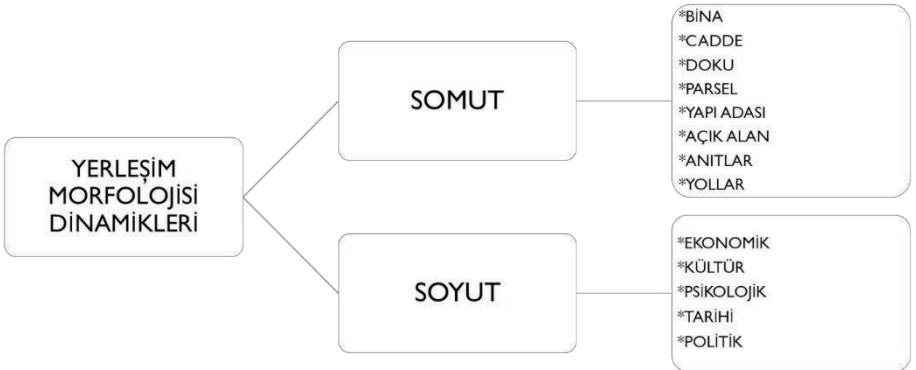
Yerleşim dokusunun katmanlaşmasını sağlayan dinamikleri bağlı ve bağımsız değişkenler olarak adlandırmak mümkündür. Bağımsız değişkenler bölgenin kültür, sosyo-ekonomi ve politika özelliklerine göre değişim göstermektedir. Benzer bağımsız değişkenler içerisinde dahi olsa katmanlaşma süreçleri farklılaşan yerleşim yerleri de mevcuttur. Bu durumda daha detaylı bir analiz yapılması gerekmektedir. Yerleşim bölgesinin detaylı katmanlaşma analizi için bağlı değişkenler olan; yapısal tipoloji, sokak örüntüleri, toplanma alanları, demografi, ulaşım ağları vb. yerleşim morfolojisi dinamiklerinden faydalanılır.

Bağlı ve bağımsız değişkenler üzerine birçok araştırmacı tanımlamalar yapmıştır. Bunları genel olarak soyut ve somut olarak nitelendirmişlerdir. Moudin (1997), değişimleri soyut ve somut olarak ayırmış ve bina, cadde, sokak, açık alan, yeşil örtü ve parsel örüntüleri gibi dinamikleri somut olarak değerlendirmiştir. Ekonomi ve kültür etkilerini ise morfolojide soyut dinamikler olarak belirtmiştir (Moudon 1997).

Smailes (1957); somut dinamikleri şehrin fiziksel unsurları olarak görmektedir. Yine kültürel dinamiklerin ise morfolojideki soyut kavram olarak tanımlamaktadır (Smailes, Arthur E. 1957). Hillier (2001) ve Rossi (1984) morfolojideki dinamiklerin ayırımını Smailes gibi tanımlamalarına karşın psikolojik ve tarihsel unsuru da soyut dinamik başlığı altına almaktadır (Hillier 2001; Rossi 1984).

Lynch (1960); Wingo (1969), ise morfolojideki fiziksel analizin sokak ve meydanları kapsadığını ve bu kapsamın detaylı analizi ile yerleşim morfolojisi tanımlanabileceğinden bahsetmektedirler (Lynch 1960). Neccar A.H., (2009)'a göre ise; ekonomik ve sosyo-kültürel olan bağlantıların diğer tüm dinamiklerle kuvvetli ilişkisinden bahsederek soyut dinamiklerin önemini vurgulamıştır (Neccar 2009). Conzen (2004), yerleşim morfolojisi dinamiklerinin analizi için çeşitli yöntemler geliştirmiş ve bu yöntemlerde somut dinamikleri temelde; sokak sistemleri, arsa düzenleri ve yapı biçimleri ile tanımlamıştır (Conzen 2004).

Fiziki-somut elemanların daha görünür olması daha net sonuçlara ulaşılabildiğini sağlamıştır. Fakat sonraları soyut dinamik başlıklarının da yerleşim dokusunun şekillenmesinde dolaylı ve/veya doğrudan etkilerinin olabileceği ve hatta inceleme dinamikleri içerisinde yer alabileceği görülmüştür. Dolayısıyla somut ve soyut dinamik öğelerinin bir yerleşim dokusunun analizinin yapılabilmesi için eşdeğer önemdedir.

Şekil 2. Yerleşim Morfolojisi Dinamikleri

4. Kırsal Yerleşim ve Morfolojisi

Kır ve kent ilişkisini yine mesafe ölçeğinde yakın-orta-uzak olarak değerlendirip bu terimleri ise iki bölge arasında hızlı-tedrici ve yavaş etkileşimli bölgeler olarak sınıflandırılır (Geray,2011). Bu kapsamda öncelikle bu planda bahsi geçen uzaklık kavramlarının ölçeğinin ne olduğuna bakarsak; TÜİK’e göre temelde iki farklı tanımdan bahsedilmektedir. Bunlar;

- İl ve ilçe merkezi dışında kalan tüm alanların kırsal tanımına dahil olduğundan,

- Nüfusu 20 bin altında olan il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köylerin kırsal tanımına dahil olduğudur.

Tanımlamaların bu şekilde olmasına karşın görülüyor ki ister birinci ister ikinci tanıma göre kırsal alanlar tek bir nitelik altında ve genel özellikleri ile ele alınmaktadır. Fakat bu tezde temel odak noktası da ister kentsel ister kırsal olsun her yerleşim bölgesi genel tanımlar haricinde özel nitelikli kuruluşa sahiptir. Yani üretilen devlet politikaları her bölgenin kendi özelinden çok, ana iki başlık olan Kır-Kent ölçeğinde değerlendirmeler sunmaktadır (URL 2).

UKKS-II (2014-2020)’de kırsal kalkınmanın merkezini çok aktörlü ve çok sektörlü kabul etmektedir. Yine aynı stratejiye göre kırsal alanların kalkınma dinamiklerinin ulusal refah düzeyinin gerisinde kaldığından bahsedilmektedir. Buna çözüm bulmak amacıyla ulusal anlamda kırsalların ekonomik ve beşerî kaynak potansiyelleri temel alınsa da çözüm önerileri AB kırsal kalkınma politikası temeline dayanmaktadır. Her kırsal yerleşimin öznel olduğu genel kabulünde; morfoloji dinamiklerinin aynı ülke hatta aynı bölge içerisinde de mevcut veriler ışığında revize edilmesi gerekirken, bir ülke bütünü kırsal yerleşiminin başka ülke-toplum bütünü refersansında ve üst başlıklarla incelenmesinin ne derece doğru analiz sunduğu ve çözüme ulaştırdığı tartışmalıdır.

Buna karşın aynı strateji planında şu cümle de geçmektedir; “kırsal alan tanımı çalışması dışında ihtiyaç halinde kırsal alanlar için il veya ilçe düzeyinde genel bir kırsallık endeksi çalışması da yürütülecektir.” (URL 2).

Taş (2016) yerleşimi; “İnsanın yeryüzünde yaşamını ve faaliyetlerini sürdürebilmesi için mekana bağlı olarak oluşturduğu barınma üniteleri” olarak yorumlamaktadır. Bununla birlikte özellikle büyük şehirlerde gelişen teknoloji ile de birlikte günümüzde beşerî coğrafya verilerine bakılmaksızın yerleşim faaliyetleri gerçekleşmektedir. Birebir coğrafya temeline yerleşimin olduğu ve hatta topoğrafyanın bölge yerleşiminin hem tipolojisi hem de morfolojisi üzerinde belirleyici rol oynadığı yerleşim yerleri ise kırsal bölgelerdir (Taş 2016).

Tanoğlu (2010) yerleşme kavramını, mekan dahil olduğundan itibaren o bölgenin dinamik bir ögesi olarak kabul eder ve bu nedenle yerleşimi bir mesken topluluğundan ibaret görülmemesi gerekliliğini vurgular (Tanoğlu 2010).

Geray (2011), kırsal gelişmenin ana amacı ve boyutlarını, kırsal alanlarda yaşayan her bireyin farklı ve özgün yerel topluluklar olduğundan ve üretilen çözümün de bölge morfolojisini, sosyo-kültürel ve öznel özelliklerinin dikkate alınarak o bölge için gereksinimlere cevap vermesi gerektiğini söylemektedir. Çoğu kırsal bölgelerde halkın tek geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılıktan sağlanan ekonomisinin yükselmesi, ki bunu emek hakkının tam olarak verilmesi ile ilişkilendirir, kırsal bölgede toplumsal değişimin sağlanabileceğini savunmaktadır (Geray 2011). Keleş (1970), köy ve kent arasında sosyolojik ve sınıfsal ayrımın net olarak yapılamayacağını söyler (Keleş 1990).

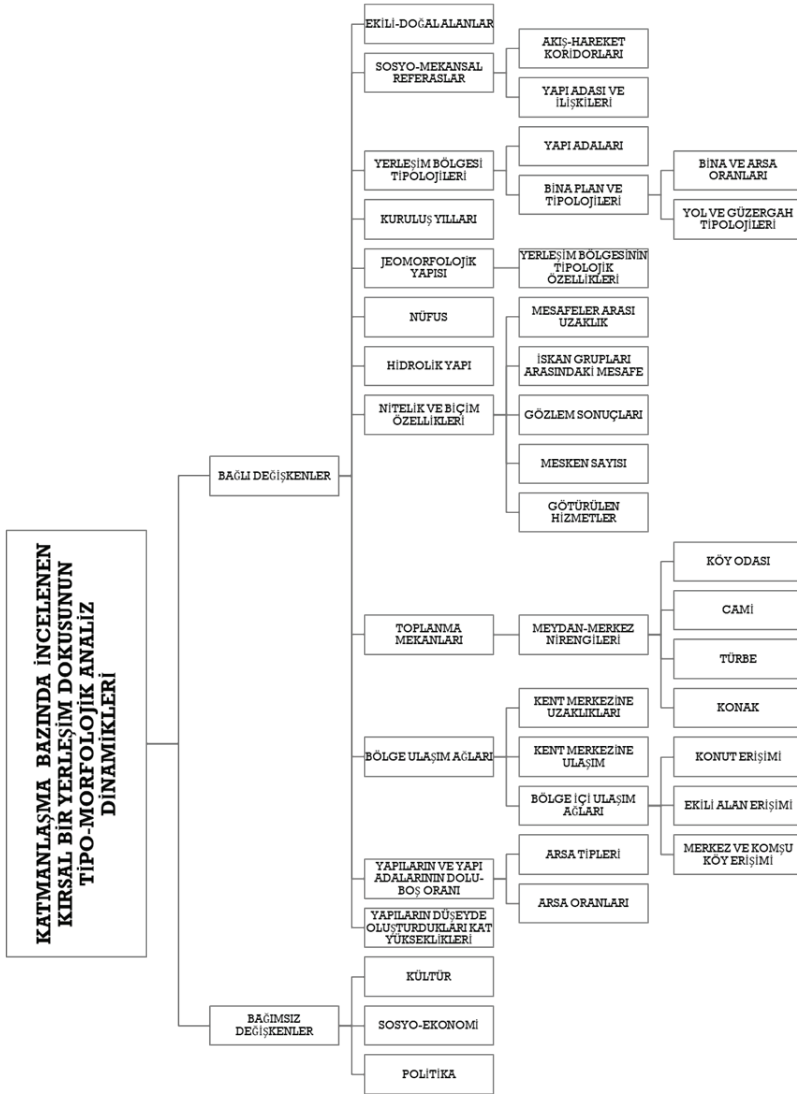
Aran (2000), yapısal özellikleriyle kırsal alanların yapay üslup kaygısı olmaksızın bulunduğu coğrafya ile ilişkili organik oluşumlar olarak tanımlamıştır. Güvenlik, su ve besin temelinde şekillenen kırsal yerleşim bölgeleri yerleşime elverişli fiziki koşul ve yapı kalıntılarının alt yapılarından faydalanmaktadır. Günümüzde yoğunlukla bağlı oldukları il ve ilçe merkezinden daha eski tarihli kurulumu sahip kırsal yerleşimlerin, önceki dönemlerde iskan görmüş bölgeleri yerleşim yeri olarak seçtikleri görülmektedir (Aran 2000).

Kırsal yerleşim yerlerinin aynı coğrafya içerisinde dahi zamanla mekânsal farklılaşmaları söz konusudur. Yerleşim dokusunun ilk kurulduğu zaman diliminde ekonomisi tarım ve hayvancılık üzerine kurulu olan kırsal yerleşimler bu ekonomik dinamığa cevap verir nitelikteki bölgelerde yerleşim oluşturmaya başlamışlardır. Elbette ilk kurulum zamanları için en önemli kriterlerden birisi olan güvenlik sorunu da konuşulmuş yer seçiminde etkin rol oynamıştır. Kent merkezlerinden önce kurulumu olan kırsal alanlarda çevre kırsallar ile olan yol aksları ana aks olarak kullanılmıştır. Tüm bu veriler kırsal alanların coğrafi özellikleri ile ilgili olup bu dinamikte ‘zaman kavramı’ arazi kullanım sınırları dışında değişkenler vermeyecektir. Coğrafi özellikler; yerleşim dokusu analizinde yerleşim tipolojilerinde (kıyı, tepe, dağ, akarsu, bölgesel uzaklıklar) farklılıklar göstererek lokal incelemelerde birçok alt dinamiği ile bağlı değişken rolü oynamaktadır.

Yerleşim bölgeleri için topoğrafyanın konumu değilse de o topoğrafya üzerindeki kurulum biçimleri de morfolojik analizde bağlı değişkenler arasındadır. Özellikle kırsal alanlar için kentsel morfolojiden ayrı olarak ekili ve boş alanlar, otlak ve meralar, bölgenin hidrolik yapısı, yapı tipolojileri vb. dinamiklere bağlı olarak morfolojik özelliklerde farklılıklar okunur.

Kentsel yerleşim dokuları kırsal yerleşim dokularının daha detaylı ve dinamiklerin daha fazla olduğu revizyonudur. Kentsel morfolojiyi oluşturan dinamikler başlıklar altında incelenirken kırsal dinamiklerin çok da farklı olmadığını görebiliriz. Kentsel morfolojide toplanma alanları dinamizmine karşılık gelen meydanlar köylerde avlular, çeşme, camiler, köy konakları ve köy odaları gibi fiziki karşılık bulmaktadır. Kentsel yerleşim dokusundaki büyük yapısal nirengi noktaları ise köylerde belirli bir kişinin evi, niteleyici bir sıfatı olan yapı ya da mezarlık yeri dahi olabilir.

Geray (2011); kırsal yerleşim bölgelerini ekonomisi tarıma dayalı, kuvvetli komşuluk ilişkileri olan kolektif geniş aileler olarak nitelemektedir (Geray 2011). Kırsal ya da kentsel yerleşim dokusu fark etmeksizin tipomorfolojik analiz yapılırken belirlenmiş ana kriterler: dinamikler doğrultusunda katmanlaşma sonucuna ulaşılmaktadır. Zaman kavramı kent ve kırsal yerleşim dokusu için farklılaştığı gibi her bir kırsal ya da her bir kentsel yerleşim dokusu için de öznedir. Bu öznellik ise yerleşim mekanlarında yukarıda bahsedilen ortalama hız metaforunda bahsedilen bağılı-bağımsız değişkenler ile paralel değişim gösterir. Değişkenler de tıpkı zaman kavramı gibi kinetik bir yapıdadır ve bütününde her yerleşim dokusu için ayrı “pay” değerlerini nitelemektedirler. Bir yerleşim dokusu morfolojik katmanlaşma analizi yapılırken Şekil 3’de nitelenen alt dinamiklerden hepsi ya da bir kısmı kullanılabileceği gibi yerleşim dokusuna özel yeni alt dinamikler de katmanlaşma analizinde belirleyici olabilir. Birçok disiplin yerleşim morfolojisine etki eden dinamikleri soyut/somut, bağılı/bağımsız vb. şekilde yerleşim dokusunu oluşturan dinamikleri gruplayarak kategorize etmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Katmanlaşma Bazında İncelenen Kırsal Bir Yerleşim Dokusunun Tipo-Morfolojik Analiz Dinamikleri (Demiroğlu 2020)

4.1. Sharp'a Göre Kırsal Alan Yerleşimin Biçimsel Sınıflandırmaları

Kırsal yerleşimler kurgulanmış mekanlar olmasa da kendi içlerinde kurgusal bir matematiğe sahip, belirli dinamiklerle oluşan, komşu kırsal- larla ve bağlı olduğu il ve ilçe merkezleri ile sistematik bağ kuran tipomor- folojik özelliktedir.

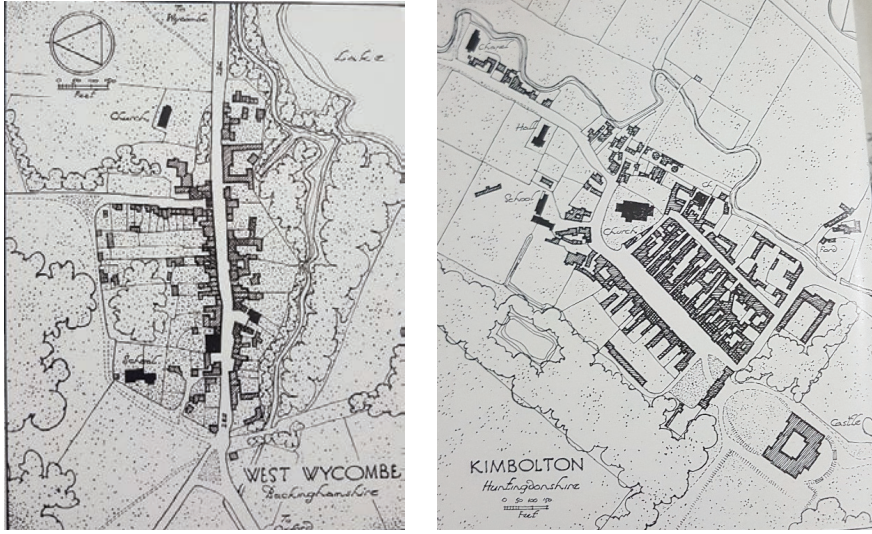
Kırsal morfoloji; morfolojinin ilk tanımında olduğu gibi alan biçimini, dokusunu, doğal ve yapay tüm dinamiklerin birbirleriyle ilişkilerini kapsamaktadır. Öyle ki kentsel yerleşim morfolojisi dinamiklerinde incelenen boyut, şekil, yapı, yol ağı, akslar vb. dinamik başlıkları da kırsal yerleşim morfolojisine dahildir (Gallent vd. 2008)

“The Anatomy Of The Village” kitabında Thomas Sharp kırsal bölge morfolojisini incelemiş ve bu morfolojileri yerleşim dokusu, şekli ve topoğrafya üzerinden değerlendirmiştir. Sharp, köy planlamasının kolay bir sanat olmadığından, ölçek ve karakterin bu noktadaki öneminden bahsetmektedir. Belirtilen özelliklerin oluşturduğu sınıflandırmaları da bu matematiksel biçimlere dayandırır (Sharp 1946).

Köy kelimesinin literatür karşılığını tanımlamanın zor olduğundan bahseden Sharp, 100 ile 150 kişi aralığı olarak belirleyip çalışmalarını bu ve üstü ölçeklerde gerçekleştirmiştir. Köyler geleneklerin en yoğun ve lokal yaşatıldığı yerlerdir. Her gelenek güncel dinamiklerin etkisi ile de gelişme devamlılığını göstermektedir. İlk kurulumundan bugüne kadar durgun bir havuzdan ziyade çeşitli kollardan beslenen bir su kaynağı olarak tanımlanabilmektedir. Hatta bu çeşitli kollardan gelen sular ise ana kaynağın yönünü değiştirebileceği gibi sınırları ile de oynar (Sharp 1946).

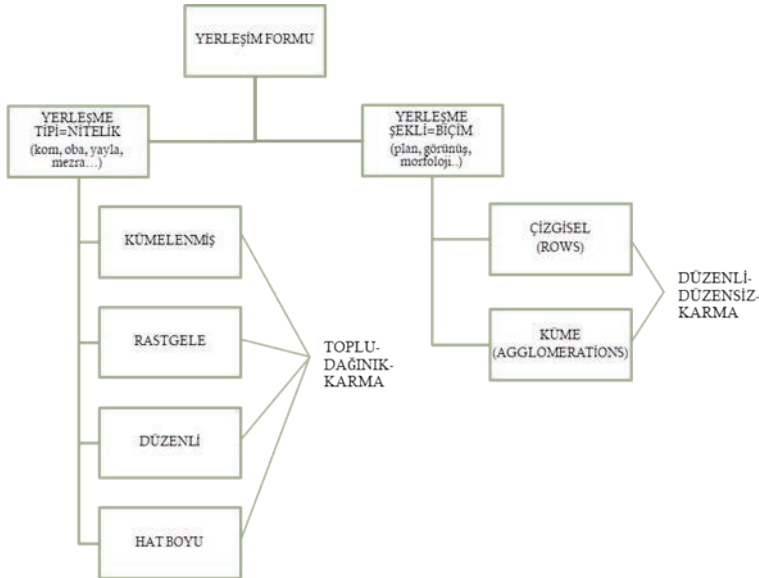
Geçmişte bir köyün kurulumu için keskin olan ihtiyaç listelerinin günümüzde önemini kaybettiğinden bahseden Sharp, gerekliliklerin değişiminin kırsal su kaynağı gibi tek bir dinamiğe bağlı olmayacağından ve eski belirleyici faktörlerin önemini yitireceğinden bahsetmektedir. Değişen sürece istinaden; bir kavşak akışında kurulan köyün yerleşim planını yolların açısının belirleyeceğini söyleyen Sharp, aynı zamanda da yeşil, gölet ya da otlak gibi bir diğer etkenin varlığı ile planın tekrar değişebileceğini belirtmiştir (Sharp 1946).

Öyleyse kırsal yerleşim alanları ilk kurulumdan bugüne de değişim/dönüşüm geçirmiş olabilmektedirler. Bu süreç dinamik ve güncel gereksinimler doğrultusunda kinetik hızını her zaman koruyacak bir süreç olmaktadır. Fakat kırsal yerleşimlerin oluşumunda hatta güncel konumlarında sınıflandırma yapılacak olursa Sharp’a göre öncelikle iki grupta incelenmelidir (Şekil 4).

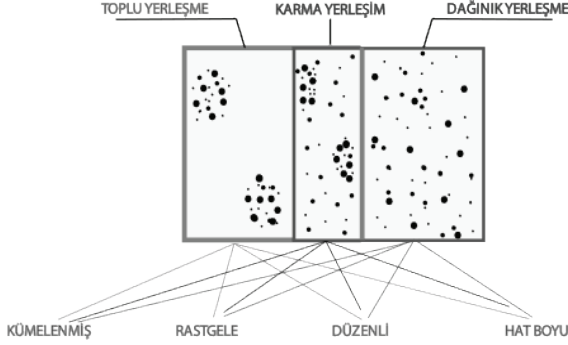
Şekil 4. Hat Boyu- Küme Yerleşim Örneği (Sharp T., 1946)

Sharp yerleşim formunda tip ve şeklin farklı tanımlamalar olduğundan bahsetmektedir. Yerleşme tipi o bölgenin niteliğini tanımlarken (Kom, Oba, Yayla, Mezra vb.) Yerleşme Şekli: bölgenin biçimi (Plan, Görünüş, Morfoloji vb.) ile ilgilidir. Sharp'ın tanımlılarına göre aşağıdaki tablo yerleşim formunun dinamik ve alt dinamiklerini göstermektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Sharp'ın Kırsal Yerleşim Formu Sınıflandırması, (SHARP T., 1946'dan, DEMİROĞLU, 2020).

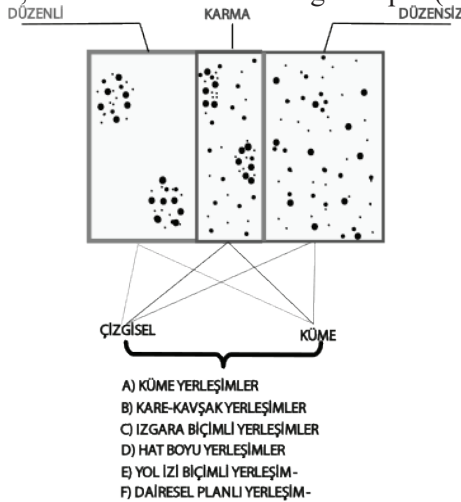
Yerleşim formunun ilk alt başlığı olan **Yerleşme Tipi**; kümelenmiş, rastgele, düzenli, hat boyu olmak üzere dört alt başlıktan oluşurken tüm bu alt başlıklar ise; Toplu, Dağınık ve bunların birleşimi olan Karma yapısal özelliğe sahiptir (Sharp 1946) (Şekil 6).

Şekil 6. Sharp'ın Kırsal Yerleşim Formu Sınıflandırması, (SHARP T., 1946'dan DEMİROĞLU, 2020).

Yerleşme tipinin toplu, dağınık ve karma özellikte olmasına meskenler arasındaki mesafe, iskan grupları arasındaki mesafe, gözlem sonuçları ve yerleşim yerine götürülen hizmetler etki etmektedir. Fakat bunların hangisinin ne kadar rol oynadığını net bir şekilde söylemek zordur. Uzaklık birimleri somut ifadelerle tanımlanabilir olsa da çoğu gözlem soyut olarak kalmaktadır. (Sharp 1946).

İkinci alt başlık olan **Yerleşme Şekli** ise; Sharp'ın ilk olarak bahsettiği temel yerleşim şekillerinden; çizgisel ve küme yerleşimleridir. Bu iki yerleşim şekli de düzenli, düzensiz ve karma özelliğe sahiptir (Sharp 1946) (Şekil 7).

Şekil 7. Sharp'ın Kırsal Yerleşim Formu Sınıflandırması, (Sharp, 1946'dan).

5. Değerlendirme ve Sonuç

Mekan kavramı soyut ya da somut fark etmeksizin belirli bir hareket-zaman ile olgunlaşmaktadır. Konut, mahalle, cadde, ilçe, il gibi lokla ölçekten genel ölçeğe doğru gidildikçe mekanı tanımlayan daha çok nitel unsur meydana çıkmaktadır. Kentsel alanlar is kırsal yerleşim yerlerine göre daha büyük hacimde morfoloji dinamikleri barındırmaktadır. Bu ise katmanlaşma analizi sonuçlarını daha fazla veri ile sunmaya olanak sağlar. Ancak katmanlaşma analizi olarak, kırsal-kentsel yerleşim dokuları için ayrı ayrı yapıldığında her yerleşim dokusu kendi özelinde zaman-mekan matrisini kurabilecektir.

Çalışmada değinilen hız, mekan ve zaman formülü sözel olarak disiplinler arası sürekli tekrarlanan ve hatta “kırsal ve kentte zaman farklı işliyor”, “köyde zaman duruyor sanki”, “büyük şehir koşturmacasından zaman nasıl geçiyor anlamıyoruz.” Gibi günlük konuşma diline dahi süreklilikle yer eden zaman kavramının matematiksel anlatımına olanak sunmuştur.

Zamanın kent ve kır yerleşimlerine farklı hızda etki ettiği gerçeğiyle, katmanlaşma analizinin bu ölçütler dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Günümüzde yapılan çoğu yerleşim morfolojisi katmanlaşma analizi kent dokuları için uygulanmaktadır. Ancak kırsal yerleşim yerleri de üst başlıkta “kırsal” olarak nitelense dahi hız vektöründe sunulan formülde olduğu gibi her bir dinamik değerinin değişmesi ile farklı sonuçlar verecektir. Zamanın hızının farklılaşması ise katmanlaşma analizinin matris değerlerine doğrudan yansıyacaktır.

Kırsal yerleşim yerleri morfolojik analizinde kentsel yerleşim dokuları için kullanılan morfoloji dinamiklerini kullanmak mümkündür. Ancak kırsal doku dinamikleri kente göre dinamiklerin açıklamasında farklılık gösterecektir. Kent planlarının gridal, ırsal vb. tanımlamalarının olduğu gibi kırsal yerleşim yerlerinin de bağlı-bağımsız dinamiklerin etkileri neticesinde oluşmuş yerleşim biçimlenişleri mevcuttur. Bu biçimlenmeler yine zamanın etkisi ile birbirine evrilebilmektedir. Kırsal bir mekanın morfolojik analizi yapılırken yerleşim biçimlenişinin değişimini okumak Sharp’ın önerdiği biçim sistematiklerine göre kategorileşip kronolojik değişiminin saptanmasından geçmektedir. Bu biçimsel kategorileri saptamakla katmanlaşma analizinde hangi zaman aralılarında ne sebepten yerleşim yerinin adaptasyon/deformasyona uğradığını tespit edilebilir. Böylelikle özel ya da devlet tarafından her bir kırsal yerleşim dokusuna yapılacak müdahaleler için kılavuz altlığı oluşturulabilir. Kırsal yerleşim yerleri de genel “kırsal” başlığından ziyade öznel kırsal kimlikleri ile nitelenebilirler.

Çalışmada vurgulanan zaman-mekan-katmanlaşma terimlerinin kırsal yerleşim morfolojisi dinamikleri ile oluşturacağı her bir detaylı analiz

matrisi, yerleşim dokularının çözümlenmesinde daha sağlıklı veriler elde etmeye olanak sunacak ve yerleşim kimliğinin gelecek yıllarda korunmasına imkan verecektir.

6. Kaynaklar

- Aran, K. 2000. *Barınaktan öte: Anadolu kır yapıları*. EGE YAYINLARI.
- Cevizci, A. 1999. *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma.
- Conzen, Michael RG. 2004. *Thinking about urban form: papers on urban morphology, 1932-1998*. Peter Lang.
- Cowan, R. 2005. *The Dictionary of Urbanism*. Streetwise Press.
- Demiroğlu, Begüm. 2020. “ANKARA POLATLI BÖLGESİNDEKİ KIRSAL YERLEŞİM YERLERİNİN OLUŞUM VE GELİŞİM ANALİZİ”. Doktora Tezi, KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ, Konya.
- Gallent, Nick, Meri Juntti, Sue Kidd, ve Dave Shaw. 2008. *Introduction to rural planning*. Routledge.
- Geray, C. 2011. *Dünden bugüne kırsal gelişme politikaları*. Phoenix.
- Hillier, Bill. 2001. “A theory of the city as object: or, how spatial laws mediate the social construction of urban space”.
- Keleş, Ruşen. 1990. *Kentleşme politikası*. C. 13. İmge Kitabevi.
- Kropf, Karl, ve Sylvain Malfroy. 2013. *What is urban morphology supposed to be about? Specialization and the growth of a discipline*. INT SEMINAR URBAN FORM UNIV CHICAGO, COMMITTEE GEOGRAPHICAL STUDIES, 5828 S
- Larkham, Peter J. 2006. “The study of urban form in Great Britain”. *Urban Morphology* 10(2):117.
- Lefebvre, H. 2014. *Mekanın üretimi*. Sel Yayıncılık.
- Lynch, Kevin. 1960. *The image of the city*. C. 11. MIT press.
- Moudon, Anne Vernez. 1997. “Urban morphology as an emerging interdisciplinary field”. *Urban morphology* 1(1):3-10.
- Neccar, Ali H. 2009. *Kentsel Dönüşüm Üzerine (1): Kavramsal Giriş*.
- Rossi, Aldo. 1984. *The Architecture of the city, Massachusetts*. The MIT Press.
- Scheer, Brenda Case. 2016. “The epistemology of urban morphology”. *Urban morphology* 20(1):5-17.
- Sharp, T. 1946. *The Anatomy of the Village. [With Illustrations and Plans.]*.
- Smailes, Arthur E. 1957. *The Geography of Towns*. London.: Hutchinson & Co (Publishers) Ltd.
- Tanoğlu, Ali. 2010. “İSKAN COĞRAFYASI: Esas Fikirler, Problemler ve Metod”. *Türkiye Mecmuası* 11:1-32. doi: 10.18345/tm.91824.
- Taş, B. 2016. *Türkiye'nin kırsal yerleşmeleri*. Yeditepe Yayınevi.

- Topcu, Mehmet, ve Ayse Sema Kubat. 2009. “The analysis of urban features that affect land values in residential areas”. Ss. 8-11 içinde *Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, Stockholm, Sweden*.
- Whitehand, Jeremy WR. 2001. “British urban morphology: the Conzenion tradition”. *Urban morphology* 5(2):103-9.
- URL 1: TDK, 2018, (03.09.2020), Güncel Türkçe Sözlük, 2018. T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 03.09.2020
- URL 2: <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Lists/Haber/Attachments/76/UKKS-1ve%20UKKS%20-2.ppt>, [https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20(2014-2020).pdf)

Bölüm 8

AFET RİSKİ ALTINDAKİ MURATLAR KÖYÜNDE YER DEĞİŞTİRME/ DEĞİŞTİREMEME SÜRECİ VE NEDENLERİ

Dilşen ONSEKİZ¹

Dilek KUMRU²

1 Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Uşak, Türkiye. dilsen.onsekiz@usak.edu.tr ORCID: 0000-0002-8361-8097

2 Uşak Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Dönüşüm Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye. dlkmr3@gmail.com ORCID: 0000-0003-2216-5538

1. GİRİŞ

Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenen ve Yüksek Lisans Tezi olarak tamamlanan 2017/TP037 nolu projenin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır ¹.

Afet riskine dair akademik yazındaki çalışmalar köy yerleşimlerinden ziyade daha çok kentlere yönelmiş olmakla birlikte, son yıllarda köy yerleşimleri-afet ilişkisini ele alan çalışmaların sayısının arttığı ve artan bir ilgi alanı oluşturmaya başladığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir: Orhan ve Gök (2016), “Baraj yapımı nedeniyle yeri değiştirilen yerleşmelere örnek: Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri (Artvin)” adlı çalışmasında, Deriner Barajı havzasında kalan Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri’nin yerlerinin değiştirilmesi süreci incelenmiştir. Çalışma; yeni yerleşim yeri seçiminin önemine, yer değişiminin neden olduğu sosyo-ekonomik sorunlara ve getirilebilecek çözüm önerilerine değinmiştir (Orhan ve Gök, 2016). Balcı ve Alpaslan (2016), “Siirt-Pervari-Çobanören Köyü kuzeydoğusunda meydana gelen kaya düşmesinin mühendislik jeolojisi kapsamında değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; Çobanören Köyü’nde yaşanan kaya düşmesi incelenmiş, düşmenin nedenleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Eğimin fazlalığından dolayı, yamaçlardaki kaya bloklarının aniden harekete geçebileceği tespit edilmiş, düşmenin meydana geldiği alanda iyileştirme yapılması ve gerekli görüldüğünde kamulaştırılarak güvenli hale getirilmesi ele alınmıştır (Balcı ve Alpaslan, 2016). Polat, Keskin ve Denizli (2016), “kaya düşmesi önleme yöntemlerine bir örnek: çelik bariyer uygulaması (Gürün-Sarıca)”, adlı çalışmasında Sarıca Köyü’nde gerçekleşme olasılığı yüksek olan kaya düşmesi olayı için alınan önlemin yöntemini anlatmaktadır (Polat ve diğerleri, 2016). Diren (2015), “Türkiye’de kırsal alanlarda yapılan afet konutlarında kullanıcı memnuniyeti araştırması: Ankara-Bala-Yeniyapançarsak Köyü örneği” adlı çalışmasında deprem sonrasında, Yeniyapançarsak Köyü’nde yapılan afet konutları ile ilgili sorunlar ve üretilen kalıcı konutlar için afet sonrası kullanıcı memnuniyeti araştırılmış, deprem sonrasında yapılan konutların yörenin koşullarına uygunluğu, yerleşim planı, afetzedelere daha iyi yaşam koşullarını sağlama durumu incelenmiştir. Kırsal alanlarda afet konutları planlanırken, mimari tasarımlarda yaşam tarzına dikkat edilerek, kullanıcıların isteklerine cevap vermesi gerektiğine varılmış, bu konuda çözüm önerileri getirilmiştir (Diren, 2015). Polat ve Güney (2013), “Bağbaşı Köyü’nde (Uşak) kaya düşmesi” isimli çalışmada; köyün doğu yamacındaki çatlaklı bir yapıya

¹ Bu çalışma, Proje Yürütücüsü ve Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Dilşen Onsekiz tarafından yürütülen Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenen 2017/TP037 (UBAP01) numaralı proje kapsamında Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Dönüşüm Anabilim Dalı’nda, Dilek Kumru tarafından tamamlanan “Afet Riski Altındaki Muratlar Köyü’nde Yer Değiştirme/Değiştirememe Sürecinin İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans Tezi’nden (Tez No: 558667) hazırlanmıştır.

sahip blokun düşme tehlikesinden bahsetmiş, köylülerin kayaları çelik hatlarla bağlayarak düşmesine çözüm bulduğunu, ancak meskenlere zarar verdiği ve tehlikeli olduğu için duruma yetkililerin el koyması gerektiği ele alınmıştır. Sonuç olarak, kaya düşmesini engellemek için, yerleşim alanının duvarlarla çevrilerek kaya bloklarından korunmasını, yamacın tel ağlarla kaplanmasını, düşme riski taşıyan blokların gerekli güvenlik önlemleriyle kırılmasını ve blok yuvarlanmasını engelleyecek duvarların inşasını önermiştir (Polat ve Güney, 2013). Koday (2013), “Yeri değiştirilen köy yerleşmelerine örnek: Aşağı Çat, Yukarı Çat ve Taşağıl Köyleri” adlı çalışmada, Palandöken Barajı’nın inşa edilmesiyle köy yerleşmelerinin sular altında kaldığı, baraj kenarına yeni yerleşim yerleri kurularak, köy sakinlerinin bu alana taşındığını, eski köy konutlarının yerine çağdaş betonarme köy meskenlerinin yapıldığını ele almıştır. Ayrıca çalışmada; köylerin genel coğrafi özellikleri, meskenlerin kuruluş yeri ve mesken şeklinin getirdiği sorunlar üzerinde durarak, yer değiştirmeden kaynaklanan sorunları ele almıştır (Koday, 2013). Kesici ve Sönmez (2013), “30 Ocak 2010 Tepecik Köyü (Adıyaman) Heyelanı” adlı bu çalışmada, heyelan duyarlılığını yükselten faktörlerin etkinliğinin dikkate alınarak, incelenen Tepecik Köyü heyelanı detayları ile ele alınmış, köydeki heyelan riskinin planlamasındaki hatalara değinilmiştir (Kesici ve Sönmez, 2013). Yiğittepe (2013), “Yenice Bölgesindeki (Karabük) kütle hareketlerinin incelenmesi” isimli çalışmada; Yenice ilçesindeki, köy ve mahallelerdeki kütle hareketlerinin belirlenerek; jeolojisi, sınıfı, eğimi, yönelimi ve yerleşim alanlarıyla ilişkisi değerlendirilerek risk analizi yapılmıştır. Arazi çalışmaları, haritalar ve veriler doğrultusunda, yerleşim yerlerindeki heyelanlı bölgeler farklı açılardan değerlendirilerek, yaşanan heyelanlar ve heyelan riski olan alanlar belirlenmiştir (Yiğittepe, 2013). Literatürde bu araştırmanın konusu kapsamında ve örnekleme özelinde yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yukarıda bahsedilen araştırmalar da dikkate alındığında, bu araştırmaya konu olan Muratlar Köyü’nde yerdeğiştirme/dönüşüm sürecinin tamamlanmaması ve eski köy ve yeni köy alanı ayrımı olarak iki farklı yerleşim alanında kullanıcıların yaşamlarını idame ettirmeye devam etmeleri özelliklerine sahip bir başka örneğe rastlanmamıştır. Bu araştırmanın konusunun kapsamı ve örnekleme özelinde özgün bir çalışmadır.

Afet riski ve köy yerleşimleri ilişkisi açısından, ülkemizde yaşanan afetler öncelikle köyleri etkilemekte, bu durum dayanıksız malzemelerle, plansız şekilde inşa edilen köy konutlarının zarar görmesine neden olmaktadır. Bu çalışmaya konu olan Muratlar Köyü, 1980-90 yılları arasında önce heyelan bölgesi olarak görülmüş, daha sonra kaya düşme riskinin yüksek olmasından dolayı, köyün taşınmasına karar verilmiştir. Köyü bulunduğu yerin 1 km doğusuna taşımak için proje başlatılarak, yeni yerleşim yeri için 15 adet betonarme konut inşa edilmiş, ancak köyün yer değiştirme süreci

tamamlanamamıştır. Bu durum köy halkının büyük bir kısmının eski köyde, az bir kısmının da yeni köyde yaşamasına neden olmuştur. Çalışmanın amacı, afet riski altındaki Muratlar Köyü'nde yer değiştirme/değiştireme sürecini neden ve belirleyicileriyle inceleyerek, benzer alanlarda gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm çalışmaları için, izlenecek yolu ve olası çözüm önerilerini ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Çalışmada, nitel analiz yöntemi ve veri toplama yöntemlerinden görüşme/mülakat (yüzyüze) tekniği kullanılmıştır. Bunun nedeni görüşme/mülakat tekniğinin; esneklik, yanıtlama oranı, ortam üzerinde kontrol sağlama, soru sayısı, derinlemesine bilgi açısından, nicel araştırma anketlerinden farklı ve güçlü yönlerinin olması etkili olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239-240). Bu tekniğin kullanılmasında, köyde yaşayanların sayısının az olması belirleyici olmuştur. Her iki yerleşim biriminde yaşayanlarla da mülakat yapılmıştır. 15'i eski köyde, 8'i yeni köyde olmak üzere, yapılan mülakat çalışmasına 23 kişi katılmıştır. Yeni köyde yaşayan kişi sayısının az olması nedeniyle, yeni yerleşim yerinde sadece 8 kişiyle mülakat yapılabilmektedir. Katılımcıların ilk 15'i (1-15 arası) eski köyde yaşayan katılımcıları, 16 ve sonrası (16-23 arası) yeni köyde yaşayan katılımcıları ifade etmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşme süresi en az 20, dakika en çok 45 dakika sürmüştür. Eski köy ve yeni köy sakinlerine yönelik, 2 farklı görüşme/mülakat soru grubu hazırlanmıştır. Bu sorular 4 ana başlık altında gruplandırılmıştır:

1. Genel Profili Belirlemeye Yönelik Sorular (Kişisel Bilgi Soruları)
2. Yaşam(a) Alanı ile İlişkili Sorular
3. Kentsel Dönüşüme Etkisi Olan Süreçle İlişkili Sorular
4. Yer Değiştirme/Değiştirememe Süreci ile İlişkili Sorular

Verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmiştir.

3. MURATLAR KÖYÜ'NÜN TANIMLANMASI

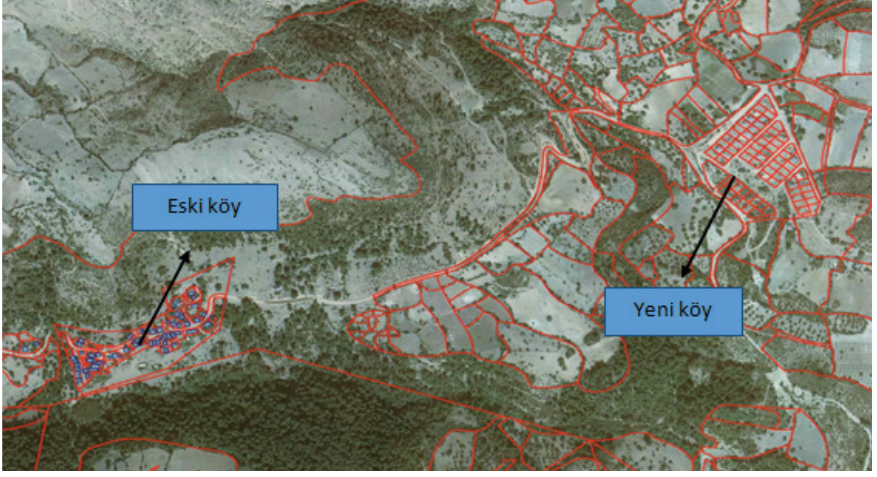
Muratlar Köyü İzmir'in, Bergama ilçesine bağlı, küçük bir dağ köyüdür. Köyün Bergama'ya uzaklığı 35 km, İzmir şehir merkezine uzaklığı 140 km'dir. Köy dağın eteklerinde kurulmuş, sarp ve dik bir yamaçta yer almaktadır. Köyün yukarısında dik bir yamaç, aşağısında da dere bulunmaktadır. Köy, güney yönde %30 eğime sahiptir. Köyün doğusunda Pirahmet, batısında Yalnızdam, güneyinde Ilgıncaber Köyü bulunmaktadır. Köylüler buğday, tütün tarımı ve hayvancılıkla yaşamını sürdürmektedir. Köyün 2000'li yıllarda yerinin değiştirilmesine başlanmış, ancak taşınma

işlemi sonuçlandırlamamıştır. Köy sakinlerinin büyük bir kısmı eski köyde, az bir kısımda yeni yapılmış olan, daha doğrusu tamamlanmak istenen, ancak tamamlanamayan köyde yaşamlarını sürdürmektedir.

Şekil 1. Muratlar Köyü eski köy yerleşimi (1/25000)

Şekil 2. Muratlar Köyü yeni köy yerleşimi (1/25000)

Şekil 3. Muratlar Köyü eski ve yeni köy yerleşimleri (1/25000)

Köy 45 haneden oluşmaktadır. Bu köyün 39 hanesi eski, 6'sı yeni köydedir. Köyün nüfusu 115 kişidir. Yeni köyde sürekli olarak yaşayan 13 kişi vardır. Yeni köyde 12 tane tam hazır yapılmış betonarme konut, 3 tanede su basmanı atılmış konut, inşaat halinde bulunmaktadır. Ayrıca 8 tanede köylülerin kendi tarlalarına yaptıkları konutlar bulunmaktadır. Yeni köyde yaşayanların tümünün konutlarına, elektrik ve su şebekesi bağlatılmıştır. Ancak, eski köyde bulunan hanelerde, elektrik bağlanmış olmasına rağmen, konutlara su verilmemiş, eski köyde yaşayanlar suyu halen elle yada eşekle, köye ait çeşmelerden taşımaktadır. Bu bilgiler köyün muhtarı İdris Barut'la yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Eski köy yerleşimi; dik, kayalık ve eğimli (%30 ve üstü eğim) bir alanda yer alırken, yeni yapılan/yapılmakta olan yerleşim yeri, eski köye göre oldukça düz (%5-10 eğim) bir alanda yer almaktadır. Eski köydeki konutların mevcut halihazır durumu ve köyün alanı ile yeni planlanan köyün parselasyon yapısı ve alanı yukarıda resimlerde görülmektedir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Genel Profil Özellikleri

Köy sakinleri; tütün yetiştiriciliği, buğday tarımı, zeytin, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıkla geçimlerini sürdürmektedirler. Eski ve yeni köyde görüşme yapılan katılımcıların tamamı çiftçilikle uğraşmakta (tarım ve hayvancılık yapmakta) ve sadece köylerinde çalışmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında; Eski Köyde ikamet eden katılımcıların 4'ü okuryazar, 7'si ilkokul mezunu iken, 4'ü okuryazar değildir. Yeni Köyde ikamet eden katılımcıların 6'sı okuryazar, 1'i kişi ilkokul mezunu iken, 1'i de okuryazar değildir. Tüm katılımcılar açısından bakıldığında katılımcıların 5'te

1'i (5kişi) okuma yazma bilmemektedir. Bu köyde yaşayan nüfusun yaşlı nüfus olmasıyla ilişkilendirilebilir. Eski Köyde ortalama hanehalkı büyüklüğü 2,7 iken, Yeni Köyde 2,4'tür. Her 2 köydeki katılımcıların büyük çoğunluğunu çekirdek aile özelliği göstermektedir. Genç nüfusun köyü terk ederek büyük yerleşimlerde çalışmayı tercih etmiş olması bunun temel sebebidir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ya emeklidir ya da 65yaş aylığı ile geçinmektedir. Düşük gelir düzeyindedir ve yıllık gelirleri 10.000 TL'nin altındadır.

3.2. Yaşam(a) Alanı Özellikleri

Eski köyde yaşayan katılımcıların; yarısından fazlası konutlarının kendilerine ait olduğunu, diğer kısmıda konutlarının miras kaldığını ifade ederken, Yeni Köyde yaşayan katılımcılardan 1 kişi miras kaldığını geriye kalanların tamamı ise kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Eski Köy sakinlerinin bu konudaki görüşleri kendi ifadeleriyle şöyledir: *Katılımcı 1*; “buraayı biz o zamanları aşağı yokarı 30 sene evele aldık 700 bin lereye aldık biz evi o zaman. 700 bin lere emme o 700 bin lereyi biz nasıl ödedik zor ödedik. 150-200 lere para vedik. Ondan sona on tene goyun vedik, bi çift öküz vedik öyle ödedydik, o zamanlar insanlar birbirine dutkundu...”; *Katılımcı 11*; “Babamgilin durduğu yer o zaman biz saman goyuyoduk buraa ekleme oldu saman deposuydu da ekledik eve çevirdik...”

Şekil 4. Eski Köyden Görünüş (D. Kumru özel arşivi)

Şekil 5. Eski Köyden Görünüş (D. Kumru özel arşivi)

Eski köyde yaşayan katılımcıların tamamı yığma konutlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Konutlar, taş ve topraktan yapılmıştır. Yeni köyde “köy yerine” yapılan konutların tamamı, tuğla, çimento, demir kullanılarak inşa edilen betonarme konutlardır ve belli bir plan dahilinde yapılmışlardır. Ancak kredi çıkan ve çıkmayan bazı köy sakinleri, konutlarını tarlalarının içine yaptırmayı tercih etmiştir. Katılımcılar bu konutlarını kendileri yaptıkları/yaptırdıkları için yapıların tamamı betonarme değildir. Bazıları sadece tuğla ve toprak kullanılarak inşa edilmiş, bazıları da plan dahilinde yapılmıştır.

Eski köyde yaşayan katılımcıların 9'u, konutlarının 2 oda olduğunu ve herşeylerini bu 2 odaya sığdırdıklarını, katılımcıların 4'ü konutlarının 3 oda olduğunu ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların tamamına yakını, tuvaletin konutlarının dışında olduğunu, suyu olmadığını ve bu durumdan dolayı dertli olduklarını, sıkça ifade etmişlerdir. Yeni köydeki katılımcıların 5'i konutlarının 4-5 oda olduğunu, diğer 3 katılımcı ise konutlarının 2 oda olduğunu ve evlerinde tuvalet, mutfak, banyonun bulunduğunu ayrıca eski köydeki konutlarına göre, yeni konutlarını oldukça beğendiklerini ifade etmişlerdir. Her iki köye baktığımızda; eski köydeki katılımcıların tamamı oturdukları konutlardan memnun olmadıklarını, eşyalarıyla birlikte konutlarına tam olarak sığamadıklarını, yaşadıkları alanın dar olduğunu, konutlarının kullanılabilir olmadığını, bazı konutlarda tuvaletin, bazılarında mutfakın olmadığını, özellikle de suyun olmamasının, çok fazla sorun yaşattığını ifade etmişlerdir. Yeni köydeki katılımcılar ise; eski köydeki konutlarıyla kıyaslandığında, yeni konutlarını çok beğendiklerini, özellikle konutlarında suyun ve tuvaletin bulunmasından dolayı memnun olduklarını dile getirmişlerdir.

3.3. Köydeki Afet Riskli Durum ve Tespiti

Eski köyde yaşayan katılımcıların büyük bir çoğunluğu, taş düşme ve heyelan riskinin tam olarak başlangıç tarihini bilmemekle birlikte, *Katılımcı 5, 7, 11, 12* olayın 10-15 yıl önce, 2000'li yıllarda başladığını ifade etmişlerdir. Katılımcıları köye ara ara taş düştüğünü ifade ederek, riskli durumun devam ettiğini ve başka taşlarında düşerek insanlara, konutlara, hayvanlara ya da eşyalara zarar verebileceğini dile getirmişlerdir. Yeni köyde ikamet eden katılımcıların büyük çoğunluğu, afet riskli durumun 2000'li yıllarda başladığını ifade etmiştir. Ayrıca köydeki 2 katılımcı, tarih belirterek 1984 yılında riskli durumun başladığını ifade etmiştir. Yeni köydeki katılımcıların 3'ü, köydeki afet riskli durumun halen devam ettiğini ve taş düşme olayının sürekli olmasa da aralıklarla gerçekleştiğini ifade ederek, bu konuda eski köyün risk altında olduğunu özellikle belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamı, kaya grubunun köye düşme ihtimalinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan 3'ü kar, yağmur yağdığında korktuklarını, diğer katılımcılar ise, ara ara taş düştüğünü ve riskli durumun devam ettiğini, konutlarında tedirgin olduklarını, gidecek yerlerinin olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar sürekli olarak yaşadıkları köyde, duymuş oldukları tedirginliği ve korkuyu dile getirmiştir. *Katılımcı 1*'in bu konudaki görüşleri şöyledir: “korkuyoz gine de korkuyoz da bazı rüyama da giriyo. Böyle gündüz şimdi böyle anımdı mı gece üryama giriyo sürçüverir evlerin üstüne daş diye öyle bazı anıyoz üryamıza giriyo bizim. Korkulma mı canım ne kadar olsa da tehlikeli üst yannı dağ depremde Allah mofaza şöyle ileri geri sallansa bi kopsa daşlar nereye gitcek binalar gider...”

Riskli durumun nasıl tespit edildiğine ve taşınmaya nasıl karar verildiğine ilişkin olarak Eski Köyden *Katılımcı 1*, tam tarihini bilmediğini, ama taş düştüğünü, kepçe çağrıldığını, kepçenin taşı kıramayınca yola çukur kazıp gömdüğünü; *Katılımcı 2*, muhtar Erdoğan zamanında yapıldığını, 2000-2001 gibi projenin başladığını; *Katılımcı 8*'de benzer şekilde 2000'lerde başladığını, daha öncede taş düştüğünü; *Katılımcı 5*, Bergama'dan mütahitini yaptığını 20 sene kadar olduğunu; ifade ederken; *Katılımcı 9*, “hadi o yanna yapılacak dendi kredi verilecek dendi. 30-40 milyar krediyi geri nası ödeyeceksin a yavrum, başvurulduydum bizim evin altı atıldıydı da bi su basmanı atılacadı mutahit para veren adamlar anlaşılamamış ev iptal oldu...”; *Katılımcı 11*, “zincirleme var burda şimdi 3 kişi birbirimize kefil yaptılar mesela her ev için 4 kişi 5 kişiyi birbirine kefil yaptılar hep...”; *Katılımcı 14* “Köy Hizmetleri'ne... O işte para çıkarttı Bankadan. Su basamaanı atıyosun gelip mühendis bakıyo ondan sonra sana kredi çıkartıyo 5 milyar...” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Yeni köyde yaşayanlardan 5 katılımcı konu hakkında tam ve kesin bilgiye sahip olmadıklarını, diğer katılımcılar ise köyün 1982-85 yılları arasında heyelan bölgesi olarak görüldüğünü, Bayındırlık'tan görevlilerin geldiğini ifade etmişlerdir. Sonrasında, köyün taşınması için belirlenen yere su basmanlarının atıldığı, 6-7 tane atıldıktan sonra, mütahitini yeterli finansal desteği sağlayamaması, o dönemde yolların bozuk olması ve diğer olumsuz şartlardan dolayı konutların hepsini tamamlayamadığı, sonrasında gelen mütahitlerinde birer, ikişer konut inşa ederek gittiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında su basmanı attırmayanlara, kredi çıkmadığı katılımcılarca da sıkça dile getirilmiştir.

3.4. Projenin Başlangıcı ve İşleyiş Süreci

3.4.1. Projenin Başlangıcı

Katılımcıların ifadelerine göre, köyün afet riski altında olması ve yeni konut yapılacak alanın bulunmamasından dolayı, köyün taşınmasına karar verilmiştir. Bu amaçla 1980'lerde taşıma işlemi için başvuru yapılmış, 1999 ve sonrasında ise belirlenen yeni yerleşim alanına, konutların inşasına başlanmıştır. Projenin ne zaman başladığına ilişkin katılımcıların görüşleri kendi ifadeleri ile şöyledir: *Katılımcı 14*, “Kimi heyelan var dedi kimi taş düşecekti dedi kimisi de köy ilerlemiyor taşınırsa ilerleyecek dediler o yüzden başladı 94'lerde gelip baktılar. Süre ilkten 25 yıldır, sonra dört seneye düşürdüler vade süresini. Muhtar Hüseyin Doğan döneminde ilk başvuru yapıldı”; *Katılımcı 15*, “gaçacak yer yok diye, daşdan dolayı daş tehlikesi var dediler bina yapılacak yer yok dediler köy ilerleememek diye öyleliklen başlandı”; *Katılımcı 19*; “Başlayalı 20 yıl olmuştur herhalde ama tam bilmiyom...”; *Katılımcı 23*; “1999 da başladı 2010 da durdu...”. *Katılımcı 17*, 1984'ten itibaren köyün kaldırılmaya (taşınmaya) çalışıldığını, köylülerin uyum sağlayamamasından dolayı köyün tamamlanamadı-

ğını; *Katılımcı 23* ise köyün 1982-85 yıllarında heyelan bölgesi olarak taşınmaya karar verildiğini, yeni köyün yapımına Hüseyin Doğan muhtarlığı zamanında belirlendiğini ifade etmiştir.

3.4.2. Proje Süresince Köyde Afet Yaşanma Durumu

Riskli alanın tespiti sürecinde söz konusu köyde projenin öncesi ve sonrasında herhangi bir heyelan afeti gerçekleşmiş durumu ve yaşanan can ve mal kayıplarına ilişkin katılımcıların görüşleri kendi ifadeleri ile şöyledir: *Katılımcı 9*, “aha de şura yolun üstüne daş düştü buyu emme öyle fazla iri bi daş değildi insana zarar vermedi yolun üstüne düşmüş zati millet kenara itivimişti...”; *Katılımcı 11*, “2000 lerde yolun üstüne büyük 40 tonun üstünde bir daş indi. Gepçe gıramadı bayaa savaştı. Olduğu yere gömdü ileriye götürelim dediler ileriyede götüremedi... Bu sene Caber’de düğün vardı düğüne geçtydik urdan geri geldik yol kapanmış, büyük bi kaya yokardan... yere daş düşmüş bi parçası gelmiş yola düşmüş aşağıda olanlara bile vurabilirdi... Evvel senelerde deprem oldu. 2 senedir çok deprem olmaa durdu, geçen seneki depremde 6 büyüklüğünde deprem oldu bayaa belediyeden bile aradılar bizim köy heyelanda olduğundan köyde bi sorun mürün var mı dediler...”; Köyün eski muhtarlarından olan *Katılımcı 14*, “saten huraa bi dene düştü üst yandan bi kaya kopmuş 5 metre bile vardı o zaman köy hizmetlerinin en büyük makinası vardı gıramadı daşı göm dedim bende oraa gömdü... 94 deydi o daş...”. *Katılımcı 12*, deprem tehlikesinin olduğunu taş düşme riskinin oldukça fazla olduğunu dile getirmiştir. *Katılımcı 13*, çok eskiden bir deprem olduğunu 5-10 kişinin öldüğünü, tam olarak tarihini bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcılar; daha önceden köyde taş düşmelerinin yaşandığını, belirsiz aralıklarla kar ve yağmurların fazla yağdığı dönemlerde, kayaların veya taşların düştüğünü, dile getirmişlerdir. Kayaların yağmur ve kar sularıyla fazla yıkanmadan dolayı altında boşluklar oluştuğunu, köyün risk altında olduğunu, bu taşların sürekli olmasa da ara ara düştüğünü ifade etmişlerdir. Ayrıca tam tarihini bilmediklerini ifade ederek, katılımcıların büyük bir çoğunluğu 15-20 yıl önce yola büyük bir kaya düştüğünü, iş makinesiyle parçalanmaya çalışıldığını ve kırılmayınca da iş makinesinin taşı yola gömdüğünü dile getirmişlerdir. Taşın o zaman için oldukça büyük ve yaklaşık 40 ton civarında olduğunu ifade etmişlerdir. Yukarıda anlatılanlar dışında, köyde büyük çaplı bir afet ve buna benzer bir olayın olmadığını dile getirmişlerdir.

3.4.3. Katılımcıların Projeden Haberdar Olma ve Katılım Sağlama Durumları

Katılımcıların hepsi, projeden, yapılan konutlardan haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar söz konusu bu projeye katılmayı çok istediklerini, ama bazı katılımcılar maddi durumunun yetersizliğini, bazıları da kredi çıkmadığı için projeden yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu bunun dışında, diğer köyde arsasının olduğunu ifade ederek, soruyu yanıtlamışlardır. Katılımcıların 3'ü kredi çıkmadığı için konut yaptıramadıklarını, katılımcılardan 1'i kredinin kendisine çıktığını, ancak mütahitin gitmesinden dolayı konutunu yaptıramadığını ifade etmiştir. Katılımcıların bu konudaki görüşlerin şöyledir: *Katılımcı 4*, “vardı bizim orda arsa da biz yaptıramadık ööle galıvıdı...”; *Katılımcı 5*, “2-3 dene mütahite sattık biz bunu... Sonarıda ödenekler vere yokarı yokarı gitti vere yokarı yokarı gitti ödeneği nası geri ödeyen ben 60-70 milyarı... Benim arsa varda ev yok orda...”; *Katılımcı 6*, “mutahit 5-10 bina yaptı oraa yarım bıraktı. O da para istedi sonarı kredi çıkmayınca yaptıramadık, arsalar orda duruyo. 2 tene arsa vardı. Biri benim üstüme, biri annemin üstüne unada yapılacaadı lafta, yapılmadı...” şeklinde ifade etmiştir. *Katılımcı 15*, projeye katıldığını ancak kredi almayıp kendi tarlasına kendi imkanlarıyla yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcıların 5'i “maddi imkansızlıklardan ve garibanlıktan” dolayı konut yaptıramadıklarını dile getirmişlerdir. *Katılımcı 12*, projeden haberdar olduğunu, “Bayındırlığın Kendin Al Kendin Yap Projesi” olduğunu, katılım sağlayamadığını ifade etmiştir. Katılımcılar mütahitlerin konutların inşasını tamamlayamaması, kredinin çok yüksek olması, krediyi geri ödeyemem korkusu ve maddi yetersizliklerden dolayı, yeni köyde konut yaptıramadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların sadece 2'si konut yaptırdıklarını, ancak kredi almadan kendi imkanlarıyla tarlalarına yaptırdıklarını ifade etmişlerdir.

3.4.4. Katılımcıların Yeni Köyde Konut Sahipliği/Varlığı Durumu

Eski Köyde ikamet eden katılımcıların 13 tanesi Yeni Köyde konut sahibi olamadıklarını ve 2 tanesi ise konut sahibi olduğunu belirtmiştir. Eski Köydeki katılımcılar projeden yararlanarak yeni köyde konut sahibi olma durumlarıyla ilgili olarak kendilerini şöyle ifade etmiştir: *Katılımcı 1*, “5 kere ev yaptıracam diye sözleşme yaptık mütahitlerle yaptırılma diye 5-6 kişiylen filan gittik Bergama'larda sözleşme yaptık noterlikte filan bi türlü olmadı ödenek çıkmadı kredi vemedi devlet parayı yaptıramadık kaldı bizim evler...”; *Katılımcı 3* “3 defa 4 defa ev vedim mutahitlere sözleşmeyi yazılı yaptık mesela cayarsa bilmem ben ödeyecem o ödeyecek diye onlar dahil olmadı yani...”; *Katılımcı 6*, “Benim yok işte arsa vardı yaptıracaaaz dedik ama yapılmadı kredi çıkmadı yarım bıraktık...”; *Katılımcı 13*; “yaptırmadım nası yaptıraan gudret yok undan ööle kaldı ev guvveti olan yaptırdı guvveti olmayanın ööle kaldı... biz oraya nasıl gitcez biz bağış yaptık oraya tarlayı hiç olmasa bu köv kalksa gitse kimse kalmazdı burda garibanız zaten neree gitcen” . Eski köyde yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu, birkaç kez konut için başvuru yaptığını, ancak kredinin çıkmaması yada verilmemesinden dolayı, konutunu yaptıramadığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar; konut yaptırma imkanlarının olmadığını, maddi yetersizliklerinin olduğunu; bazı katılımcılar ise, su basmanlarının atırıl-

dığını ancak kredi verilmediğinden dolayı konutlarını yaptıramadıklarını ifade etmişlerdir.

3.4.5. Proje Sorumlularından Haberdar Olma Durumu

Katılımcıların büyük çoğunluğu projenin sorumlularından haberdar olduğunu dile getirmiş, sadece 2 katılımcı bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili görüşleri şöyledir: *Katılımcı 3*, “evet eee şeyden geldiler İzmir’den geldiler Bayındırlıktan geldiler onlar çıkardı satı kredileri soğra mutahitler, şirketler geldi onların önderliğinden bayaa birkaç ev başlangıcı oldu...”; *Katılımcı 11*, “Bayındırlığın kendin al kendin yap projesiydi...”; *Katılımcı 14*, “köy hizmetleri vardı o zaman biz Bankasına yatırdık parayı ya afat işleri vardı köy hizmetleri vardı o zaman köy hizmetleri kaldırdı bu kövü... İzmir’de şey vardı Gaziemir’de özel idare vardı ya hani hükümet birleştirdi ya Afet İşlerinnen, köy hizmetlerinden geldiler... kredi verildi 25 senede ödeneceedi soğra öteki gelende 4 sene dedi Afet İşlerinden gelen... Siz kendiniz örün dedi ben proje planı vereceem dedi ona keza”. Katılımcıların çoğunluğu soruya evet yanıtını vermesine rağmen, projeyi kimin yaptığını ilgili tam ve net bilgi veren kişi sayısı sınırlı olmuştur. Bunların birkaçı projenin Bayındırlık tarafından yapıldığını ifade etmiştir. 1990’lı yıllarda muhtarlık yapmış olan *Katılımcı 14*, İl Özel İdaresince, Köy Hizmetleri ve Afet İşleri tarafından yapıldığını, mühendislerin gelip tespit ettiğini ifade etmiştir. Kredilerin ... Bankası’nca verildiğini, sözleşmelerin Bergama’da noterlikte yapıldığını ifade etmiştir.

3.4.6. Projede Katılımcılara Sağlanan Olanaklar

Yeni köydeki katılımcılara katılımcıların 5’i bu süreçte kredi aldığını, 2’si kredi almadığını, 1’i de konutunu devraldığını ifade etmiştir. *Katılımcı 17*, 4.900 ve 13.000 TL’lik 2 kredi aldığını ve 2 konut yaptırdığını bunlardan birini devrettiğini, 2 evinin 23.000 TL’nin üzerinde müteahhide verildiğini; *Katılımcı 21*, 30.000 TL’yi geri ödeyemeyeceğini düşündüğü için kredi almadıklarını, *Katılımcı 22*, krediye başvurduklarını, ancak kredi çıkmadığı için alamadıklarını, konutlarını kendi imkanlarıyla tarlalarına inşa ettiklerini ifade etmiştir. Katılımcılara söz konusu projede maddi imkanları doğrultusunda, konut yapmaları için kredi verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kredinin ilk 5 yıl ödemesiz, sonraki 20 yıl ödemeli olmak üzere, toplamda 25 yıl vade süresinin olduğunu ifade etmişlerdir. Kredinin, projenin başlangıç döneminde daha az miktarlarda (5.000-10.000 TL) verildiğini, sonraki yıllarda kredi kullananlara yüksek miktarlarda (15.000-25.000 TL) kredi çıktığını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu konutlarını inşa ederken kredi almıştır. Kredi almayan 2 katılımcıdan biri kredi çıkmadığı için, diğeri de geri ödeyemem düşüncesiyle kredi kullanmamış, konutlarını kendi tarlalarına yapmışlardır.

3.4.7. Verilen Maddi Desteğin Katılımcılara Göre Yeterliliği

Katılımcıların büyük çoğunluğu, verilen kredini yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda kendi ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 16*, “para o zaman için yeterliydi yalnız halk yaptırmadı cezasını halk çekiyo şimdi, o an çok yeterliydi para, o şartlara göre yeterliydi para. Şuan yetmeyebilir o ayrı mesele”; *Katılımcı 17*, “benim evlerde kredi fazla yok mesela emme sonaki yapılan evlerin 25.000-30.000 kredileri vardı. bi evin ki 4.900 lira diğeri 13.000 lira benim 2 dene evim var yani düşükken yapıldı bizim evler sonraki yapılanlar 25.000 civarında, bi de faizi vardı mütahite verildi evler”; *Katılımcı 18*, “bize kredi verdiler kredilerden evleri anca yapabildik 15 seneden beri ben kredi ödeyip barıym 10 yılım var satı 9 milyar kredi aldık satı yılda birer milyar, 700, 800, 600 lereyi yıldan yıla yatırıpbaayız”; *Katılımcı 19*, “ben devraldığım evi ödüyüm 12.000 lira”. Verilen yanıtlar değerlendirildiğinde; katılımcıların çoğunluğu verilen kredinin, o zamanın şartları bakımından yeterli olduğunu ve konutlarını kredilerle yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Ancak *Katılımcı 20*, kredilerin sonraki yıllarda artış göstermesiyle, kredi alma ihtimali olanlarında vazgeçtiğini, ayrıca kredinin geri ödenirken yılda 1 defa ödendiğini, her senenin 1 taksit dönemi olduğunu ifade etmiştir.

3.4.8. Katılımcıların Kredi Ödemelerinde Yaşadıkları Zorluklar

Katılımcıların 5’i kredi aldığını ve öderken zorlanmadıklarını, 2 katılımcı kredi almadığını diğer katılımcı da konutu devraldığını ifade etmiştir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 18*, “9.000 TL’lik kredi aldım”, *Katılımcı 17*, “4.900 ve 13.000 TL’lik 2 farklı kredi aldım, öderken çok zorlanmadım, faizi fazla yoktu krediler bizim aldığımızda düştü, sanırım faizi %2 olması lazım para yeterliydi. Bi de bi evimi dayıma devrettim şimdi o ödüyo”; *Katılımcı 21*, “kredi almadık gızım komşulardan bile yardım aldıktan hani devletten çekmedik, gonum komşudan aldıktan devletten kredi çekmedik... Tabi o zamanlar çocuklar ufaktı, zorlandık zorlanmama mı gonu komşudan borç aldık ööle yaptık”; *Katılımcı 22*, “hayır hayır kendi imkanlarımla yaptım. Kredi alsaydım zatı köy yerine yapardım yani ayrı ev yapmazdım. Kendi yerime değil köy yerine yapardım 3-4 defa ev vedim mutahitlere”; *Katılımcı 23*, “ben 13-15.000 kadar kredi aldım işte, 15.000 lere aldım...”. Kredi alan katılımcılardan çoğunluğu (1 kişi hariç) öderken zorlanmadığını ifade etmiştir. Ayrıca konutunu tarlasına yapan ve kredi almayan 2 katılımcı ise, konutlarını inşa ederken zorlandıklarını, komşularından borç aldıklarını belirtmişlerdir.

3.4.9. Katılımcıların Ek Ücret Ödeme Durumu

Yeni yapılan konutlar için ek ücret ödeme durumuyla ilgili olarak katılımcıların 4’ü ek ücret ödediğini, 4’ü ödemediğini, yeni yapılacak yerleşim yeri için 5 kişinin tarlalarını bağışladığını ve bu alana yeni köy yerleşimi

için konutların inşa edildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların birkaçı konut yeri için harç ücreti olarak bir miktar para ödediğini, bunun dışında kendilerinin ek ücret ödemediklerini, diğerleri ise hiç ücret ödemediğini ifade etmişlerdir.

3.4.10. Yeni Köydeki Konutlar İçin Tahsis Edilen Yer

Katılımcıların çoğunluğu konut yerleri için birkaç kişinin tarlalarını bağışladığını ve o alana yeni yerleşim yeri için konutların inşa edildiğini, bunun dışında 3 katılımcı, konutlarını kendi tarlaları içine yaptığını/yaptırdığını, bu katılımcılardan 1 tanesi krediden yararlanarak konutunu kendi tarlasına yaptırdığını, 2'si krediden yararlanmadan tarlasına yaptırdığını belirtmiştir. Bu konuda katılımcıların kendi ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 16*, “Şimdi orası benim kendime aitti, dedemin tarlasıydı, ben orayı bağış yaptım. 3 kişi biz bağış yaptık orayı hükümet parselledi evleri o şekilde oldu”; *Katılımcı 22*, “Bağış yapılan tarlaların üzerine yapıldı. Ama ben tarlamanın içine yaptım. 3-4 kere başvuru yaptım. Kredi verilmedi”; *Katılımcı 23* “bu köydeki vatandaşlar köy taşınsın diye orayı bağışta bulunmuş tarlalarını, 4-5 kişi oraya bağış yaptı”.

3.4.11. Yeni Köyde Yaşayan Katılımcıların Memnuniyet Düzeyi

Yeni Köyde yaşayan katılımcılar genel olarak eski köydeki konutlarına kıyasla şu an oturdukları konutlarından memnundur. Konutlarının oldukça konforlu olduğunu ve rahat ettiklerini belirtmişlerdir. Bunun dışında 2 katılımcı her iki köydede yaşadıklarını, bu durumun kendileri için zor olmadığını, gayet memnun olduklarını ifade etmişlerdir. *Katılımcı 16*, konutunun sadece koku yaptığını, bunun dışında yeni köydeki konutundan gayet memnun olduğunu; *Katılımcı 18* ise konutunun bahçesinde eşya koyacak yer olmamasını sorunlar olarak dile getirmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir: *Katılımcı 16*, “tabi canım şuan çocuklar bile çok memnun valla benim gidesim bile gelmiyor”; *Katılımcı 18*, “eyi olmamı gızım çok güzel bizim için iyi. Bizim eski evler pek mi iyi sanıpbaan sen. Burdada messela mekan dar neden dar bi ileşber kövünde mesela hinci adamın bi inegi var saman bağlaacak yeri var bunun neresine yapıpta odununu atacak buraa yaaa”; *Katılımcı 19*, “burası iyi burası iyi şimdi bene göre suyu içinde elektiriği içinde burası iyi şimdi buraa altyapıda yapıldı kanalizasyonu da var evler çok güzel... Eski köydeki evde daş mı düşecek diye uyuyamıyosun satı görmüşünüzdür evler hep çatlak”; *Katılımcı 21* “ev tarlamızın içinde burda ıratımız yerinde kendi köpeemiz kendimize öriy bizim onun için burası iyi geliy bize... yok zor olduğu yok her iki köyde yaşamak zor olmuyo bize, taranın aygıtı orda duruyo buranın ki de burda duruyo”.

3.5. Yer Değiştirme/ Değiştirememe Süreci

3.5.1. Katılımcılara Sağlanan Olanakların Yeterliliği

Katılımcılar; kredinin özellikle su basmanı atırıldıktan sonra verildiği için zorlandıklarını ve krediyi alamadıklarını, aynı şekilde inşa sürecinde kredi için katılımcıların bazıları 3-4 kez, bazılarının 5 kez konut için başvuru yaptığını, ancak bir türlü kredilerin çıkmadığını ve kredilerin (ödeneklerin) sürekli arttığını ifade etmişlerdir. Yani projenin başladığı ilk yıllarda verilen kredilere göre, sonraki yıllarda verilen kredilerin sürekli yükseldiğini, bu nedenle katılımcılar geri ödeyememe korkusuyla, kredi alamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, hayvancılık ve tütünden çok fazla gelir elde edemedikleri için, konut yaptıracak finansal destek bulamadıklarını da sıkça dile getirmişlerdir.

Bazı katılımcılar; köylülerin birbirine bu konuda destek olmadığını, akşam yaptırmak istediğini, sabah vazgeçtiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu; köyde çalışma şartlarının zorluğundan dolayı, çalışmaların çok fazla yürütülemediğini, özellikle o dönemde yollarda asfalt olmadığı için işlerin geri kaldığını, bu nedenle de müteahhitlerin daha fazla konut inşa ettiremediğini dile getirmişlerdir. Bunun dışında vade süresinin projenin başlangıcında 25 yıl iken, sonrasında vade süresinin 4-5 yıla düşürülmesi katılımcıların konutlarını yaptırmaktan vazgeçmesine neden olmuştur.

Katılımcıların bu konudaki görüşlerini kendi ifadeleriyle şöyle dile getirmiştir: *Katılımcı 1*, “bize kredi verilmedi biz alamadık alsaadık evi yaptıracadık yook almadık vemediler ki bize yav yaptıramayanlara verilmedi yaptıranlara vediler, krediyi başlattırıp yaptıranlara verildi. Ben beş sefer verdim evi gızımız... Devlet ödenek çıkarttırmadı nası yaptıran ben evi 50-60 milyara. Bi de ev devletin planı altında yapılacak rastgele kendine göre yaptıramazsın ki devletin gözetiminde evi gelip kontrol edicekler evi şu kadar demir gonacak bu kadar çimento öyle yapılacak dediler bize yaptıramayız unu... sonradan da vemediler bize parayı ne olduysa oldu garıştırdılar işi vemediler galdı köv bu sefer mühendisde geldi tutanak tuttu adam 40 gün içinde yaptırırsanız yaptırırsınız yaptıramazsanız kendiliğinden iptal olacaktır diye tutanak tutturdu muhtarada bi mühürletti ondan soğra çekti gitti kapandı”; *Katılımcı 2*, “ben de gazdırdım burda temellerini kredi çıkmadı. Kredi çıkmayınca biraagıvıydık”; *Katılımcı 3*, “her imkanlar elverişliydi her imkan o şartlarda eyiydi ama bi sebep oldu ne olduysa olmadı işte kredi çıktı herkese kredi çıktı ama mutahitlerden olan bişey bu mutahitler geldi mesela sene 3 ev yaptı bıraktı gitti sonra bıraktı gitti eee sonra komşular arkadaşlar ev yaptıramadı eee ondan sonra geldi evi niye yaptırmıyosun eee ben yapamıyom ki evi normal ustayı kabul etmiyolar ille plan proje üzerinde ben yapamıyom ki”; *Katılımcı 6*, “adam krediyi ve-

ripbaa emme iş yapıldıktan sonra veriyo o zamanda neylen alacak adam”; *Katılımcı 5*, “gızımız ödenekler yükseldi ödenek yükselince okula çocuk gidecek gızanları okutacak gelip gitmeye imkan yok aşam sabah araba bi gün geliyo bi hava bozuldu mu sona bi gün gelemiyö”; *Katılımcı 14*, “para verildi para, kredi verildi 25 senede ödeneceedi sona öteki gelende 4 sene dedi afat işlerinden gelen mühendis”.

3.5.2. Kendi İmkanlarıyla Konut Yapanların Durumu

Yeni köyde yaşayan katılımcılar aralarında kendi imkanıyla konut yapanların olduğunu ve bu kişilerin konutlarını kendi tarlalarına yaptıklarını ifade etmişlerdir. *Katılımcı 23*; bu şekilde konut yaptıranlara, elektrik ve suyun bağlatıldığını ifade etmiştir. Katılımcılar soruya kredi almadan konut yaptıranların çok az olduğunu, bu şekilde konutlarını yapanların zorlandığını dile getirmişlerdir. Ayrıca bu şekilde konut yaptıran *Katılımcı 21* ve *22* konutlarını yaparken zorlandıklarını, komşularından, akrabalarından borç aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu 2 katılımcı, her iki köyde de konutu olduğu için yılın birkaç ayını yeni köyde geçirdiğini, kış aylarında da eski köyde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki kendi ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 21*, “kredi almadık gonum gomşudan aldık devletten çekmedik... O zaman çocuklarım da küçüktü zorlandık emme gatlandık gonum gomşudan aldık, şurdan burdan aldık, şununu bununu ihtiyaçlarını aldık evin”; *Katılımcı 22*, “ben kredi almadım kredi alsaydım köy yerine yapardım yani evimi tarla evi yapmazdım, yani bize sıra gelmedi ilk önce başladı mesela sene başladı, senin evi yaptı benim eve gelince bıraktı gitti. Yeri bile gazılık hazır yani su basmanı attırsan atırabilisin gepçeylen gazdılar hazırladılar sonra ne olduysa bi garişiklik oldu kaldı”; *Katılımcı 23*, “Evet oldu. Tarlasının içinde olanlar var orda tarlasının içine yaptırdı oraa biz ceraan da çekirdik ceraan su verildi orda oturuyo adam”.

3.4.4.3. Eski Köydekilere Göre Taşınamama Nedenleri

Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerine kredi çıkmadığını, kredinin konutlar için su basmanı atırılıp daha sonra verildiğini, maddi olanaklarının konut yaptırmak için yetersiz olduğundan dolayı taşınamadıklarını ifade etmişlerdir. *Katılımcı 2*, “mutahit 5-10 bina yaptı oraa yarım bıraktı... kreedı çıkmaagınca yaptıramadık arsalar orda duruyoo”; *Katılımcı 10*, “düşündük emme bütçe... fırsat olmadı millet taşınamadı parasızlıktan bütçe bahalı geldi”; *Katılımcı 14*, “devlet bize kredi vereen dedi köy hizmetlerinden 25 senelik, 25 senede ödeneceedi... On ton demir gidecek deyipbaa. Sonra insanlar bıraağıvıdı. Su basamağını kendimiz atacaaz ondan sonra kredi veriliyordu... parasızlıktan olmadı para ossa çıkılacaadı 5 milyarlık su basamaanı atıyosun gelip mühendis bakıyo ondan sonra veriyo para, kredi çıkarılıyo” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların 5'i krediye başvurduğunu kendilerine kredi çıkmadığı için, konut yaptıramadıklarını ve maddi olanaklarının yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 2'si, her iki köyde de konutu olduğunu, ikisinde de yaşadıklarını dile getirmiştir. Katılımcıların 1 tanesi kredilerin çok yüksek olduğunu, “geri ödeyemem” diye kredi almadığını, onun yerine Göçbeyli’den konut aldığını ifade etmiştir. *Katılımcı 12*; insanların birbirine destek olmak istemediğini dile getirmiş ve şu şekilde soruya cevap vermiştir: “toprak kayma ihtimali var emme yerin yurdun burda napacan bu gış gününde nere gidecek adam... Dam gibi bir odalı bir ev normalde depo olarak kullanılan bir yeri biz ev olarak kullanıyoz”.

Eski köydeki katılımcılar; maddi yetersizlikler, kredini çıkmaması, ayrıca kredinin su basmanı atanlara verilmesinden dolayı, bu süreçte konut yapma ihtimali olan kişilerinde vazgeçmesine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum eski köyde yaşayanlar açısından oldukça zorlayıcı bir süreç olmuş; konutunun inşasına başlayan, ancak tamamlayamayan köy sakinlerinin, eski köyde yaşamaya devam etmelerine, yeni köye taşınmamalarına ve yeni köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamamasına neden olmuştur. Köyün bir kısmının yeni köyde, geri kalan büyük bir kısmının da eski köyde yaşaması, köye hizmet gelmemesine ve bazı hizmetlerden eksik yararlanmalarına sebep olmuştur.

Ayrıca köyün taşınamaması, eski köyde yaşayanların rahat bir şekilde su kullanmalarına da engel olmuştur. Su ihtiyacı halen biri köyün girişinde, diğeri de ortasında olmak üzere 2 çeşmeden sağlanmaktadır. Katılımcılar kullanacakları suyu elle ya da eşekle, plastik bidonlar ile taşıdıklarını, eski köyde şebeke suyunun bulunmadığını ve yazları çeşmelerden biri kuru olduğu için onu da kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Eski köydeki katılımcıların hemen hepsi durumdan oldukça dertli olduklarını, görüşmeler esnasında sıkça dile getirmişlerdir.

3.5.4. Yeni Köyde Konutu Olanların Taşınamama Nedenleri

Yeni köyde evi olup ta taşınmayan ve hala eski köyde yaşamaya devam eden katılımcılar taşınmama nedenlerini kendi ifadeleriyle şöyle dile getirmişlerdir: *Katılımcı 16*, “valla bilmiyom ki insanlar buraa alışamadı yanda bi odanın içinde 5 kişi yatıyo adam dekmeliyo üstünden orda yatıyo burda ayrı ayrı odalarda yatamıyo işte ben anlamıyom o konuda”; *Katılımcı 17*, “Çocuk okutacan diye köyden gitti. Gitti vardı gızan okutacan diye”; *Katılımcı 18*, “şimdi bizim ordaki vatandaş buraa gelecek ev yapılısa yani para başka şeyeedecez diye başka parada vemediler. Sonarıda bu köve kaç denesi yapacaan dedi işte kaç danası ev vedi kaç dana insan vedi yalnız gelip yapmadılar para ucuz geldi anlayırımın devletin vedii para. Mutahitler buraa geldi gardeş ne yapalım eee sen de para veremecen yaptıramadılar”; *Katılımcı 20*, “milletin elinde avcunda para yoktu ondan da-

şınamadı, hani yapılmayınca ööle duruyo. Oraya yapanda ödeyemedi uda ööle duruyo hinci doğrusunu gonuşalım unlar yaptıramamış yaptıranda ödeyememiş”; *Katılımcı 21*, “3-4 oğlanı olanlar yaptırdıydı oğlanlarda işe gitti galdı. Eski köyde millet... imkanı olmadığı için köylüde yaptıramadı, hani imkanı olan var olamayan var hana anladığın onun için yaptıramadılar gızım. Hana hala taha ödeyemedi abamgil. Şeyide hasta oluvıdı, gocasıda hala bak taha evi ödeyemediler. Nası yaptırısın ötente güvensinde... Şu yanda mesela Kasım kendisi öldü oğlanlarına 2 oğluna ev yaptırdıydı birini gayınçısına verivıdı hadi sen öde parasını devlete eee biri galdı evinin, ödeemeence nere ev yaptıracan”; *Katılımcı 22*, “Hiç durmadılar. Köyde duran 3-4 kişi var işte yaptıranlarda durmadı girmede ki adam... Köylüler elektrik yok su bağlantıları olmadı diye kimse şey yapmadı”.

Katılımcıların 2’si köylülerin, yeni köye alışamadıkları için taşınmadığını, bazı köy sakinleri konutlarda elektrik, su yok diye taşınmaktan vazgeçtiklerini, birkaç katılımcı çocukları büyüdüğü için çocuklarını okutmak amacıyla köyden gittiğini, diğer katılımcılar ise köyde iş imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı, köydeki gençlerin başka yerlere iş bulmak ve çalışmak amacıyla gittiklerini, bazılarının da Göçbeyli’ye ya da Bergama’ya taşındığını, bu nedenle de konutlarını yaptırmalarına rağmen buraya gelemediklerini dile getirmişlerdir.

3.5.5. Yeni Köyün Boşalması İhtimaline Karşı Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, köylülerin köyü terk edeceği düşüncesinde değildirler. Köyde, tarlalarının ve bölgede zeytin ağaçlarının olduğunu, ayrıca köylülerin konutlarını bırakabileceğini düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında tam aksini düşünen diğer katılımcılar, böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde; eski köye taşınabileceklerini yada başka yerlere gidebileceklerini ifade etmişlerdir. Ancak şuan için köyden taşınmayı ve köyü terketmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili katılımcıların kendi ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 16*, “yok yok ben burda hepsi milletin gitse tek başıma gine durarım o konuda sıkıntı yok”; *Katılımcı 17*, “bullarda gari kimse galmadı, gızan okutacan diye gidenler oldu”; *Katılımcı 2*,; “Anaam boş galır mı bu köv madenciler hep buraa gelipbaa taha gızım buraa yeni 250 ağaç zeytin diktik o gadan goca dal var ben gelmesem torun gelir gelen olmamı gızım buraa sabaha gadan taksi çekilipbaa”; *Katılımcı 23*, “öyle bi durum olursa bizde o zaman ya buraya geliriz ya da başka yere çeker gideriz galır o zaman burası”.

3.5.6. Eski Köydeki Katılımcılara Göre Köyün Taşınamama Nedenleri

Katılımcılar çoğunlukla maddi imkanlarının yetersizliğinden dolayı, bu durumun taşınmalarına engel olduğu ve su basmanı attırmayanlara

kredi verilmediği için yaptırma ihtimali olanlarında vazgeçtiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların birkaçı, insanların aralarında birlik olmadığından dolayı taşınılamadığını, bunun dışında müteahhitlerin sürekli gelip gittiği ve ikişer üçer konutun ancak yapılabildiğini ifade etmiştir.

Katılımcılar köyün taşınısaydı iyi olacağını, projenin tamamlanamadığı için köyün yarısının eski köyde, yarısının yeni köyde yaşadığını, köylerin dağılmasını istemediklerini sıkça dile getirmişlerdir. Köyün yapılsaydı güzel olacağını, en azından köye yardımların gelebileceğini ifade etmişlerdir. Köyde yaşayanların çok fazla gelir elde edemeyişi ve konut yaptırma olanaklarının olmayışı, yeni yapılan yerleşim yerine taşınamamalarına, onların halen eski köyde zor yaşam koşullarıyla uğraşmalarına neden olmaktadır.

Katılımcıların bu konudaki kendi ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 3*, “İnsanlara kredi çıktı ama müteahhitler geldi ikişer üçer er ev yaptı gitti. O günün şartlarında kimi suyu yok elektriği bahane etti. Bir şeyler sebep oldu bu nedenle olmadı. Sona gomşular arkadaşlar ev yaptıramadı eee niye yaptırmıyosun e ben yapamıyom ki evi bi normal ustayıda kabul etmiyular ille plan proje üzerinde belge üzerinde olacaamış... bayaa sebepler oldu ondan dolayı olmadı yani soğra yaptırmayacaanız mı dedi yaptıрмаacaz eee yapacak durum galmadı git gel git gel git gel sonra herkesten imza topladılar o günün şartlarında olmadı kimi suyu yok kimi elektrik yok kaynak yapamıyoz dedi”; *Katılımcı 4*, “20 sene ödemeliydi millet ödeyemeyeceğini anlayınca yaptırmaktan vazgeçti. Bütçeler kısa geldi durumları iyi olsa yaparlardı belki ama kızan okutuyorlardı o yüzden yaptıramadılar”; *Katılımcı 7*, “İmkansızlıktan desen olur yav. Adam krediyi veripbaa emme iş yapıldıktan sonra veripbaa sonra demirini neylen alacak adam”; *Katılımcı 10*, “Çok para istediler edemedi millet eve yazıldı herkes. Yaptıracııdi millet herkesin tapusu vardı iptal ettiler. Kimse yapılmadı galdı... Parası olan ev yaptırdı, olmayan yaptıramadı. Yarıyı yaptırdı yarıyı yaptıramadı, köyün yarıyı orda yarıyı burada ne yapalım”; *Katılımcı 11*, “Köyde yıllık 5 milyar parayla geçinen insanlar var köyde hani çocuğuna çocuğuna anca yetiriyor nası yapsın”; *Katılımcı 12*, “oraya taşınılamamasının sebebi devlet değil millet. Birbirine destek olmadı köstek oldu millet birbirini ayarttı yapmayın diye yaparız evi diye galdı köv devlet desteği yaptı gene bu köve suyunu getti yolunu getti altyapısını yaptı bizim ağalar 4 direğin üzerine evi yaparız ya ne olacak dediklerinden olmadı”.

3.4.4.8. Yeni Köydeki Katılımcılara Göre Köyün Taşınamama Nedenleri

Yeni köyde yaşayan katılımcılar 2’si, insanların arasında birlik olmasını, 4’ü insanların maddi yetersizliklerini, 1’i müteahhitlerden kaynaklandığını ve diğer katılımcı da projenin takip edilmemesinden dolayı süre-

cin düzgün ilerleyememesini taşınamama nedenleri olarak belirtmişlerdir. Yapılan çalışmaların devamlılığının olmaması ve takip edilmemesi köyün taşınma işleminin tam olarak gerçekleşememesinde önemli bir etken olarak belirlenmiştir.

3.4.4.9.Yeni Köydeki Katılımcıların Köyün Tamamlanamaması Hakkında Düşünceleri

Katılımcılar köyün taşınma sürecinin tamamlanmasını istediklerini, köyün yer değiştirme sürecinin tamamlandığında daha fazla rahat edeceklerini, en azından köye yardımların gelebileceğini düşünmektedirler. Diğer köy sakinlerinin halen suyu olmayan ve kaya düşme riski bulunan eski köyde, çok zor şartlar altında yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar köyün taşınamamasında özellikle insanların birbirine destek olmamasının, köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamamasındaki en önemli neden olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir: *Katılımcı 16*, “yav halkta var bi sorun genelde 2-3 kişinin sorunundan galdı... Adamlar gelmek istemiy buraa hükümet arsayı vedii ben kendi talamı bak bağış yaptık hibaa ettik 150 ağaç zeytin varıdı hepsi gitti adam gelmiyi Allah Allah zorla mı getiriceen adamı gelmiyo”; *Katılımcı 18* “Mütahitler buraa geldi sözleşme yapalım diye adamlar. Sendede güç yok para veremeceesin adama yaptıramadı, krediyi vermediler anladın yani verebilirlerse kredi, bizim köye gelecek adam çok abii”; *Katılımcı 19*, “valla ni deyen ben şimdi parası olan gelecek para mı var ni geleceen. Herkes imkansızlıktan gelemiyoo, imkansızlık imkan yok adam valla imkanı yok imkanımız ossa ben taha saraylara çıkacaan”; *Katılımcı 23*, “Bu köy yapılmış olsaydı çok güzel olacaktı. Yarın mesela burda bir heyelan olupta misal 2 komşu zarar görüp acı çekmeceseni, Allah korusun şuradan bu kış daş düşse, belki birinin evinin içine girse. Belki birini öldürecek, birimizin gözyaşı akacak tabi Allah büyük tek öyle bir şey olmasında bu evler satı hep topraktan çamurdan, çamur yapımı”.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentsel dönüşüm projeleri; kentsel alandaki yapıların dönüşümü ve iyileştirilmesi hedeflenerek, kent ve kentin çevresindeki alanlarda uygulanması, hızla büyüyen kentlerin yarattığı sorunlara, hızlıca müdahale edilmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak kırsal alandaki yerleşimlerin konut sorunlarının, kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında ele alınmaması; bu konutların, planlama ve yapım aşamasında sınırlı ve düşük seviyelerde kalmasına, kırsal yerleşimlerdeki konutların kullanışlı olarak inşa edilememesine, Muratlar Köyü örneğinde olduğu gibi tamamlanamayan köylere sebep olmaktadır.

Çalışmada katılımcılar; projenin yapıldığı tarihlerde maddi olanakların yetersiz olması, mütahitlerin tam olarak işi tamamlayamaması ve sürekli değişmesi, projenin takip edilmemesi gibi nedenlerden dolayı, köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamadığını ifade etmişlerdir. Köy sakinleri taşınmak istedikleri halde konutların yapımının durması ve yüksek miktarlardaki kredileri ödemede zorlanacaklarını düşündükleri için kredi alamamaları, köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamamasında etkili olmuştur. Özellikle projenin başlangıcında su basmanı atılması için 5.000 TL talep edilmesi, çoğunluğu yıllık 5.000-10.000 TL ile geçinen köy sakinlerini çok zorlamıştır. Bu nedenle de birçok kişi geri ödeyemeyeceği korkusuyla, riske girmemek için kredi almamış, eski köyde ikamet etmeye ve zorlayıcı şartlar altında yaşamaya devam etmiştir.

Özellikle Muratlar Köyü'ndeki söz konusu bu yer değiştirme sürecinin tamamlanamaması durumu “köy yerleşimlerindeki konut sorunlarının, kentsel dönüşüm alanlarındaki konut sorunlarına göre daha az ilgilenildiğinin” bir göstergesidir. Tarımsal üretim ve hayvancılıkla geçinen bu yerleşim alanında; yolu, şebeke suyu dahi olmayan ve eşeklerle su taşıyan bir köyde gerçekleştirilemeyen köy taşıma süreci, şehirlerde gerçekleştirilen kentsel dönüşümün yenileme, sağlıklaştırma ve canlandırma gibi uygulamalarına oldukça uzaktır. Köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamamasına dair temel çıkarımlar Tablo 1.'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Köyün yer değiştirme/değiştirememe sürecinde belirleyici etkenler

Mekansal Etkenler	• Eski köy ve eski köye ait konutlar yaşamaya elverişli değildir. • Yeni köyün inşasında, konut yerleri için tarla başışı yapılmış, bu durum yeni konutların inşasına zemin oluşturmuştur. • Bağışlanan tarlalar parsellenerek, köy sakinlerine kurayla dağıtılarak yer seçimi yapılmıştır. • Yeni Köyde yapılaşma tamamlanmamıştır.
Yasal Etkenler	• Proje kapsamında köyde, 1982-85 yılları arasında heyelan ve kaya düşmesi riskleri görülmüş. Köy 1999 yılı ve sonrasında taşınmaya başlamıştır. • İlk konutların inşasında zorlanan müteahhit projeyi bırakmış, sonrasında gelen müteahhitlerde 1-2 tane konut inşa edip gitmişlerdir. • Köydeki yer değiştirme işlemi 2510 sayılı İskan Kanunu'na göre “<i>kendi evini yapana yardım</i>” sözleşmeleri kapsamında yapılmaya başlanmıştır. • Konutların yapılması için birçok farklı planın hazırlanması ve uygulamaların sürekli olmayışı projenin tamamlanamamasında etkili olmuştur.

Finansal Etkenler	• Köy sakinlerinin maddi yetersizliklerden dolayı, projenin süreçlerine katılamadıkları, konutlarını tamamlayamadıkları, bu nedenle köyün yer değiştirme sürecinin tamamlanamadığı tespit edilmiştir. • Köy halkının konutlarını inşa edememesinde, köy sakinlerinin kredi alamaması temel etkindir. • Kredinin su basmanı attıranlara çıkması, diğer köy sakinlerinin konutlarını başlamadan bırakmalarına sebep olmuştur. • Konutların yapımında ve projenin her aşamasında ayrı ayrı kredi verilmesi ve su basmanı için 5000 TL istenmesi köy sakinleri için sorun oluşturmıştır. • Katılımcılara kredilerin kullandırılması ve geri ödenmesi sürecinde; vade süresinin ilk 5 yılı ödemesiz, geri kalan 20 yılı ödemeli, toplamda 25 yıl geri ödeme süresi verilmiştir. • Kredilerin vade süresinin her geçen yıl azalması ve özellikle projenin ilk 10 yılında 4-5.000 TL olarak verilen kredilerin, sonraki yıllarda 20-25.000 TL'ye yükselmesi katılımcıların kredi almalarına engel olmuştur.
Sosyal Etkenler	• Katılımcılar kaya düşmelerinden rahatsızdırlar. • Eski köydeki katılımcılar, köyün şebeke suyunun olmaması ve altyapı yetersizliği nedeniyle, yeni yerleşim yerine taşınılmasını istemektedirler. • Köy sakinleri arasında taşınma süreci/projenin gerçekleştirilmesi konusunda birlik sağlanmamıştır. • Eğitim ve çalışma amaçlı köyü terk eden konut sahiplerinin olması konut yapma ve taşınma süreçlerini olumsuz etkilemiştir.

Süreç içerisinde; katılımcılara ödeyebilecekleri miktarlarda kredi verilerek, kaya düşme riskiyle karşı karşıya olan ve her an korkuyla yaşayan bu insanlar için, konut yapımında kolaylıklar sağlanarak, projenin takibini yapabilecek kişilerle bu sorunun kolayca çözülebileceği düşünülmektedir. Böylelikle herhangi bir can ve mal kaybı yaşanmadan köy tamamlanıp diğer köye taşınarak en azından köy sakinlerinin rahat edebilecekleri güvenli, suyu, tuvaleti bulunan konutlarda ikamet etmeleri sağlanmalıdır.

Bu gibi projelerde, devlet veya özel sektör kurum ve kuruluşları, Muratlar Köyü örneğindeki gibi tamamlanamayan köy ya da kırsal alanlarda devreye girerek, yer değiştirme işlemini tamamlamalı, yerleşim yerindeki halkı bu konuda desteklemelidir. Krediler, halkın geri ödeyebileceği, makul bir duruma getirilerek, yerleşim alanlarının inşası ve taşınma süreci tamamlanmalıdır. Gerektiğinde bu alanlarda uygulanması için, yasal düzenlemelere gidilmelidir. Projelerin uygulanması aşamasında, köy halkı-

nın katılımı da sağlanarak proje hızlıca bitirilmeli, köy sakinlerini mağdur etmeden, hem maddi kayıplara hem de zaman kaybına fırsat vermeden projeler bitirilmeli, buna benzer projelerde mağdur olan köy sakinleri bu yükten kurtarılmalıdır.

Özellikle afet riski taşıyan ve zarar görme potansiyeli yüksek olan köy yerleşimleri, bu konuda en fazla öncelik verilen alanlardan olmalıdır. Kentlerdeki dönüşüm projelerindeki gibi büyük kapsamlı uygulamalara göre, daha makul projelerle köylerdeki; köhneleşmiş, harabeleşmiş, yıkık, zarar görmüş veya kullanım ömrü dolmuş yapılar dönüştürülebilmelidir. Bu yapılar özellikle afet anında, verebileceği zararlardan dolayı risk taşımaktadır. Kentlerdeki afet riskli konutların planlanmasında, inşa edilmesinde ve kentsel dönüşüm projelerinde kullanılan iyileştirme, sağlılaştırma ve canlandırma uygulamalarına köylerde de gidilmeli ve bunun için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Köy konutlarında da kullanıcı memnuniyetinin sağlanması için, köylerde de kentsel dönüşüm projeleri uygulanmalıdır. Bu nedenle, büyük çaplı yapılamasa bile en azından köy halkının ihtiyaçlarını karşılayacak ve memnuniyet verecek ölçüde bu gibi uygulamalara gidilmelidir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya alan analizinde yol göstererek katkı sağlayan ve her türlü yardımını esirgemeyen Muratlar Köyü Muhtarı Sayın İdris Barut'a, köyün planlama ve yerleşimi verileri hakkında teknik destek sağlayan Sayın Veli Filiz'e ve gönüllü olarak görüşmelere katılım sağlayan değerli Murat Köyü sakinlerine teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Orhan, F., Gök, Y., 2016, “Baraj Yapımı Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Örnek: Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri (Artvin)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35):131.
- Balcı, M., C., Alpaslan, N., 2016, “Siirt- Pervari-Çobanören Köyü Kuzeydoğusunda Meydana Gelen Kaya Düşmesinin Mühendislik Jeolojisi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Batman, 6(1): 225-239.
- Polat, A., Keskin, İ., Denizli, İ., 2016, “Kaya Düşmesi Önleme Yöntemlerine Bir Örnek: Çelik Bariyer Uygulaması (Gürün-Sarıca)”, *Uluslararası Doğal Afet ve Afet Yönetimi Sempozyumu (DAAYS'16)*, Karabük, 396.
- Polat, S., Güney, Y., 2013, “Bağbaşı Köyü’nde Kaya Düşmesi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1):207.
- Diren, U., S., 2015, “Türkiye’de Kırsal Alanlarda Yapılan Afet Konutlarında Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması: Ankara-Bala-Yeniyapançarsak Köyü Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Adana.
- Koday, Z., 2013, “Yeri Değiştirilen Köy Yerleşmelerine Örnek: Aşağı Çat, Yukarı Çat ve Taşağıl Köyleri” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1): 223-238.
- Kesici, Ö., Sönmez, M.,E., 2013, “30 Ocak 2010 Tepecik Köyü(Adıyaman) Heyelanı” *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27): 207-232.
- Yiğittepe, A., G., 2013, “Yenice Bölgesindeki (Karabük) Kütle Hareketlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Zonguldak.
- Yıldırım, A., Şimşek,H., 2016, “Sosyal Bilimde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara, 41,133,239-240.